

Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2008 годзе

Аналітычны агляд

Менск 2009

СІТУАЦЫЯ З ПРАВАМІ ЧАЛАВЕКА Ў БЕЛАРУСІ Ў 2008 ГОДЗЕ

Аналітычны агляд

Аўтары: Бяляцкі Алеся
Рэвяка Тацяна
Стэфановіч Валянцін
Чавусаў Юрый

Рэдактары: Бяляцкі Алеся
Рэвяка Тацяна

У Аглядзе прадстаўлены аналіз сітуацыі з правамі чалавека ў Беларусі ў 2008 годзе. Зборнік утрымлівае найбольш яўныя і характэрныя факты парушэнняў правоў і свабодаў грамадзянаў за дадзены перыяд.

Агляд падрыхтаваны на падставе асабістых зваротаў ахвяраў парушэнняў правоў чалавека, фактаў, зафіксаваных праваабаронцамі, а таксама інфармацыі з адкрытых крыніцаў (spring96.org, baj.by, nn.by і іншых).

У кнізе выкарыстаныя фотаздымкі з сайтаў spring96.org, photo.bymedia.net, nn.by, svaboda.org, charter97.org.

Уступ

У 2008 годзе ў галіне правоў чалавека ў Беларусі адбываліся разнавектарныя працэсы. З аднаго боку, працягвалася традыцыйная практика беларускіх уладаў, накіраваная на моцнае абмежаваньне грамадзянскіх ды палітычных свабодаў у краіне, з другога боку, адбыліся істотныя зруші, якія фактычна стварылі новую сітуацыю і заклалі падмурак для асьцярожнага аптымізму. У сваіх дзеяньнях улады кіраваліся двумя асноўнымі пасыламі: захаваньне кантролю над беларускім грамадствам, дзеля чаго ўжываўся разнастайны арсенал рэпресіўных метадаў, і паляпшэнье стасункаў з Еўрасаюзам праз пэўныя саступкі ў галіне правоў чалавека.

Рупарам агучваньня афіцыйнага накірунку ў грамадзка-палітычным разьвіцці краіны традыцыйна зьяўляўся Аляксандр Лукашэнка. У лютым 2008 году ён ахарактарызаваў зынешнепалітычныя тэндэнцыі ў дзеяньнях беларускіх уладаў, падкрэсліўшы жаданьне захаваць самастойную палітычную пазіцыю ў стасунках з Расіяй: “Для нас, напрыклад, непрымальная форма ўключэння Беларусі ў склад Расіі. Гэта будзе як Чачня, але на Захадзе”. А. Лукашэнка патлумачыў, чаму беларускія улады вымушаныя нарощваць спробы ўнармалізванаць адносіны з краінамі Еўрасаюзу: “Апошнія падзеі паказалі, што ў сувязі з суперпрагматычнай пазіцыяй, якую занялі кіраўнікі Расійскай Федэрациі, нельга арыентавацца на адзін рынак, нават калі гэта твая брацкая, блізкая дзяржава”. Менавіта таму быў абраны курс на дыверсификацыю эканамічных сувязяў: “Мы маем вельмі добрыя адносіны з Расіяй, у нас бліскучыя з Украінай адносіны. У нас з Еўрапейскім Саюзам павінны быць нормальныя адносіны — гэта наш сусед,”— адзначыў А. Лукашэнка.

У лютым адбыўся візіт міністра замежных спраў Беларусі Сяргея Мартынава ў Берлін. На думку дэпутата Бундэстага і старшыні падкамітэту парламенцкай асамблі АБСЕ па Беларусі Уты Цапф, “наведваньне міністрам Мартынавым канферэнцыі па бясьпецы і ягоныя далейшыя перамовы ў Берліне прасігналізавалі пра гатоўнасць краіны да дыялогу з Еўропай... Мартынав сказаў: “It takes two to tango”.

Адной з галоўных перашкодаў на шляху ўнармаваньня стасункаў беларускіх уладаў з Еўрасаюзам ды ЗША былі палітычныя зыняволенія

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ныя ў краіне. На пачатку 2008 году ў турме знаходзіліся моладзеўя лідэры Зыміцер Дашкевіч і Артур Фінькевіч, палітыкі Аляксандр Казулін і Андрэй Клімаў, прадпрымальнікі Мікалай Аўтуховіч і Юры Лявонаў. 18 студзеня, пасля трохмесячнага знаходжання ў СІЗА, журналіст Аляксандр Зыдзьвіжкоў быў асужданы да трох гадоў зняволенія. У псіхіятратычнай бальніцы знаходзіўся грамадзкі актывіст Валеры Міснікаў, у СІЗА чакаў суду Аляксандр Круты.

Нягледзячы на адмаўленыне беларускімі ўладамі існаваныя палітычных зняволеных, высокія прадстаўнікі ёўрапейскай супольнасці настойліва заяўлялі, што паляпшэнне стасункаў паміж Еўрасаюзам і Беларусью можа адбыцца толькі ў выпадку іх вызваленія. Гэтае ж патрабаваныне ўтрымлівалася сярод 12 умоваў Еўрасаюзу да Беларусі, сформуляваных у 2006 годзе. У гэтай сітуацыі беларускім уладам нічога не заставалася рабіць, як пайсьці на датэрміновае вызваленіне палітвязняў. На пачатку году былі вызваленыя 4 асобы: 18 студзеня выйшаў на волю Мікалай Аўтуховіч, 21 студзеня — Юры Лявонаў, 23 студзеня — Зыміцер Дашкевіч, 5 лютага — Артур Фінькевіч. І ўжо 12 лютага А. Лукашэнка паведаміў пра адсутнасць палітычных зняволеных у краіне: “Мы загарнулі гэту балючую стронку ў адносінах з Захадам і першымі прапануем рух наперад. Цяпер чарга Еўрасаюзу прадэмантраваць свае добрыя намеры ў адносінах да беларускага народу”.

Аднак ёўрапейскія структуры і ЗША працягвалі настойваць на вызваленіні астатніх палітычных вязняў. Старшыня ПАСЕ Луіс Марыя дэ Пуйг заявіў, што “вызваленыне ўсіх палітычных зняволеных зяўляецца цвёрдым патрабаванынем ПАСЕ”. Тоэ ж агучыла і амбасада ЗША: “Злучаныя Штаты Амерыкі ўсячасна настойваюць на вызваленіні ўсіх палітычных зняволеных у Беларусі”. Пад міжнародным цікам 16 лютага на свабоду выйшаў Андрэй Клімаў, 22 лютага — Аляксандр Зыдзьвіжкоў. З Жодзінскага СІЗА 19 лютага быў выпушчаны Аляксандр Круты. А. Лукашэнка зноў заявіў, што “апазіцыя вызваленая”, і “мы можам зрабіць гэты крок для таго, каб нармалізаваць стасункі з Еўропай”.

Вітаючы датэрміновае вызваленіне актывістаў дэмакратычнай апазіцыі, Еўрапарламент 22 лютага прыняў рэзолюцыю, у якой заклікаў беларускія ўлады “тэрмінова і безумоўна вызваліць апошняга палітычнага зняволенага” — былога кандыдата ў прэзідэнты на выбарах 2006 году Аляксандра Казуліна. Аднак ягонае вызваленіне зацягвалася, і толькі 15 лютага, адказваючы на пытаныні журналістаў у Віцебску, Аляксандр Лукашэнка раскрыў прычыны гэтага: “Мною было прынятæе рашэнне вызваліць тых людзей, за якіх так выступалі Захад і ЗША.

Наколькі я сёньня інфармаваны, па-мойму, не задаволіла аднаго Казуліна гэтая сітуацыя. Пытаньне было ў тым, што ў яго хворая жонка... І сёньня пайстае пытаньне пра яе лячэньне ў Германіі, і мужу трэба яе суправаджаць". Такім чынам, улады хацелі вызваліць А. Казуліна як быццам бы з прычыны хваробы ягонай жонкі. Як паведаміла дачка Аляксандра Казуліна Вольга, палітвязьня былі гатовыя выпусьціць за мяжу з умоваю, што "ён ня будзе мець права зъяўляцца ў Беларусі на працягу пэўнага часу". Але А. Казулін і ягоныя родныя адмовіліся ад такога гандлю. Як заявіла ў адкрытым лісце жонка Казуліна Ірына, "тыя рэчы, якія была агучаныя ягоным (А. Лукашэнкі. – Аўт.) пасыльным, нам былі непрымальнія. Гэта было б ганебнымі ўцёкамі з краіны". Аляксандар Казулін застаўся ў зъяўлененіі.

Сітуацыя набыла зусім драматычны характар, калі 23 лютага памерла Ірына Казуліна. У сувязі з яе съмерцю Еўрасаюз выступіў з спадзяваньнем "на неадкладнае і безумоўнае вызваленіе Аляксандра Казуліна, што стала б гуманным крокам і дазволіла б яму прысутнічаць на пахаваньні супругі". Камісар Еўрасаюзу па зънешніх сувязях і палітыцы добрачынства Беніта Ферэрэ-Вальднэр заявіла: "Я ў чарговы раз заклікаю беларускія улады вызваліць А. Казуліна". Дэлегацыя Еўрапарламенту па Беларусі таксама заклікала беларускія улады дазволіць А. Казуліну быць на пахаваньні супругі, а таксама выступіла з заклікам канчаткова вызваліць яго. Дакладчык па Беларусі Праламенцкай асамблі Савету Еўропы Андрэя Рыгоні з'яўрнуўся да беларускіх уладаў з заклікам "неадкладна вызваліць Аляксандра Казуліна, каб ён змог узяць удзел у пахаваньні сваёй жонкі... Улады ня могуць вярнуць Ірыну Казуліну да жыцця, але яны абавязаныя даць яе мужу свободу". Пра гэта ж заявіў кіраўнік менскага офісу АБСЕ Ханс-Ёхан Шміт. Але беларускія улады не съпяшаліся з прыняцьцем рашэння.

25-га лютага дочкі А. Казуліна Юлія і Вольга абвясцілі галадоўку з патрабаваньнем выпусьціць бацьку з турмы на пахаваньне маші, заявіўшы, што пахаваньне не адбудзецца, пакуль на ім ня будзе прысутнічаць Аляксандар Казулін. Сам зъяўлены ў знак пратэсту таксама абвясціў пра свой намер распачаць сухую галадоўку. Заявлі аб правядзеньні штодзённых акцыяў з патрабаваньнем адпусьціць на пахаваньне жонкі, а затым і вызваліць А. Казуліна грамадзкія актывісты ды праваабаронцы. Улады ня вытрымалі такога націску, і 26 лютага Аляксандра Казуліна адпусцілі на тры дні на пахаваньне жонкі.

На працягу наступных месяцаў ад міжнароднай супольнасьці ішлі няспынныя патрабаваньні да беларускага кіраўніцтва вызваліць Аляк-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

сандра Казуліна. Глава Еўрапарламенту Ханс-Герт Петэринг заявіў, што перамовы з афіцыйным Менскам без вызваленяня А. Казуліна немагчымыя. З заклікам “неадкладна вызваліць Аляксандра Казуліна” выступіў Вярхоуны прадстаўнік ЕС па зынешнім палітыцы і бясьпецы Хаўер Салана. 7 сакавіка ў сувязі з падпісаньнем пагаднення пра адкрыцьцё прадстаўніцтва Еўракамісіі ў Менску Камісар Еўрасаюзу Беніта Ферэра-Вальднэр выказала спадзіванье: “Адкрыцьцё прадстаўніцтва Еўрапейскай камісіі і вызваленне шэрагу палітычных зняволеных за апошнія дні можа дазволіць атрымаць пазітыўны імпульс. Я з нецярпеньнем чакаю, што Беларусь падцвердзіць гэтую сігналы вызваленіем Аляксандра Казуліна”.

Канкрэтныя намаганні па вызваленіі А. Казуліна прадпрымала і амерыканская адміністрацыя. Намеснік дзяржсакратара ЗША па пытаннях дэмакратіі, правоў чалавека і працы Дэвід Крамер заявіў, што “нашыя спадзіваныні на тое, што Казуліна вызваліць у лютым, як нам было абязцана спачатку, ці пасьля пахавання жонкі, як казалася пазней, ня спрайдзіліся”. Пры гэтым намеснік дзяржсакратара ЗША Дэвід Меркэль расправёў, што з беларускімі ўладамі была падпісаная дамова, згодна з якой “усіх шасьцёх палітвязняў вызваліць адначасова. Беларускія ўлады апынуліся або няздольнымі, або не захацелі — я думаю, зразумела, што не захацелі — вызваліць Аляксандра Казуліна”. Пасьля вяртання А. Казуліна ў турму адміністрацыя ЗША “працягвала аказваць цік на беларускія ўлады, каб дабіцца ягонага канчатковага вызвалення”.

Трэба адзначыць, што актыўную працу сярод беларускіх грамадзянай па распаўсюдзе інфармацыі пра палітычных зняволеных, пікеты, акцыі ў іх падтрымку праводзілі моладзевыя, праваабарончыя арганізацыі ды незалежныя СМИ. Масавыя акцыі падтрымкі палітычных зняволеных у Беларусі за межамі краіны праводзілі міжнародныя праваабарончыя арганізацыі.

Нягледзячы на тое, што Аляксандр Казулін заставаўся за кратамі, тым ня менш, можна казаць, што на пачатку 2008 году ў Беларусі адбываўся працэс адноснага “пацяплення” ў дачыненьні да палітычных зняволеных.

Пачатак году адзначыўся абвастрэннем сацыяльных супярэчнасцяў у грамадстве. Незадаволеная амежаваннем сваіх эканамічных правоў, некалькі тысячаў дробных прадпрымальнікаў 10 студзеня выйшлі на масавую акцыю пратэсту ў цэнтр сталіцы; да іх далучыліся некаторыя моладзевыя і палітычныя актыўісты. Масавасць і актыўнасць дэманстрантаў (прадпрымальнікі на некалькі гадзінай фактыч-

на блакавалі цэнтр Менску) былі поўнай нечаканасцю для беларускіх уладаў. Каб зьбіць нарастаючу хвалю сацыяльных пратэстаў, улады распачалі супраць удзельнікаў акцыі жорсткія і масавыя рэпрэсіі. Больш за сорак чалавек (і ў першую чаргу моладзь, а таксама палітычныя лідэры і лідэры прадпрымальніцкага руху) былі затрыманы і асуджаны да адміністрацыйных пакараньняў, некаторыя з іх — жорстка зьбітая. Міністр унутраных справаў Уладзімір Навумай заявіў: “Я ня буду расцэньваць гэта як мітынг, я буду настойваць на тым, што гэта быў асобны акт хуліганства”. Адразу ж была ўзбуджаная крымінальная справа ў сувязі з “арганізацый групавых дзеяньняў, якія груба парушаюць грамадzkі парадак”. 21 студзеня, нягледзячы на рэпрэсіі і прэвентыўныя меры па недапушчэнні наступнай акцыі пратэсту, прадпрымальнікі зноў выйшлі на вуліцы; у выніку чарговых затрыманняў яшчэ 21 чалавек быў асуджаны.

Каментуючы пратэсты прадпрымальнікаў, А. Лукашэнка заявіў: “Ім (удзельнікам акцыі. — Аўт.) , мабыць, патрэбная гэтая дэстабілізацыя. Мы не дапусцім, каб ціхі, спакойны Менск пераўтварыўся ў віручы”. Вынікам такіх недвухсэнсоўных указаньняў стала абвінавачанье 14 удзельнікаў акцыі, якія раней былі асуджаны ў адміністрацыйным парадку, у “арганізацыі і падрыхтоўцы дзеяньняў, што груба парушаюць грамадzkі парадак”. Адзін з іх, моладзеў актыўіст Андрэй Кім, быў дадаткова абвінавачаны ў нанясеньні 21-га студзеня цялесных пашкоджаньняў міліцыянту і зняволены. Таксама крымінальная справа была ўзбуджаная супраць аднаго з лідэраў прадпрымальніцкага руху Сяргея Парсюковіча, абвінавачанага ў бойцы з міліцыянтамі-ахоўнікамі падчас адбыцця адміністрацыйнага зняволення.

Непасъядоўнасць беларускіх уладаў у пытаныні выкананьня правоў чалавека ў краіне: утрыманьне ў зняволеных Аляксандра Казуліна, а таксама жорсткі ціск на удзельнікаў мірных акцыяў пратэсту — прывяла да пашырэння эканамічных санкцыяў з боку Злучаных Штатаў Амерыкі ў адносінах да некаторых беларускіх прадпрыемстваў нафтahімічнага комплексу. Санкцыі былі ўведзеныя 6 сакавіка, пры гэтым, па словах Д. Крэмера, яшчэ 5 сакавіка з прадстаўнікамі беларускага ўраду праводзіліся кансультациі на предмет вызвалення палітычных зняволеных. Беларускі бок быў праінфармаваны, што ў выпадку захаваньня інстытуту палітвязняў будзе разгледжанае “пытаныне пашырэння санкцыяў”. Нягледзячы на папераджальныя заходы, беларускія ўлады не чакалі такога раззвіцця падзеяў. А. Лукашэнка раскрытыкаваў пазіцыю ЗША, сказаўшы, што “тым самым ЗША паказалі ў чарговы раз свае цынічныя адносіны да міжнароднага пра-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ва". Ён адмовіўся прызнаць прамую сувязь паміж сітуацыяй з правамі чалавека ў краіне і ўвядзеннем эканамічных санкцыяў, заявіўшы: "Пры чым тут "Белнафтахім", пры чым тут дэмакратызацыя?" У выніку з Вашынгтону быў адазваны беларускі амбасадар Мікалай Хвастоў, а беларускія ўлады змусілі пакінуць Менск амерыканскую амбасадарку Карэн Сцюарт: такім чынам была выкананая пагроза А. Лукашэнкі, які заяўляў, што ў выпадку ўвядзення санкцыяў "яна будзе вышвырнутая першай". На працягу вясны Менск вымушаныя былі пакінуць яшчэ 27 амерыканскіх дыпламатаў.

Адначасова пачалася кампанія па кампраметацыі дзейнасці амерыканскай амбасады ў Беларусі і закрыцці ўсялякіх культурных і адукатычных праграмаў, якія мелі дачыненіе да ЗША.

Пры гэтым беларускія ўлады спрабавалі разьвесці ўзгодненую палітыку Еўрасаюзу і ЗША ў адносінах да Беларусі. Як адзначыў А. Лукашэнка, "абсалютна непрымальна, калі сёньня Еўрасаюз пачынае скакаць пад дудку ЗША... Нам не падабаецца, калі яны пазіцыянуюць сябе як самастойныя незалежныя палітыкі, а калі справа даходзіць да сур'ёзных пытанняў, дык адразу прыладкоўваюцца ў кільватар амерыканскай палітыкі".

Беларускія ўлады ў адказ на дадатковыя эканамічныя санкцыі з боку ЗША пайшлі на ўзмацненіе ціску на грамадзянскую супольнасць у краіне. Нечаканую вастрыню набылі крымінальныя справы, узбуджаныя супраць удзельнікаў акцыі пратэсту прадпрымальнікаў — так званая "справа 14-ці" (ла колькасці абвінавачваных. — Аўт.). Сыледчыя дзеяньні разка актывізаваліся, і абвінавачаныя аказаліся ў ролі закладнікаў беларускага ўраду ў зынешнепалітычных перамовах з Еўрасаюзам і ЗША, прадметам палітычнага гандлю для беларускага кіраўніцтва.

У красавіку распачаўся крымінальны працэс над дзесяццю абвінавачванымі. Андрэй Кім быў асуджаны на пайтара года зняволенія, сем асобаў — на 2 гады "абмежаванія волі без накіраванія ў съпецустановы" і двое — да пакарання штрафам. 27 траўня яшчэ троє абвінавачваных былі асуджаныя да "абмежаванія волі". 23 красавіка на два з паловаю гады зняволенія быў асуджаны Сяргей Парсюкевіч.

Такім чынам, увесну ў Беларусі колькасць палітычных зняволеных павялічылася. З гэтай нагоды ізноў загучалі заклікі прадстаўнікоў міжнароднай супольнасці пра неабходнасць іх вызваленія. "Мы заклікаем да неадкладнага і безумоўнага вызваленія Адрэя Кіма, а таксама ўсіх палітычных зняволеных у Беларусі", — заявіў афіцыйны

прадстаўнік Дзярждэпартаменту ЗША Том Кейсі. Дакладчык ПАСЕ па Беларусі Андрэа Рыгоні назваў прысуды неапрайдана жорсткім, зазначыўшы, што адбылося злоўжыванье заканадаўствам у палітычных мэтах. Камісар Еўрасаюзу Беніта Ферэра-Вальднэр заявіла, што гэтыя прысуды “удзельнікам мірнай дэманстрацыі парушаюць фундаментальныя права і свабоды”.

Адной са знакавых падзеяў вясны 2008 году стаў разгон дэманстрацыі, прысьвечанай 90-й гадавіне Беларускай Народнай Рэспублікі. 25 сакавіка ў Менску было затрымана больш за сто ўдзельнікаў акцыі, многія з іх былі жорстка зьбітыя, некаторыя патрапілі ў бальніцу. 76 затрыманых былі асуджаныя, сярод іх — незалежныя журналісты. У гэты ж дзень затрыманыні і арышты адбыліся ў Гомелі, Баранавічах і Віцебску.

Жорсткія дзеяньні беларускіх уладаў у адносінах да палітычных апанентаў не засталіся незаўважанымі міжнароднай супольнасцю. Вызваліць затрыманых заклікалі Камісар Еўрасаюзу Б. Ферэра-Вальднэр, старшыня Еўрапарламенту Ханс-Херт Петэрэнг, які быў асабліва занепакоены арыштам напярэдадні 25-га сакавіка проста ў майстэрні вядомага беларускага мастака і грамадзкага дзеяча Алеся Маракіна, чыя мастацкая выстава незадоўгага да гэтага праходзіла ў будынку Еўрапарламенту. 28 сакавіка Еўрапейскі Саюз “заклікаў Беларусь неадкладна вызваліць усіх зняволеных і ўстрывмацца ад іх далейшага судовага перасъеду”. Сыпецыяльная заява, прынятая Пастаянным Саветам АБСЕ ў Вене, заклікала беларускія ўлады “выканаць свае абязязкі перед АБСЕ, якія тычацца правоў чалавека і асноўных свабодаў, і неадкладна вызваліць Аляксандра Казуліна, а таксама мірных дэманстрантаў і журналістаў, якія былі затрыманыя і арыштаваныя”.

Трэба адзначыць, што грамадзка-палітычная сітуацыя ў Беларусі ў 2008 годзе як ніколі пільна адсочвалася Еўрасаюзам і ЗША. На выпадкі грубых парушэнняў правоў чалавека ў краіне неадкладна гучала міжнародная рэакцыя, аднак гэта, на жаль, не ўтрымлівала беларускія ўлады ад далейшых рэпрэсійных дзеяньніяў.

27 сакавіка адбыліся ператрусы амаль ў 30 журналістаў, некаторых з іх затрымалі і дапыталі ў КДБ. Ператрусы праводзілі супрацоўнікі КДБ па даручэнні намесніка пракурора Менску А. Стука на арандаваных і асабістых кватэрах журналістаў, якія мелі адносіны да незалежнага тэлеканалу “Белсат”, “Радыё Рацыя” і “Еўрапейскае радыё для Беларусі”, а таксама ўофісах некаторых грамадzkих арганізацыяў

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

і партыяў. Фармальна журналістай дапытвалі ў якасці съведкаў па крымінальнай справе, узбуджанай у 2005 годзе супраць аўтараў сатырычных мультфільмаў А. Абозава, П. Марозава і А. Мініча за “паклён у адносінах да прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”. Але пра рэальнаяныя матывы гэткай масавай атакі на журналістай выказалася кіраўніца аддзела прэс-службы беларускага МЗС М. Ваньшина. Яна патлумачыла, што пад прэсінг уладаў папалі “некаторыя прыватныя асобы, якія дойдзі час за замежныя грошы незаконна займаліся журналісцкай дзейнасцю на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь... Нелегальныя характар дзейнасці згаданых асобаў у Беларусі ніколі не хавалі і іхнія замежныя гаспадары, неаднаразова і наўпрост заяўляючы пра гэта ў прэсе”.

Такім чынам, асноўнай мэтай акцыі застрашэння і нейтралізацыі незалежных журналістаў зьяўлялася дэманстрацыя міжнароднай суспольнасці, а таксама беларускаму грамадству, што мяжа рэпрэсіяў у Беларусі яшчэ не падышла да сваёй максімальнай рысы, і што сітуацыю з правамі чалавека ў краіне можна яшчэ значна пагоршыць. Прадстаўнік АБСЕ па свабодзе СМІ Міклаш Харащі выступіў з рэзкай крытыкай дзеянняў беларускіх уладаў супраць незалежных журналістаў: “Я асуджаю гэтую атаку на незалежныя СМІ як яўнае парушэнне абавязкаў АБСЕ па абароне свабоды прэсы, якія падпісаў урад Беларусі”.

Высокая актыўнасць грамадзкіх актыўістаў, накіраваная на працу сярод беларускіх грамадзянаў, выклікала ня менш высокі ўзровень рэпрэсіяў: зафіксаваныя шматлікія затрыманні, асуджэнні і адміністрацыйныя арышты грамадзкіх і палітычных актыўістаў за спробы правесьці пікеты ці распаўсюдзіць інфармацыю.

Улады працягвалі адмаўляць у рэгістрацыі няўрадавым арганізацыям, якія не выклікалі ў іх даверу, палітычныя партыі ўсяляк абмяжоўваліся ў сваёй дзейнасці. Увесну больш за месяц Аб'яднаная грамадзянская партыя не магла знайсці памяшканьня для правядзення свайго чарговага зьезду — былі атрыманыя адмовы больш з чым 20 розных установаў Менску.

Аднак сітуацыя на міжнароднай арэне пачала набываць для ўраду Беларусі пагрозылівыя характеристар. 7 красавіка Савет міністраў Еўрасаюзу працягнуў яшчэ на год санкцыі ў адносінах да шэрагу высокапастаўленых беларускіх чыноўнікаў. 16 красавіка Парламенцкая асамблея Савету Еўропы ўхваліла гэтыя крокі Еўрасаюзу і ЗША і заклікала ўвесьці новыя санкцыі адносна беларускіх чыноўнікаў, вінаватых у су-

р'ёзных парушэньях правоў чалавека. Камісар Еўрасаюзу Б.Ферэра-Вальднэр выказала занепакоенасць у сувязі з працягам палітычна матываваных арыштаў і перасъедам прадстаўнікоў грамадзянскай супольнасьці ў Беларусі.

Часовы павераны ў справах ЗША ў Беларусі Дж. Мур паведаміў, што ў выпадку, калі палітэзняволеныя ня будуть вызваленыя, трэба чакаць хуткага пашырэння санкцыяў ЗША супраць Беларусі: “Я ня ведаю, калі санкцыі могуць быць пашыраныя і ня ведаю, на якія беларускія прадпрыемствы яны падзейнічаюць. Але я думаю, гэта хутка адбудзеца”. То ж пацвердзіў і намесынік дзяржсакратара па пытанынях Еўропы і Еўразіі Дэвід Меркель: “Гвалтоўны разгон дэмантрантаў у сакавіку, запалохванье, а таксама скарачэнне штату нашай амбасады — я б сказаў, гэта чарговыя дзеянні ўладаў, якія могуць патрабаваць адказу”. Справа ледзь не дайшла да разрыва дыпламатычных стасункаў: у пачатку траўня Дзярждэпартамент ЗША разглядаў пытаныне аб прыпыненіні дзеянасці беларускай амбасады і консульстваў ў ЗША і спыненіні працы амерыканскай амбасады ў Беларусі. Урэшце 15 траўня адбылося дадатковае ўдакладненіне эканамічных санкцыяў ЗША супраць Беларусі, і яшчэ тры прадпрыемствы з канцэрну “Белнафтахім” патрапілі ў “чорны” сьпіс. Тым ня менш, контакты паміж амерыканскімі дыпламатамі і адміністрацыяй Лукашэнкі захоўваліся на працягу наступных месяцаў.

Канкрэтныя заходы адміністрацыі ЗША выклікалі нервовую рэакцыю высокапастаўленых беларускіх чыноўнікаў. У красавіку старшыня Нацыянальнага банку Беларусі Пётр Пракаповіч выказаў занепакоенасць: “Галоўнае, каб Еўрасаюз не прыяднаўся да санкцыяў ЗША”. У траўні А. Лукашэнка канстатаваў: “ЗША дабіваецца, каб ЕС увёў санкцыі супраць Беларусі. Гэта будзе шкодзіць Еўропе. Да агульнага шчасця, ЕС пакуль не заняў амерыканскую пазіцыю”.

Адначасова А. Лукашэнка вымушаны быў апраўдвацца. У канцы красавіка, выступаючы перад Нацыянальнымі сходамі, ён сказаў: “Мы прынялі рашэнне, што тэму (з палітычнымі зыняволенімі. — А.У.) закрываем. Пяцёра на волі — шосты адмовіўся. Якія да нас прэтэнзіі?” Наконт магчымых дзеянніяў беларускіх уладаў у дачыненьні да патрабаванняў Еўрасаюзу А. Лукашэнка заявіў: “Мы гатовыя ісьці на саступкі і кампромісы, але там, дзе гэта не датычыцца фундаментальных пазіцыяў”.

У інтэрвію СМИ А. Лукашэнкі ў красавіку гучалі ўжо прымірэнчыя ноткі: “Мы ні з кім не жадаем сварыцца — ні з Усходам, ні з Захадам. Думаю, нармалізујуцца стасункі і з амерыканцамі, ёсьць перспектывы-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

вы нармалізацыі адносінаў з Еўрасаюзам”. А. Лукашэнка выказаў спадзяваньне, што “ў бліжэйшы час мы з усімі выбудуем нармальныя стасункі, нягледзячы на пэўныя “шерохаватости”. У сярэдзіне траўня ў інтэрвіу агенцтву “Рэйтар” А. Лукашэнка прапаноўвае: “Давайце будаваць нармальныя стасункі. Калі вы гатовыя, давайце пачынаць з заўтрашняга дня”, але ў той самы час настойліва працягвае паўтараць ужо агучаную ім раней інтрэпретацыю сітуацыі з палітычнымі вязнямі: “Па-першае, я лічу, што гэта сапраўды ня іх справа (*Еўрасаюз і ЗША. – Аўт.*)... З другога боку, нам не хацелася, каб з-за шасьці асобаў цярпела ўся краіна. Мною асабіста было прынята рашэнне — вызваліць. Пяцёра пагадзіліся, шосты адмовіўся... Я ж яго за вушы ня буду цягнуць адтуль. У нас на сёньня няма палітычных зняволеных”.

У канцы чэрвеня ў Беларусі была абвешчаная кампанія выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу. Беларускія ўлады паведамілі, што ня будуць чыніць перашкодаў для міжнародных назіральнікаў. У сваю чаргу камісар Еўрасаюзу Б. Ферэра-Вальднэр заявіла, што Еўрасаюз будзе “уважліва назіраць за разъвіцьцём падзеяў падчас гэтых выбараў” менавіта з пункту гледжання захавання правоў чалавека і вяршэнства закону. Часовы павераны ў справах ЗША ў Беларусі Дж. Мур таксама заўважыў, што “пазіцыі ЗША і Еўрасаюзу па пытаныні выбараў у Беларусі супадаюць”. Пры гэтым Еўрасаюз і ЗША яшчэ раз заявілі, што не зьбіраюцца супрацоўнічаць з беларускімі ўладамі без вызвалення палітычных зняволеных. У сьпецыяльнай заяве, прынятай Еўрапейскім парламентам, было адзначана, што далучэнніе Беларусі да праграмы Еўрасаюзу па супрацоўніцтве магчымае толькі пры ўмове выкананыя дэмакратычных нормаў, у тым ліку вызвалення ўсіх палітычных зняволеных, бесъперашкоднай працы незалежнай прэсы і роўных умоваў для ўсіх кандыдатаў на парламенцкіх выбарах. Тады ж, у чэрвені, на двухбаковым саміце Еўрасаюзу і ЗША ў Славеніі ў сумеснай заяве чарговы раз прагучала патрабаваньне “без аніякіх умоваў і неадкладна вызваліць ўсіх палітычных зняволеных”. ЗША заявілі, што ня маюць намеру адмяніць эканамічныя санкцыі ў адносінах да беларускіх прадпрыемстваў, калі на волю ня выйдуць палітычныя зняволенія.

Адносна патрабаванняў Еўрапейскага Саюзу і ЗША, датычных да дэмакратызацыі і правоў чалавека ў краіне, А. Лукашэнка ўпарты займаў абраную ім пазіцыю. На пачатку ліпеня ён працягваў съцвярджаць, што Беларусь — “гэта апірышча стабільнасці і прыязнасці”, абарона заходняга съвету ад нелегальнай міграцыі, гандлю людзьмі, незаконнага перамяшчэння наркотыкаў, зброі і радыяактыўных ма-

тэрыялаў, адзначаючы, што за гэта Беларусь атрымлівае “непрыхаваны эканамічны і палітычны ціск”. У сярэдзіне ліпеня А. Лукашэнка выказаў свае перасьцярогі: “З вуснаў некаторых заходніх палітыкаў увес час гучаць адкрытыя заклікі да антыканстытуцыйнай зъмены ўлады, да насаджэння заходній мадэлі так званай дэмакратыі”, і гэта робіцца, па ягоным перакананні, дзеля “дэстабілізацыі сітуацыі, зынішчэння палітычнай сістэмы, падпрадаванья суверэннай дзяржавы тым сілам, якія імкнуцца да ўсталяваньня аднапалярнага сьвету”.

Разам з тым напружаныя эканамічныя стасункі з Расіяй, з якой беларускі ўрад вёў цяжкія перамовы наконт коштая на газ, песьмістычныя ацэнкі будучага супрацоўніцтва ў рамках “саюзнай дзяржавы” (у ліпені А. Лукашэнка адзначаў: “Рана ці позна нераўнапраўе прывядзе да яе (саюзнай дамовы – аўт.) развалу. Мы гэта разумеем ды і ў Расіі гэта разумеюць”), цяжкасці ў эканоміцы Беларусі прымушалі ўлады няспынна шукаць шляхі паляпшэння стасункаў з Еўрасаюзам і ЗША.

У гэтай сітуацыі, жадаючы зъмяніць крытычна негатыўны імідж Беларусі ў краінах Еўрасаюзу, беларускія ўлады прапанавалі вядомаму брытанскому піаршчыку, былому дарадчыку па PR прэм'єр-міністра Вялікабрытаніі Маргарэт Тэтчэр Цімаці Бэлу распрацаваць праграму дзеяньняў па паляпшэнні іміджу беларускага рэжыму ў вачах еўрапейскай супольнасці. На першай сустрэчы ў сакавіку, па словах Цімаці Бэла, А. Лукашэнка “сказаў мне, што ўжо шмат гадоў ігнараваў праблему зынешніх сувязяў, а цяпер настай час выправіць становішча. Яму трэба прыцягнуць замежных інвестыцыі, а яшчэ яму патрэбна палепшыць стасункі з Захадам”.

У плане дзеяньняў па паляпшэнні іміджу Беларусі была вызначаная мэта “данесці больш дакладнае ўяўленыне пра Беларусь у супрацьвагу вобразу, створанаму ў СМИ”, а таксама павысіць інвестыцыйную прывабнасць краіны”, дабіцца зъняцця санкцыяў з боку Еўрасаюзу і ЗША. Яшчэ адну свою задачу Ц. Бэл вызначыў наступным чынам: “Еўрапейскі Саюз заклапочаны правядзеньнем парламенцкіх выбараў у Беларусі. Гэта і ёсьць нашая галоўная мэта — растлумачыць вашаму ўраду, чаго чакае Еўрапейскі Саюз”.

Вялікую занепакоенасць выклікала прыняцце новага Закону “Аб сродках масавай інфармацыі”. 17 і 24 чэрвеня Закон быў прыняты ў двух чытаньнях Палатай прадстаўнікоў, 28 чэрвеня ўхвалены Саветам Рэспублікі і 17 ліпеня падпісаны А. Лукашэнкам. Апублікаваны новы закон аб СМИ быў 7 жніўня і павінен уступіць у сілу праз шэсцьць месяцаў з гэтага дня. Згодна з Законам, больш жорсткімі становяцца ўмовы

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

перарэгістрацыі СMI, умовы распаўсюду, акрэдытацыі журналістаў. Папярэджаньне СMI, згодна з Законам, можа быць вынесена Міністэрствам інфармацыі ці пракурорам любога ўзроўню, у тым ліку і за “распаўсюд няпэўнай інфармацыі, якая можа прынесыці шкоду дзяржаўным ці грамадzkім інтэрэсам”. Пры наяўнасці двух ці болей папярэджаньняў рашэнье пра спыненне выпуску СMI прымаецца судом па зыску як Міністэрства інфармацыі, так і пракурора любога ўзроўню. Аднак найбольш рэпрэсіўна-абмежавальным палажэннем Закону зьяўляеца рэгістрацыя інтэрнэт-выданьня і кантроль за інтэрнэтам з боку Міністэрства інфармацыі і прокуратуры. Для чаго прымаўся новы Закон, шчыра выказалася намесыніца міністра інфармацыі Л. Ананіч, якая заяўвала, што ў Беларусі існуе праблема “дэзінфармацийных плыняў замежных сайтаў, але ёсць вопыт Кітая, які перакрыў доступ такіх сайтаў на сваю тэрыторыю”.

Прадстаўнікі міжнароднай супольнасці заклікалі беларускія ўлады не прымаць Закон “Аб сродках масавай інфармацыі” ў падобным выглядзе. Прадстаўнік АБСЕ па справах свабоды медыяў Міклаш Харащці выказаў шкадаваньне, што аніводная рэкамендацыя АБСЕ не была ўключаная ў законапраект. Камісар Еўрасаюзу Б. Ферэра-Вальднэр адзначыла, што “новы закон працягне абмежаваньне свабоды прэсы ў Беларусі”. Дакладчык Парламенцкай Асамбліі Савету Еўропы па Беларусі Андрэа Рыгоні выказаў меркаваньне, што “уступіўши у сілу, закон пра СMI яшчэ больш абмяжую свабоду інфармацыі ў Беларусі. — Асабліва ў адносінах электронных СMI, а таксама пашырыць магчымасці органаў улады ўмешвацца ў дзейнасць СMI, што ідзе насы-перак еўрапейскім стандартам”.

У фарватары абмежавання доступу да незалежнай інфармацыі ў інтэрнэце трэба расцэньваць барацьбу з хатнімі кампутарнымі сеткамі, якую разгарнулі менскія ўлады. Да ліпеня 2008 году было запланавана ліквідаваць усе хатнія кампутарныя сеткі на той падставе, што яны створаныя незаконна. На самой справе, іх ліквідацыя пазбавіла б жыхароў Менску таннага інтэрнэту, а таксама магчымасці актыўна абменьвацца непадконтрольнай для ўладаў інфармацыяй. Гэтая ж прычына палягае ў аснове барацьбы мясцовых уладаў у буйных гарадах Беларусі са спадарожнікамі антэнамі.

Працягваўся перасъед незалежных друкаваных медыяў. Паказальнім зьяўляеца ціск на “Газету Слонімскую” — апошніе ў Гарадзенскай вобласці недзяржаўнае выданьне. На працягу двух гадоў газета была выключаная з каталогу падпіскі і не прадавалася праз кіёскі “Белсаюздруку”. У красавіку мясцовыя ўлады пісьмова папярэдзілі газету пра магчымасць ануляваць ліцэнзію на гандаль ураздроб, а з чэрве-

ня не працягнулі дамову на арэнду памяшканьня. Рэдактара газеты Віктора Валадашчука, нягледзячы на 50-гадовы ўзрост, у траўні меркавалі забраць на вайсковыя зборы, а мясцовы кіраўнік КДБ даслаў у псіханеўралагічнае аддзяленыне слонімскай раённай бальніцы ліст з указаньнем праверыць, ці на ўзяты на іх ўлік сам журналіст ці хто-небудзь з ягоных сваякоў.

Падчас выбарчай кампаніі асноўныя рэпрэсіі з боку ўладаў былі скіраваныя на прадстаўнікоў тых аб'яднанняў, якія заявілі пра байкот парламенцкіх выбараў. Дзясяткі моладзевых актыўістаў, у асноўным прадстаўнікоў моладзевых арганізацый “Еўрапейская Беларусь” і “Малады Фронт”, па надуманых прычынах былі асуджаны да адміністрацыйных арыштаў. Так, 28 чэрвеня за “нецензурную лаянку ў грамадzkім месцы”, а таксама за удзел у несанкцыянаваным мерапрыемстве на 17 сутак арышту быў асуджаны актыўіст “Еўрапейскай Беларусь” Яўген Афнагель. 7 жніўня за ўдзел у несанкцыянаванай акцыі былі арыштаваныя на 7 сутак лідэры “Маладога Фронту” Зьміцер Дашкеўіч і Артур Фінькевіч, а актыўіст “Еўрапейскай Беларусь” Павел Кур'яновіч — на 15 сутак за “дробнае хуліганства”.

У ноч з 3 на 4 ліпеня ў Менску на канцэрце з нагоды сьвяткаваньня Дня Рэспублікі, на якім прысутнічалі сотні тысячаў чалавек, адбыўся выбух, у выніку якога пачярпела 46 асобаў. Яшчэ адно выбуховае прыстасаванье было знайдзена мінакамі і перададзенае міліцыянтам. Прадстаўнікі дэмакратычнай супольнасці заклікалі беларускія ўлады не выкарыстоўваць выбух для “далейшага абмежаваньня свободы”, “перасльеду палітычных апанентаў” і “устрымацца ад спакусы выкарыстаць выпадак для правядзення выбарчай кампаніі ў Палату прадстаўнікоў ва ўмовах надзвычайных мераў”. І хача неўзабаве прагучалі завярэньні А. Лукашэнкі, што “разъбірацца ўжо мы будзем па законе, няважна хто яны (арганізатары выбуху. — Аўт.) будуць”, tym ня менш “сьледчыя мерапрыемствы” моцна закрунулі і прадстаўнікоў беларускіх дэмакратычных структураў. Амаль адразу ж пачаліся допыты апазіцыйных палітыкаў, моладзевых актыўістаў, прафсаюзных лідэраў, журналістаў літаральна ва ўсіх рэгіёнах Беларусі. У некаторых месцах дзеяньні ўладаў даходзілі да абсурду: так, у Мазыры аналіз сыліны і тлумачэнні былі ўзятыя ў 71-гадовага сябра Партыі камуністаў Беларускай, вязня фашысцкіх лагераў Уладзіміра Жоглы, а ў Рэчыцы — у 85-гадовага ветэрана вайны Барыса Саланца.

7 ліпеня пачаліся арышты, пад якія падпалі як прадстаўнікі дзеяющих моладзевых арганізацый — намеснік старшыні “Моладзі БНФ”

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Ілья Богдан, сябра Партыі БНФ Антон Койпіш, актывіст грамадзянскай кампаніі “Еўрапейская Беларусь” Павел Кур’яновіч, сябра Палітрады Аб’яднанай грамадзянскай партыі Аляксандр Сергіенка, так і былыя актывісты ўжо неіснуючых арганізацыяў — сябры “Белага леґіёну” Сяргей Чыслай, Міраслаў Лазоўскі, Ігар Корсак, Віктар Ляшчынскі, старшыня Партыі Свабоды Сяргей Высоцкі. У іх дома былі праведзеныя ператрусы, канфіскаваная камп'ютарная тэхніка і друкаваныя матэрыялы. Сітуацыя пачала набываць рысы пасълядоўнага перасыледу ўладамі палітычных апанентаў, і толькі рашучыя пратэсты праваабаронцаў ды демакратычных палітыкаў спынілі далейшыя арышты, а ўсе затрыманыя былі вызваленыя.

У хуткім часе па прычыне незабесьпячэння належнага ўзроўню бяспекі падчас сівяткавання Дня Рэспублікі ў адстаўку былі адпраўленыя джяржсакратар Савету бяспекі Віктар Шэйман і кіраунік Адміністрацыі прэзідэнта Генадзь Нявыглос. Пры гэтым зынікненне з палітычнай арэны такай адыёзнай фігуры, як В. Шэйман (падазраецца міжнароднай супольнасцю ў дачыненіі да зынікнення вядомых беларускіх палітыкаў, бізнесоўцы і журналістаў ў 1999 і 2000 гадах), як і прызначэнне новага чалавека на пасаду главы Адміністрацыі прэзідэнта, стварыла больш спрыяльную сітуацыю для актывізациі стасункаў Беларусі з Еўрасаюзам і ЗША.

Адначасова стасункі з Расіяй ускладняліся. Прапановы беларускага ўраду перагледзець контракт на пастаўкі расійскага газу са зъмяншэннем кошту былі адкінутыя расійскім бокам. У сваю чаргу беларускія ўлады адказалі працяглым маўчаннем падчас расійско-грузінскай вайны. 12 жніўня расійскі амбасадар у Менску Аляксандр Сурыкаў пакрыўджана заяўіў: “Мы, Расія, заўсёды падзялялі вашае гора ў міжнародных арганізацыях, у тым ліку, калі ўводзілі эканамічныя санкцыі, калі пачыналі абміяркоўваць адсутнасць правоў (чалавека. — А.т.), мы падтрымлівалі Беларусь і абаранялі. І нам незразумела, чаму зараз дзяржаўныя органы і ўлады Беларусі захоўваюць маўчанье”. Разам з тым вайна Расіі з Грузіяй, нягледзячы на запозыненую фармальна становішчую для Расіі рэакцыю з боку афіцыйных беларускіх прадстаўнікоў, насыцярожыла беларускія ўлады: яны пабачылі, на якія меры гатовыя пайсці расійскія палітыкі дзеля дасягнення сваіх геапалітычных мэтаў. Гэтая вайна яшчэ больш падштурхнула беларускія ўлады да пошуку апірышча для сваёй палітыкі ў Еўрасаюзе.

Найперш актывізаваліся контакты з прадстаўнікамі ўладаў суседніх дзяржаваў. У чэрвені ў Берасьці пабываў першы намеснік міністра

ўнутраных справаў Польшчы Пётр Стаканьчык, які заявіў: “Увядзеньне санкцыяў практычна нічога не дало, але толькі ўмацавала пазіцыі Масквы ў Беларусі. Мы лічым, што неабходна разъвіваць адносіны паміж людзьмі і бізнесам гэтай краіны, трэба размаўляць з беларусамі”. У ліпені і верасьні адбываліся сустрэчы прэм'ер-міністра Беларусі С. Сідорскага з прэм'ерамі Літвы і Латвіі. 12 верасьня ў Віскулях у Белавежскай пушчы прыйшла сустрэча міністра замежных справаў С. Мартынава і кірауніка МЗС Польшчы Радаслава Сікорскага.

Пералом у стасунках Еўрасаюзу і ЗША з Беларусью наступіў у жніўні, калі 16 чысла з калоніі згодна са съпецыяльным указам А. Лукашэнкі быў выпушчаны на волю экскандыдат у прэзідэнты, палітзняволены Аляксандр Казулін, а 20 жніўня былі вызваленыя Андрэй Кім і Сяргей Парсюковіч. Упершыню за шмат гадоў у Беларусі за кратамі не ўтрымлівалася ніводнага палітычнага зняволенага.

Міжнародная супольнасць неадкладна адraelавала на новую сітуацыю. Станоўча выказаліся як асобныя дзяржавы — Францыя, Германія, ЗША, так і чыноўнікі Еўрасаюзу і Савету Еўропы. Савет ЕС па агульнай зньешняй палітыцы і бяспечы зазначыў: “Такое разъвіцьцё падзеяў стварае магчымасць для ўзнаўлення дыялогу з беларускімі ўладамі і магчымасць перагляду абмежавальных мераў у адносінах да Беларусі”. Неўзабаве ў Менск прыбылі намеснік памочніка Дзяржакратара ЗША па Еўропе і Азіі Дэвід Меркель і намеснік генеральнага дырэктарата Генеральнага дырэктарату па зньешніх сувязях Еўракамісіі Х'юга Мінгарэлі.

Тым ня менш гэтыя крокі не прывялі да неадкладных зьменаў. Беларускія ўлады чакалі ня толькі хуткай станоўчай рэакцыі на выпуск палітычных зняволеных, але і адмены санкцыяў супраць беларускіх чыноўнікаў. Прэс-сакратар МЗС заявіў, што “беларускі бок крок на-сустрач заклапочанацца ўзбраю. Ён добра вядомы. А вось з адекватным адказам на гэты крок у нашых еўрапейскіх калегаў, можна меркаваць, ёсьць пэўныя праблемы”. Тоэ ж выказаў і А. Лукашэнка, заявіўшы пра “адсутнасць з боку ЗША і ЕС кроакаў на-сустрач жаданню Беларусі нармалізаваць стасункі з Захадам”.

У гэты час Еўрапейскі Саюз недвухсэнсоўна заявіў, і гэта было адлюстравана ў заяве міністраў замежных справаў ад 15 верасьня, што ЕС мае намер ацэніваць сітуацыю ў краіне “ў съятле парламенцкіх выбараў і прагрэсу, зробленага Беларусью на шляху адпаведнасці дэмакратычным каштоўнасцям і выканання праву чалавека, і гатовы пачаць перагляд абмежавальных мераў у адносінах да беларускіх чыноўнікаў”.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Пра тое ж сказаў 17 верасьня на сустрэчы з журналістамі амбасадар Вялікабрытаніі Найджэл Гулд-Дэвіс: “Калі выбары пройдуць дастойна, дык гэта ёсьць магчымасць прапрыву ў стасунках паміж Беларусью і Еўрасаюзам”.

23 верасьня адбылася тэлефонная размова А. Лукашэнкі з Вярхоўным прадстаўніком Еўрасаюзу па пытаньнях зынешняй палітыкі і бяспекі Хаўерам Саланам, якая таксама ў асноўным тычылася парламенцкіх выбараў. Па словах прэс-сакратара Х.Саланы, Вярхоўны прадстаўнік ЕС “ясна сказаў, што гэтыя выбары даюць Беларусі магчымасць паказаць сваю павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў”.

Зважаючы на павышаную ўвагу да парламенцкіх выбараў, улады ўсё ж не змаглі цалкам адмовіцца ад традыцыйна рэпрэсіўнага стаўлення да сваіх апанентаў, і хаця ў параўнанні з мінулымі выбарчымі кампаніямі рэпрэсіі мелі меншыя масштабы, ціск на грамадзкіх актыўістах практывічаўся. Відавочна, што ўлады мелі два варыянты разгортвання сваіх дзеяньняў. Першы — больш жорсткі, і пра ягонае існаваныне съведчыць у tym ліку дакумент “Рашэнніе па забесьпячэнні аховы правапарадку і дарожнай бяспекі ў перыяд падрыхтоўкі і правядзеньня выбараў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў” (да правааборонцаў патрапіў дакумент, датычны Берасьцейскай вобласці, зацверджаны 7 жніўня начальнікам УУС Берасьцейскага аблвыканкаму і ўзгоднены з абласнымі начальнікамі КДБ і пракурорам, але верагодна, што падобныя “рашэнні” былі распрацаваныя па ўсіх абласцях краіны). Дакумент прадлісваў стварэнніе на тэрыторыі вобласці сітуацыйна-аператуўнага штабу, узмацненіе кантролю над грамадзкімі дзеячамі і магчымую іх нейтралізацыю пры актыўізациі выбарчай агітацыйнай дзейнасці. Другі варыяント дзеяньняў уладаў быў накіраваны на недавядзеніе супрацьстаяння ўладаў з палітычнымі апанентамі да драматычнага ўзроўню. Гэты варыянт і быў ужыты.

Нягледзячы на сцвярджэнні А. Лукашэнкі, што “мы скрэзь парушаем законы і вядзем выбары па паніццях Захаду і АБСЕ”, кампанія праходзіла па загадзя распрацаваным і ўжо неаднаразова апрабаваным сценары. Абапіраючыся на недасканаласць беларускага заканадаўства, улады практычна цалкам кантролівалі выбарчы працэс і маглі вольна маніпуляваць вынікамі галасавання. Перад пачаткам выбараў А. Лукашэнка зрабіў недвухсэнсouны пасыл арганізатарам выбарчага працэсу: “Хачу падкрэсліць: ва ўчастковых, акруговых выбарчых камісіях, цэнтрвыбаркаме гаспадары — члены камісіяў і

старшыні. Як яны скажуць, так і павінна быць... Умешвацца ў сітуацыю ніякім назіральнікам ня будзе дазволена”.

Разам з тым інтрыга ў гэтых выбарах заключалася ў тым, што, відаць, улады ўсур'ёз разглядалі магчымасьце штучнага ўключэнья ў парламент некаторых прадстаўнікоў ад дэмакратычнай апазіцыі, што магло б, на іх думку, паспрыяць прызнанню вынікаў выбараў міжнароднай супольнасцю. Аднак гэты сцэнар не быў рэалізаваны, узяла верх пазіцыя А. Лукашэнкі, які адзначыў, што “я за руку апазіцыяне-раў у парламент не павяду”. Відавочна, што ён паасцярогся стварэныя нават вызначанай уладамі квазіапазіцыі, і аніводзін з дэмакратычных апазіцыйных кандыдатаў не патрапіў у парламент. Несвабоднасць і недэмакратычнасць беларускіх выбараў пацвердзілі як беларускія назіральнікі, так і міжнародная місія назіраньня за выбарамі БДІПЧ АБСЕ.

Увечары пасля выбараў, 28 верасьня, у Менску адбылася нешматлікая акцыя пратэсту. І хаця міністр унутраных справаў Уладзімір На-вумай заявіў, што міліцыя расцэньвае гэты мітынг як “грубае парушэньне грамадзкага парадку”, для ўдзельнікаў ніякіх наступстваў не было.

Беларускія ўлады даволі спакойна адреагавалі на жорсткую ацэнку выбарчага працэсу. І хаця перад выбарамі А. Лукашэнка заяўляў: “Калі ўжо і гэтым разам выбары акажуцца “недэмакратычнымі”, мы з імі спынім усялякія размовы”, была знайдзеная зручная для ўладаў інтэрпрэтацыя ацэнкі выбараў, фактычна выдраная з агульнага негатыўнага заключэння міжнародных назіральнікаў: выбары праходзілі ў адпаведнасці з беларускім выбарчым заканадаўствам.

7 кастрычніка старшыня АБСЕ, міністр замежных справаў Фінляндыі Аляксандр Стуб сустрэўся з А. Лукашэнкам і распавёў пункт погляду міжнародных назіральнікаў: былі некаторыя паляпшэнні, але выбары недасканалыя. А. Стуб заявіў, што “павінна быць разгорнутая новая старонка паміж ЕС і Беларусью”. 9 кастрычніка Еўрапарламент прыняў рэзалюцыю па сітуацыі ў Беларусі, у якой парламенція выбары прызнаваліся недэмакратычнымі, але было вырашана прыпыніць на пайгона візвая санкцыі супраць большасці беларускіх чыноўнікаў, захаваўшы абмежаваныні, датычныя замарожваньня іх фінансовых актываў, калі такія ёсьць, у еўрапейскіх банках. У сьпісе невыязных засталіся толькі асобы, якія падараваліся ў арганізацыі палітычных зынікненняў і старшыня ЦВК Л. Ярмошына. 13 кастрычніка Савет ЕС часткова прыпыніў санкцыі супраць беларускіх чыноўнікаў. Еўракамісар Б. Ферэра-Вальднэр заявила, што Менск “у жніўні зрабіў моцны крок па вызвалені ўсіх палітычных зняволеных, і мы не павінны

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

больш адкладаць свой адказ”. Яна падкрэсліла: “Беларускі народ стаіць перад гістарычным выбарам: ці рухацца ў накірунку дэмакраты і незалежнасці ці ў накірунку палітычнай стагнацыі”. А. Лукашэнка пракаментаваў гэтыя падзеі наступным чынам: “Еўропа зрабіла няхай маленькі крок, паўкроку, але ён значымы”. У адказ Беларусь, па ягоных словах, гатовая зрабіць “вялікія кроکі”.

Рашэнне Еўрасаюзу выклікала неадназначную ацэнку ў беларускім дэмакратычным грамадзтве. Частка палітыкаў і грамадзкіх дзеячоў скептычна ставілася да кроکаў Еўрасаюзу, адзначаючы, што існуючы рэжым ня здольны да сур'ёзных палітычных трансфармацыяў. Другая частка вітала такія кроکі Еўрасаюзу і бачыла за імі добрыя перспективы па дэмакратызацыі беларускага грамадзтва.

Тым ня менш, як паказала далейшае развіццё падзеяў, перамовы з Еўрасаюзам успрымаліся А. Лукашэнкам як працэс гандлю, а не ўсьвядомленых насыпелых структурных зъменаў. Так, у інтэрвію 24 лістапада ён заявіў: “Калі Еўрасаюзу і амерыканцам так гэтага хочацца, і яны гатовыя штосьці прапанаваць нам наўзамен... мы прыбярэм з Крымінальнага кодэксу артыкул пра паклён”. Гэтую пазіцыю А. Лукашэнка пацьвердзіў і ў сънежні: “Калі хтосьці думае, што я заглынуў нажыўку і буду скачкападобна, як заяц, бегчы, ён памыляецца, мы будзем тримацца годна”.

Такі падыход беларускіх уладаў, на жаль, не надае аптымізму на будучас.

З восені 2008 году было адзначана зъмяненіне рэпрэсіўнай тактыкі беларускіх уладаў у дачыненіі да грамадзкіх актыўістаў, удзельнікаў акцыяў пратэсту, пікетаў, распаўсюднікаў друкаванай прадукцыі. Амаль спыніліся адміністрацыйныя арышты, зъменышылася колькасць аштрафаваных асобаў.

Аднак масавыя мерапрыемствы, як і раней, не дазваляліся па надуманых прычынах. Адмовы ў правядзеніі разнастайных па тэматыцы акцыяў былі атрыманыя грамадзкімі актыўістамі ў Гомелі, Кобрыні, Пінску, Слуцку, Віцебску ды іншых гарадах. Калі ж недазволеныя ўладамі акцыі ўсё ж адбываліся, іх удзельнікі затрымліваліся — часта з прымяненнем сілы, у іх канфіскоўваліся інфармацыйныя матэрыялы, лозунгі і транспаранты, затрыманыя дастаўляліся ў аддзяленыні міліцыі, а затым выпускаліся без складання пратаколаў. Так, 16 верасня была разагнаная акцыя, прымеркаваная да гадавіны зынкнення В. Ганчара і А. Красоўскага. Удзельнікі акцыі, у тым ліку лідэры дэ-

макратычных палітычных партыяў, былі зьбітая супрацоўнікамі АМАП, але затрыманняў не адбылося. 2 лістапада ў Драгічыне была забароненая акцыя памінання продкаў Дзяды, у яе арганізатора Уладзіміра Казекі напярэдадні быў праведзены ператрус, а іншыя мясцовыя актыўісты былі папярэджаны міліцыяй пра магчымыя затрыманні. 6 лістапада ў Менску міліцыянтамі былі зьбітая ўдзельнікі акцыі, якія пратэставалі супраць забароны на выезд з Беларусі. 17 лістапада ў Менску была спыненая акцыя моладзі, прысьвеченая Дню студэнтаў, пяцёра ўдзельнікаў былі затрыманыя, а затым адпушчаныя, у іх былі канфіскаваныя Дэкларацыі правоў студэнтаў Беларусі. 24 лістапада міліцыянтамі ў Менску была прыпыненая акцыя “МТС па-беларуску”, шасьцёра ўдзельнікаў былі затрыманыя, а затым выпушчаныя. 16 сінегляніна на Каstryчніцкай плошчы ў Менску міліцыянтамі была прыпыненая акцыя салідарнасці з сем'ямі зьніклых палітыкаў.

Ствараліся перашкоды і ў правядзеніі санкцыяняваных акцыяў. Так, неаднаразова затрымліваліся актыўісты, якія распаўсюджвалі інфармацыю пра дазволены ўладамі мітынг 2 лістапада — у дзень памяці продкаў Дзяды. Быў затрыманы аўтобус з актыўістамі з Магілёву, якія зьбіраліся браць удзел у гэтай акцыі ў Менску. Двух ўдзельнікаў акцыі з Баранавічаў пры вяртаныі затрымалі на вакзале і зьбілі міліцыянты. 15 сінегляніна ў Менску прайшла даволі буйная акцыя пратэсту прадпрымальнікаў з сацыяльнымі патрабаваннямі. Нягледзячы на атрыманы дазвол, прадпрымальнікаў папярэджвалі, што за ўдзел у акцыі яны могуць страціць гандлёвыя плошчы. У рэгіёнах былі ўзятыя пад кантроль транспартныя сродкі, якія перавозілі прадпрымальнікаў на мітынг у Менск, у некаторых гарадах іх выезд быў забаронены.

Перыядычна затрымліваліся распаўсюднікі як зарэгістраваных незалежных газетаў — “Новы Час”, “Народная Воля”, “Наша Ніва”, “Наша слова”, так і незарэгістраваных маланакладных бюлетэніяў — “Беларусь партызанская” ў Наваполацку, Берасьцейскай абласной партыйнай арганізацыі Партыі БНФ, раённае выданье “Маладога Фронту” “Сьвіслацкае рэха” ды іншыя.

Нестабільнасць сітуацыі з адсутнасцю палітъянняволеных у краіне засьведчыў арышт студэнта Уроцлаўскага ўніверсітэту Аляксандра Баразенкі, які праходзіў у якасці абвінавачванага па “справе 14-ці” яшчэ на пачатку году. Падчас судовага працэсу над астатнімі абвінавачванимі А. Баразенка знаходзіўся ў Польшчы, у сувязі з чым за “үхіленыне ад яўкі да съледчага” 12 траўня адносна яго была прынятая пастанова аб узыцьці пад варту, і ён быў аб’яўлены ў вышук.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

27 кастрычніка А. Баразенка разам з адвакатам добраахвотна зъявіўся да съледчага, дзе быў затрыманы і накіраваны ў съледчы ізалятар. Такім чынам у Беларусі зноў зъявіўся палітъняволены. З пункту погляду паляпшэння стасункаў з Еўрасаюзом і ЗША гэта быў крок назад, які паказваў непасльядоўнасць і нетрываласць дзеяньняў беларускіх уладаў. Еўракамісар Б.Ферэра-Вальднэр заклікала беларускія ўлады вызваліць А. Баразенку, назначыўши, што “важна, каб Беларусь заставалася крайней без палітычных зъняволеных і паважала свабоду выказванняў, аб'яднанняў і сходаў”. Нягледзячы на міжнародную рэакцыю, А. Баразенка паўтара месяца да суду знаходзіўся пад вартую.

Падчас зъняволення А. Баразенкі ў розных гарадах Беларусі праходзілі шматлікія акцыі падтрымкі. У Менску такія акцыі ў цэнтры горада і каля будынку съледчага ізалятару праходзілі практычна штодзень — яны разганяліся міліцыяй, удзельнікі затрымліваліся, а затым адпускаліся. 28 кастрычніка былі затрыманыя 4 асобы, 21 лістапада — 9 чалавек, 22 лістапада — 15, 24 лістапада — 13 удзельнікаў, 16 лістапада каля 20 пікетоўшчыкаў былі выціснутыя з Кастрычніцкай плошчы.

Суд над А. Баразенкам пачаўся 8 сінэктніка. Моладзевы актывіст быў асуджаны да аднаго году абмежавання свабоды без накіравання ў папраўчую ўстанову.

У 2008 годзе ўлады актыўна выкарыстоўвалі такі сродак змагання з грамадзка актыўнай моладзьдзю, як прызыў у войска. КДБ у шчыльнай сувязі з ваенкаматамі распрацавала план нейтралізацыі, выключэння з грамадзкага жыцця сяброў моладзевых дэмакратичных арганізацый: у апошні час практычна ўсе моладзевые грамадзкія актывісты, якія падлягаюць прызыву, пазбаўляюцца адтэрміновак і трапляюць у войска.

Гэтая праблема ня новая: за “ўхіленне” ад тэрміновай службы яшчэ раней да крымінальнай адказнасці прыцягваліся моладзевые актывісты Яўген Сувораў з Магілёва і Мікіта Сасім з Баранавічаў. Дзясяткам студэнтаў, якія вучацца па праграме Каствуся Каліноўскага ў Польшчы ці ў Еўрапейскім гуманітарным універсітэце ў Вільні за “ўхіленне” ад службы ў войску пагражаем крымінальная адказнасць — яны фактычна пазбаўленыя права вярнуцца ў Беларусь, не падпаўшы пад крымінальны персыдэд.

У 2007 годзе з парушэннем заканадаўства спачатку быў выключаны з універсітэту, а ў пачатку 2008 году фактычна гвалтам забраны

ў войска грамадзкі актывіст з Гомеля Дзымітры Жалезынічэнка. На знак пратэсту ён адмовіўся прымасць прысягу.

У войска патрапіў сябра Партыі БНФ, кандыдат у дэпутаты на парламенцкіх выбарах па Лунінецкай выбарчай акрузе Віталь Каратыш. 23 ліпеня ён атрымаў пасъведчаныні сябrou сваёй ініцыятыўнай групы, а 25 ліпеня, літаральна на другі дзень пасъля праходжання медыцынскай камісіі, быў прызваны ў войска.

Улетку быў забраны ў войска старшыня “Моладзі БНФ” Алесь Каліта, нягледзячы на тое, што медыцынская камісія Магілёўскага раёну ў сакавіку 2008 году прызнала яго нягодным да вайсковай службы па стане здароўя. Аднак неўзабаве па выкліку ваенкамата А.Каліта быў накіраваны ў Магілёўскі абласны шпіタル, дзе дактары ўхіліліся ад канчатковага заключэння, а затым у рэспубліканскі вайсковы шпіタル, які прызнаў моладзевага актывіста годным да вайсковай службы.

Цэнтар з прызывам у войска быў скарыстаны і адносна наступнага старшыні “Моладзі БНФ” — Франака Вячоркі. 16 студзеня 2008 года ён быў затрыманы падчас суда над актывісткай “Моладзі БНФ” і асуджаны на 15 сутак арышту быццам бы “за нецэнзурную лаянку”. 18 лютага Ф. Вячорка быў адлічаны з 3-га курсу факультэтu журнالістыкі БДУ “за акадэмічную непасъпяховасць”, хаця быў адным з самых пасъпяховых студэнтаў на факультэце. 23 красавіка ён быў затрыманы ў горадзе супрацоўнікамі міліцыі і дастаўлены ў ваенкамат, дзе венны камісар у тэрміновым парадку выпісаў яму позуву на медыцынскае абсьледаваньне. 11 чэрвеня Ф. Вячорка атрымаў адтэрміноўку ад службы ў войску ў сувязі з перанесенай аперацыяй на сятчатцы вока, а 10 ліпеня згодна з рашэннем раённай вайскова-медыцынскай камісіі прызнаны “нягодным да службы ў войску” з-за скаліёзу і плоскаступнёвасці. У канцы верасьня абласная вайскова-медыцынская камісія адхіліла рашэнне раённай камісіі аб непрыдатнасці да войска, і Ф. Вячорка быў накіраваны на пераабсьледаваньне ў Галоўны вайсковы клінічны медыцынскі цэнтр, дзе быў прызнаны годным да вайсковай службы па плоскаступнёвасці, а ваенкамат напісаў накіраваньне на пераабсьледаваньне па гіпертаніі ды іншых хваробах.

Падобным чынам, з перапісваньнем дыягназу хваробы і прызнаннем годным да службы ў войску пераабсьледаваўся сябра “Маладога Фронту” з Салігорску Іван Шыла, арганізатар некалькіх моладзевых грамадзкіх кампаніяў, які быў адлічаны са школы перад апошнім выпускным іспытам за грамадзкую дзеянасць.

Выпускніка журфаку БДУ Юрэя Дзешука, актывіста “Моладзі БНФ”, яшчэ перад абаронай дыплому і з не да канца пройдзенай медыцынскай камісіі ўжо папярэдзілі, у якую частку ён патрапіць

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

служыць. У ваенкамаце супрацоўнік КДБ спрабаваў “размаўляць” з менскім моладзевым актывістам Арцёмам Забарыным, паабяцаўшы наўзамен дапамагчы яму не патрапіць у войска. Былі спробы ўлетку забраць у войска аднаго з удзельнікаў “працэсу 14-ці” Уладзіміра Сяргеева. На актывіста “Моладзі БНФ” з Наваполацку Алеся Круткіна ў ліпені быў складзены адміністрацыйны пратакол за няяўку па позве ў ваенкамат.

Як і ў папярэдняй гады, улады вялікую ўвагу надавалі ідэалагічнаму кантролю за беларускім грамадствам. У красавіку “галоўнага ідэалаґа” краіны, былога афіцэра КДБ Алега Праляськоўскага замяніў Усевалад Янчэўскі, які ў свой час ачольваў “Беларускі патрыятычны саюз моладзі” (пазней быў рэфармаваны ў БРСМ). Прывзначаючы У. Янчэўскага, А. Лукашэнка “падкрэсліў важнасць выбудоўвання цэласнай сістэмы ідэалагічнай працы ў Беларусі”.

Магілёўскі гарвыканкам уключыў узровень ідэалагічнай працы ў крытэрыі ацэнкі дзеянасці працоўных калектываў гораду. Да гэтага ў Магілёве на пачатку году на базе гарадзкой бібліятэкі быў адчынены інфармацыйна-ідэалагічны цэнтр, задачай якога зьяўляецца інфармаваныне магілёўцаў пра працу мясцовых органаў улады і сацыяльна-еканамічнае раззвіццё гораду і краіны.

Пад кіраўніцтвам начальніка ўпраўлення ідэалагічнай работы Віцебскага аблвыканкаму быў распрацаваны документ “Інфармацыя пра апазіцыйныя структуры Віцебскай вобласці”, які даказвае, што дзяржава сочыць за ўсімі, хто мае апазіцыйныя погляды ці патэнцыйна можа аказацца нязгоднымі з палітыкай уладаў.

Працягвалася ўмацаваныне прапрэзідэнцкага грамадзкага аб'яднання “Белая Русь”, якое, па ўсім відаць, разглядаеца як магчымы зародак прапрэзідэнцкай партыі, калі гэтага запатрабуюць каньюнктурныя інтэрэсы ўладаў.

Дзяржава актыўна падтрымлівала праўрадавы “Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі”. Улады адкрыта лабіявалі інтэрэсы БРСМ у вышэйшых навучальных установах. У дакумэнце за подпісамі першага намесніка кіраўніка прэзідэнцкай адміністрацыі і начальніка галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення адміністрацыі гаворыцца, што на інтэрнэт-сайтах ВНУ у абавязковым парадку павінны быць створаныя стронкі студэнцкіх арганізацый БРСМ, а рэктары ВНУ усіх формаў уласнасці павінныя “забясьпечыць выкарыстаныне ў пазавучэбны час файе, а таксама іншых незанятых памяшканьяў вучэбных карпусоў і інтэрнатаў ВНУ для арганізацыі культурна-адпачынковых мерапрыемстваў студэнтаў пад кіраўніцтвам арганізацыяў БРСМ”.

Грамадзкія ініцыятывы БРСМ мелі яўны праўрадавы характар (удзел у выбарчых камісіях падчас выбараў у парламент, удзел у арганізацыі дзяржаўных съвятаў, ідэалагічны кантроль за моладзьдзю) і часам адкрыта абапіраліся на формы посткамсамольскага патрыятызму. Так, напрыклад, аддзел ідэалогіі Чашніцкага райвыканкаму і мясцовы аддзел БРСМ напісалі клятву на вернасьць прафесії(!), якую з 2008 году мусіць даваць усе маладыя съпецыялісты, якія прыяжджаюць працаўваць у раён па разъмеркаванні. На першым этапе гэтую клятву ў раённым доме культуры далі маладыя механізатары, да-яркі, будаўнікі і прадаўцы.

Сяброўства ў БРСМ адзначалася як адзін са станоўчых момантаў на шэрагу съпецыяльнасцяў, пры паступленні на якія, згодна з презідэнцкім указам №70 ад 8 лютага, з 2008 году ўведзенае адмысловае сумоёе (гэта съпецыяльнасці “дзяржаўнае кіраванье”, “дзяржаўнае кіраванье і эканоміка”, “міжнародныя адносіны”, “міжнароднае права”, “правазнаўства”, “эканамічнае права”, “журналістыка”, “міжнародная журналістыка” і “мытная справа”). Па словах міністра адукацыі А. Радзькова, што абітурыент на гэтыя съпецыяльнасці павінен быць ня толькі падрыхтаваны па прадметах, але і мець лідэрскі вопыт, “напрыклад, быць актывістам БРСМ”.

Па ўсёй краіне праводзілася прымусовая падпіска на дзяржаўныя газеты, якія ўлады разглядаюць як адзін з важнейшых інструментатаў ідэалагічнага ўплыву на грамадзтва. Галоўны ідэолаг Гомельскай вобласці Анатоль Каціла на старонках “Гомельскай праўды” ў сакавіку выказаўся пра асаблівую ролю СMI “у прапагандысцкіх методах ідэалагічнай працы ва ўмовах новых выклікаў”. Кіраўніцтва аддзелу адукацыі ў Пінску разаслаў ва ўсе школы распараджэннне пра абавязковую падпіску для настаўнікаў на дзяржаўныя газеты, а ў якасці падцверджання выкананьня гэтага распараджэння абавязала педагогаў прад'явіць падпісныя квіткі.

Часам спасылка на ідэалагічныя разыходжаньні была прычынаю звольнення грамадзкіх актыўістаў з працы. Так, напачатку году быў звольнены з працы настаўнік менскай школы, актыўіст моладзевага крыла Аб'яднанай грамадзянскай партыі Аляксандр Галавач. Ягоныя перакананьні не супадаюць з “ідэалагічным накірункам дзяржавы”, як патлумачыла дырэктар школы, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Кацярына Саўчук.

Ня маючы на тое законных правоў, ідэолагі актыўна ўдзельнічалі ў патрэбнай “арганізацыі” выбарчага працэсу. Так, 23 верасьня на ўчастку № 34 Віцебскай-Чкалаўскай акругі № 18 начальнік аддзелу ідэалагічнай працы адміністрацыі Першамайскага раёну Віцебску правёў

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

інструктаж, падчас якога нагадаў членам камісіі пра заяву кірауніка дзяржавы, што гаспадарамі на выбарчым участку зъяўляюцца яны і толькі яны.

Займаючы пасады намеснікаў кіраунікоў адміністрацыі розных узроўняў, ідэолагі, як правіла, вырашалі лёс правядзення культурніцкіх, музычных, дабрачынных акцыяў, рок-фэстаў, канцэртаў, фестываляў і нярэдка абмяжоўвалі ці забаранялі мерапрыемствы таго кшталту. Так, у Менску забаранілі сівяткаванье гадавіны незалежнага спадарожнікавага тэлеканалу “Белсат”, а таксама фестываль беларускіх кліпаў. Па словах лідэра вядомага беларускага гурта “Ляпіс Трубяцкай” Сяргея Міхалка, “сістэма правядзення канцэртаў у Беларусі нашмат складаней, чым у любой іншай кропцы планеты... Трэба атрымаць вельмі шмат дазволаў з разнастайных інстанцыяў. Мы рабілі канцэрт у Віцебску, і прыйшлося прадастаўляць арганізаторам канцэрту сьпіс песень і кароткі зъвест кожнай з іх. Разъмяшчаючы рэклamu, ніхто не застрахаваны ад таго, што за тыдзень да канцэрту можа паступіць званок з упраўленьня культуры. Карацей, шмат ідэолагаў і ідыётаў ва ўсёй гэтай сістэме.”

Абгаворваючы магчымыя кропкі судатыкненія паміж Беларусью і Еўрапейскім Саюзам, беларускія чыноўнікі імкнуліся абыходзіць пытаныні, звязаныя з дэмакратызацыяй і правамі чалавека. Так, міністр замежных справаў Сяргей Мартынаў вызначыў наступныя “адносіны ў інтэрэсах абодвух бакоў: ад эканомікі да барацьбы з кантрабандою, нелегальнаі міграцыяй, транзіту і аховы навакольнага асяродзьдзя”. Тым ня менш, у лістападзе віцэ-прем’єр ураду Беларусі Андрэй Калякоў заяўвіў: “Беларускі бок усьведамляе неабходнасць працы над так званым хатнім заданнем, акрэсленым у дыялогу з ЕС, але разылічвае на адэкватныя дзеяньні ЕС у адказ”.

Як рэкламныя кропкі, накіраваныя на паляпшэнне стасункаў з Еўрасаюзам, у лістападзе двум беларускім недзяржаўным газетам “Народная воля” і “Наша ніва” было дазволена вярнуцца ў падпісны каталог і дзяржаўную сістэму распайсюду, а “Народнай волі” друкавацца на тэрыторыі Беларусі. 17 снежня, з гэтых жа меркаваньняў, з чацвёртай спробы ўладамі было зарэгістраванае Праваабарончая сьветніцкае грамадзкае аб'яднанье “Рух “За Свабоду” пад старшынствам Аляксандра Мілінкевіча.

Еўрапейскі Саюз у канцы году прадставіў новую праграму па супрацоўніцтве з пяцю ўсходнімі краінамі — Арменіяй, Азербайджанам, Грузіяй, Малдовай і Украінай пад назваю Усходнє партнёрства, пры

гэтым абмяркоўвалася пытаньне далучэнья да гэтай праграмы і Беларусі, але пры ўмове паляпшэння сітуацыі з дэмакратызацыяй краіны і правамі чалавека. Як паведаміла еўракамісар Беніта Ферэра-Вальднэр, “калі мы ўбачым, што беларускія ўлады ідуць наперад, што ў Беларусі больш ня будзе палітычных зыняволеных, спросыцца працэдура рэгістрацыі няўрадавых арганізацыяў і недзяржаўных СМІ, тады неабходна будзе сказаць: добра, запрашаем вас прыяднацца да еўрапейскай палітыкі суседства”. Яна падкрэсліла, што для ўдзелу ва Ўсходнім партнёрстве Беларусь павінная адпавядаць еўрапейскім стандартам; вызначаны быў і выпрабавальны перыяд для пачатку дэмакратычнай трансфармацыі ў Беларусі — да сярэдзіны краставіка 2009 году.

Такім чынам, адчайная, упартая і жорсткая барацьба беларускай дэмакратычнай супольнасці за каштоўнасці правоў чалавека, а таксама пасълядоўная пазіцыя па гэтым пытаньні Еўрасаюзу і ЗША прывялі ў 2008 годзе да пэўных станоўчых трансфармацыяў. Тым ня менш, зъмены што адбыліся, характарызаваліся непасълядоўнасцю і супярэчлівасцю, адсутнасцю сістэмнага падыходу, што захавала нестабільнасць агульнай сітуацыі з правамі чалавека ў краіне.

1. Съмяротнае пакаранье

1

Права на жыцьцё — адно з фундаментальных правоў чалавека. Яно прадугледжвае абавязак дзяржавы ўсяляк ахоўваць чалавече жыцьцё ад любых супрацьпрайных пасягальніцтваў і іншых пагрозаў, забясьпечваць прававыя, сацыяльныя, эканамічныя, экалагічныя і іншыя ўмовы для нармальнага, паўнавартаснага і годнага жыцьця.

Права на жыцьцё знаходзіцца пад абаронай міжнародных дакументаў у галіне правоў чалавека і нацыянальных Канстытуцыяў.

Беларусь зьяўляецца ўдзельніцай Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах, у параграфе 1 артыкулу 6 якога гаворыцца: “Права на жыцьцё зьяўляецца неад’емным правам кожнага чалавека. Гэта права ахоўваецца законам. Ніхто не можа быць адвольна пазбаўлены жыцьця”. І хаця Пакт не прадугледжвае абавязковай адмовы дзяржавы ад съмяротнага пакараньня, некаторыя фармулёўкі артыкулу 6 адзначана скіроўваюць краіны да абмежавання прымененія і адмены выключнай меры пакараньня: “у краінах, якія не адміністратывесць съмяротнага пакараньня” (параграф 2), “нішто ў дадзеным артыкуле ня можа служыць падставай для адтэрміноўкі ці недапушчэння адмены съмяротнага пакараньня якой-небудзь дзяржавай-удзельніцай Пакту” (параграф 6).

Рэспубліка Беларусь да гэтага часу не далучылася да Другога факультатыўнага пратаколу да Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах, накіраванага на адмену съмяротнага пакараньня (приняты Генеральнай Асамблéй ААН 15 сінэктніка 1989 году). Дзяржавы, якія пагадзіліся ўдзельнічаць у дадзеным Пратаколе, абавязаліся адміністраваць дадзены від пакараньня.

Устрymаўшыся пры галасаванні адносна Рэзалюцыі аб маратыўнай съмяротнай пакараньні (приняты Генеральнай Асамблéй ААН 15 лістапада 2007 году), Рэспубліка Беларусь зноў прадэмантравала негатыўнасьць адмовіцца ад выключнай меры пакараньня.

У Рэспубліцы Беларусь права на жыцьцё гарантуюцца артыкулам 24 Канстытуцыі: “Кожны мае права на жыцьцё. Дзяржава абараняе жыцьцё чалавека ад любых супрацьпрайных пасягальніцтваў”. Гэты ж артыкул Канстытуцыі ўказвае на ўмовы выкарыстання съмяротнага пакараньня: “Съмяротнае пакаранье да яго адмены можа прыменіць-

СЪМЯРОТНАЕ ПАКАРАНЬНЕ

1

ца згодна з законам як выключная мера пакараньня за асабліва цяжкія злачынствы і толькі згодна з прысудам суда” і замацоўвае часовы характар яго ўжываньня. Артыкул 59 (п. 1) Крымінальнага кодэксу прадугледжвае прымянеьне съмяротнага пакараньня за некаторыя асабліва цяжкія злачынствы, спалучаныя з наўмысным пазбаўленнем жыцьця чалавека пры абцяжарваючых абставінах — 12 складу злачынстваў ва ўмовах мірнага часу і 2 склады злачынстваў ва ўмовах ваеннаага.

Артыкул 84 (п. 19) Канстытуцыі прадастаўляе прэзідэнту паўнамоцтвы па памілаваныні асуджаных. Асобы, асуджаныя да съмяротнага пакараньня, могуць звязрнуцца з хадайніцтвам да прэзідэнта на працягу дзесяці сутак з дня атрыманьня копіі прысуду ці касацыйнага азначэнья. Прэзідэнт таксама разглядае матэрыялы ў адносінах да асобаў, асуджаных да съмяротнага пакараньня, якія не хадайнічаюць аб памілаваныні. Справы ўсіх асуджаных да выключнай меры пакараньня разглядаюцца першапачатковая Камісія па пытаньнях памілаваньня, затым перадаюцца прэзідэнту для прыняцця канчатковага рашэння. Указы аб памілаваныні і адхіленні хадайніцтваў аб памілаваныні падпісваюцца асабіста прэзідэнтам. Памілаваньне асуджаных ажыцьцяўляецца ў выглядзе замены съмяротнага пакараньня пажыцьцёвым зньяволеннем.

Выклікае занепакоенасць закрытасць ад грамадства вынікаў дзейнасці Камісіі па пытаньнях памілаваньня і рашэнняў прэзідэнта па справах асуджаных да съмяротнага пакараньня. За ўесь час была абрарадаваная толькі інфармацыя, што ў 2003 годзе Камісія адхіленная хадайніцтвы аб памілаваныні двух асуджаных да съмяротнага пакараньня, а адна справа была вернутая ў Вярхоўны суд з мэтай пра-веркі ў парадку нагляду, у выніку якой прэзідым ВС замяніў асуджаному пакараньне на 15 гадоў пазбаўлення волі. Інфармацыю пра вынікі працы Камісіі і рашэнні прэзідэнта магчыма атрымаць толькі з дакладаў міждзяржаўных арганізацый, куды ўрад Беларусі прадастаўляе неабходныя звесткі. Так, згодна з інфармацыяй, прадстаўленай у АБСЕ, у 2008 годзе замена съмяротных прысудаў на больш мяккае пакараньне ў адносінах да асуджаных па парацэдуре памілаваньня ў Беларусі не прымянялася (Съмяротнае пакараньне ў рэгіёне АБСЕ. Даведачны дакумент 2008 году).

Згодна з дадзенымі ААН, апублікованымі ў лістападзе 2007 году, на той момант 146 краінаў съвету адмовіліся ці ўялі мараторый на съмяротнае пакараньне, у 51 краіне дадзены від пакараньня захоўваўся, у іх ліку — Рэспубліка Беларусь.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

1

На дадзены момант Беларусь засталася апошняй дзяржавай у Еўропе, дзе выносяцца і прыводзяцца ў выкананьне съмяротныя прысуды. Пасьля адмены съмяротнага пакараньня Узбекістанам з 1 студзеня 2008 году наша краіна засталася апошняй з дзяржаваў на постсавецкай прасторы, якая прымяняе дадзены від пакараньня.

Характарызуючы сітуацыю з прымянењнем съмяротнага пакараньня ў Беларусі, старшыня Вярхоўнага суду Валянцін Сукала назваў яе практычным дзеяньнем мараторыю. На прэс-канферэнцыі 9 верасеня ён заявіў, што “съмяротныя прысуды выносяцца надзвычай рэдка, і мы падышлі да практычнага мараторыю і псхалагічна гатовыя да гэтага, калі рашэнье будзе прынятае на ўзроўні парламенту і прэзідэнта”.

Па словах старшыні Вярхоўнага суда, у 2008 годзе быў вынесены толькі адзін съмяротны прысуд (у 2007 — 4, 2006 — 9, 2005 — 2, 2004 — 2 — Аўг.), трох чалавекі былі асуджаны да пажыццёвага зняволеня (усяго пажыццёвое зняволенне на дадзены момант у Беларусі адбываюць 130 чалавек).

Інфармацыю пра вынясеньне ў 2008 годзе ў Беларусі толькі аднаго съмяротнага прысуду агучыў і міністр унутраных справаў Уладзімір Навумаў на прэс-канферэнцыі 10 сінтября, называўшы съмяротнае пакаранье фактарам стрыmlіванья пры ўчыненіі асабліва цяжкіх злочынстваў.

Разам з тым з афіцыйных паведамлеńняў і сродкаў масавай інфармацыі, якія на працягу году асьвятлялі справы, па якіх абвінавачваныя атрымлівалі вышэйшую меру пакараньня, вядомыя як мінімум два таякія асуджаныя.

Так, згодна з інфармацыяй, зъмешчанай на інтэрнэт-сайце Генеральнай прокуратуры (<http://prokura.tut.by>), 21 сакавіка 2008 году ўступіў у законную сілу прысуд да выключнай меры пакараньня, вынесены судовай калегіяй па крымінальных спраўах Менскага абласнога суду ў адносінах да 21-гадовага ўраджэнца Салігорскага раёну Мікалая Каляды. Асуджанаму інкрымінавалася ўчыненне трох забойстваў, два замахі на забойствы, разбой і хуліганства. Менавіта звесткі пра дадзены прысуд беларускія ўлады паведамілі ў АБСЕ, і гэтая інфармацыя ўтрымліваецца ў даведачным дакуменце арганізацыі аб прымянењні съмяротнага пакараньня за 2008 год. Афіцыйны беларускі бок паведаміў таксама АБСЕ, што замена съмяротных прысудаў на больш мяккае пакаранье ў адносінах да асуджаных па працэдуры памілаванья ў Беларусі не прымянялася, што азначае, што прысуд у адносінах да М. Каляды быў пакінуты ў сіле.

СЪМЯРOTNAE ПАКАРАНЬНЕ

1

Аднак таксама вядома, што 20 чэрвеня 2008 году Гомельскі абласны суд да вышэйшай меры пакараньня асудзіў 27-гадовага жыхара Гомелю Паўла Ленага па абвінавачаныні ў згвалтаваньні і забойстве дзевяцігадовага хлопчыка (<http://naviny.by>). У кастрычніку зноў жа са сродкаў масавай інфармацыі стала вядома, што прысуд у адносінах да П. Ленага прыведзены ў выкананьне (www.svaboda.org/content/Article/1328779.html). Інфармацыя пра дадзены прысуд і ягонае выкананьне з афіцыйных крыніцаў не паступала, што выклікае непара-зуменъне і трывогу.

5 лютага ад прэс-сакратара Вярхоўнага суду Анастасіі Цімановіч стала вядома, што прыведзены ў выкананьне прысуд у адносінах да трох лідэраў гомельскай злачыннай групоўкі — Сяргея Марозава, Валерыя Гарбатага і Ігара Данчанкі (Вярхоўны суд двойчы — у сінежні 2006 і кастрычніку 2007 — прыгаворваў С. Марозава і І. Данчанку да вышэйшай меры пакараньня, В. Гарбаты быў асужданы да расстрэлу ў сінежні 2006 году). Разам з тым слуханье справаў, звязаных з дзейнасцю “марозаўскай групоўкі” на момант прывядзеньня прысуду ў выкананьне яшчэ не было скончанае: у студзені 2008 году Вярхоўны суд прыняў да вытворчасці крымінальную справу ў адносінах да Сяргея Марозава і яшчэ трох членоў злачыннай арганізацыі. Хуткасць прывядзеньня прысуду ў выкананьне выклікае ня толькі зьдзіўленыне, але і заклапочанасць. Па адной з версіяў, Сяргей Марозаў быў расстряляны да пачатку судовых слуханьняў (19 лютага) у сувязі з тым, што ён пачаў даваць паказанні на высокапастаўленых супрацоўнікаў МУС і КДБ, дзякуючы апецы якіх ягоная групоўка беспакарана дзейнічала ў Гомельскай вобласці з 1994 па 2004 гады.

З заклікам адмяніць съмяротныя прысуды С. Марозаву, І. Данчанку і В. Гарбатаму асабіста да презідэнта Беларусі ў лістападзе 2007 году з'явіўся старшыня Парламенцкай Асамблеі Савету Еўропы Рэнэ ван дэр Ліндэн. Ён адзначаў таксама, што ўвядзеньне мараторыю на съмяротнае пакараньне “стала б яўным і рашучым крокам да збліжэння Беларусі з Саветам Еўропы”.

Пасыль інфармацыі пра тое, што злачынцы ўсё ж расстряляныя, Генеральны сакратар Савету Еўропы Тэры Дэвіс заявіў, што прывядзеньне прысуду ў выкананьне — “чарговая праява непавагі, якую ўрад Беларусі адкрыта дэманструе адносна чалавечых каштоўнасцяў і дасягненняў, якія аб'ядноўваюць усе еўрапейскія краіны”. Тэры Дэвіс адзначыў, што Беларусь — не сябра Савету Еўропы, але зьяўляеца сябрам ААН, і выкананьне съмяротнага прысуду тром грамадзяням краіны супярэчыць літары і духу рэзалюцыі Генеральнай асамблеі ААН,

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

якая заклікала да сусъветнага мараторыю на прымяненьне съмяротнага пакараньня.

1

Асуджэнъне ў сувязі з захаваньнем у Беларусі — адзінай краіне Еўропы — съмяротнага пакараньня выказвалася ў рэзалюцыях Еўрапарламенту, прынятых 22 лютага і 9 кастрычніка 2008 году. Рэзалюцыя ПАСЕ, прынятая 15 красавіка пасля абмеркаваньня дакладу аб злоўжываньнях у сістэме крымінальнага правасудзьдзя ў Беларусі, заклікала беларускія ўлады неадкладна ўвесці мараторый на съмяротнае пакараньне.

Найбольшы розгалас меў зварот дакладчыка Парламенцкай Асамблеі Савету Еўропы Андрэя Рыгоні на імя старшыні Палаты прадстаўнікоў Вадзіма Папова і старшыні Савету Рэспублікі Генадзя Навіцкага, апублікованы 14 красавіка ў “Народнай газеце” — афіцыным выданыні парламенту Беларусі. Спадар Рыгоні ў адкрытым лісьце заклікаў кіраўнікоў палат парламенту прадпрыніць усемагчымыя крокі да ўвядзеньня мараторыю на съмяротнае пакараньне як прамежкавага кроку ўнакірунку да поўнай яго адмены. У звароце падкрэслівается: “Кожнае съмяротнае пакараньне — гэта ўжо само па сабе вельмі шмат. Наколькі б жахлівым ні было зьдзейсненнае злачынства, наколькі б бяспрэчнымі ні былі доказы вінаватасці, нішто ня можа апраўдаць забойства чалавека дзяржавай”. Андрэй Рыгоні адзначыў, што ведае, што на рэферэндуме 1996 году грамадзяне Беларусі выказаліся за захаваньне вышэйшай меры пакараньня і настойваў: “Народным павінна быць у аснове сваёй любое рашэнне, але існуюць пэўныя пытаныні, па якіх кіраўніцтву краіны варты ўзяць на сябе адказнасць першапраходцаў, якія вядуць за сабой людзей і паказваюць ім шлях. Я прашу вас і Нацыянальны сход Беларусі ўзяць на сябе палітычнае абавязальніцтва, якое будзе гарантаваць, што ніхто больш не будзе пакараны съмерцю ў Беларусі”.

Каментуючы зврот А. Рыгоні, старшыня Палаты прадстаўнікоў Вадзім Папоў на прэс-канферэнцыі 17 красавіка адзначыў: “...Многія казалі, што не трэба друкаваць матэрыял Рыгоні, маўляў, народ абурыцца. Мы надрукавалі. Цяпер давайце паглядзім, як будзе рэагаваць на гэта насельніцтва. Дыскусія будзе ці ня будзе? Як народ да гэтага паставіцца? А потым будзем думачы, што рабіць далей”. Фактычна гэта стала першай прапановай за апошнія гады з боку ўладаў правесці дыскусію ў грамадзтве па вострай праблеме. Вадзім Папоў таксама заявіў, што “надышоў час, каб абмеркаваць пытаныне аб увядзеніні мараторыю на съмяротнае пакараньне ў Беларусі. Да-

СЪМЯРOTNAE ПАКАРАНЬНЕ

1

вайце разам рыхтаваць грамадzkую думку дзеля таго, каб сасыпелі ўмовы для прынцыца дадзенага рашэнья. Давайце паглядзім, як будзе реагаваць народ на дадзенае пытанье. Натуральна, з адмены съмяротнага пакараньня не пачнеш. Можа, спачатку мараторый? І тут трэба працягваць працеваць з насельніцтвам. Ну, а як інакш, калі на рэферэндуме 86% (80,44% – айт.) грамадзянаў Беларусі прагаласавалі супраць адмены съмяротнага пакараньня? Уявіце, дэпутаты прымуць іншае рашэнье. Пра якія правы чалавека, пра якую дэмакратыю тады можна казаць, калі б мы падтрымалі Еўропу і выканалі яе просьбу?"

Нягледзячы на гучныя заявы, на працягу году ніякай інфармацыйнай працы з насельніцтвам, ніякіх мерапрыемстваў, накіраваных на зымену грамадзкага меркаваньня па пытанні съмяротнага пакараньня, з боку ўладаў не праводзілася.

На працягу 2008 году беларускія ўлады не прадпрынялі рашучых дзеяньняў, накіраваных на адмену ці ўвядзеньне мараторыю на съмяротнае пакараньне. Дыскусія па дадзенай проблеме ў асноўным зводзілася да абмеркаваньня перспэктываў уступлення Беларусі ў Савет Еўропы і адмены съмяротнага пакараньня як адной з умоваў ажыццяўленыня такога палітычнага кроку.

Падчас студзеньскай сесіі Парламенцкай Асамблеі Савету Еўропы ў Страсбургу старшыня камісіі па заканадаўстве і дзяржаўным будаўніцтве Савету Рэспублікі Наталя Андрэйчык заявіла, што Беларусь "хоча прасунуцца на шляху да стандартаў Савету Еўропы, пра што съведчыць наш намер увесыці мараторый на съмяротнае пакараньне".

У інтэрвію інфармацыйнаму агенцтву "Інтэрфакс-Захад" 18 сінегня старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу чацьвёртага склікання Уладзімір Андрэйчанка заяўіў, што "беларускія ўлады з разуменнем ставяцца да пазіцыі Савету Еўропы і ПАСЕ па съмяротным пакараньні і прыкладаюць неабходныя высілкі для абмежаваньня яго прымянеñня і поўнай адмены". Пры гэтым адной з перашкодаў для рашучых кроکаў у дадзеным накірунку У. Андрэйчанка назваў "волю народу, выказаную на рэферэндуме 1996 году, на якім больш за 75% (80,44% – айт.) грамадзянаў выказаліся супраць адмены съмяротнага пакараньня. Але ў прынцыповым плане мы не выключаєм магчымасці на пэўным этапе грамадзкага разьвіцця разгледзець пытанне аб увядзеньні часовага мараторыю. Поўная ж адмена съмяротнага пакараньня магчымая толькі шляхам правядзенія агульнанацыянальнага рэферэндуму".

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

1

Выказаное Уладзімірам Андрэйчанкам меркаваньне пра неабходнасць правядзеняня рэферэндуму дзеля ўвядзеняня мараторыю ці адмены съмяротнага пакараньня не адпавядае высновам Заключэння Канстытуцыйнага Суда Беларусі ад 11 сакавіка 2004 году, дзе гаворыцца: “Канстытуцыйны Суд лічыць, што ў сучасных умовах пытаньне аб адмене дадзенага віду пакараньня ці як першым кроку — аб абвяшчэнні мараторыю на яго прымяненьне можа быць вырашанае Кіраўніком дзяржавы і Парламентам”. Пры гэтым у Заключэнні адзначана, што рашэньне рэферэндуму 1996 году, падчас якога за захаваньне съмяротнага пакараньня ў Беларусі выказаліся 80,44% грамадзянаў, “ня мела абавязковага характару”.

Старшыня Вярхоўнага суду Беларусі Валянцін Сукала ў інтэрв'ю БелТА 2 чэрвеня таксама адзначыў, што “захоўваць гэты від пакараньня ў крымінальным законе надалей ці адмовіцца ад яго — рашэньне знаходзіцца ў кампетэнцыі суб'ектаў заканадаўчай ініцыятывы і парламентарыяў. Што датычыць судовай улады, то мы ніколі не настойвалі на яго захаваньні і лічым, што на дадзены момант склаліся неабходныя перадумовы дзеля разгляду дадзенага пытаньня, хаця б у плане абвяшчэння мараторыю на прымяненьне гэтай выключнай меры пакараньня”.

Адначасова значную гуманізацыю поглядаў грамадзянаў Беларусі па праблеме съмяротнага пакараньня адзначаюць сацыёлагі. Так, згодна з дадзенымі нацыянальнага апытаўніцтва, якое было праведзене ў верасні 2008 году Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных дасьледаваньняў, за адмену съмяротнага пакараньня ў Рэспубліцы Беларусь выказаліся 44,2% рэспандэнтаў, супраць адмены — 47,8%. Гэта сьведчыць пра тое, што спасылкі на дадзеныя рэферэндуму, які адбыўся 12 гадоў таму, на сёньняшні момант не адпавядаюць рэальнай грамадзкай думцы і больш выкарыстоўваюцца як апраўданьне нерашучацьці ў прыняцьці палітычных решчаньняў.

“Апошнім катам у Еўропе” ў сваім гадавым дакладзе, прадстаўленым у траўні 2008 году, назвала Беларусь уплывовая міжнародная праваабарончая арганізацыя “Міжнародная Амністыя”. На працягу апошніх гадоў яна неаднаразова звязварталася да беларускіх уладаў з заклікам адмовіцца ад выкарыстаньня съмяротнага пакараньня, крытыкуючы як саму наяўнасць яго ў прававой сістэме, так і працэдуру прывядзеняня прысудаў у выкананьне.

СЪМЯРOTНАЕ ПАКАРАНЬНЕ

Працягваючы працу ў дадзеным накірунку, “Міжнародная Амністыя” заявіла пра арганізацыю ў 2009 годзе шырокай кампаніі, накіраванай на адмену съмяротнага пакараньня ў Беларусі. З мэтай маніторынгу сітуацыі і правядзення папярэдніх кансультацыяў з зацікаўленымі бакамі з 22 па 28 кастрычніка Беларусь наведала прадстаўнік арганізацыі Хізер Макгіл. У яе планах сярод іншага было правядзенне сустрэчаў з афіцыйнымі асобамі — прадстаўнікамі МУС, Генпрокуратуры, Міністэрства юстыцыі і Вярхоўнага суду, пра што ў дадзеных ведамстваў былі папярэдне накіраваныя адпаведныя запыты. “Прадстаўнікі ўладных структураў у Беларусі, і ў гэтым была вялікая зацікаўленасць з майго боку, маглі б сустрэцца са мной, каб абмеркаваць пытаныні съмяротнага пакараньня і ягонай адмены. Гэта быў бы прадуктыўны крок насустроч Еўропе. Але пакуль мае спробы засталіся безвыніковымі”, — сказала Хізер Макгіл. Сустрэча адбылася толькі з работнікамі Міністэрства юстыцыі, астатнія дзяржструктурывы, спасылаючыся на занятасць кіраўніцтва, сустракацца з праваабаронцай адмовіліся.

Такім чынам, 2008 год не стаў пераломным для Беларусі ў вырашэнныні праблемы съмяротнага пакараньня і далучэнья да еўрапейскай супольнасці, свабоднай ад узаконенага забойства дзяржавай.

2. Праблема палітычна матываваных зынікненъяў

2

За 2008 год зъменаў у расьсьледаваньні справаў аб гвалтоўных зынікненъях вядомых палітыкаў Юрыя Захаранкі (экс-міністр унутраных справаў, выкрадзены 7 траўня 1999 году), Віктора Ганчара (віцэ-ссыпікер Вярховнага Савету 13-га склікання, выкрадзены 16 верасьня 1999 году), бізнесмена Анатоля Красоўскага (выкрадзены разам з В. Ганчаром 16 верасьня 1999 году) і журналіста Дзымітрыя Завадзкага (аператар OPT, выкрадзены 7 ліпеня 2000 году) не адбылося.

Расьсьледаваньне справы аб зынікненъі Дзымітрыя Завадзкага было прыпыненае з 31 сакавіка 2006 году “ў сувязі з неўстанаўленнем бясьсьледна зыніклай асобы” і болей не ўзнаўлялася. Згодна з паведамленнем прокурора аддзелу па наглядзе за съледзтвам у органах прокуратуры А. В. Сыцко ад 16.11.2007 г., атрыманым маці Дзымітрыя Завадзкага Вольгай Рыгораўнай, “працягваецца аператыўная праца па ўстанаўленыні месцазнаходжаньня Завадзкага Д. А. ці ягонага цела; асобаў, якія ўчынілі злачынства. У выпадку атрыманьня станоўчай інфармацыі, вытворчасць па крымінальной справе будзе неадкладна ўзноўлена”. Болей нікай афіцыйнай інфармацыі адносна справы аб зынікненъі Дз. Завадзкага родным журналіста не прадстаўлялася. Нагадаем, што па абвінавачаныні ў выкраданьні Дз. Завадзкага і ўчыненъі шэрагу іншых злачынстваў у 2002 годзе да розных тэрмінаў пазбаўлення волі былі асуджаны члены так званай “банды Ігнатовіча” — былога супрацоўніка съпецпадраздзялення “Алмаз” (у тым ліку В. Ігнатовіч і М. Малік — да пажыцьцёвага зняволенъя), аднак месцазнаходжаньне журналіста ці ягонага цела так і не было ўстаноўлена.

Афіцыйнае съледзтва па справах аб зынікненъі Юрыя Захаранкі, Віктора Ганчара і Анатоля Красоўскага працягвалася, пра што кожныя тры месяцы на працягу году прокуратурай гораду Менску родным зыніклых і прадстаўніку сям'і Ю. Захаранкі дасылаліся адпаведныя паведамленыні. Акрамя таго, што съледзтва працягнутае і пра вынікі расьсьледаваньня будзе паведамлена дадаткова, больш поўнай, дакладней і пашыранай інфармацыі не прадастаўлялася. Апошнія паведамленыні пра працяг тэрміну папярэдняга расьсьледаваньня крымінальных справаў па фактах зынікненъя Ю. Захаранкі, В. Ганчара і А. Красоўскага, дасланыя ў сінегжні 2008 году, былі падпісаныя съледчым па найважнейшых справах прокуратуры Менску, малодшым

ПРАБЛЕМА ПАЛІТЫЧНА МАТЫВАВАНЫХ ЗЫНІКНЕНЬНЯЎ

дарадцам юстыцыі Юрыйем Вараўкам. Трэба адзначыць, што за большым 9 гадоў, на працягу якіх працягваеца расьсьледаванье справаў аб зынікненъні палітыкаў і бізнесоўцы, гэта ўжо чацвёрты пракурорскі съледчы: у папярэдняй гады съледзтва курыравалі Уладзімір Чумачэнка і Сяргей Кухаронак, на самых першых этапах справу зынікненъні В. Ганчара і А. Красоўскага вёў съледчы гарадзкой пракуратуры Сяргей Новікаў, справу Ю. Захаранкі — съледчы па найважнейшых справах пракуратуры Менску Святлану Бойкава.

Большасць экспертаў лічаць зымену съледчага чиста фармальным крокам і ня звязваюць гэту падзею з імкненънем пракуратуры да правядзенъня аб'ектыўнага расьсьледаванья, выяўленыня і далейшага прыцягненъня да адказнасці асобаў, датычных да дадзеных злачынстваў. Пры гэтым адсутнасць рэальных вынікаў шматгадовай працы съледчых пракуратуры па справах аб зынікненъні вядомых у Беларусі людзей падмацоўвае высновы, што афіцыйнае расьсьледаванье ў поўным аб'ёме не вядзеца, паколькі прафесійная дзеянасць съледчых блакуеца вышэйшымі службовымі асобамі Беларусі. Так, на працягу многіх гадоў съледчыя органы ігнаруюць інфармацыю аб магчымай датычнасці да зынікненъніЮ. Захаранкі, В. Ганчара, А. Красоўскага і Дз. Завадзкага дзеючых і былых дзяржаўных службовых асобаў вышэйшага эшалону ўлады — міністра ўнутраных справаў Беларусі Уладзіміра Навумава, былога міністра ўнутраных справаў Юрыйа Сівакова, былога дзяржсакратара Савету бясьпекі Віктара Шэймана і намесніка камандзіра корпусу аховы грамадзкага парадку ўнутраных войскай МУС па баявой падрыхтоўцы Дзымітрыя Паўлючэнкі. Пры тым, што дадзеная інфармацыя афіцыйна не абвяргаеца, неабходныя крокі дзеля высьвяленыня яе праўдзівасці съледзтвам не прадпрымаюцца.

Кіраўніцтва рэспубліканскай пракуратуры таксама на працягу году ніякай пашыранай інфармацыі адносна ходу расьсьледаванья справаў аб зынікненъні Ю. Захаранкі, В. Ганчара, А. Красоўскага і Дз. Завадзкага не паведамляла, абмяжоўваючыся кароткімі фармальными адгаворкамі. Так, на прэс-канферэнцыі 16 студзеня Генеральны пракурор Пётр Мікалашэвіч сказаў: “Праца пракуратуры ў гэтым кірунку працягваецца”. Далей ён адзначыў, што “на жаль, да цяперашняга часу аб'ектыўнай інфармацыі, якая б пацвярджала факты іх зынікненъні, у нас съледчым і аператыўным шляхам не ўстаноўлена”. Адносна справы Дзымітрыя Завадзкага Генпракурор дадаў, што “пазіцыя Генпракуратуры па Ігнатовічу не мяняеца, ад яго паступаюць скаргі, але няма нічога, што магло б паставіць пад сумнёў прысуд суда”.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

2

Генпрокурор Рыгор Васілевіч на прэс-канферэнцыі 25 чэрвеня так-сама заяўляў, што сітуацыя са справамі зыніклых знаходзіцца на кан-тролі ў прокуратуры: “Пытаньне пра пошук зыніклых бяз вестак — адно з галоўных для нас. Мы яго разглядалі на міжведамасной камісіі і вер-немся да яго. Але хачу адзначыць, што за апошнія пяць ці сем гадоў бяз вестак зынікла больш за 48 тысячаў людзей. З іх 99% урэшце рэшт аб’явіліся самі. Але, безумоўна, гэтае пытаньне ў полі зроку прокура-туры”. З гэтых словаў новапрызначанага Генпрокурора па ацэнцы дзе-янняў съледчых органаў вынікае, што ён прыняў стратэгію, выпраца-ваную ў папярэдняі гады: “кожны год у краіне зынікаюць людзі, іх по-шук вядзеца”, ухіляючыся ад прызнаньня магчымых палітычных матываў выкраданьня палітыкаў, бізнесоўцы і журналістаў і датыч-насыці да іх дзяржаўных службоўцаў.

Разам з тым, прысутнасць палітычнай матываці ў зынікненнях вядомых у Беларусі людзей праглядаецца з інтэрвію презідэнта Лу-кашэнкі газете “Financial Time” ад 18 лістапада. Адказваючы на пы-таньне адносна дадзеных гучных справаў, А. Лукашэнка акцэнтаваў увагу толькі на Завадзкім, заяўшы: “Дзіма Завадзкі зъяўляеца най-вялікшай ранай для мяне як для презідэнта. Ён быў сумленны і прыс-тойны чалавек, які наогул ня меў сувязяў з палітыкай. Суд вынес вер-дыкт па гэтай крымінальнай справе. І чалавек за выкраданьне асу-джаны на пажыццёвае зыняволеніне. Але для мяне больш важна знайсьці яго, або калі ён мёртвы — ягонае цела. Калі ж акажацца, што суд памыліўся ці вынес няправільны вердыкт, то я буду на каленях прасіць дараўаньня ў родных, сяброў ці самога Дзімы Завадзкага, калі акажацца, што ён усё яшчэ жывы”. Праводзячымяж паміж Дз. За-вадзкім і іншымі зыніклымі, А. Лукашэнка ўскосна прызнае і розныя прычыны іх выкраданьня, адсутнасць у выпадку з журналістам на-ў проставай палітычнай замовы.

У той час, калі афіцыйныя ўлады фактычна толькі імітавалі расесьледаваньне справаў аб зынікненнях, міжнародная суполь-насць на працягу многіх гадоў не пакідала дадзеную праблему без увагі. У Рэзоляюціях Генеральнай Асамблеі ААН па сітуацыі з правамі чалавека ў Беларусі, прынятых у 2003, 2004, 2005, 2006 і 2007 гадах, пасылядоўна ўтрымлівалася патрабаваньне “адхіліць ад пасадаў афи-цийных асобаў, якія, як сцьвярджаеца, датычныя да любых спра-ваў аб гвалтоўных зынікненнях, адвольных пакараньняў съмерцю і ка-таваньняў і іншых жорсткіх, бесчалавечных ці прыніжаючых годнасць відаў пакараньня, на перыяд съледztва па такіх спраvaх і забясьпе-чыць прыняцце ўсіх неабходных мераў для ўсебаковага і бесстаронь-

ПРАБЛЕМА ПАЛІТЫЧНА МАТЫВАВАНЫХ ЗЫНІКНЕНЬНЯЎ

няга расцесьледаваньня такіх справаў, прыцягнуць асобаў, якім інкры-
мінуюцца дадзеныя злачынствы, да адказнасці ў незалежным судзе
і, у выпадку прызнаньня іх вінаватымі, забяспечыць, каб яны былі
пакараныя згодна з міжнароднымі абязяцельствамі Беларусі ў га-
ліне правоў чалавека”.

Справы аб зынікненях Юрый Захаранкі, Віктара Ганчара і Анато-
ля Красоўскага разглядаліся на чарговай 86-й сесіі Рабочай групы ААН
па гвалтоўных ці нядобрахвотных зынікненях, якая праходзіла ў
канцы лістападу — пачатку сьнежня 2008 году ў Жэневе. Перад па-
чаткам сесіі Рабочая група праінфармавала родных зыніклых, што бе-
ларускі МЗС у чарговы раз паведаміў ёй пра працяг афіцыйнага
расцесьледаваньня. У сваю чаргу ў Рабочую групу былі дасланыя па-
ведамленыні ад родных, што дадзенае расцесьледаваньне вядзеца
фармальна, рэальныя вынікі адсутнічаюць, і пакуль не будзе палітыч-
най волі аб допыце высокапастаўленых беларускіх чыноўнікаў, якія мо-
гутць быць датычныя да злачынстваў, вінаватыя на будуць названыя і
пакараныя.

У 2008 годзе роднымі зыніклых быў задзейнічаны механізм індыви-
дуальны скаргі ў Камітэт па правах чалавека ААН. 4 сьнежня Упраў-
леныне Вярхоўнага камісару па правах чалавека ААН паведаміла бы-
лой жонцы Анатоля Красоўскага Ірыне і ягонай дачцэ Валерыі, што іх
скарга зарэгістраваная, а яе копія накіраваная адказчыку — Рэспублі-
цы Беларусь. У сваёй скарзе Красоўскія абвінавачваюць дзяржаву ў
парушэнні артыкулаў 6, 7, 9 і 10 Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх
і палітычных правах: арт. 6 — “права на жыццё”, арт. 7 — “свабода
ад катаваньня”, арт. 9 — “права на свабоду і асабістую недатыкаль-
насць”, арт. 10 — “права на гуманнае стаўленыне да асобаў, пазбаў-
леных волі”. Скарга ад імя Красоўскіх была падрыхтаваная нідэрлан-
дзкай адвакацкай канторай і складаецца са ста пунктаў, да яе пры-
кладзена 25 дакументаў агульным аўтам больш за тысячу старонак.
Дзяржава павінна на працягу 6 месяцаў з моманту атрыманьня паве-
дамленія даслаць Камітэту свой адказ.

Актуальным у 2008 годзе заставалася патрабаваныне Еўрапейска-
га Саюзу, сфармульванае два гады таму ў дакуменце “Што Еўрасаюз
можа даць Беларусі”: “Дзеля пабудовы глыбокіх адносінаў, якія мы
хацелі б мець паміж ЕС і народам Беларусі, дзеля спынення палітыкі
самаізоляцыі, якую беларускі ўрад навязаў сваім грамадзянам, мы
гаворым, што беларускім уладам патрэбна, па-першае, належным
чынам і незалежна расцесьледаваць ці перагледзець выпадкі зынікнен-
ня людзей(...)”. Пасълядоўнасць пазіцыі ЕС па гэтай проблеме прая-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

2

вілася ў 2008 годзе падчас разгляду пытаньня аб прыпыненныі візовых санкцыяў адносна беларускіх дзяржчыноўнікаў, датычных да пашушэнняў правоў чалавека. 13 кастрычніка міністры замежных спраў 27 краінаў Еўрасаюзу прынялі рашэнье аб прыпыненныі на 6 месяцаў забароны на ўезд у краіны ЕС 36 вышэйших службовых асобаў Беларусі, у адносінах да 5 чалавек дадзеная санкцыя была захаваная: гэта старшыня Цэнтральнай выбарчай камісіі Лідзія Ярмошына і чацвёра падазраваных міжнароднай супольнасцю ў датычнасці да палітычных зынікненняў — Уладзімір Навумай, Віктар Шэйман, Юрый Сівакоў і Дзымітры Паўлічэнка (відавыя санкцыі адносна гэтых асобаў былі ўведзеныя ЕС у 2004 годзе). У лістападзе да дадзенага рашэння далучыліся 9 краінаў, якія не зъяўляюцца сябрамі Еўрапейскага Саюзу.

Міжнародныя праваабарончыя арганізацыі на працягу году неаднаразова выступалі з заклікамі да беларускіх уладаў рассьыльедаваць “гучныя зынікненныі”. Так, 2 верасня на прэс-канферэнцыі ў Менску Генеральны сакратар Міжнароднай федэрациі правоў чалавека (FIDH) Луіс Гіерма Перэз заявіў, што Федэрация мае намер адсочваць працэс рассьыльедаванья дадзеных злачынстваў. “Мы хочам даць зразумець беларускай уладзе, што гэтыя злачынствы не адносяцца да мінуглага. Пакуль ня будуць знайденыя цэлы зыніклых людзей альбо самі гэтыя людзі, гэтае злачынства будзе актуальным. Бязьдзеянье ўладаў у рассьыльедаваньні і іх неўмяшальніцтва ўказваюць на тое, што ёсьць група людзей ва ўладзе, якія ў гэтым удзельнічалі”.

Улічваючы ўплыў зынешнепалітычнага фактару і імкненне беларускіх уладаў да наладжваньня дыялогу з Еўрапейскім Саюзам, некаторыя эксперыты выказвалі меркаваньне, што адным з сігналу Захаду ў напрамку нармалізацыі адносінаў можа стаць адхіленыне ад высокіх дзяржаўных пасадаў службоўцаў, з чымі імёнамі звязваюцца выкраданыні і магчымыя пазасудовыя пакараныні Ю. Захаранкі, В. Ганчара, А. Красоўскага і Дз. Завадзкага. Зыняцце ў ліпені Віктара Шэймана з пасады дзяржсакратара Савету бяспекі многімі было ўспрынятае менавіта як крок у дадзеным накірунку, хаця афіцыйнай прычинай адстаўкі называлася незабесьпячэнне належнага ўзоруно бяспекі падчас сьвяткаваньня Дня Рэспублікі, у выніку чаго ў цэнтры Менску адбыўся выбух. Пасьля адстаўкі ў В. Шэймана засталася грамадзкая пасада кіраўніка сумеснай беларуска-венесуэльскай камісіі высокага ўзоруно, на якую ён быў прызначаны презідэнтам яшчэ ў верасні 2006 году. Адхіленыне ў пачатку кастрычніка Дзымітрыя Паў-

ПРАБЛЕМА ПАЛІТЫЧНА МАТЫВАВАНЫХ ЗЬНІКНЕНЬНЯЎ

лічэнкі ад пасады камандзіра брыгады сьпецыяльнага прызначэнья ўнутраных войскаў МУС (в/ч 3214) спачатку таксама было ўспрынятае як жаданьне ўладаў пазбавіцца ад адышнага палкоўніка, аднак ужо ў канцы таго ж месяца ён быў павышаны і прызначаны на пасаду намесніка камандзіра корпусу аховы грамадзкага парадку ўнутраных войскаў МУС па баявой падрыхтоўцы. Нягледзячы на карупцыйныя скандалы ў лістападзе сънежні, да якіх спрычиніліся сілавыя ведамствы, у выніку якіх не выключалася адстаўка міністра ўнутраных спраў, Уладзімір Навумаў застаўся на сваёй пасадзе.

На працягу году 16 чысла кожнага месяца (16 верасьня 1999 году зьніклі В. Ганчар і А. Красоўскі) у розных гарадах Беларусі, краінах Еўрапейскага Саюзу, Расіі, ЗША традыцыйна праводзіліся акцыі салідарнасці з сем'ямі зьніклых і рэпрэсаванымі. У большасці выпадкаў гэтая мерапрыемства суправаджаліся сілавымі разгонамі, затрыманьнямі, а ў пачатку году — адміністрацыйнымі арыштамі ўдзельнікаў з абвінавачаньнем у парушэнні парадку арганізацыі і правядзенія масавых мерапрыемстваў (пазней практика прызначэння да адміністрацыйнай адказнасці за ўдзел у такіх акцыях была спыненая).

Разам з тым ніводная з заявак, пададзеных на правядзеніне пікетаў да чарговых гадавінаў зьнікненія Ю. Захаранкі, Дз. Завадзкага, В. Ганчара і А. Красоўскага з мэтай нагадаць грамадзкасці пра гэтую трагічную падзеі і запатрабаваць ад уладаў рэальнага съледztва, не была задаволеная. Так, Менгарвыканкам забараніў былой жонцы Дз. Завадзкага Святлане правядзеніне пікетаў да 9-й гадавіны зьнікненія Юрый Захаранкі (запланаваны на 7 траўня) і да 8-й гадавіны зьнікненія яе мужа Дзымітрыя Завадзкага (запланаваны на 7 ліпеня). Прchyнай адмовы ў правядзеніні пікету 7 ліпеня, згодна з адказам намесніка старшыні Менгарвыканкаму М. Ціцянкова, стала тое, што “правядзеніне пікету з агульнай колькасцю ўдзельнікаў да 50 чалавек на пляцоўцы каля будынку Менскай гарадзкой ратушы будзе ствараць перашкоды для пешага і транспартнага руху”. Берасцейскі гарвыканкам тройчы забараніў мясцовым праваабаронцам правядзеніне пікетаў, прымекаваных да гадавінаў зьнікненіяў палітыкаў і журналістаў (былі запланаваныя адпаведна на 7 траўня, 7 ліпеня і 16 верасьня). Сваё рашэнне выканкам матываваў тым, што заяўкі былі пададзеныя не на месца, вызначанае для такіх мэтаў (такім месцам у Берасці зьяўляецца стадыён “Лакаматыў”, абнесены высокім бетонным плотам, дзе правядзеніне падобных акцыяў проста ня мае сэнсу), а ў цэнтры гораду. Усе спробы абскардзіць у судовым парад-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ку рашэньні выкананых органаў улады аб забароне публічных акцыяў засталіся марнымі — суды як у Менску, так і ў Берасьці прымалі бок выканкамаў.

2

Адной з мэтаў правядзення пікетаў да гадавінаў зынкнення вядомых у Беларусі людзей заяўляльнікі называлі таксама неабходнасць яшчэ раз публічна агучыць патрабаваньне да ўладаў аб падпісаныні і ратыфікацыі Рэспублікай Беларусь Міжнароднай канвенцыі аб абароне ўсіх асобаў ад гвалтоўных зынкненняў. Нагадаем, што дадзеная Канвенцыя была прынятая Генеральнай Асамблеяй ААН 20 сінезня 2006 году і прадстаўленая для падпісаныння краінамі 6 лютага 2007 году. За гэты час, да канца 2008 году, Канвенцыя была падпісаная 80 дзяржавамі і ратыфікаваная 5 (для таго, каб Канвенцыя ўступіла ў сілу, неабходная ратыфікацыя яе 20 краінамі). Беларусь ад падпісаныння Канвенцыі ўстрымалася, а афіцыйныя асобы, каментуючы пазіцыю дзяржавы, заявілі, што дадзеная міжнародная дамова не актуальная для Беларусі, паколькі праблема гвалтоўных зынкненняў у краіне адсутнічае. Іншага меркавання прытрымліваюцца родныя зынікльы і праваабаронцы, заяўляючы, што Канвенцыя можа быць дадатковай гарантыйяй жыхарам Беларусі ў абароне ад гвалтоўных зынкненняў і іншых парушэнняў іх права на свабоду і асабістую непадыкальнасць. Заклікі грамадзкасці беларускімі ўладамі былі ў чарговы раз праігнараваныя.

Такім чынам, у 2008 годзе афіцыйнае расесьледаваньне гвалтоўных выкраданняў палітыкаў Юрыва Захаранкі, Віктара Ганчара, бізнесоўцы Анатоля Красоўскага і журналіста Дзымітрыя Завадзкага фактычна не вялося, вынікі яго замоўчваліся ад родных зынікльых і грамадзкасці, не былі выяўлены і пакараны асобы, датычныя да арганізацыі і учынення дадзеных злачынстваў.

* * *

7 верасьня, так і не даведаўшыся пра лёс сына, ва ўзросце 87 гадоў памерла маці гвалтоўна зынклага бізнесоўцы Анатоля Красоўскага — Ксенія Сідараўна. Да апошніх дзён яна была ўпэўненая, што яе сын жывы.

3. Крымінальны перасьлед па палітычных матывах

У 2008 годзе беларускія ўлады пад ціскам міжнароднай супольнасці былі вымушаныя вызваліць усіх палітвязняў, якія знаходзіліся ў месцах пазбаўлення волі. Пры гэтым наяўнасць палітвяняволеных у краіне, як і ў папярэднія гады, адмаўлялася.

3

На пачатку году за кратамі знаходзіліся 6 чалавек, якіх міжнародная супольнасць і беларускія праваабаронцы лічылі асобамі, асуджанымі па палітычных матывах: кандыдат у прэзідэнты на выбарах 2006 году, старшыня Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамада) Аляксандр Казулін, старшыня моладзёвай арганізацыі “Малады Фронт” Дзьмітры Дашкевіч, актывіст “Маладога Фронту” Артур Фінькевіч, прадпрымальнік Мікалай Аўтуховіч, палітык і публіцыст Андрэй Клімаў, журналіст Аляксандр Зьдзівіжкоў.

У выніку перамоўнага працэсу з прадстаўнікамі Еўрапейскага Саюзу на пачатку году былі датэрмінова вызваленыя пяцёра палітычных вязняволеных: Дзьмітры Дашкевіч, Артур Фінькевіч, Аляксандр Зьдзівіжкоў, Андрэй Клімаў і Мікалай Аўтуховіч. Юрдычна іх вызваленне было аформлена рознымі шляхамі: ад адмены судовых рашэнняў вышэйстаячымі судовымі інстанцыямі (Дз. Дашкевіч, А. Фінькевіч, А. Зьдзівіжкоў), замены меры пакараньня з пазбаўлення волі на папраўчыя працы (М. Аўтуховіч) да памілавання Указам прэзідэнта (А. Клімаў). Аднак працэс вызвалення палітвязняў ня быў даведзены да канца, Аляксандр Казулін застаўся за кратамі.

Пасыль спынення працэсу вызвалення палітвязняў уладамі быў распачаты цэлы шэраг новых крымінальных справаў па палітычных матывах: супраць 14 моладзевых актывістаў была ўзбуджаная крымінальная справа за ўдзел у акцыі пратэсту прадпрымальнікаў, у выніку якой Андрэй Кім апынуўся за кратамі, астатнія былі асуджаныя да розных відаў пакараньня, не звязаных з пазбаўленнем волі; да пазбаўлення волі быў асуджаны прадпрымальнік і грамадзкі актывіст Сяргей Парсюковіч; актывістка “Маладога Фронту” Кацярына Салаўёва была асуджаная за дзейнасць ад імя незарэгістраванай арганізацыі, у адносінах да яе суд абмежаваўся судовым папярэджаннем.

Разам з тым, улічваючы ўсё большае пагаршэнне эканамічнай сітуацыі ў краіне, летам улады былі вымушаныя ізноўку распачаць перамоўны працэс з Еўрапейскім Саюзам. Пад ягоным уплывам у

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

жніўні на волю былі выпушчаныя Аляксандар Казулін, Андрэй Кім і Сяргей Парсюкевіч. Вызваленые ўсіх палітвязняў паклала пачатак прамоўнаму працэсу паміж Еўрасаюзам і афіцыйнымі ўладамі Беларусі ў пытаннях правядзення далейшай дэмакратызацыі ў краіне.

Крымінальная справа супраць Аляксандра Зьдзівіжкова

3

У лютым 2006 году па факце перадруку ў газете “Згода” карыкатураў на прарока Мухамеда была ўзбуджаная крымінальная справа па ч. 1 арт. 130 Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь — “наўмысныя дзеяньні, накіраваныя на распальванье расавай, нацыянальнай, рэлігійнай варожасці”. Абвіавачаным па справе быў прызнаны намеснік галоўнага рэдактара выдання Аляксандар Зьдзівіжкоў. Паколькі ўлетку 2006 году журналіст пакінуў Беларусь, крымінальная справа на пэўны час была прыпыненая і ўзвноўленая ў лістападзе 2007 году — падчас знаходжання на тэрыторыі краіны А. Зьдзівіжкоў быў арыштаваны і зъмешчаны ў съледчы ізалятар КДБ.

11 студзеня 2008 году Менскі гарадзкі суд пад старшынствам суддзьдзі Руслана Аніскевіча ў закрытым рэжыме пачаў разгляд крымінальнай справы супраць А. Зьдзівіжкова. Журналіста абвіавачвалі ва ўчыненні злачынства, прадугледжанага ч. 2 арт. 130 КК — “распальванье расавай, нацыянальнай ці рэлігійнай варожасці, учыненне службовай асобай з выкарыстаннем сваіх службовых паўнамоцтваў”. Суд прызнаў віну Аляксандра Зьдзівіжкова цалкам даказанай і 18 студзеня асудзіў яго да трох гадоў пазбаўлення волі ў калоніі ўзмоцненага рэжыму.

22 лютага калегія Вярхоўнага суду, разгледзеўшы касацыйную скаргу А. Зьдзівіжкова, адміністраціўны суд Менскага гарадзкога суду і прыняла рашэнне зъменіць тэрмін пакаранья з трох гадоў да трох месяцаў пазбаўлення волі. Паколькі трохмесячны тэрмін знаходжання пад арыштам А. Зьдзівіжкова скончыўся, у гэты ж дзень ён быў вызвалены з падварты.

Крымінальная справа супраць Аляксея Сарнова

Крымінальная справа супраць 23-гадовага жыхара Гародні Аляксея Сарнова была ўзбуджаная 17 сінтября 2007 году за нанясенне на съценах дамоў надпісу “Вяніце льготы”. Падчас затрымання ў заплечніку А. Сарнова міліцыянты знайшлі балончыкі з фарбай. Спачатку справа была ўзбуджаная па арт. 341 Крымінальнага кодэкса —

КРЫМІНАЛЬНЫ ПЕРАСЬЛЕД ПА ПАЛІТЫЧНЫХ МАТЫВАХ

“псаваньне маёмасьці”, а пазыней перакваліфікаваная ў “хуліганства” — арт. 339 КК.

26 сакавіка 2008 году судзьдзя суду Ленінскага раёну Гародні Дзмітры Кобрынец прызнаў Аляксея Сарнова вінаватым і вынес пакаранье ў выглядзе штрафу памерам 35 базавых велічыняў.

Крымінальная справа супраць Кацярыны Салаўёвой

Справа па арт. 193.1 Крымінальнага кодэксу (“арганізацыя дзейнасці грамадзкага аб’яднання, рэлігійнай арганізацыі ці фонду, якія не прайшлі дзяржаўнай рэгістрацыі ці ўдзел у іх”) была ўзбуджаная супраць моладзевай актывісткі з г. Полацку Кацярыны Салаўёвой 28 сінегня 2007 году. 20-гадовая актывістка была абвінавачаная ў дзейнасці ад імя незарэгістраванай моладзевай арганізацыі “Малады Фронт”. 8 красавіка 2008 году Полацкі гарадзкі суд прызнаў віну К. Салаўёвой цалкам даоказанай і асудзіў яе да пакаранья ў выглядзе штрафу памерам 50 базавых велічыняў. Присуд вынесла судзьдзя Марозава.

Крымінальная справа супраць Андрэя Цянюты, Кірыла Атаманчыка і Арсения Ягорчанкі

Гомельскі актывіст Андрэй Цянюта, актывіст са Жлобіну Кірыл Атаманчык і моладзевы актывіст са Сьветлагорску Арсень Ягорчанка былі прызнаныя падазраванымі па крымінальнай справе, узбуджанай 18 верасьня 2007 году ўпраўленнем КДБ Гомельскай вобласці па факце дзейнасці незарэгістраванага моладзевага аб’яднання “Малады Фронт”. Справа, узбуджаная па арт. 193.1 КК (“арганізацыя дзейнасці грамадзкага аб’яднання, рэлігійнай арганізацыі ці фонду, якія не прайшлі дзяржаўнай рэгістрацыі ці ўдзел у іх”), у лістападзе 2007 году прыпынялася, але ў сінегні была адноўленая.

На пачатку 2008 году Андрэй Цянюта накіраваў на імя старшыні КДБ Юрый Жадобіна скаргу з патрабаваннем спыніць крымінальны перасьлед ці перадаць справу ў суд. Гэтае хадайніцтва было перанакіраванае ў прокуратуру Гомельскай вобласці, дзе яно было задаваленае. 25 красавіка А. Цянюта атрымаў паведамленне за подпісам съледчага гомельскага аддзелу КДБ Сідлярова Д. В., што ўзбуджаная крымінальная справа ў адносінах да яго спыненая.

Крымінальныя справы ў дачыненьні да Кірыла Атаманчыка і Арсения Ягорчанкі былі прыпыненыя ў траўні 2008 году без указанья пад-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ставаў. Моладзевыя актывісты працягвалі знаходзіцца ў стане падазраваных.

“Справа 14-ці”

3

Крымінальныя справы супраць Андрэя Кіма, Аляксандра Баразенкі, Аляксея Бондара, Арцёма Дубскага, Тацяны Цішкевіч, Алеся Стральцова, Міхаіла Крылава, Міхаіла Субача, Паўла Вінаградава, Міхаіла Пашкевіча, Алеся Чарнышова, Уладзіміра Сяргеева, Антона Койпіша, Максіма Дашука — 14 удзельнікаў несанкцыянованай акцыі пратэсту прадпрымальнікаў, якая адбылася 10 студзеня 2008 году ў Менску — былі ўзбуджаныя па арт. 342 Крымінальнага кодэкса — “арганізацыя і падрыхтоўка дзеяньняў, якія груба парушаюць грамадзкі парадак, альбо актыўны ўдзел у іх”. Па колькасці фігурантаў гэтую крымінальную справу назвалі “справай 14-ці”.

Адзін з фігурантаў справы, моладзевы актывіст Андрэй Кім, якому інкрымінаваўся яшэ і арт. 364 КК — “гвалт альбо пагроза гвалту ў адносінах да работніка міліцыі” — падчас папярэдняга следзтва ўтрымліваўся ў СіЗА МУС у г. Менску, у дачыненіні да астатніх была абрачная мера стрыманыя — падпіска аб нявыезьдзе. У гэтай частцы адвінавачваныя А. Кіму інкрымінаваліся дзеяньні, якія ён нібыта ўчыніў падчас дэмманстрацыі 21 студзеня 2008 г.

Суд Цэнтральнага раёну Менску разглядаў матэрыйялы крымінальнай справы ў трох этапы.

16 красавіка пачалося першае судовае паседжаньне, на якім разглядаліся справы ў дачыненіні да А. Кіма, А. Бондара, У. Сяргеева, А. Дубскага, А. Стральцова, М. Пашкевіча, А. Чарнышова, А. Койпіша, М. Крылава, Т. Цішкевіч. Паводле адвінаваўчага заключэння, мадядыя людзі 10 студзеня 2008 году з 14 да 17 гадзінай груба парушалі грамадзкі парадак, бралі ўдзел у мітынгу, ведаючы пра тое, што ён несанкцыянованы, а таксама, “ведучы за сабою мітынгоўцаў, выкryвалі лозунгі”, не рэагавалі на папярэджаныні супрацоўнікаў міліцыі і перакрылі праезную частку праспекту Незалежнасці прыкладна з 15 да 17 гадзінай. На думку адвінаваўцы, гэтымі дзеяньнямі таксама была нанесеная шкода ў памеры 124 млн 800 тыс. рублёў прадпрыемствам Менску. У судовым працэсе ў якасці съведкаў былі апытаныя супрацоўнікі міліцыі, паводле паказаньняў якіх дэмманстрэнты паводзілі сабе агрэсіўна, ад іх тхнула алкаголем, яны брыдка лаяліся і г. д. Пры гэтым многія з гэтых съведкаў не змаглі дакладна вызначыць ступень ўдзелу ў гэтых падзеях непасрэдна адвінавачаных. Не пацвердзіў ак-

КРЫМІНАЛЬНЫ ПЕРАСЬЛЕД ПА ПАЛІТЫЧНЫХ МАТЫВАХ

тыўнага ўдзелу абвінавачаных і прадстаўлены ў судзе відэаматэрыял. Заслушаныя судом прадстаўнікі менскіх прадпрыемстваў заявілі, што матэрыяльных прэтэнзій да абвінавачаваных ня маюць. У прыватнасці, прадстаўнік КУП “Менсктранс” пацвердзіў, што рух аўтобусаў па плошчы Незалежнасці быў перарваны на некаторы час, але гэта не прывяло да грашовых стратаў прадпрыемства. У сваю чаргу адвакаты абвінавачаных настойвалі на тым, што ў дзеяньнях іх падабаронных адсутнічае склад крымінальнага злачынства і прасілі суд апраўдаць іх.

23 красавіка суддзя Алена Ільіна признала ўсіх абвінавачаваных вінаватымі ва ўчыненьні інкрымінуемага злачынства і асудзіла Андрэя Кіма да 1,5 гадоў пазбаўлення волі ў калоніі агульнага рэжыму, Уладзіміра Сяргеева і Антона Койпіша — да штрафу ў памеры 100 базавых велічыняў, Аляксея Бондарца, Арцёма Дубскага, Алеся Стральцова, Міхаіла Пашкевіча, Алеся Чарнышова, Міхаіла Крылава і Тацяну Цішкевіч — да 2 гадоў абмежавання волі без накіраванья ў папраўчыя ўстановы адкрытага тыпу.

26 траўня суддзя Валеры Есьман пачаў разгляд справы ў дачынені да Паўла Вінаградава, Міхаіла Субача і непаўнагадовага Максіма Дашука. Суд признаў іх віну цалкам даказанай і 28 траўня прыгаварыў М. Субача і П. Вінаградава да 2 гадоў, а М. Дашука — да 1,5 гадоў абмежавання волі без накіраванья ў папраўчыя ўстановы адкрытага тыпу.

Апошнім адбыўся суд над студэнтам Уроцлаўскага ўніверсітэту Аляксандрам Баразенкам, які падчас папярэдняга следзтва і судовых працэсаў над астатнімі ўдзельнікамі “справы 14-ці” знаходзіўся ў Польшчы. У сувязі з тым, што А. Баразенка не зъяўляўся па выкліках съедчага органу, крымінальная справа ў дычынені да яго была прыпыненая, і ён быў абвешчаны ў вышук. Калі 27 кастрычніка А. Баразенка разам са сваім адвакатам сам зъявіўся ў органы следзтва, ён быў узяты пад варту і зъмешчаны ў СІЗА МУС.

8 сінегня пачаўся разгляд справы А. Баразенкі суддзяй Наталляй Вайцяховіч. Падчас судовага працэсу былі дапытаныя чацьвёра съведкаў і прагледжаны відэаматэрыял, адзынты супрацоўнікамі МУС, на якім былі бачныя толькі агульныя планы акцыі, а сам падсудны ніводнага разу ня быў заўважны. Тым ня менш, суд палічыў віну А. Баразенкі цалкам даказанай і прыгаварыў яго да 1 году абмежавання волі без накіраванья ў праўчыя ўстановы адкрытага тыпу. А. Баразенка быў вызвалены з пад варты ў зале суда.

Крымінальная справа супраць Андрэя Кіма

3

Моладзевы актывіст Андрэй Кім быў затрыманы 21 студзеня пасля мітынгу прадпрымальнікаў. 22 студзеня ён быў пакараны судом Цэнтральнага раёну Менску (судзьдзя — Тацяна Паўлючук) паводле двух артыкулаў Адміністрацыйнага кодэкса (23.34 КаП — “парушэнне парадку арганізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў” і 17.1 — “дробнае хуліганства”) на 10 сутак арышту і штрафу памерам 30 базавых велічыняў. Падчас адбыцца А. Кімам адміністрацыйнага арышту супраць яго была ўзбуджаная крымінальная справа паводле арт. 364 Крымінальнага кодэкса (“гвалт альбо пагроза гвалту ў адносінах да работніка міліцыі”) і 342 (“арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадзкі парадак, альбо актыўны ўдзел у іх”). Паводле абвінавачаньня, А. Кім 21 студзеня зьяўляўся актыўным удзельнікам групавых дзеянняў, якія груба парушалі грамадзкі парадак, былі звязаныя з яўным непадпрарадкованьнем законным патрабаваньнем супрацоўнікаў міліцыі, а таксама ў раёне ГУМа на пр. Незалежнасці нанёс удар рукой супрацоўніку ДАІ, які ажыццяўляў ахову грамадзкага парадку, у выніку чаго ў супрацоўніка міліцыі было расьсечана брово. А. Кім з Цэнтру ізяляцыі правапарушальнікаў, дзе адбываў адміністрацыйны арышт, быў пераведзены ў СІЗА МУС.

Крымінальная справа ў дачыненьні да А. Кіма разглядалася ў краставіку судом Цэнтральнага раёну Менску разам са справамі яшчэ дзевяці ўдзельнікаў мітынгу 10 студзеня, абвінавачаных у “арганізацыі і падрыхтоўцы дзеянняў, якія груба парушаюць грамадзкі парадак”, пад старшынствам судзьдзі Алены Ілыной. У ходзе судовага працэсу большасць дапытаных съведкаў ня здолелі дакладна ўказаць, што менавіта Андрэй Кім нанёс удар супрацоўніку ДАІ; не ўтрымліваў гэтага моманту і прагледжаны відэаматэрываля. Нягледзячы на адсутнасць яўных доказаў, А. Кім быў прызнаны вінаватым у гвалце ў дачыненьні да супрацоўніка міліцыі і асуджаны да 1,5 гадоў пазбаўлення волі ў калоніі агульнага рэжыму; у аснову прысуду былі пакладзеныя выключна паказаныя пацярпелага супрацоўніка міліцыі.

20 жніўня А. Кім быў вызвалены паводле Указу А. Лукашэнкі аб памілаванні.

Крымінальная справа супраць Сяргея Парсюкевіча

Віцебскага прадпрымальніка Сяргея Парсюкевіча затрымалі 13 студзеня ў Віцебску і ўначы даставілі ў Менск. 14 студзеня ён быў асуджаны судом Цэнтральнага раёну Менску (судзьдзя Тацяна Паўлючук)

КРЫМІНАЛЬНЫ ПЕРАСЬЛЕД ПА ПАЛІТЫЧНЫХ МАТЫВАХ

лючук) на 15 сутак адміністрацыйнага арышту паводле арт. 23.34 КаAP — “парушэнье парадку арганізацыі і правядзенія масавых мера-прыемстваў” за ўдзел у акцыі пратэсту прадпрымальнікаў 10 студзеня ў Менску.

Падчас адбыцьця арышту, 22 студзеня, у Цэнтры ізаляцыі права-парушальнікаў С. Парсюкевіч быў зьбіты ахойнікамі. Зьбіццё арышта-ванага супрацоўнікамі міліцыі адбывалася ў ізаляваным пакоі, без съедкаў, але сукамернікі С. Парсюкевіча чулі, як ён крычаў і клікаў на дапамогу. Толькі пасьля выхаду з ЦП зьбіты змог прайсьці медыцынскі агляд і зафіксаваць пабоі, пасьля чаго зьеврнуўся са скаргай на незаконныя дзеяньні супрацоўнікаў міліцыі ў прокуратуру. Аднак у выніку крымінальная справа была ўзбуджаная супраць самога С. Парсюке-віча. 4 сакавіка прадпрымальнік быў выкліканы ў прокуратуру Мас-коўскага раёну Менску, дзе быў узяты пад варту і зьмешчаны ў СІЗА МУС. Яму было прад'яўленае абвінавачаньне паводле арт. 364 Крым-інальнага кодэксу — “гвалт альбо пагроза прымяненьня гвалту ў да-чыненыні да супрацоўніка міліцыі”.

23 красавіка суд Маскоўскага раёну Менску (суддзі Уладзімір Аўдзееенка) прызнаў С. Парсюкевіча вінаватым і вызначыў меру пакараныня — 2 гады і 6 месяцаў пазбаўлення волі ў калоніі агульнага рэжыму. Суд таксама абавязаў асужданага прадпрымальніка выплаціць супрацоўніку міліцыі 1 млн 100 тыс. рублёў кампенсацыі за маральныя пакуты.

20 жніўня С. Парсюкевіч быў вызвалены з калоніі паводле Указу А. Лукашэнкі аб памілаваньні.

Крымінальная справа супраць Леаніда Сьвеціка

20 траўня 2008 году па фактах зьяўленія ў Віцебску лістоў з па-грозамі ад імя неанацысцкай арганізацыі “Русское Национальное Единство” (РНЕ) на adres некаторых грамадзкіх дзеячоў, Упраўленіе КДБ па Віцебскай вобласці ўзбудзіла крымінальную справу паводле арт. 130.1 Крымінальнага кодэксу — “распальваньне нацыянальной і рэлігійнай варожасці”. У межах съледчых дзеяньняў па справе на допыты началі выклікаць тых асобаў, якія атрымлівалі лісты з па-грозамі на працягу 2006—2007 гадоў.

23 траўня троє супрацоўнікаў КДБ уварваліся ў кватэру праваабаронцы з Віцебску Леаніда Сьвеціка і на працягу дзесяці гадзін пракарабодзілі ператрус. У выніку былі канфіскаваныя кампутар, друкаваныя матэрыялы, датычныя правоў чалавека, а таксама сертыфікат ад Са-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

вету Еўропы. Пасьля ператрусу Л. Сьвецік быў дастаўлены ва Упраўленнне КДБ, дзе яго дапытвалі на працягу дзяўюх гадзінаў.

На працягу апошніх гадоў Л. Сьвецік даваў кансультациі і дапамагаў зьявяртацца ў адпаведныя дзяржаўныя органы актыўістам, якім былі адрасаваныя пагрозы ад РНЕ. Па ўзбуджанай крымінальной справе праваабаронца спачатку зъяўляўся съведкам, аднак 4 жніўня, згодна з пастановай съледчага КДБ, ён быў прызнаны падазраваным. 22 верасеня крымінальная справа ў дачыненіі да Л. Сьвеціка была прыпыненая ў сувязі з неабходнасцю атрыманьня вынікаў экспертызы, якая была прызначаная съледствам.

3

Крымінальная справа супраць Анатоля Лябедзькі

Крымінальная справа супраць старшыні Аб'яднанай грамадзянскай партыі Анатоля Лябедзькі была ўзбуджаная пракуратурай Беларусі па арт. 367 Крымінальнага кодэкса — “паклён у дачыненіі да прэзідэнта Рэспублікі Беларусь” на падставе аналізу ягонага выступу ў перадачы расійскага тэлеканалу “Зеркало” 21 лютага 2004 году. Летам 2004 году крымінальная справа была прыпыненая ў сувязі з немагчымасцю правядзення съледчых дзеяньняў, у прыватнасці, у сувязі з немагчымасцю апытаць у якасці съведкі вядучага праграмы “Зеркало” сп. Сванідзэ.

Ніякіх съледчых дзеяньняў па дадзенай крымінальной справе не праводзілася. Нягледзячы на гэта, у канцы 2007 году А. Лябедзьку быў часова абмежаваны выезд за межы Беларусі.

Крымінальная справа супраць Аляксандра Крутога

Крымінальная справа за публічную абразу прэзідэнта была ўзбуджана супраць Аляксандра Крутога ў траўні 2003 году па факце распаўсюджаніі ў Нясвіжскім ўніверсітэце імя Янкі Купалы з наступным зъвестам: “Органы власти склоняются ко злу (творят зло). Я говорю: Лукашенко Ко злу не склоняется”. У кастрычніку 2007 году А. Круты быў затрыманы ў Менску, спачатку быў дастаўлены ў Нясвіж, а затым зъмешчаны ў Жодзінскі СІЗА, адкуль быў накіраваны ў рэспубліканскую псіхіятратычную бальницу.

4 студзеня 2008 году суд Нясвіскага раёну прызнаў А. Крутога вінаватым ва ўчыненіі крымінальнага злачынства, прадугледжанага арт. 368 Крымінальнага кодэкса — “абраза прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”. У сувязі з tym, што дзеяньні асуджанага не нясуць вялікай

КРЫМІНАЛЬНЫ ПЕРАСЬЛЕД ПА ПАЛІТЫЧНЫХ МАТЫВАХ

пагрозы для грамадзтва, А. Круты быў вызвалены ад пакараньня, а крымінальная справа супраць яго спыненая.

У сувязі з тым, што судова-медицынскай экспертыза, якая пра-водзілася падчас съледзтва, устанавіла, што А. Круты хворы на пар-наідальну шызафрэнію, суд пастановіў прымяніць прымусовыя меры бяспекі і лячэння ў псіхіятрчнай бальніцы са звычайным назірань-нем. Аднак, выносячы дадзенае вызначэнне, судзьдзя Л. Драчан не ўлічыла, што паводле ч. 2 арт. 448 Крымінальна-працэсуальнаага ко-дэксу, суд не павінен быў прымяніць прымусовую форму лячэння адносна вызваленага ад пакараньня, дзеяньні якога не нясуць вялі-кай пагрозы для грамадзтва. Між тым А. Крутога працягвалі утрым-ліваць ў съледчым ізалятары Жодзіна, паколькі, згодна з пастановай суду, мера стрыманьня ў адносінах да яго павінна быць адменена толькі па зъмяшчэнні ў псіхіятрчнай бальніцы.

Асуджаны накіраваў скаргу на вызначэнне суда Нясвіскага р-ну, і судовая калегія па крымінальных справах Менскага абласнога суда адмініла яго, пастановіўши вызваліць А. Крутога.

Крымінальны перасьлед па справе, узбуджанай па факце выбуху ў Менску

Пад крымінальны перасьлед шэраг грамадзка-палітычных актыві-стай падпалі ў межах расьследаванья крымінальнай справы, узбу-джанай паводле ч. 3 арт. 339 Крымінальнага кодэксу (“асабліва зло-снае хуліганства”) па факце выбуху, учыненага ўначы з 3 на 4 ліпеня ў Менску падчас съяткаваньня Дня Рэспублікі.

Да съледзтва спрычыніліся адразу некалькі дзяржведамстваў: МУС, КДБ і прокуратура. Былі праведзены шматлікія арышты, ператрусы, допыты актывістаў і шараговых сяброў розных партыяў і грамадзкіх ініцыятываў. Былі арыштаваны Сяргей Чыслаў, Віктар Ляшчынскі, Ігар Корсак і Міраслаў Лазоўскі — сябры незарэгістраванай арганізацыі “Белы легіён”, якая даўно спыніла сваю дзейнасць. У ізалятар былі зъмешчаныя намеснік старшыні “Моладзі БНФ”, праваабаронца Ільля Богдан, сябра Партыі БНФ Антон Койпіш, старшыня аргкамітэту па стварэнні Беларускай партыі Свабоды Сяргей Высоцкі, сябра Аб'яд-нанай грамадзянскай партыі Аляксандар Сяргеенка і актывіст кампаніі “Еўрапейская Беларусь” Павел Кур’яновіч. Падчас допытаў съледчыя распытвалі арыштаваных ня толькі пра выбух, але і пра дзейнасць апазіцыйных арганізацый.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Праваабаронцы і прадстаўнікі дэмакратычнай апазіцыі заклікалі ўлады да аб'ектыўнага расцсьледаваньня абставінаў крымінальнага злачынства і засыцераглі ад выкарыстаньня выбуху ў якасці нагоды для новай хвалі барацьбы з палітычнымі апанентамі. Тым ня менш вялікая колькасць палітычных дзеячоў і грамадзкіх актывістаў не пазъбеглі допытаў, ператрусаў, узяцьца адбіткаў пальцаў, далоняў, аналізу сыліны. У дачыненых да некаторых грамадзкіх актывістаў гэтыя дзеяніні праводзіліся па некалькі разоў: так, у сябра Партыі БНФ Юрыя Карэтнікаў здымалі адбіткі пальцаў 10 разоў і двойчы бралі сыліну.

Усе затрыманыя ў якасці падараваных па гэтай справе грамадзка-палітычныя актывісты былі вызваленыя з ізалятару на працягу 10 дзён. Пазней крымінальныя справы супраць іх былі спыненыя за адсутнасцю складу злачынства.

3

4. Абмежаванье правоў грамадзянаў на свабоду выказваньня меркаваньняў, атрыманьне і распаўсюд інфармацыі

На працягу 2008 году ў Беларусі сістэмных зъменаў у галіне свабоды выказваньня меркаваньняў і распаўсюду інфармацыі не адбылося. У дзяржаве захоўваўся татальны кантроль дзяржавы над інфармацыйнай прасторай, і толькі неабходнасьць паліпшэння адносінаў з еўрапейскімі краінамі прымусіла беларускія ўлады зрабіць невялікія саступкі, якія былі пададзеныя ў палітычным дыялогу з Еўрасаюзам як велізарныя дасягненні ў выпраўленні сітуацыі са свабодай слова і лібералізацыі медыясыфери.

4

У выніку перамоўнага працэсу на пачатку году з месцаў пазбаўлення волі былі вызваленыя публіцыст Андрэй Клімаў і журналіст Аляксандр Зьдзівіжкоў.

Андрэй Клімаў, асуджаны 1 жніўня 2007 году на 2 гады пазбаўлення волі з адбываньнем пакараньня ў калоніі строгага рэжыму за публікацыі на сایце www.ucpb.org, быў вызвалены 15 лютага ў адпаведнасці з падпісаным презідэнцкім указам аб памілаваньні. Нагадаем, што публіцыст быў прызнаны вінаватым у парушэнні ч. 3 арт. 361 Крымінальнага кодэкса РБ — “публічныя заклікі да гвалтоўнага зъяўржэння альбо зъмены канстытуцыйнага ладу з выкарыстаннем СМІ”.

18 студзеня 2008 году намесьнік галоўнага рэдактара газеты “Згода” Аляксандр Зьдзівіжкоў быў асуджаны Менскім гарадзкім судом да трох гадоў пазбаўлення волі ў калоніі ўзмоцненага рэжыму. Журналіста прызналі вінаватым ў “распальванні расавай, нацыянальнай ці рэлігійнай варожасці, учыненым службовай асобай з выкарыстаннем сваіх службовых паўнамоцтваў” (ч. 2 арт. 130 КК) за перадрук у лютым 2006 году ў газете “Згода” карыкатураў на прарока Мухамеда з дацкага выдання “Jyllands Posten”. 22 лютага калегія Вярховнага суду разгледзела касацыйную скаргу А. Зьдзівіжкова і зъменышыла тэрмін пакараньня да трох месяцаў пазбаўлення волі. Паколькі дадзены тэрмін знаходжання пад арыштам журналіста скончыўся, у гэты ж дзень ён быў вызвалены з-пад варты.

Як значны пазітыўны крок насустрач Еўрасаюзу беларускія ўлады прадставілі вяртанье ў канцы лістапада — пачатку сьнежня пасъля

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

трохгадовага перапынку газет “Народная воля” і “Наша Ніва” ў дзяржайных сеткі распаўсюду “Белсаюздрук” і “Белпошта”, а “Народнай волі” дазволілі выдавацца ў беларускай друкарні.

Аднак гэтымі заходамі “лібералізацыя” медыйнага рынку скончылася, так і не закрануўшы іншыя недзяржаўныя грамадзка-палітычныя выданьні. Па-ранейшаму засталіся пазбаўленымі распаўсюду праз гандлёвую сетку прадпрыемстваў “Белсаюздруку” рэспубліканскія недзяржаўныя грамадзка-палітычныя газеты “Товарищ” і “Новы час”, з рэгіянальных: “Бобруйскі кур’ер”, “Борисовіческія новості”, “Вітебскі кур’ер М”, “Вольнае Глыбокае”, “Газета для Вас” (Івацэвічы), “Газета Слонімская”, “Ганцавіцкі час”, “Intex-press” (Баранавічы), “Нясвіжскі час”. Ня маюць магчымасці патрапіць да чытача праз паштовую падпіску: “Товарищ”, “СНПлюс. Свободныя новості плюс”, “Новы час”, “Борисовіческія новості”, “Вітебскі кур’ер М”, “Вольнае Глыбокае”, “Газета Слонімская”, “Ганцавіцкі час”, “Intex-press”. З-за немагчымасці нармальна распаўсюджвацца яшчэ дзьве незалежныя рэгіянальныя газеты — “Ляхавіцкі час” і “Мястковы час” (Пінск) — у 2007-2008 г.г. былі вымушаныя прыпыніць выхад. Раней з-за гэтых жа прычынаў (а таксама з-за праблемы з друкам у Беларусі) прыпынілі існаванье друкаваныя выданьні: “БДГ Деловая газета”, “Салідарнасць”, “Биржа информации” (Горадня), “Местная газета” (Ваўкаўск), “Хімік” (Наваполацк).

Пры гэтым дзяржаўныя манапалісты сетак распаўсюду цалкам адварглі палітычны складнік адмоваў супрацоўніцаць з недзяржаўнымі выданьнямі, матывуючы свае дзеяньні выключна “еканамічнай мэтазгоднасцю”, аднак прыклад “Нашай Нівы” цалкам абвяргае да-дзенія тлумачэнні. Так, 8 кастрычніка генеральны дырэктар РУП “Белпошта” Аляксандра Чарняк даслала рэдакцыі “НН” ліст з паведамленнем аб адмове ўключыць газету ў падпісны каталог на наступны год з традыцыйным тлумачэннем: “РУП “Белпошта”, зьяўляючыся суб’ектам гаспадараньня, мае права ў сваёй камерцыйнай дзеянасці кіравацца эканамічнай мэтазгоднасцю”. Паколькі абавязак па ўключэнні друкаванага выданьня ў каталог не прадугледжаны за-канадаўствам, выбар друкаваных выданьняў для фармаванья ката-логу з мэтай далейшага іх распаўсюду праз падпіску зьяўляецца пра-вам РУП “Белпошта”. 6 кастрычніка “Белсаюздрук” адмовіў рэдакцыі “НН” у распаўсюдзе праз сваю сетку: “РУП “Белсаюздрук” не плануе ў бліжэйшы час распаўсюд газеты “Наша Ніва” праз гандлёвую сетку кіёскаў і крамаў прадпрыемства”, — паведамлялася ў лісьце за под-пісам намесніцы дырэктара прадпрыемства Тацяны Івінскай. Калі ж беларускія ўлады вырашилі прадэмантраваць Захаду сваю скірава-

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

насьць на дэмакратызацыю, “Наша Ніва” адразу пасъля загаду з Адміністрацыі презідэнта была вернутая ў дзяржаўныя сістэмы распаўсюду, што ў чарговы раз пацьвердзіла палітычную замову забароны на распаўсюд незалежных грамадзка-палітычных выданьняў.

Ячшэ з адной умовай вяртаньня ў дзяржаўныя сеткі распаўсюду сутыкнуліся некаторыя выданьні з боку органаў улады: увядзенне самацэнзуры. Так, на пачатку снежня ў рэдакцыю “Бобруйскага кур'ера” патэлефанавалі з ідэалагічнага ўпраўлення Магілёўскага аблвыканкаму і параілі ўнесыці карэктывы ў рэдакцыйную палітыку газеты, каб апошняя змагла “праз 2-3 месяцы” вярнуцца ў кіёскі “Белсавяздруку”. Кірауніцтва “Бобруйскага кур'ера” на гэта адказала, што ажыцьцяўляе сваю дзейнасць у адпаведнасці з беларускім заканадаўствам і зьбіраецца кіравацца выключна ім.

Жорсткі контроль за інфармацыйнай прасторай, фактычнае ўвядзенне манаполіі на большасць грамадзка-палітычных друкаваных і электронных СМІ, а таксама на сістэмы друку і распаўсюду тлумачыца імкненнем уладаў да самазахаванья. “У руках сродкаў масавай інфармацыі — зброя самай разбуральнай сілы, і яны павінныя кантроліравацца дзяржавай”, — заяўіў А. Лукашэнка 12 лютага ў сваёй прамове перад студэнтамі БДУ падчас наведваньня новага ўніверсітэцкага корпусу факультэту журналістыкі. Пры гэтым кіраўнік дзяржавы нават не хаваў, што дзяржаўныя СМІ страцілі свой грамадзкі характар і ператварыліся ў інструмент пропаганды адной палітычнай групоўкі: “У Беларусі СМІ сур’ёнага характару, як і ўся ідэалогія, не прыватызуюцца”. Пры гэтым, па словах А. Лукашэнкі, у беларускіх СМІ не пераважае адзін пункт гледжаньня, і “ёсьць шмат выданьняў”, якія выказваюць адрознную ад дзяржаўнай пазіцыю, не ўдаючыся ў падрабязнасці дыскрымінацыйнага стаўлення дзяржавы да такіх СМІ. “Калі я і абмяжоўваю дзесяці журнالістаў, дык толькі ў інтэрэсах дзяржавы”, — запэўніў кіраўнік дзяржавы.

Разам з тым падобны падыход цалкам супярэчыць арт. 33 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, згодна з якім “манапалізацыя сродкаў масавай інфармацыі дзяржавай, грамадзкімі аб'яднаннямі або асобнымі грамадзянамі, а таксама цэнзура не дапускаюцца”. Гэты ж артыкул Канстытуцыі гарантую кожнаму “свабоду меркаваньня, перакананняў і іх свободнае выказванье. Ніхто ня можа быць прымушаны да выказванья сваіх перакананьняў або адмовы ад іх”.

Устаноўка кіраўніцтва дзяржавы на замену інфармацыйнай і камунікатыўнай функцыі СМІ на пропагандысцкую стала стратэгіяй дзеянняў

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

насыці дзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі. Па словах начальніка галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Гомельскага аблвыканкама Анатоля Кацілы, сродкі масавай інфармацыі адыгрываюць асаблівую ролю “ў прапагандысцкіх методах ідэалагічнай работы ва ўмовах новых выклікаў. І ўлада, разумеючы гэта, аказвае ўсебаковую дапамогу СMI” (“Гомельская праўда”, № 34 за 1 сакавіка).

Дзяржаўная замова на фармаваньне патрэбных прапагандысцкіх стэрэатыпаў добра аплочвалася з дзяржаўнага бюджету Беларусі. Так, у 2008 годзе фінансаваньне дзяржаўных СMI каштавала бюджету больш за 158 млрд рублёў, што ў эквіваленце складае каля 74 млн даляраў — гэта вынікае з закону “Аб бюджэце Рэспублікі Беларусь на 2008 год”, прынятага 26 сінія 2007 г. Паводле закону, на патрэбы тэлебачанья і радыёвяшчанья ў бюджэце прадугледжвалася больш за 121 млрд рублёў, на патрэбы перыядычнага друку і выдавецтваў — больш за 15 млрд, на “іншыя выдаткі сродкаў масавай інфармацыі” — больш за 21 млрд рублёў. Трэба адзначыць, што бюджетны ўкладанын ў дзяржаўныя СMI з кожным годам павялічваўся: у 2004 г. на гэта выдаткоўвалася менш за 30 млн даляраў, у 2005 г. — каля 40 млн, у 2006 г. — больш за 60 млн, у 2007 г. — каля 64 млн даляраў.

У 2008 годзе быў уведзены адмысловы контроль за падрыхтоўкай будучых журналістаў: згодна з прэзідэнцкім указам № 70 ад 8 лютага, съпецяяльнасці “журналістыка” і “міжнародная журналістыка” трапілі ў лік тых, да якіх “прад’яўляюцца асаблівыя патрабаваныні”. Указ прадугледжвае абавязковое папярэднє “прафесійна-псіхалагічнае сумоўе” для патэнцыйных абітурыентаў на дадзеная съпецяяльнасці. Паводле Міністэрства адукацыі, сумоўе скіраванае на тое, каб выявіць асабістсця, дзелавыя якасці, здольнасці і матывы асобы, якая будзе падрыхтавана да будучай прафесіі, аднак, па меркаванын незалежных экспертаў, яно можа выкарыстоўвацца з мэтай аблежаваньня доступу да журналісцкай адукацыі для іншадумцаў.

Адной з найважнейшых падзеяў 2008 году стала прыняцьце Закону “Аб сродках масавай інфармацыі” — асноўнага прававога дакументу, які рэгулюе арганізацыю і дзейнасць СMI ў Беларусі. Закон быў распрацаваны ў адпаведнасці з указам кіраўніка дзяржавы ад 9 сінія 2001 г., падпісаны ім 17 ліпеня 2008 г., надрукаваны ў “Народнай газеце” 7 жніўня 2008 г. і павінен уступіць у сілу з 8 лютага 2009 г. Да гэтага законапраект быў ухвалены Саветам Рэспублікі 28 чэрвеня — пасля таго, як яго прыняла ў двух чытаньнях Палата прадстаўнікоў (17 і 24 чэрвеня). У сярэдзіне ліпеня, да перадачы дакументу на подпіс прэзідэнту, Закон быў разгледжаны Канстытуцый-

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

ным судом Рэспублікі Беларусь. Да ўступленыня ў сілу Закону “Аб СMI” дзейнічае Закон “Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі” ад 1995 году; у 2003 годзе праект новага Закону аб СMI пасъля разгляду ў Адміністрацыі презідэнта быў накіраваны на дапрацоўку. Пры гэтым улады пераконвалі, што новы Закон пройдзе міжнародную экспертызу, аднак гэтае абяцаньне так і засталося нявыкананым.

З просьбай накіраваць праект Закону на міжнародную экспертызу неаднаразова зьевярталася “Беларуская асацыяцыя журналістаў”, прапануючы таксама ўласную экспертыну ацэнку дакументу. З падобнымі прапановамі да беларускіх уладаў зьевярталіся і прадстаўнікі шэрагу міжнародных арганізацый, сярод іх — прадстаўнік па свабодзе СMI АБСЕ Міклаш Харащі, дакладчык па Беларусі Парламенцкай асамбліі Савету Еўропы Андрэя Рыгоні, Міжнародная федэрацыя журналістаў, Міжнародная кампанія з свабоду слова “Article19”, “Рэпарцёры бяз мяжаў”, Камітэт абароны журналістаў (Нью-Ёрк) і іншыя. Аднак прапановы і пажаданыні нацыянальных і замежных медыяэкспертаў былі праігнараваныя беларускімі ўладамі.

Напярэдадні разгляду Закону ў Палаце прадстаўнікоў “Беларуская асацыяцыя журналістаў” накіравала звароты асабіста кожнаму са 110 дэпутатаў з пералікам найбольш рэгресіўных палажэнняў гэтага дакументу і просьбай паспрыяць яго шырокаму грамадzkаму абмеркаванью перад прыняцьцем. Аднак дыскусіі з удзелам усіх зацікаўленых бакоў пры прыняцьці важнага заканадаўчага дакументу не адбылося. Разгляд Закону ў першым чытанні Палатай прадстаўнікоў адбываўся крыху болей за паўгадзіны, і дакумент быў ухвалены амаль адзінаголосна: “за” прагаласавалі 93 дэпутаты, “супраць” — 1; пры гэтым ужо пасъля галасавання старшыня камісіі па адукацыі, культуры, науцы і навукова-тэхнічным прагрэсе Уладзімір Здановіч выказаў меркаванье, што ня выключана, што дэпутат, голас якога быў “супраць”, “мог выпадкова націснуць не на тую кнопкую, ці адбыўся збой у праграме”. Пры разглядзе законапраекту ў другім чытанні дэпутаты зноўку прадэмантравалі амаль адзінаголосную пазіцыю: “за” выказаліся 96 парламентароў, “супраць” — 2.

Пратэстам сустрэла “Беларуская асацыяцыя журналістаў” прыняцьце парламентам новага закону “Аб сродках масавай інфармацыі”, адзначыўшы, што “свабода слова зьяўляецца ня толькі найважнейшым грамадзянскім і палітычным правам, але і крытэрам выканання іншых правоў чалавека. Лічым недапушчальным такі пасъпешлівы разгляд і хуткае прыняцьце прававога акту, які закранае гэтае базавае права, замацаванае ў двух артыкулах беларускай Канстытуцыі (арт. арт. 33,34)”. Журналіцкая арганізацыя вызначыла найбольш рэпрэ-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

сіўна-абмежавальныя палажэнныя Закону: рэгістрацыя інтэрнэт-выданняй і кантроль за інтэрнэтам з боку Міністэрства інфармацыі і прокуратуры; перарэгістрацыя ўсіх медыяў пасля ўступлення Закону ў сілу; значнае пашырэнне магчымасці закрыцца ўладамі-CMI; ускладненне дзейнасці і павелічэнне ціску на незалежных журналістаў і карэспандэнтаў замежных медыяў.

З асуджэннем законапраекту аб сродках масавай інфармацыі выступіла камісар Еўрапейскага Саюзу па зынешніх сувязях і еўрапейскай палітыцы добрасуседства Беніта Ферэра-Вальднер: “Беларускія ўлады ўпусцілі магчымасць палепшыць умовы дзейнасці CMI ў краіне і гэткім чынам зрабіць крок да демакратызацыі”.

Крытыку Закону “Аб CMI” намесніца кіраўніка прэзідэнцкай адміністрацыі Наталія Пяткевіч пракаментавала 23 чэрвеня ў праграме “Семнадцать мгновений” тэлеканалу “Россія-Беларусь” наступным чынам: “Трэба ж нечым гроши зарабляць... Нагодаў інфармацыйных для таго, каб нешта пакрытыкаваць так, каб можна было крычаць, робіцца ўсё менш і менш... А тут магчымасць на роўным месцы зрабіць проблему, тым больш што закон аб CMI насельніцтва ня тычыцца. Гэта закон вузкагаліновы, які рэгламентуе дзейнасць галіны — галіны народнай гаспадаркі, галіны эканомікі. Сродак масавай інфармацыі — гэта такое ж атрыманыне прыбыту, як крамы, завод і г. д. ...Людзі як атрымліваю інфармацыю, яны так яе і будуть атрымліваць”.

У 2008 годзе быў прыняты яшчэ адзін закон, які істотна абмяжоўвае канстытуцыйныя права грамадзянаў Беларусі — “Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі”. Закон быў прыняты Палатай прадстаўнікоў 9 кастрычніка і ўхвалены 22 кастрычніка Саветам Рэспублікі, падпісаны прэзідэнтам 10 лістапада 2008 году. У Нацыянальным рэестры прававых актаў закон зарэгістраваны 17 лістапада і апубліканы 26 лістапада — гэта значыць, што набудзе сілу ў канцы траўня 2009 году, праз 6 месяцаў пасля яго апубліканання.

Паводле стваральнікаў, Закон “Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі” мае ў большасці тэхнічныя характеристары і мусіць рэгламентаваць парадак доступу грамадзянаў да інфармацыі, рэгуляваць пытаныні абмену інфармацыяй і меры яе абароны, вызначыць права і абавязкі ўладальнікаў і ўласнікаў праграмна-тэхнічных сродкаў. Разам з тым Закон яшчэ на стадыі праекту выклікаў сур’ёзную крытыку незалежных юрыстаў. Медыяэксперты выказалі занепакоенасць, што дадзеным Законам фактычна ўводзіцца татальны кантроль за ўсімі патокамі інфармацыі, што праходзяць праз Беларусь і распаўсюджваюцца праз любыя каналы, а дзяржава становіцца ўладальнікам ма-

4

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

напалістам усёй інфармацыі, якая зыходзіць як ад дзяржаўных структураў, так і ад грамадзянаў.

Нягледзячы на тое, што згодна з арт. 2 дзеяньне нарматыўнага акту “не распаўсюджваецца на грамадзкія дачыненіні, звязаныя з дзеяньнем СМІ і аховай інфармацыі, якая зьяўляеца аб’ектам інтэлектуальнай уласнасьці”, эксперты лічаць, што, паколькі Закон наўпраст закранае пытанні, датычныя пошуку, атрыманьня, распаўсюду інфармацыі, што непасрэдна ўваходзяць у съферу дзеяньні СМІ, то на практыцы дзеяньне Закону будзе ўпłyваць на працу медыяў. Пасыля ўступлення Закону ў сілу журналістам стане яшчэ складаней атрымліваць інфармацыю, асабліва з дзяржаўных установаў. Вялікая частка пакуль даступнай інфармацыі стане закрытай, будзе даступнай толькі для службовага карыстаньня. Узмоцніцца адказнасць за распаўсюд інфармацыі, і ў гэтай съфере будзе наладжаны пастварны кантроль.

Закон прадугледжвае дзяржаўную регістрацыю інтэрнэт-сістэм і інтэрнэт-рэсурсаў. І хця тут робіцца разьдзяленне: дзяржаўныя рэсурсы ў абавязковым парадку регіструюцца Мінсувязі, а недзяржаўныя — на добраахвотнай падставе, але пры гэтым іх інфармацыя павінна быць абароненая па стандартах, вызначаных Аператыўна-аналітычным цэнтрам пры презідэнце.

На першапачатковым этапе прыняць удзел у дапрацоўцы закона-праекту ў складзе працоўнай групы былі афіцыйна запрошаныя эксперты “Беларускай асацыяцыі журналістаў”. Аднак, па ацэнцы Mixaila Пастухова, які ўдзельнічаў у шэрагу пасяджэнняў працоўнай групы, у выніку большасць істотных заўвагаў, падрыхтаваных юристамі БАЖ, не былі ўлічаныя. Адзінае — пад уплывам крытыкі БАЖ цалкам выключылі з рэдакцыі закона-праекту згадкі пра інтэрнэт, хоць ад гэтага сутнасць закону ніяк не змянілася.

З мэтай далейшай рэгламентацыі дзеяньні СМІ звестак па крымінальных справах, звязаных са злачынствамі, якія атрымалі шырокі грамадзкі розгалас, і злачынствамі, якія падрыываюць аўтарытэт дзяржаўной улады. З гэтай пастановы вынікае, што па такіх справах у СМІ павінен быць прадстаўлены толькі афіцыйны пункт глядзаньня. Пры гэтым абмежаваныні, устаноўленыя сілавымі ведамствамі і Мінюстам, накіраваныя на вывядзенне дзеяньні праваахоўных органаў з пад грамадзкага кантролю менавіта па тых справах, якія больш за ўсё непакояць грамадзтва, у тым ліку — карупцыйных.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Эксыперты звязалі з'яўленыне гэтага нарматыўнага акту з абгрунтаванай крытыкай праваахоўных органаў па некалькіх “гучных” спраўах апошняга году, звязанымі з'яўляючы ўвагу на тое, што некаторыя з іх, як, напрыклад, пра “жывы шчыт”, проста не былі б даведзеныя да суду, калі б не грамадзкі рэзананс.

Заканадаўчыя заходы па абмежаваньні доступу грамадзянаў да інфармацыі супярэчаць іх канстытуцыйнаму праву, замацаванаму арт. 34 Асноўнага закона, дзе гаворыцца: “Грамадзянам гарантуюцца права на атрыманьне, захоўваньне і распаўсяд поўнай, дакладнай і своечасовай інфармацыі аб дзейнасці дзяржаўных органаў, грамадзкіх абацтваў, аб палітычным, культурным і міжнародным жыцці, стане навакольнага асяродзьдзя. Дзяржаўныя органы, грамадзкія абацтваў, службовыя асобы абавязаныя даць грамадзяніну Рэспублікі Беларусь магчымасць азнаёміцца з матэрыяламі, якія закранаюць іх права і законныя інтарэсы”. Згодна з дадзеным артыкулам карыстаньне інфармацыяй можа быць абмежавана заканадаўствам выключна “ў мэтах абароны гонару, годнасці, асабістага і сямейнага жыцця грамадзянаў і поўнага ажыццяўлення імі сваіх правоў”.

У 2008 годзе была працягнутая кампанія ўладаў па дэмантажы спутніковых антэнаў, устаноўленых на фасадах жылых дамоў. Жыхароў папярэджвалі, што ў выпадку адмовы выконваць патрабаваныні будуть прыцягваць да адміністрацыйнай адказнасці згодна з арт. 21.13 КаAP — “парушэнне архітэктурнага рашэння фасаду будынку” з вынісеннем штрафу (санкцыя па дадзеным артыкуле — штраф ад 2 да 15 базавых велічыні) і далейшым прымусовым дэмантажам “талерак”. Нягледзячы на тое, што пад дзеяньне дадзенага артыкулу Адміністрацыйнага кодэксу падпадаюць толькі тыя асобы, якія без узгадненія ўсталявалі антэны пасля 1 сакавіка 2007 году (менавіта тады ўступіў у дзеяньне новы КаAP РБ), стандартныя прадпісаныні аб дэмантажы атрымалі ўсе ўладальнікі. Найбольшы размах гэтая кампанія набыла ў Менску, а раней дэмантаж спадарожнікаў антэнаў найбольш актыўна практикаваўся ў заходніх рэгіёнах Беларусі. Фармальная мэтай кампаніі называлася ўзнаўленыне эстэтычнага выгляду гарадзкіх вуліцаў, але медыяэксыперты звязалі дзеяньні ўладаў найперш з жаданьнем абмежаваць доступ грамадзянаў да інфармацыі, якая распаўсяджаецца замежнымі тэлеканаламі, і найперш — тэлеканалам “Белсат”, якія вяшчае на Беларусь з тэрыторыі Польшчы.

4

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

Разуменьне беларускай улады, якой пагрозай для яе палітычнага выжываньня зьяўляецца незалежная і аб'ектыўная інфармацыя, падштурхоўвала ўладныя структуры да брутальных захадаў супраць непадкантрольных медыяў і журналістаў. 27 і 28 сакавіка ва ўсіх рэгіёнах краіны была праведзеная самая масавая за ўсю найноўшую гісторыю Беларусі рэпресіўная акцыя супраць прадстаўнікоў незалежных СМИ. Адначасова аблава КДБ на журналістаў праводзілася ў Менску, Берасьці, Гомелі, Магілёве, Гародні, Віцебску, Бярозе, Баранавічах, Наваполацку, Пінску, Бабруйску. Усяго за 27—28 сакавіка былі праведзеныя ператрусы ў прыватных памяшканьнях 16 журналістаў і некалькіх офісах, пацярпелі больш за 25 прадстаўнікоў прэсы (з улікам журналістаў, якія знаходзіліся ў офісах, дзе ладзіліся ператрусы, і якія былі часова затрыманыя ці падвергліся іншаму ўціску з боку сілавікоў).

27 сакавіка супрацоўнікі съпецслужбай прыйшли з ордэрамі ў менскі офіс Радыё “Рацыя”, адкуль на допыт у КДБ была дастаўленая журналістка Юлія Коцкая, у гарадзенскі офіс ГА “Бацькаўшчына” і Партыі БНФ, а таксама прыватныя кватэры журналістаў Андрэя Аляксандрава (Наваполацк), Эдуарда Мельнікава (Менск), Генадзя Судніка (Магілёў), Анатоля Гатоўчыца (Гомель), Алены Сыцяпанавай (Віцебск), Тамары Шчапёткінай (Бяроза), Вадзіма Баршчэўскага (Віцебск), Аляксея Белага (Баранавічы), Наталі Чухно (Берасьце), Андрэя Шобіна (Бабруйск), Віталя Васількова (Магілёў), Аляксандра Бучэка (Пінск), Вадзіма Аршынскага (Магілёў). Некалькіх экспертаў “Еўрапейскага радыё для Беларусі” былі заблакаваныя ў офісе адной з менскіх фірмаў. Увечары ператрус адбыўся ў Пінску ў офісе, дзе працуецца незалежныя журналісты Віктар Ярашук і Аляксандар Бучэк. 28 сакавіка ў Горках супрацоўнікі КДБ правялі дагляд рэчаў у кватэры рэдактара недзяржаўных маланакладных газетаў “Узгорак” і “Выбор” Эдуарда Брокарава. Таксама ператрус адбыўся ў кватэры журналіста Ігара Сімброва ў Асіповічах, у кватэры Дзымітрыя Карпенкі ў Гомелі. У працэсе ператрусаў супрацоўнікамі КДБ вымаліся кампутары, сістэмныя дыскі, кампакт-дискі, відэа- і аўдыёматэрыялы, а таксама іншыя рэчы — навушнікі, дынамікі, дыктафоны, фотаапараты, разнастайная друкаваная прадукцыя і г. д.

Афіцыйна ператрусы праводзіліся на падставе адмысловага “Даручэння” намесніка пракурора г. Менску Аляксея Стука першаму намесніку старшыні КДБ генерал-маёру Віктару Вегеру (генерал-маёр Віктар Паўлавіч Вегера — першы намеснік Старшыні КДБ РБ па контрразведвальнай дзейнасьці). Нагодай указвалася неабходнасць правядзення съледчых дзеянняў па крымінальнай справе, уз-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

буджанай пракуратурай г. Менску ў жніўні 2005 году па факце распайсюду ў інтэрнэце мультфільмаў сатырычнага характару. Справа была ўзбуджаная па ч. 1 арт. 367 Крымінальнага кодэксу — “зънявага гонару і годнасыці прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”, і ва учыненъні да-дзенага залачынства падазраваліся сябры грамадзянскай ініціятывы “Трэці шлях” Андрэй Абозаў, Павел Марозаў і Андрэй Мініч, якія яшчэ ў канцы 2005 году пакінулі межы Беларусі. Зараз жа съледства палі-чыла, што журналісты, адносна якіх былі выдадзеныя санкцыі на ператрусы (у матэрыялах справы яны праходзілі ў якасці съведак), супрацоўнічаюць са стваральнікамі сатырычных мультфільмаў і спрыяюць распайсюду гэтай прадукцыі ў інтэрнэце і найперш на тэлеканале “Белсат”.

4

Гэтую ж падставу ператрусаў у журналістай назвала пракуратура г. Менску ў сваім адказе на запыт ГА “Беларуская асацыяцыя журналістаў” адносна законнасці іх правядзеньня. Паводле начальніка съледчага аддзелу пракуратуры Менску Сяргея Іванова, які падпісаў ліст, яны праводзіліся “ў межах папярэдняга расьсьледаванья крымінальной справы аб паклёпе на прэзідэнта (ч.1 арт. 367 КК РБ) у дачыненъні да грамадзянаў А. Мініча, П. Марозава і А. Абозава”. Паводле С. Іва-нова, ператрусы ў кватэрах незалежных журналістаў 27 і 28 сакавіка “былі праведзеныя абронавана і ў адпаведнасці з законам”. Аднак падставы, названыя ў “Даручэнъні” намесніка пракурора г. Менску Аляксея Стука і ў адказе з пракуратуры разышліся з каментаром, зробленым 27 сакавіка кірауніцай інфармацыйнай службы беларускага МЗС Марыяй Ваньшынай, якая звязала правядзенне ператрусаў з дзеянасцю журналістаў неакрэдытаваных замежных СМІ.

Трэба адзначыць, што допыты па справе аб “зънявазе гонару і годнасці прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”, якая фармальна стала падставай для масіраванага перасъледу незалежных журналістаў, працягваліся і пазней. Ужо ў красавіку ў пракуратуру г. Менску быў выкліканы на допыт у якасці съведкі каардынатар тэлеканалу “БелСат” у Беларусі Эдуард Мельнікаў. Допыт тычыўся ня толькі “справы аб мульфільмах”, але і прыналежнасці журналіста да „БелСату“. Э. Мельнікаў паведаміў, што ён займаецца рэгістрацыяй прадстаўніцтва тэлеканалу ў Беларусі і робіць гэта абсолютна афіцыйна.

Відавочна, што неабгрунтаванасць падставаў для правядзеньня масавых ператрусаў і допытаў, скаардынаванасць съпецслужбай у іх ажыццяўленыні съведчылі пра жаданыне ўладаў запалохаць журналістаў, ускладніць ці зрабіць немагчымай іх прафесійную дзейнасць і ў выніку абмежаваць доступ грамадзянаў да незалежнай інфармацыі.

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

Закранула журналістай і расьсьледаванье крымінальнай справы, узбуджанай па факце выбуху ў Менску ў ноч з 3 на 4 ліпеня падчас съяткаваньня Дня Незалежнасці (ч.3 арт. 339 Крымінальнага кодэксу — “злоснае хуліганства”). Журналісты па ўсёй краіне выклікаліся ў аддзяленыні міліцыі, некаторыя аптываліся адносна датычнасці да выбуху па месцы жыхарства, зафіксаваныя і факты правядзеньня ператрусаў у суязі з гэтай справай.

Так, 20 ліпеня ў Віцебску супрацоўнікі міліцыі правялі ператрус у кватэры Жаны Паповай — дырэктаркі выдавецкага дому “Вітебскій кур’ер”, які выпускае адзіную ў горадзе зарэгістраваную недзяржаўную грамадзка-палітычную газету “Вітебскій кур’ер М”. Ператрус праводзілі супрацоўнікі ўпраўлення па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю з Менску, якія забралі дыскеты, кампактныя дыскі і флэш-карты: па іх тлумачэньях, на гэтых носьбітах магла быць схема выбуховага прыстасаваньня. Пасьля ператрусу Ж. Папова была дастаўленая ў абласное ўпраўленыне міліцыі, дзе яе аптыталі (папярэдзілі, што гэта ня допыт, а менавіта аптытанье) у суязі з выбухам у Менску.

22 ліпеня дахаты да рэдактара недзяржаўной маланакладнай крычаўскай газеты “Вольны горад” Сяргея Няроўнага прыйшлі два супрацоўнікі Крычаўскага РАУС, якія цікавіліся, дзе журналіст быў 4 ліпеня, і хто можа пацвердзіць ягоныя слова. Пыталіся таксама, хто, па ягоным меркаваньні, мог арганізаваць выбух, і адкуль журналіст даведаўся пра здарэньне. Размова вялася без складаньня пратаколу. З гэтымі ж пытаньнямі супрацоўнікі міліцыі наведваліся да заснавальніка газеты Уладзіміра Кудраўцева і супрацоўніка рэдакцыі Мікалая Гердзія.

Вялікую трывогу ў 2008 годзе выклікала практика ўзбуджэння грамадзянскіх спраў аб прызнаныні інфармацыйных матэрыялаў экстремісцкім з магчымасцю далейшага крымінальнага перасьледу грамадзянай на падставе закону “Аб супрацьдзеяньні экстремізму” (уступіў у сілу ў студзені 2007 году). Упершыню дзеяньне дадзенага закону было распаўсюджанае на журналістай, аўтараў, уладальнікаў і распаўсюднікаў незалежных выданьняў, СМИ і іншых інфармацыйных носьбітаў. Паводле Закону, экстремісцкая матэрыялы — гэта інфармацыйная прадукцыя, якая ўтрымлівае заклікі да экстремісцкай дзеянасці, пратагандуе яе, прызначаная для распаўсюду і прызнаная экстремісцкім матэрыяламі па рашэнні суда.

Прэцэдэнт быў створаны судом Іёўскага раёну (Гарадзенская вобласць), які 9 верасьня прызнаў жнівеньскі нумар незарэгістраванага выданьня “Свабода” экстремісцкім (рашэннне вынес судзьдзя Аляк-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

4

сандр Тоўсъцік). Грамадзянская справа была ўзбуджана на падставе заявы, якую падпісаў 4 верасьня начальнік Упраўлення КДБ па Гарадзенскай вобласці Ігар Сяргеенка. У заяве фігураваў канкрэтны артыкул “Вайна ў Грузіі”, у якім, на думку супрацоўнікаў дзяржбяспекі, “прысутнічаюць прыкметы кампраметацыі дзеянасьці праваахоўных органаў Рэспублікі Беларусь”, якія не далі правесы ў зарэгістраванаму ў Чэхіі “Маладому Фронту” несанкцыянованы пікет каля расійскай амбасады. “Малады Фронт” у заяве названы арганізацыяй “радыкальна-экстрэмісцкага накірунку”, а сэнс акцыі акрэслены як “салідарнасць з супрацьзаконнымі дзеяньнямі грузінскіх уладаў у дачыненьні да паўднёва-асецінскага народу”. Такім чынам, на думку УКДБ, “зъмешчаная ў газете інфармацыя носіць адкрыту антыбеларускую скіраванасць і з'вернутая на дыскрэдытацію асноўных на-кірункаў унутранай і зынешній палітыкі Рэспублікі Беларусь”, а “на-друкаваны ў ёй артыкулы ўтрымліваюць матэрыялы, якія прапагандуюць экстрэмісцкую дзеянасць і генацыд грузінскіх уладаў у дачыненьні да асецінскага народу”. Аднак ужо 5 лістапада калегія Гарадзенскага абласнога суда адміністраціўнага суда ўважыла, што падстава для падсудства неадпаведная, і вынесла рэшткавыя меры — пакінуўшы пачатак судовага процесу.

На ініцыятыве таго ж начальніка Гарадзенскага абласнога Упраўлення КДБ Ігара Сяргеенкі грамадзянская справа “Аб прызнанні інфармацыйных матэрыялаў экстрэмісцкімі” была ўзбуджана Кастрычніцкім раённым судом Гарадні адносна яшчэ шэрагу матэрыялаў: асобніку газеты беларускіх палякаў “Glos nad Niemna na uchodzstwie”, выданыя “Агляд-хроніка парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2004 годзе”, “Кансыпратар беларускі” + “Малы кансыпратар”, аўдыёзапісу праграм польскага радыё, кампакт-дыскаў з запісам канцэрту “Салідарныя з Беларусью”, выданыя “Асновы стратэгіі АДС” і “Праекту рэзалюцыі Кангрэсу дэмакратычных сілаў”, бюлетэню “Свабодная думка”, кнігаў “Лісты з лесу” (автар — Павел Севярынец) і “Выпадковы прэзідэнт” (автары — журналісты Святланы Калінкіна і Павел Шарамет). Усе гэтыя матэрыялы беларускія мытнікі вымалі ў грамадзянаў пры перасячэнні мяжы на працягу апошніх трох гадоў. Адказчыкамі па справе праходзілі: журналісты Анджэй Пісальнік, Валерый Шчукін і Барыс Гарэцкі, студэнты “каліноўцы” Яўген Скрабутан, Аляксей Трубкін і Дзмітрый Мальчык, сябра Аб’яднанай грамадзянскай

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

партыі Уладзімір Ларын, а таксама два жыхары Іёўскага раёна, якія ў 2006 г. выпадкова сталі съведкамі пікету на беларуска-польскай мяжы і атрымалі ад яго ўдзельнікаў кампакт-дыск з перадвыбарнай праграмай Аляксандра Мілінкевіча, які пазней забралі ў іх мытнікі. Большаясьць гэтых справаў так і не была разгледжаная судом. Пра тое, што суд Каstryчніцкага раёна Гародні пакінуў без разгляду справу аб прызнаныні экстремісцкім асобніка газеты Саюза паліякаў “*Głos nad Niemnem na uchodźstwie*” журналіст Анджэй Пісальнік даведаўся ў лістападзе з ліста судзьдзі Аляксандра Сіцько. Раней гэты ж суд адмовіўся разглядаць справу аб прызнаныні экстремісцкім матэрыялам “Агляду-хронікі парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2004 годзе”, аднак атрымаць копію судовай пастановы пра гэта не ўдалося.

Па гарадзенскім варыянце разъвівалася справа з канфіскацыяй 24 каstryчніка на мяжы ў Берасьці дзесяці асобнікаў зарэгістраванага навукова-папулярнага і грамадзкага палітычнага часопісу “*ARCHE*”. Сканфіскаваныя экзэмпляры прызначаліся польскім аўтарам выдання, а таксама групе польскіх прафесараў гісторыі, якія съпецыялізуюцца на тэмах, якія асьвятляюцца ў нумары. Мытніца западозрыла, што “звесткі, надрукаваныя ў часопісе, могуць шкодзіць нацыянальным інтарэсам Рэспублікі Беларусь”. У хуткім часе галоўны рэдактар часопісу атрымаў ліст з Дзяржаўнага мытнага камітэту за подпісам намесніка яго старшыні С. Барысюка, у якім паведамлялася, што ў адпаведнасці з заключэннем Камітэту дзяржаўнай бяспекі ад 5.11.2008 у № 7-8 часопісу за 2008 год “была прызнана наяўнасць заклікаў да экстремісцкай дзейнасці і пропаганды такой дзейнасці”. Матэрыялы гэтай справы былі накіраваны ў суд Маскоўскага раёну Берасьця “з хадайніцтвам аб прызнаныні дадзенай інфармацыйнай прадукцыі экстремісцкай і яе наступным зынішчэніні”. Да канца 2008 году ніякай інфармацыі аб далейшым развіцці справы не паведамлялася.

Толькі адно рашэнне суда па справе аб “экстремізме” засталося нязыменным. Суд Каstryчніцкага раёну г. Гародні ў верасьні прызнаў экстремісцкімі тры дыскі з запісам варшаўскага канцэрту 2006 г. “Салідарныя з Беларусью”, 6 дыскаў з запісам польскага документальнага фільму “*Lekcja Białoruskiego*” (“Урок беларускай мовы”) і 7 дыскаў з фотаздымкамі з Каstryчніцкай плошчы 2006 г. З 16 верасьня рашэнне ўступіла ў законную сілу. Паведамленыне пра гэта надрукаўала 2 каstryчніка газета “Звязда” згодна з працэдурай, прадугледжанай арт. 14 Закону “Аб супрацьдзеяньні экстремізму”: гэта значыць, копія судовага рашэння аб прызнаныні інфармацыйнай прадукцыі экстремісцкай была накіраваная ў Міністэрства інфармацыі для

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

“ўключэнья такой інфармацыйной прадукцыі ў рэспубліканскі съпіс экстрэмісцкіх матэрыялаў, які падлягае апублікаванню ў СМІ”. У гэтым жа паведамленыні ўказанае прозывішча журналіста Аляксандра Буракова, у якога вымалі дадзеную прадукцыю, нягледзячы на тое, што ніякіх абвінавачаньня ў ягоны адрас не вылучалася.

Па меркаваныні экспертаў, справы аб прызнаныні інфармацыйной прадукцыі экстрэмісцкім матэрыяламі зьяўляюцца прыкладам надзвычай абмежавальнага стаўленыня да свабоды слова, а рашэнні судоў, вынесеныя без папярэдняй экспертызы — надзвычай небясьпечнымі.

4

Не адбылося станоўчых зрухаў у расцесьледаваныні справы аб забойстве журналісткі Веранікі Чаркасавай (апошнія гады свайго жыцця працавала ў недзяржайной газеце “Салідарнасць”), якая загінула ад шматлікіх нажавых раненых у каstryчніку 2004 году ва ўласнай кватэры. Прыпыненая ў лютым 2007 году з фармулёўкай “у сувязі з невыяўленнем асобы, якая падлягае прыцягненію ў якасьці абвінавачваемай” справа болей не ўзнаўлялася.

Не ўзнаўлялася і расцесьледаваныне справы аб зынікненіі аператара ОРТ Дзымітрыя Завадзкага, выкрадзенага 7 ліпеня 2000 году. Справа была прыпыненая 31 сакавіка 2006 году “ў сувязі з неўстанаўленнем бясьцесьледна зыніклай асобы”, а месцазнаходжаныне журналіста ці ягонага цела так і не ўстаноўленае. На прэс-канферэнцыі 16 студзеня Генеральны прокурор Пётр Мікалашэвіч заявіў, што “пазіцыя Генпрокуратуры па Ігнатовічу не мянецца, ад яго паступаюць скаргі, але німа нічога, што магло б паставіць пад сумнеў прысуд суда” (маецца на ўвазе былы супрацоўнік съпецпадразьдзяленія “Алмаз” Валерый Ігнатовіч, асуджаны ў 2002 годзе да пажыцьцёвага зняволенія па абвінавачаньні ў выкраданні Дз. Завадзкага і ўчыненні шэрагу іншых злачынстваў; па абвінавачаньні ў гэтых жа злачынствах былі асуджаны да розных тэрмінаў яшчэ некалькі чалавек). Тэму выкрадання Дз. Завадзкага закрануў 18 лістапада ў інтэрвію газете “Financial Time” А. Лукашэнка: “Дзіма Завадзкі зьяўляецца найвялікшай ранай для мяне, як для прэзідэнта. Ён быў сумленны і прыстойны чалавек, які наогул ня меў сувязяў з палітыкай. Суд вынес вердыкт па гэтай крымінальнай справе. І чалавек за выкраданне асуджаны на пажыцьцёвае зняволеніне. Але для мяне больш важна знайсці яго, або калі ён мёртвы — ягонае цела. Калі ж акажаецца, што суд памыліўся ці вынес няправільны вердыкт, то я буду на каленях прасіць дараваньня ў родных, сяброву ці самога Дзімы Завадзкага, калі акажаецца, што ён усё яшчэ жывы”. Нягледзячы на ар-

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

тыкуляваны А. Лукашэнкам інтарэс да справы журналіста, афіцыйныя съледчыя органы спынілі працу па высьвятленын ягонага лёсу.

На працягу году фіксаваліся факты перасьледу журналістай, затрыманьняў падчас ажыццяўленыня імі сваіх прафесійных абавязкаў, арыштаў і зьбіцца.

10 студзеня на Каstryчніцкай плошчы ў Менску, дзе ў гэты час адбывалася масавая акцыя пратэсту прадпрымальнікаў, быў затрыманы пазаштатны фотакарэспандэнт газеты “Наша Ніва” Арсень Пахомаў. Нягледзячы на тое, што журналіст на мітынгу знаходзіўся па заданыні рэдакцыі і меў на вопратцы адпаведнае пасьведчаньне, 11 студзеня суддзя Цэнтральнага раёну Леанід Ясіновіч асудзіў яго на 15 сутак арышту, прызнаўшы вінаватым у парушэнні адразу двух артыкулаў Адміністрацыйнага кодэкса — “дробнае хуліганства” (арт. 17.1 КаAP) і “удзел у несанкцыянаваным масавым мерапрыемстве” (арт. 23.34 КаAP).

Падчас вулічнай акцыі ў Менску 25 сакавіка з нагодны Дня Волі былі затрыманыя супрацоўнікі недзяржаўнай газеты “Наша Ніва” Андрэй Лянкевіч і Сямён Печанко, а таксама карэспандэнт Літоўскага радыё і тэлебачаньня Рута Рыбчэўскіне разам з аператарам Йонасам Грышконісам. Усе журналісты мелі пры сабе неабходныя пасьведчаныні і акрэдытацию. На наступны дзень С. Печанко быў асуджаны на 15 сутак арышту згодна з арт. 23.34 Адміністрацыйнага кодэкса — “парушэнне парадку арганізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў”; пастанову аб арышце вынесла суддзя суда Маскоўскага раёну сталіцы Тамара Унукевіч. Адміністрацыйную справу зьбітага падчас затрымання Андрэя Лянкевіча вярнулі ў РУУС Савецкага раёну на дапрацоўку (адпаведнае рашэнне вынесла суддзя суда Завадзкага раёну Алена Лапцева), і яна болей не разглядалася судом. Што датычыць літоўскіх журналістаў, якіх каля двух гадзінай пратрымалі ў РУУС Цэнтральнага раёну і адпусцілі пасля высьвятленыня асобаў і выніцца адзіннатах матэрыялаў, то за гэтыя дзеянья Беларусь вымушаная была прасіць прабачэння. Як паведаміла 22 красавіка прэс-служба Міністэрства замежных спраў Літвы, амбасадар Беларусі ў Вільні Уладзімір Дражын падчас сустрэчы з сакратаром літоўскага МЗС “перадаў выбачэнні за інцыдэнт, які адбыўся ў Менску 25 сакавіка, падчас якога беспадстайна і з ужываньнем сілы быў затрыманыя журналісты службы навінаў Літоўскага радыё і тэлебачаньня, якія мелі акрэдытацию Міністэрства замежных спраў Беларусі”. За затрыманьні і арышты сваіх журналістаў беларускія ўлады прабачэння ніколі не прасілі.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Пяці сутак адміністрацыйнага арышту каштавала пазаштатнаму карэспандэнту “Нашай Нівы” Яраславу Сыцешыку фатаграфаваныне 15 траўня вулічнага апытаньня, якое ладзілі моладзеўы актывісты каля гандлёвага дому “На Нямізе”. Такое рашэннне вынес суд Цэнтральнага раёну Менску 16 траўня, прызнаўшы журналіста вінаватым у нецэнзурнай лаянцы ў грамадzkім месцы (арт. 17.1 КаAP — “дробнае хуліганства”).

На 15 базавых велічыняў была аштрафаваная судом Навабеліцкага раёну Гомелю карэспандэнтка газеты “Товарыщ” Тацяна Бублікова за прысутнасць 23 сакавіка на экспкурсіі па гістарычных месцах гораду, звязаных з жыцьцём і дзейнасцю сябра выканавчага камітэту БНР Палуты Бадуновай. Судзьдзяя Алег Харошка 22 красавіка прызнаў журналістку вінаватай ва ўдзеле ў несанкцыянаваным мерапрыемстве (ч.1 арт. 23.34 КаAP), не зважаючы на тое, што яна мела пры сабе пасьведчаныне і выконвала заданьне рэдакцыі, пра што ў суд быў прадстаўлены адпаведны ліст.

29 красавіка на прасьпекце Незалежнасці быў затрыманы журналіст газеты “Народная воля” Віталь Гарбузаў, які па рэдакцыйным заданні назіраў за раздачай сябрамі АГП нумару “Народнай волі” з надрукаваным у ім “Пасланьнем АГП грамадзяніну, бізнесу і дзяржаве “Цана выбару”. Пасьля 3-гадзіннага ўтрыманьня ў РУУС Цэнтральнага раёну Менску і высыяянья асобы журналіст быў адпушччаны без складання пратаколу. 1 траўня каля РУУС Першамайскага раёну Менску быў затрыманы карэспандэнт газеты “Белорусы и рынок” Генадзь Барбарыч, які спрабаваў высыветліць далейшы лёс актывістаў, схопленых каля будынку Нацыянальнай бібліятэкі, дзе адбываліся афіцыйныя “народныя гулянні” з нагоды Першамая. Пасьля праверкі дакументаў журналіст быў вызвалены. Наяўнасць журналісцкага пасьведчаньня ў гарадзенскага карэспандэнта Івана Романа, які 10 снежня асьвяціў акцыю праваабаронцаў з нагоды 60-годзьдзя Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, не ўратавала яго ад затрыманьня супрацоўнікамі АМАПу. Пасьля 2-гадзіннага знаходжаньня ў РУУС Ленінскага раёну, дзе былі перапісаныя ягоныя пашпартныя даадзенія, журналіст быў адпушччаны.

Увогуле, большасць масавых акцыяў суправаджаліся затрыманнямі і грубым абыходжаньнем з журналістамі. 21 студзеня супрацоўнікі праваахоўных органаў, якія бралі ўдзел у разгоне акцыі прадпрымальнікаў у Менску, штурхалі іх разам з удзельнікамі акцыі, не зважаючы на журналісцкія бэджы на вопратцы. Кіраваў дзеяньнямі міліцыі асабіста міністр унутраных справаў Уладзімір Навумаў. Ён прыграziў затрыманьнем карэспандэнты Радыё “Свабода” Любові Лунёвай, якая

4

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

спрабавала запісаць голас міністра на дыктафон, а яго ахоўнік па-спрабаваў забраць у журналісткі аўдыётэхніку. Уладзімір Навумаў аса-біста крычаў на журналістку Алёну Шарамет, загадваючы спыніць фо-таздымкі і пагражаяочы, што ў адваротным выпадку яна “будзе сядзець у іншым месцы”. 22 лістапада, падчас акцыі салідарнасьці з мола-дзевым актыўістам Аляксандрам Баразенкам, які знаходзіўся ў сълед-чым ізялятары на вуліцы Валадарскага, былі затрыманыя каля 15 ча-лавек, сярод якіх — фотакарэспандэнтка “Нашай Нівы” Юлія Дараш-кевіч, якая працавала на месцы падзеяў.

Да агульнага неспрыяльнага становішча дзейнасці недзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі і журналістаў дадаваліся сістэматычныя адмовы ў доступе да інфармацыі і абмежавальнае выкарыстаньне інстытуту акредытациі.

28 лютага выканаўчы камітэт Нацыянальнага алімпійскага камітэту (НАК) пазбавіў акредытациі на Алімпіяду-2008 у Пекіне самую па-пулярную ў Беларусі спартыўную газету “Прэссбол”, абгрунтаваўшы сваё рашэнье тым, што многія публікацыі недзяржаўнага выданьня маюць тэндэнцыйны характар і “ніяк не накіраваныя на пропаганду алімпійскіх ідэалаў”.

Марыне Коктыш, намесніцы рэдактара “Народнай волі”, адмовілі ў акредытациі пры Палаце прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу РБ. З адпаведнай просьбай рэдакцыя газеты зьвярнулася ў ППНС 25 сака-віка, а 8 красавіка прыйшоў адмоўны адказ, у якім старшыня Паста-яннай камісіі па правах чалавека, нацыянальных дачыненіях і СМІ Юрый Кулакоўскі пратанаваў рэдакцыі прадставіць іншую кандыда-туру. Дэпутат аргументаваў сваё рашэнье тым, што Марыне Коктыш нібыта адмоўлена ў допуску ў будынак Дома Ураду, але звестак пра тое, хто, калі і на якой падставе прыняў такое рашэнье, ніхто так і не прадставіў.

Рэгіянальныя выданьні з адмовамі ў акредытациі сутыкаліся на працягу ўсяго году. Ганцавіцкі раённы Савет дэпутатаў і Ганцавіцкі ра-ённы выканаўчы камітэт ў студзені адмовілі ў акредытациі журналі-стам недзяржаўнай газеты “Ганцавіцкі час”, не тлумачачы прычыну адмовы. Пазнейшыя спробы атрымаць акредытацию таксама ня мелі посыпехаў, аднак былі названыя прычыны такіх рашэнняў: старшыня абласнога Савету дэпутатаў Ашмянцаў у сваім адказе спаслаўся на “дискрэдитацию органаў улады” і “дэзінфармацыю насельніцтва ў СМІ”.

15 лютага карэспандэнту газеты “Intex-press” Руслану Гарбачову не дазволілі прысутнічаць на абласным семінары нарадзе, прысьве-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

чаным працы органаў мясцовага кіраваньня, што праходзіў у Баранавіцкім гарвыканкаме. У мерапрыемстве бралі ўдзел кіраунікі гародоў і раёнаў Берасцейскай вобласці, а таксама кірауніцтва аблвыканкаму на чале з яго старшынёй Канстанцінам Сумарам.

Загадчыка аддзелу інфармацыі недзяржайной грамадзка-палітычнай газеты “Борисовские новости” Анатоля Мазгова 24 студзеня не пусыцілі на сумеснае пашыранае паседжанье Барысаўскага райвыканкаму і раённага Савету дэпутатаў. Начальніца аддзелу ідэалогіі райвыканкаму Людміла Гарнак заявіла, што журналіста “сюды не запрашалі”, і загадала пакінуць мерапрыемства.

Выдаўца маланакладнага недзяржайнага бюлетэню “Бойкий Клецк” Сяргея Панамарова не дапусцілі на сустрэчу чыноўнікаў з прадпрымальнікамі, якая ладзілася ў мясцовым райвыканкаме. Нягледзячы на наяўнасць журнالісцкага пасъведчаньня, ахойнікі з прымянењнем сілы выпхнулі С. Панамарова з будынку. У выніку грубых дзеяньняў міліцыянта журнالіст ударыўся аб сцяну і разьбіў да крыві твар.

Каля двух дзясяткаў журнالістай 19 чэрвеня не былі дапушчаныя на судовыя слуханьні па крымінальнай справе ў дачыненьні да супрацоўнікаў ДАІ, якія ў сакавіку стварылі “жывы шчыт” на трасе “Менск-Мікашэвічы”. Слуханьні праходзілі ў судзе Менскага раёну і г. Заслаўя, і туды змаглі трапіць толькі 3-4 журнالісты, астатніх міліцыя спыніла на ўваходзе, спаслаўшыся на перапоўненасць залы.

22 красавіка з залы суду Маскоўскага раёну Менску, дзе праходзілі слуханьні справы лідэра віцебскіх прадпрымальнікаў Сяргея Парсюкевіча, былі выдаленія палітычныя аглядальнікі тыднёвіка “Белорусы и рынок” Генадзь Барбарыч і карэспандэнт Радыё “Свабода” Алег Грузьдзіловіч. Г. Барбарыча выдалілі за тое, што ён трymаў у руцэ выключаны мабільны тэлефон, а А. Грузьдзіловіча за аўдыёзапіс на дыктафон, нягледзячы на тое, што, згодна п. 6 арт. 287 Крымінальна-правэсуальнага кодэксу (забесьпячэннене галоснасці судовага працэсу), “прысутныя на адкрытым судовым паседжанні маюць права весьці пісьмовы і магнітафонны запісы”, а дазвол судзьдзі патрабуецца толькі на фота-, кіна- і відэаздымкі.

З адмовамі ў акрэдытациі сутыкаліся і прадстаўнікі замежных СМИ. 28 траўня журнالісту Аляксею Мінчонку афіцыйна адмовілі ў акрэдитациі пры беларускім Міністэрстве замежных справаў у якасці карэспандэнта Радыё “Рацыя”. Адмова грунтавалася на tym, што ён “раней займаўся журнالісцкай дзейнасцю на карысць замежнага СМИ без акрэдитациі пры МЗС”. Напярэдадні выбараў МЗС адмовіла ў акрэдитациі карэспандэнту “Еўрапейскага радыё для Беларусі”, ня-

4

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

гледзячы на тое, што гэта быў новы супрацоўнік, які яшчэ не пасьпей папрацаваць у Беларусі без акрэдытацыі і тым самым стварыць аналагічную падставу для адмовы ў ёй.

Сітуацыя з акрэдытацыяй журналістаў замежных СМИ крыху стала выпраўляцца ў лістападзе-сінежні і была звязаная з абвешчанай лібералізацыяй у галіне сродкаў масавай інфармацыі. Так, МЗС выдала часовую акрэдытацыю карэспандэнтам дэзвюю польскіх газетаў — Анджэю Пісальніку (“Rzeczpospolita”) і Андрэю Пачобуту (“Gazeta Wyborcza”).

20 сінежня беларускае МЗС прыняло дакументы на рэгістрацыю прадстаўніцтва тэлеканалу “Белсат” як часткі Польскага тэлебачання (TVP) у нашай краіне. Рашэнне наконт “Белсату” павінна быць прынятае на ўзоруні Савету Міністраў на працягу 2 месяцаў.

Не палепшилася сітуацыя са свабодай выказвання меркаваньняў і свабодай распаўсюду інфармацыі падчас галоўнай палітычнай кампаніі году — выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу. У той час, як дзяржаўныя медыі стараліся зьвесці да мінімуму канкурэнцыю паміж рознымі палітычнымі сіламі, акцэнтууючы ўвагу на арганізацыйных і тэхнічных аспектах выбарчага працэсу, нязменна жорсткая палітыка ўладаў у дачыненых да недзяржаўных СМИ не дазволіла ім паўнавартасна атрымліваць і распаўсюджваць інфармацыю ў грамадстве.

З адмовамі ў прадастаўленыні інфармацыі адносна ходу выбарчай кампаніі з боку органаў улады рэгулярна сутыкаліся журналісты недзяржаўных выданьняў, такую ж пазіцыю займалі і выбарчыя камісіі розных узоруний. Так, газете “Ганцавіцкі час” 20 жніўня адмовілі ў прадастаўленыні інфармацыі пра вынікі фармавання ўчастковых камісіяў — начальнік аддзелу ідэалогіі Ганцавіцкага райвыканкаму Лідзія Зянко наўпрост адмовілася нават размаўляць з намеснікам галоўнага рэдактара выданьня. Патрабная звесткі рэдакцыя была вымушаная браць з дзяржаўнай раёнкі, куды падобная інфармацыя прадастаўлялася без абмежаваньняў. 25 і 26 верасьня прадстаўнікі акруговых выбарчых камісіяў г. Баранавічы і Баранавіцкага раёну адмовіліся прадастаўіць карэспандэнту недзяржаўной мясцовай газеты “Intexpress” Руслану Гарбачову інфармацыю пра колъкасыць выбаршчыкаў, што прагаласавалі датэрмінова. Гэтыя звесткі мясцовай газете ўдалося атрымаць толькі ў Цэнтрвыбаркаме краіны.

23 верасьня фотакарэспандэнту недзяржаўной газеты “Народная воля” Юрью Дзядзінкіну не дазволілі рабіць фотаздымкі на ўчастку, дзе пачалося датэрміновае галасаванье. Прычына забароны была

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

патлумачаная адмысловым распараджэннем старшыні камісії. Цікавую пазіцыю па гэтай праблеме заняў сакратар ЦВК Мікалай Лазавік: пацьвярджаючы, што забарона журналісту зарэгістраванага СМІ працаваць на выбарчым участку зьяўляеца парушэннем выбарчага за-канадаўства, адмову ў фотаздымках ён патлумачыў простай няздолънасцю журналіста наладзіць “чалавечыя стасункі”.

Недзяржаўныя сродкі масавай інфармацыі, пазбаўленыя магчы-масцяյ распаўсяджаўца пра пошту і кіёскі “Белсаюздруку”, адчу-валі значныя цяжкасці ў данясеніні інфармацыі пра ход выбарчай кампаніі да выбаршчыкаў. Адначасова распаўсяднікі незалежных вы-даныняў, як афіцыйна зарагістраваных, так і незарэгістраваных, пад-вяргаліся затрыманьям і перасъеду.

28 жніўня суд Ленінскага раёну Менску асудзіў да 10 сутак адміністрацыйнага арышту Паўла Лукшу, затрыманага за распаўсяд ма-ланакладнай газеты “Выбар” яшчэ 18 жніўня. У выданыні былі разьмешчаны матэрыялы з заклікамі да байкоту выбараў і пратэстаў супраць магчымых фальшаваньняў іх вынікаў. Суд палічыў наяўнасць у выданыні згаданых публікацыяў заклікам да ўдзелу ў несанкцыяна-ванай акцыі і арыштаваў актыўіста паводле артыкулу 23.34 Кодэксу аб адміністрацыйных правапарушэннях (“парушэнне парадку арга-нізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў”).

27 верасьня ў Светлагорску падчас распаўсяду недзяржаўнай грамадзка-палітычнай газеты “Товарищ” і маланакладных выданьняў “Выбар” і “Глоток воздуха” былі затрыманы давераныя асобы кан-дыдата ў дэпутаты Сяргея Дайнекі, мясцовыя актыўісты Партыі каму-ністай беларускай (ПКБ) Святланы Міхальчанка, Віктар Ахрамчук і Сяргей Шавяленка. Супрацоўнікі міліцыі затрыманых спачатку дас-тавілі ў Светлагорскі РАУС, а адтоль накіраваліся дадому да С. Міхаль-чанкі, дзе зладзілі ператрус. У выніку былі забраныя 17 асобнікаў “То-варища” і па адным асобніку малафарматных бюлетэняў “Левы марш”, “Пересменка” і “Навіны БНФ”. Назаўтра актыўісты дазволілі забраць адабраныя асобнікі “Товарища”, а астатнія выданыні былі на-кіраваныя ў пракуратуру “для вывучэння”.

У Салігорску 28 жніўня за распаўсяд недзяржаўнай маланаклад-най газеты “Свабодны Салігорск” з матэрыяламі пра кампанію бай-коту парламенцкіх выбараў былі затрыманыя Іван і Ільля Шылы, Крысь-ціна Самойлава, Андрэй Тычына і Глеб Сноркін. Маладых людзей пэў-ны час пратрымалі ў мясцовым міліцэйскім пастарунку, пасля чаго адпусцілі, аднак у іх кватэрах былі праведзеныя ператрусы, у выніку якіх былі забраныя кампютары і друкаваныя матэрыялы.

4

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОЎ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

Затрыманыні і адміністрацыйны перасълед распаўсюднікаў незалежнай прэсы адбываліся ня толькі падчас выбарчай кампаніі, але і на працягу ўсяго году.

Пенсіянерка Святлана Данілава была затрыманая 20 студзеня ў Менску за распаўсюд газеты “Народная воля”, у сумцы ў жанчыны міліцыянты знайшлі таксама нумары выданняў “Товарищ”, “Наш выбор”, некалькі асобнікаў “Свабоды Беларусі” і “Наш час”. 21 студзеня судзьдзя суду Савецкага раёну Менску Людміла Савасьцян аштрафавала С. Данілаву на 5 базавых велічыняў згодна з арт. 23.34 КаAP (“парушэнне парадку арганізацыі масавага мерапрыемства”) на той падставе, што ў газеце “Наш выбар” утрымлівалася інфармацыя пра абвешчаны на 21 студзеня мітынг прадпрымальнікаў.

Штрафы ў памеры 10 базавых велічынь атрымалі Марыя Аліева і Алена Напорка за распаўсюд маланакладнай незарэгістраванай газеты “Вольная Серабранка”. Такое рашэнне прыняў суд Ленінскага раёну Менску 24 сакавіка, прызнаўшы жанчын вінаватымі ў распаўсюдзе інфармацыі пра несанкцыянаваную акцыю на Дзень Волі — 25 сакавіка (арт. 23. 34 КаAP).

9 красавіка рашэннем адміністрацыйнай камісіі Чыгуначнага раёну Віцебску распаўсюднік недзяржаўных газетаў і часопісаў Барыс Хамайда быў аштрафаваны на 5 базавых велічыняў. Дадзенае “правапарушэнне” было зафіксавана 14 сакавіка. Штраф быў накладзены “за гандаль у неналежным месцы”.

У той час, калі большасць недзяржаўных грамадзка-палітычных выданняў ня мелі доступу да сетак “Белпошта” і “Белсаюздрук”, а іх распаўсюд праз грамадскіх і прыватных асобаў быў значна абцяжраны і пагражаў рэпрэсіямі, для арганізацыі падпіснай кампаніі на дзяржаўныя СМІ па ўсёй краіне задзейнічаўся магутны адміністрацыйны рэсурс.

У сьнежні рэдакцыя недзяржаўнай газеты “Новы час” атрымала ліст, адрасаваны ўсім кіраўнікам прадпрыемстваў, арганізацыяў і ўстановаў, з “просьбай” аб правядзенні ведамаснай падпіскі. Падпіску, як указаная ў лісце за подпісам намесніка кіраўніка адміністрацыі Першамайскага раёну Менску Веры Богдан, неабходна аформіць на 14 дзяржаўных выданняў, першым з якіх называецца газета адміністрацыі презідэнта “Советская Беларуссия”, а копію падпіснай квітанцыі прапануецца накіраваць у ідэалагічны аддзел райвыканкаму.

У распараджэнні “Беларускай асацыяцыі журналістаў” аказалася копія “Плану арганізацыйных мерапрыемстваў правядзеньня падпіскі

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

на друкаваныя СMI на 1-е паўгодзьдзе 2009 году”, распрацаванага ідэолагамі Берасьцейскага аблыванкаму. Документ разъмяркоўвае абавязкі паміж прадстаўнікамі розных зьвеңніяў мясцовай “вертыкалі”, супрацоўнікамі “Белпошты” і кіраунікамі прадпрыемстваў вобласці. У прыватнасці, прадстаўнікі гарадзкіх і раённых выканкамаў павінныя правесыці нарады з кіраунікамі прадпрыемстваў і ўстановаў па арганізацыі падпісной кампаніі ў працоўных калектывах. У сваю чаргу, кіраунікі прадпрыемстваў і арганізацыяў усіх формаў уласнасці абавязаныя падаць заяўкі на ведамасную падпіску і пры гэтым “не дапускаць зыніжэння ведамасных накладаў па асноўных рэспубліканскіх выданьнях, дзяржаўных абласных і раённых газетах”. Паштавікі атрымалі заданьне кожны тыдзень “рапартаваць” ідэалагічным аддзелам аб ходзе падпісکі, а таксама прадстаўляць у аблыванкам звесткі пра прадпрыемствы і ўстановы, якія не аформілі падпіску ці паменшылі “заяўленыя наклады”.

4

Працягвалася практика блакаваньня доступу да найбольш наведваемых інтэрнэт-крыніцаў, якія актыўна асьвятляюць значныя падзеі ў грамадзка-палітычным жыцці. 10 студзеня, у дзень правядзенія масавай акцыі пратэсту прадпрымальнікаў, перасталі адчыняцца сайты “Хартыі-97”, “Радыё Свабода”, “Белорусский партизан”, исрб.org, недаступны быў таксама рэсурс livejournal.com. Аналагічная ситуацыя была падчас наступнага мітынгу прадпрымальнікаў 21 студзеня, калі на пэўны час былі заблакаваны сайты “Нашай Нівы”, “Радыё Свабода”, “Хартыі-97”.

Сітуацыя паўтарылася 26 красавіка падчас правядзенія вулічнай акцыі “Чарнобыльскі шлях”, калі за некалькі гадзін да пачатку мітынгу перасталі адчыняцца альбо адчыняліся надзвычай марудна беларускія навіновыя інтэрнэт-рэсурсы “Хартыя-97”, “Радыё Свабода”, “Белорусский партизан”. Сайт “Хартыі-97” не працаваў да 27 красавіка, да 28 вялася няспынная масіраваная скаардынаваная атака на сайт Радыё “Свабода”, сайт “Белорусский партизан” быў заблакаваны 3 дні.

Пісьмовыя папярэджаньні Міністэрства інфармацыі па-ранейшаму заставаліся фактарамі ціску на СMI і дзейным сродкам уздзеянія на іх рэдакцыйную палітыку, аднак трэба адзначыць зыніжэнне колькасці ўжываньня дадзенай меры ў 2008 годзе. Згодна з дадзенымі Міністэрства інфармацыі, на працягу году за парушэнні Закону “Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі” было вынесена 56 пісьмовых папярэджаньняў 51 выданью (за 2007 год было вынесена 86 пісьмовых папярэджаньняў 76 СMI).

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВОУ ГРАМАДЗЯНАЎ НА СВАБОДУ ВЫКАЗВАНЬНЯ...

Найбольш распаўсюджанымі прычынамі вынясеньня папярэджаньня недзяржаўным СMI зьяўляліся арганізацыйна-тэхнічныя: перавышэнне дазволеных аўёмаў рэкламнай плошчы (“Газета Слонімская”), парушэнні ў размышчэнні рэкламы (“Ганцавіцкі час”), парушэнні ў афармленні выходных дадзеных і несвоечасовае паведамленне Мінінфармацыі аб зъмене адрасу (“Вітебскій кур’ер M”), зъмена мовы выходу і недакладнасці ў выходных дадзеных (“Новы час”), звужэнне тэрыторыі распаўсюду і мовы выдання (“Бобруйскій кур’ер”) і г. д. Аднак зафіксаваны факты вынясеньня пісьмовых папярэджаньняў і за публікацыі, у якіх выказваліся крытычныя меркаваньні па значных грамадзка-палітычных падзеях. Так, 4 лістапада Мінінфармацыі вынесла папярэджаньне недзяржаўнай рэгіянальнай газете “Борисовские новости” за артыкул “Бал сатаны, или третье пришествие Гуминского”, прысьвечены вынікам парламенцкіх выбараў у Барысаўскай выбарчай акрузе № 62, у якім распавядалася пра верагодныя парушэнні на выбарчых участках.

Такім чынам, палітыка ўладаў у дачыненіі да непадкантрольных СMI і незалежных журналісташ заставалася жорсткай, нягледзячы на нязначныя становішчы зрухі. Па меркаваньні экспертаў “Беларускай асацыяцыі журналістаў”, забесьпячэнне свабоды выказваньня ў краіне і рэальнае паліпшэнне сітуацыі з беларускімі сродкамі масавай інфармацыі немагчыма без выканання наступных крытэрыяў:

1. Забесьпячэнне роўных эканамічных умоваў для СMI розных формаў уласнасці, у першую чаргу: скасаваньне забароны на распаўсюд недзяржаўнай грамадзка-палітычнай прэсы праз сістэму прадпрыемстваў “Саюздруку” і вяртаньне недзяржаўных газетаў у падпісныя каталогі “Белпошты”; вяртаньне газет “Товарищ” і “Вітебскій кур’ер M” у беларускія друкарні.

2. Забесьпячэнне рэальнага доступу да інфармацыі, а менавіта: адмена артыкулаў Закону “Аб дзяржаўнай службе”, а таксама палаўненнія ведамасных падзаконных актаў, якія абмяжоўваюць журналісташ у праве на доступ да інфармацыі пра дзейнасць органаў улады; гарантаваньне свабоды акредытациі карэспандэнтаў і адкрыцця афіцыйных прадстаўніцтваў замежных СMI ў Беларусі, а таксама ўвядзенне заявачнага прынцыпу акредытациі; недапушчэнне выпадкаў адмовы дзяржаўных службоўцаў прадастаўляць інфармацыю журналістам.

3. Прывядзенне беларускага заканадаўства ў адпаведнасць з міжнароднымі прававымі нормамі, а менавіта: прывядзенне ў адпаведнасць з міжнароднымі нормамі Закону “Аб сродках масавай

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

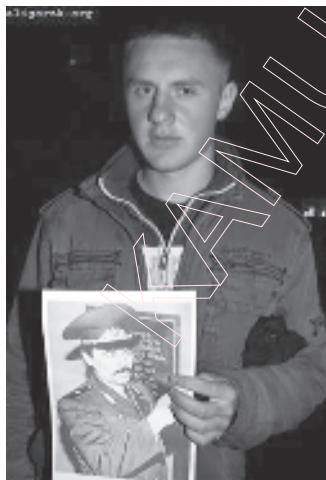
інфармацыі” і практыкі прымяненъня Закону “Аб супрацьдзеяньні экстрэмізму”; адмена альбо мараторый на прымяненъне пяці артыкулаў Крымінальнага кодэксу, а менавіта артыкулу 367 “Паклёт у дачыненъні да Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”, артыкулу 368 “Зынявага Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”, артыкулу 369 “Зынявага прадстаўніка ўлады”, артыкулу 369—1 “Дыскрэдытация Рэспублікі Беларусь” і артыкулу 193—1, які тычыцца дзеянасьці ад імя незарэгістраваных арганізацыяў, а ў далейшым — поўная дэкрыміналізацыя дыфамацыі.

Пакуль жа Рэспубліка Беларусь, па выніках дасьледаванъняў міжнародных арганізацыяў, займае адно з апошніх месцаў у съвеце па становішчы са свабодай слова і друку. Так, у сусьветным рэйтынгу свабоды друку за 2008 год, вызначаным “Рэпарцёрамі бяз мяжаў”, са 173 краінаў Беларусь займала 154 пазіцыю; згодна з рэйтингам “Freedom House” аб свабодзе друку, Беларусь займала 188-е месца са 195 магчымых.

4

16 сьнежня. У Менску памятаюць пра палітычныя зынікненны.

16 кастрычніка. Салігорск.
Акцыя салідарнасьці.

30 жніўня, Міжнародны дзень ахвяраў
гвалтоўнага зынікнення. У Беларусі
нагадалі пра зыніклых палітычных
і грамадзкіх дзеячоў.

Людзі патрабуюць, каб Аляксандра Казуліна адпусцілі з турмы на пахаваньне жонкі Ірыны.

Разъвітаньне...

Аляксандар Казулін на волі.

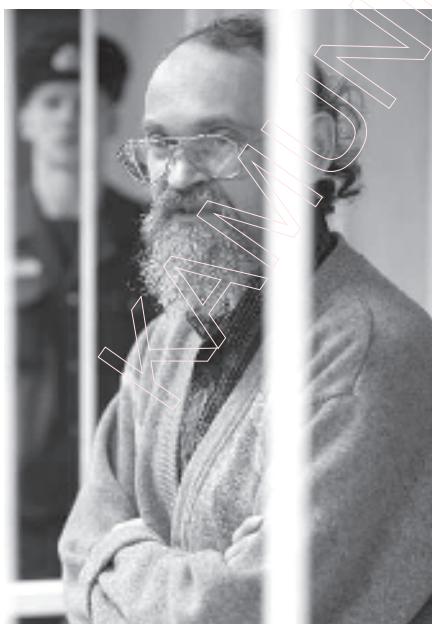
Вызваленне палітвязьня Дзымітрыя Дашкевіча.

Сябры вітаюць на волі палітвязьня Артура Фінькевіча.

Андрэй Клімаў з жонкай Тацянай.
Радасьць сустрэчы на волі.

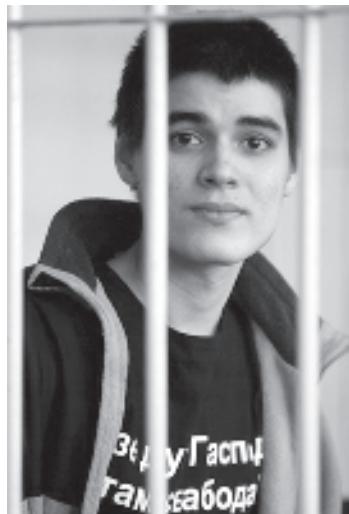
Судзяць журналіста
Аляксандра
Зыдзевіжкова.

Акцыя пратэсту
прадпрымальнікаў
10 студзеня
ў Менску.

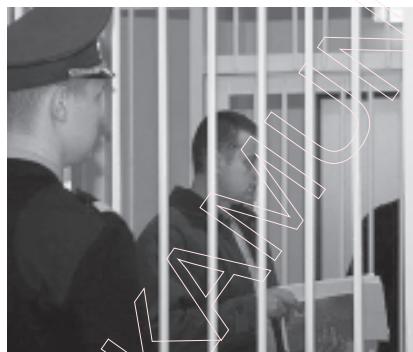

Дзеяньнямі
міліцыі па
затрыманьнях
і зьбіцьці
ўдзельнікаў
акцыі кіраваў
асабіста міністр
унутраных
справаў
Уладзімір
Навумаў.

Андрэй Кім вызвалены паведле
ўказу А. Лукашэнкі аб памілаваньні.

Палітвязень
Андрэй Кім.

Судовы працэс
над прадпрымальнікам
Сяргеем Парсюковічам.

Сяргей Парсюковіч вызвалены паведле
ўказу А. Лукашэнкі аб памілаваньні.

Асуджаныя па "справе 14-ці".

Акцыя салідарнасці падчас судовага працэсу над Аляксандрам Баразенкам.

Аляксандр Баразенка вызвалены з-пад варты ў зале суда.

25 сакавіка.
Дзень Волі ў Менску
скончыўся масавымі
затрыманнямі
і зьбіцьцём мірных
дэманстрантаў.

Чарнобыльскі
шлях. Менск.
26 красавіка.

Невядомыя сарвалі рэпрадукцыю
абразу Божай маці на каплічцы
ў Курапатах.

Разбураныя крыжы
ў Курапатах.

Дзень памінаньня продкаў “Дзяды”. Традыцыйнае шэсьце
ва ўрочышча Курапаты.

Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў.

Вечар 28 верасьня, Менск. Ня ўсе вераць абвешчаным вынікам выбараў.

Затрыманьне
ўдзельнікаў акцыі,
прымеркаванай
да Дня правоў
чалавека.

Затрыманьне
праваабаронцы
Ірыны Тоўсьцік
за раздачу тэкстаў
Усеагульной
дэкларацыі правоў
чалавека.

Дзень правоў
чалавека.
Затрыманьне
праваабаронцы
Алеся Бяляцкага.

Парад у Менску,
прысьвечаны
Дню Рэспублікі.

Сімвалічна.
Абвалілася вежа
менскай турмы
на вул. Валадарскага.

5. Дыскрымінацыя грамадзянаў па палітычных, нацыянальных, моўных, рэлігійных і іншых прыкметах

У 2008 годзе ў краіне працягвалася пасълядоўная і жорсткая дыскрымінацыя грамадзянаў па прыкмете палітычных перакананьняў. Гэта прайўлялася найперш у палітычна матываваных звольненнях і выключэннях з вучобы.

Пры звольненнях кіраунікі прадпрыемстваў ці арганізацыяў карысталіся зазвычай тымі магчымасцямі, якія прадастаўляюцца існуючымі кароткатэрміновымі контрактамі, заключанымі з пераважнай большасцю працоўных у краіне. Так, у чэрвені быў звольнены з матывіроўкай “сканчэнне контракту” старшыня Гарадоцкай раённай арганізацыі Партыі БНФ, рэдактар недзяржжаўнай газеты “Да перамогі” Леанід Аўтухой, які працаваў аператарам ачышчальных збудаваньняў. У чэрвені таксама быў звольнены кіраунік Кобрынскай раённай рады Партыі БНФ, інжынер Управы магістральных газаправодаў Аляксандр Мех. У сънежні ня быў працягнуты контракт з актывістам АГП Рыгорам Грыкам, які 17 гадоў адпрацаваў сълесарам-рамонтнікам на працільна-ткацкай фабрыцы № 2 у Баранавічах. Усе звольненныя партыйныя актывісты вылучаліся кандыдатамі ў дэпутаты на выбарах у Палату прадстаўнікоў.

Зафікасаваныя выпадкі, калі кіраунікі прадпрыемстваў звольнялі актывістаў пад ціскам уладаў ці пад пагрозай звольненя прымушалі адмовіцца ад грамадзкай ці палітычнай дзейнасці. Так, кірауніцтва прыватнай фірмы па акданыні паслугоў таксі, асьцерагаючыся рэпрэсіяў у адносінах да фірмы з боку ўладаў, пад пагрозай звольнення і не зважаючы на існаваныне працоўнага контракту, паставіла ўмову спыніць усялякую палітычную дзейнасць кандыдату ў дэпутаты па Буда-Кашалёўскай выбарчай акрузе Канстанціну Жукоўскаму. Падчас выбарчай кампаніі нібыта “за прагулы” была звольненая актывістка Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Грамада), кандыдатка ў дэпутаты па Асіповіцкай выбарчай акрузе Таісія Кабанчук, якая працавала кладаўшчыцай Бабруйскага складу Баранавіцкай птушкафабрыкі. Пасъля ўдзелу у парламенцкіх выбарах пад ціскам кірауніцтва, на якое ў сваю чаргу аказалі ціск улады, быў вымушаны звольніцца сябра АГП у Гародні Віктар Падчыненкоў. У сънежні быў скарочаны з

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

працы дэпутат Мастоўскага раённага Савету, перакладчык “Мостадрэву” Дзьмітрый Кухлей. Сябра АГП, настаўніцу гісторыі Гомельскай гімназіі № 46 Святлану Палякову пад пагрозаю звалънення прымусілі перайсьці на ніжэйаплочвае пасаду выхавацельніцы.

Выключэнне з вучобы выкарыстоўвалася ўладамі як метад пакаранья моладзевых лідэраў ды актывістаў, а таксама як метад застрашэння шырокага кола моладзі і студэнцтва.

У чэрвені ў сярэдняй школе № 4 Салігорску ня быў дапушчаны да здачы апошняга выпускнога іспыту і выключаны са школы намеснік старшыні “Маладога Фронту” Іван Шыла, які раней быў асуджаны па артыкуле 193.1 Крымінальнага кодэкса (“арганізацыя дзеянасьці грамадзкага аб’яднання, рэлігійнай арганізацыі ці фонду, якія не прыйшлі дзяржаўнай рэгістрацыі ці ўдзел у іх”). Першыя два іспыты І. Шыла здаў пасъплюхова, аднак перад апошнім пад ціскам аддзелу адукцыі Менскай вобласці педагогічная рада школы прагаласавала за недапушчэнне выпускніка да далейшай здачы па прычыне “актыўнай грамадзкай дзеянасьці ды шматлікіх затрыманняў на вулічных акцыях”. Напярэдадні на знак пратэсту супраць непрыхаванага і неабгрунтаванага ціску на настаўніцкі калектыв заяву аб звалъненні напісала дырэкторка школы В.Сянькова. У выніку Іван Шыла не атрымаў атэстату аб сярэдняй адукцыі і быў пазбаўлены магчымасці паступаць у ВНУ.

Пагрозы аб выключэнні ад адміністрацыі школы атрымлівала на вучэнка СШ № 37 Менску, намесніца старшыні “Маладога Фронту” Наста Палажанка. У сваю чаргу, вельмі моцны ціск з пагрозамі аб звалъненні з працы аказваўся на дырэктара навучальнай установы з боку аддзелу адукцыі.

За ўдзел у акцыі пратэсту прадпрымальнікаў 10 студзеня была асуджаная да 20 сутак арышту студэнтка 2-га курсу Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту фізічнай культуры Тацяна Цішкевіч. У лютым яна была адлічаная з вучобы за “учыненне адміністрацыйнага парушэння, накіраванага супраць грамадзкай маралі”. У красавіку за ўдзел у гэтай жа акцыі Т. Цішкевіч была асуджаная на 2 гады абмежаваньня волі без накіраваньня ў папраўчыя ўстановы адкрытага тыпу.

Актыўны ўдзел у грамадзка-палітычных акцыях, шматлікія затрыманні і адміністрацыйныя пакаранні сталі прычынай выключэння ў красавіку з шостага курсу завочнага навучання гістарычнага факультэту БДУ аднаго з лідэраў моладзевай арганізацыі АГП “Маладыя дэмакраты” Міхаіла Пашкевіча. У гэтым жа месяцы ён быў асуджаны на 2 гады абмежаваньня волі без накіраваньня ў папраўчыя ўстановы адкрытага тыпу за ўдзел у акцыі пратэсту прадпрымальнікаў.

ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ ГРАМАДЗЯНАЎ...

Нярэдка адміністрацыі навучальных установаў прыкрывалі палітычныя матывы выключэння студэнтаў спасылкамі на ўнутраныя статуты, размытая, неакрэсленая фармулёўкі якіх давалі магчымасць распраўляцца з грамадзкім актывістамі. Так, студэнт 1-га курсу гісторычнага факультэтэ БДУ Алеся Круткін быў адлічаны ўлетку 2008 году за “парушэнне ўнутранага распарадку ўніверсітэту”. Дэканат спачатку спрабаваў прымусіць А. Круткіна забраць дакументы “па ўласным жаданыні”, двойчы выносіў строгія вымовы, прапаноўваў перавесыцца на завочнае навучаныне і ўрэшце вынес расшэнье аб выключэнні. Пераможца нацыянальнай алімпіяды па гісторыі Беларусі, адзін з лепшых студэнтаў факультэту, А. Круткін некалькі разоў затрымліваўся і прыцягваўся да адміністрацыі адказнасці за ўдзел у грамадзкіх акцыях. З той жа фармулёўкай — “за парушэнне ўнутранага распарадку” — быў выключаны з Магілёўскага прафесійнага ліцэю № 2 грамадзкі актывіст Станіслаў Сенакосаў.

22 студзеня паўторна з Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэту быў адлічаны намеснік старшыні Гомельскай абласной арганізацыі Партыі БНФ, студэнт-выдатнік Дзымітрый Жалезнічэнка. Першае адлічэнне актывіст абскардзіў у судзе і дамогся аднаўлення ў ВНУ, але праз шэсцьць дзён ён быў зноўку адлічаны і неадкладна, 25 студзеня, прызваны ў войска.

“За акадэмічную непаспяховасць” з 3-га курсу факультэту журналистыкі БДУ у лютым быў адлічаны адзін з лепшых студэнтаў курсу, актывіст “Моладзі БНФ” Франак Вячорка. Ён быў затрыманы 16 студзеня ў будынку суду Цэнтральнага раёну і на наступны дзень арыштаваны на 15 сутак быццам бы “за нецэнзурную лаянку каля раённага управаўлення міліцыі”. Адбываючы арышт, Ф. Вячорка прапусціў два іспыты, а съпецыяльная камісія паставіла яму нездавальнічаючыя адзнакі, хаця сярэдні бал за папярэдняе сесіі студэнт меў 8,6 з 10 магчымых. Затрыманы разам з Ф. Вячоркам актывіст “Моладзі БНФ”, студэнт 1-га курсу Менскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэту Антон Каліноўскі, які таксама прапусціў некалькі іспытаў па прычыне адбыцца арышту, быў адлічаны з вучобы з той жа фармулёўкай.

Таксама за “акадэмічную непаспеховасць” быў адлічаны студэнт першага курсу Магілёўскага ўніверсітэту, актывіст “Маладога Фронту” Расціслав Панкрантаў, на якога за грамадзкую дзейнасць аказвалі ціск супрацоўнікі КДБ і дэканат універсітэту. Супрацоўнікі КДБ дапытвалі Р. Панкранава ў памяшканыні рэктарату, схілялі да супрацоўніцтва. Адміністрацыя ВНУ змушала яго забраць дакументы “па ўласным жаданыні”, а калі ён адмовіўся, не дапусціла да летняй сесіі і адлічыла.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

З гэтага ж універсітэту “за непасьпяховасьць у вучобе” была адлічаная студэнтка З-га курсу гістарычнага факультэту, моладзевая актыўістка, прэтэндэнтка ў кандыдаты на выбары ў Палату прадстаўнікоў Таяцяна Шамбалава.

З 2-га курсу Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту радыёінфарматыкі і электронікі зноў жа “за акадэмічную непасьпяховасьць” быў выключаны актыўіст “Маладога Фронту” Арцём Ластавецкі. Па выніках летняй сесіі ён быў пераведзены на 2-гі курс, а потым даведаўся пра адлічэнне. Некалькі разоў А. Ластавецкага затрымлівала міліцыя, і інфармацыя пра гэта, адпаведна, трапляла ў дэканат.

У лютым з Горацкай сельскагаспадарчай акаадэміі быў адлічаны сябра Партыі БНФ Ігар Пажарыцкі, які некалькі гадоў займаўся выданнем незалежных студэнцкіх бюлетэняў — “Рэха” і “Студэнцкі гарадок”, зьбіраў подпісы студэнтаў супраць будаўніцтва ў Горацкім раёне атамнай электрастанцыі. Падчас зімовай сесіі І. Пажарыцкаму пасыля чатырох пераздачаў не паставілі станоўчую адзнаку па адным з прадметаў і сказаў, што будзе прызначана камісія. Калі актыўіст прыйшоў на факультэт даведацца, калі адбудзецца паседжанье камісіі, яму паведамілі, што ён адлічаны за непасьпяховае навучанье.

Пропуск практикі ў студзені падчас адбыцьця 20-сутачнага адміністрацыйнага зыняволенія за ўдзел у акцыі салідарнасьці са зыніклымі палітыкамі і палітэзняволенымі стаў прычынай выключэння з 4-га курсу Менскага дзяржаўнага вышэйшага радыётэхнічнага каледжу грамадзкага актыўіста Паўла Кур'яновіча.

У красавіку адміністрацыя Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэту пагражала выключэннем студэнцы 3-га курсу, актыўісты “Маладога Фронту” Маўлюдзе Атакулавай, якая неаднаразова арыштоўвалася і штрафавалася за сваю грамадзкую дзеянасьць. У абарону адной з лепшых студэнтак універсітэту аднакурснікі сабралі больш за сто подпісаў, а студэнцкі прафкам выступіў супраць яе адлічэння.

Пагражалі адлічэннем таксама студэнты 5-га курсу факультэту журналістыкі БДУ, прэс-сакратару Партыі БНФ Кацярыне Маркоўскай.

Прэзідэнцкі ўказ № 70, які ўвёў абавязковое сумоўе пры паступленні ў ВНУ на шэраг сыпецыяльнасцяў, выкарыстоўваўся для праўсейванья і недапушчэння “непажаданых” абитурыентаў да ўступных іспытаў. Так, моладзевыя актыўісты Партыі БНФ Аляксандр Кузьняцоў, Юлія Міхайлова, Вікторыя і Крысціна Чыж не прайшлі сумоўе на факультэт правазнаўства і юрыдычнага права Віцебскага педагогіч-

ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ ГРАМАДЗЯНАЎ...

нага ўніверсітэту. Не прайшоў сумоўе на факультэт журналістыкі БДУ, з 3-га курсу якога быў адлічаны, Франк Вячорка.

За выключаных студэнтаў ва ўніверсітэтах праводзіліся кампаніі падтрымкі: у студэнціх аўдыторыях і інтэрнатах распашоўджваліся ўлёткі з інфармацыяй пра палітычна матываваныя адлічэнні. 54 подпісы за адзін дзень сабралі навучэнцы Менскага дзяржаўнага вышэйшага радыётэхнічнага каледжу з патрабаваньнем аднавіць Паўла Кур'яновіча. Паплечнікі Ігара Пажарыцкага раздавалі студэнтам і выкладчыкам Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі съпецыяльны нумар газеты “Горацкі выбар” з галоўным артыкулам “Адлічэнніне Ігара Пажарыцкага з акадэміі”, а таксама газету “Студэнцкі гарадок”, пратэстуючы супраць ягонага адлічэння з навучальнай установы. Былі спробы правесці пікеты каля БДУ і Менскага лінгвістычнага ўніверсітэту ў падтрымку выключаных па палітычных матывах студэнтаў Ф. Вячоркі і А. Каліноўскага.

Рэагуючы на масавыя адлічэнні грамадзка актыўных студэнтаў, да міжнароднай супольнасці і замежных партнёраў беларускіх ўніверсітэтаў з заклікам спыніць з імі супрацоўніцтва звязралася беларуская дэмакратычная супольнасць. Так, у звароце Партыі БНФ, сябры-студэнты якой былі выключаныя з розных беларускіх ўніверсітэтаў, указвалася: “Партыя БНФ заклікае ўсе ўрадавыя структуры і прыватныя фонды дэмакратычных краінаў съвету, структуры Еўрапейскага Саюзу, ёўрапейскія ўніверсітэты неадкладна спыніць або прынамсі прыпыніць дачыненныі з ўніверсітэтамі ў Беларусі, якія заплямілі сябе ганебнымі палітычнымі рэпрэсіямі”.

У Беларусі працягвалася практика дыскрымінацыі грамадзянаў па нацыянальнай прыкмете, абмежаваныя іх грамадзянскіх ды палітычных правоў. Дзяржава не спрыяла разьвіцьцю нацыянальных супольнасцяў, імкнулася маніпуляваць імі, не праяўляла належнай актыўнасці ў спыненых антысеміцкіх інцыдэнтаў у краіне.

На нацыянальнай прыкмете найбольшай дыскрымінацыі падвяргаліся прадстаўнікі польскай меншасці ў Беларусі. Найперш гэта было звязана з канфліктам, які грунтуецца на жаданні беларускіх уладаў падпарадковаваць і кантраляваць няўрадавыя арганізацыі польскай меншасці, у прыватнасці “Саюз палякаў на Беларусі”, і не-жаданьнем значнай часткі грамадзкіх актыўісташаў трапляць у гэтую залежнасць. У 2005 годзе “Саюз палякаў на Беларусі” быў расколаты пры непасрэдным узделе беларускіх уладаў, і на працягу апошніх гадоў практична працягвалі дзеяніцаць дзьве арганізацыі: адна зарэгістраваная, пастаўленая пад кантроль і падтрыманая беларускім ура-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

дам, другая дзейнічала як незарэгістраваная. Адпаведна, пад рэпресіі падпадалі актывісты непадкантрольнага беларускім уладам “Саюзу палякаў на Беларусі”, якіх, у сваю чаргу, як пайнамоцных прадстаўнікоў польскай меншасці ў Беларусі, падтрымлівала польская дзяржава.

Сітуацыю ўскладнялі дзеяньні польскага ўраду, які ўвёў съпецыяльныя прэферэнцыі для палякаў-грамадзянаў іншых краінаў, выкладзеныя ў Законе “Карта паляка”. Урад Беларусі заявіў, што ўвядзенне “Карты паляка” “можа сур’ёзна дэстабілізаваць міжнацыянальныя стасункі ў краіне, выклікаць напружанастьцу ў беларускім грамадзтве, парушыць яго стабільнасьць і парадзіць недавер паміж беларускімі грамадзянамі розных нацыянальнасцяў” і прапанаваў увесыці мараторый на ўжываньне гэтага закону ў адносінах да беларускіх грамадзянаў, правесыці ягоную міжнародную незалежную юрыдычную экспертызу на адпаведнасць міжнародным нормам. Прэс-сакратар МЗС Андрэй Папоў заявіў, што Менску “не застаецца іншага выбару, як зарэзерваваць за сабой права на прыняцце адпаведных мераў”. Тым ня менш Закон запрацаваў, і на працягу 2008 году некалькі тысячай беларускіх грамадзянаў польской нацыянальнасці скарысталіся прадстаўленымі ім магчымасцямі.

Адносна старшыні непрызнанага ўладамі “Саюзу палякаў на Беларусі” Анжалікі Борыс, іншых кіраўнікоў і актывістаў арганізацыі неаднаразова ўчыняліся правакацыі. Так, у лютым невядомыя на дзяўярах і вокнах кватэры А. Борыс намалявалі фарбаю чорныя крыжы — як сімвал съмерці. 29 сакавіка ў Гародні была затрыманая машина, у якой знаходзіліся А. Борыс, галоўны рэдактар часопіса “Magazyn Polski na uchodźstwie” Ігар Банцар і намеснік старшыні “Саюзу палякаў на Беларусі” Юзаф Пажэцкі. Супрацоўнікі міліцыі запатрабавалі адчыніць багажнік машины, а калі атрымалі адмову, увайшлі ў памяшканье арганізацыі і зрабілі агляд. Пасыля таго як у ofісе сабралася каля ста прыхільнікаў незарэгістраванага “Саюзу палякаў на Беларусі”, міліцыянты вымушаныя былі пакінуць памяшканье.

Улічваючы, што значная частка беларускіх грамадзянаў польской меншасці пражывае ў памежнай зоне, улады часта выкарыстоўвалі існуючыя абмежаваныні ў перасоўваньні дзеля перасьледу польскіх грамадзкіх актывістаў. 14 красавіка ў вёсцы Радунь Воранаўскага раёну за “парушэнне памежнага рэжыму” былі затрыманыя 8 польскіх і троє беларускіх грамадзянаў — А. Борыс, І. Банцар і кіроўца аўтобусу. На іх былі складзеныя пратаколы аб адміністрацыйным парушэнні, і яны былі аштрафаваны.

2 траўня Генеральным консульствам Польшчы ў Гародні і незарэгістраваным “Саюзам палякаў на Беларусі” быў арганізаваны канцэрт

ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ ГРАМАДЗЯНАЎ...

польскай групы “Ламбард”, прымеркаваны да 20-й гадавіны заснавання арганізацыі польскай меншасьці ў Беларусі. Улады адмовіліся прадаставіць памяшканьне для імпрэзы, таму яна адбылася на тэрыторыі прыватнай фірмы. Сам канцерт прайшоў без інцыдэнтаў, але праз тыдзень на А. Борыс быў складзены пратакол аб адміністрацыйным правапарушэнні за “арганізацыю несанкцыянаванага масавага мерапрыемства”, і яна была аштрафаваная на 40 базавых велічыняў. За тое ж “правапарушэнне” штрафы атрымалі старшыня абласной арганізацыі АГП Юры Істомін і праваабаронца Віктар Сазонаў.

У жніўні пры перасячэнні беларуска-польскай мяжы на працяглы час затрымліваліся старшыня гродзенскага аддзялення “Саюзу палякаў на Беларусі” Мечыслаў Яскевіч і рэдактарка “Głosu nad Niemna na uchodźstwie” Інэса Тодрык, у якіх быў праведзены асабісты дагляд. 4 верасьня М. Яскевіч быў затрыманы ў Гародні, ягоная машина была абшуканая, у выніку быў канфіскаваны 51 асобнік “Magazynu Polskego na uchodźstwie” і “Głosu nad Niemna na uchodźstwie”.

Узбуджэнніне па ініцыятыве органаў КДБ грамадзянскіх справаў аб прызнаныні інфармацыйных матэрыялаў экстэрэмісцкім закранула і прадстаўнікоў польскай меншасьці. У 2006 годзе пры перасячэнні польска-беларускай мяжы ў журналіста Андрэя Пісальніка быў канфіскаваны асобнік газеты “Głos nad Niemna na uchodźstwie”, а ў верасьні 2008 году Упраўленніне КДБ па Гарадзенскай вобласці перадало ў суд заяву з просьбай прызнаць гэты нумар газеты экстэрэмісцкім. У сярэдзіне верасьня А. Пісальнік быў выкліканы ў суд Каstryчніцкага раёну Гародні ў якасьці адказчыка, аднак у лістападзе суд пакінуў заяву Упраўленнія КДБ без разгляду.

У каstryчніку ўлады спрабавалі сарваць сход выкладчыкаў польскай мовы ў Беларусі, арганізаваны Генеральным консульствам Польшчы ў Гародні, грамадзкай арганізацыяй “Macierz shkolna” і непрызнаным “Саюзам палякаў на Беларусі”. На сход ня здолелі прыехаць прыкладна палова запрошаных настаўнікаў: некаторым з якіх удзел у сходзе забаранілі адміністрацыі школаў, а для некаторых уладамі была арганізаваная метадычная канферэнцыя і экспкурсія на Аўгустоўскі канал.

З дзейнасцю “Саюзу палякаў на Беларусі” ў верасьні была звязаная падзея, якая закранула беларуска-польскія ўзаемадачыненіні на ўрадавым узроўні. У польскай газете “Rzeczpospolita” быў надрукаваны артыкул са скандальным загалоўкам: “Міністэрства замежных справаў Польшчы гатова “прадаць” Анжаліку Борыс”. Размова ішла пра сустрэчу Анжалікі Борыс у польскім МЗС 9 верасьня, на якой ёй прапанавалі адмовіцца ад старшынства ў “Саюзе” дзеля геапалітыч-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

5

ных інтарэсаў Польшчы і пацяпленьня польска-беларускіх стасункаў (гэтая сустрэча адбывалася за некалькі дзён да візіту міністра МЗС Польшчы Радаслава Сікорскага ў Беларусь). Паводле газеты, без удзелу і ў таямніцы ад прадстаўнікоў польскай нацыянальнай меншасці ў Беларусі паміж беларускім і польскім бокам было дасягнута пагадненіне. Польскі бок дабіваўся легалізацыі незарэгістраванага “Саюзу палякаў на Беларусі”, беларускі бок настойваў на аўяднаныні двух Саюзаў, але з умоваю, што будзе абранны новы старшыня. Абодва бакі пагадзіліся, што новым кіраўніком Саюзу палякаў можа стаць Аліна Ярошэвіч, якая задавальняла і тых, і другіх. Нягледзячы на тое, што і польскія ўрадоўцы высокага рангу, і сама А. Борыс пасъля працяглага маўчанья аўверглі апубліканыя звесткі, іх праўдзівасць пацвярджаецца пазнейшай заявай “Саюзу палякаў на Беларусі” адносна таго, што польскае МЗС было гатовае ахвяраваць іх інтарэсамі дзеля паляпшэння стасункаў з афіцыйным Менскам. Неўзабаве галоўная Рада непрызнанага “Саюзу палякаў на Беларусі” адмовілася ад прапановы польскага МЗС пра фармаваныне працоўнай групы для перамоваў з праўрадавым Саюзам палякаў, палічышы такі варыянт вырашэння канфлікту вакол існаваныя двух арганізацыяў непрымальнym. У канфлікт умяшаўся прэзідэнт Польшчы Лех Качынскі, які 7 кастрычніка пасъля сустрэчы з А. Борыс заявіў, што польская дзяржава “ня можа ўмешвацца ў справы добра працуячай арганізацыі польскай меншасці”.

На працягу году ў Беларусі адзначаліся праівы антысемітызму. Амбасадар Ізраілю ў Беларусі Зееў Бен-Ар'е, выступаючы на прэс-канферэнцыі ў траўні, пералічыў выпадкі вандалізму на габрэйскіх могілках, зъяўленыне выявяў свастыкі на помніку гета ў Слуцку, адзначыў распаўсюд антысеміцкіх ўлётак РНЕ ў Віцебску. З.Бен-Ар'е падкрэсліў: “У дадзеным выпадку важная пазіцыя ўраду, ягонае імкненне і ўменьне знаходзіць вінаватых і караць іх... Мы вельмі разылічваем на тое, каб гэтыя факты асуджаліся публічна самымі высокімі кіраўнікамі”.

Працягвалася палітыка дыскрымінацыі грамадзянаў па моўнай прыкмете, і найперш гэта датычыла беларускамоўных грамадзянаў. Абмежаваныне з боку беларускіх уладаў выкарыстаныня беларускай мовы ў розных сферах жыцця стала працягам палітыкі русіфікацыі, якая праводзіцца на беларускіх землях з часоў Расійская імперыі.

Паводле арт. 17 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, дзяржаўнымі мовамі ў краіне зъяўляюцца беларуская і руская (у дадзенай рэдакцыі гэты артыкул быў выкладзены па выніках агульнанацыянальнага ре-

ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ ГРАМАДЗЯНАЎ...

ферэндуму, якія адбыўся ў траўні 1995 году), пры гэтым абедзьве дзяржаўныя мовы маюць роўны статус.

Адносіны ў съферы разьвіцца, ужываньня дзяржаўных моваў рэгулююща Законам “Аб мовах”, выкладзеным у новай рэдакцыі ад 13 ліпеня 1998 году. Паводле арт. 3 дадзенага Закону, грамадзянам Рэспублікі Беларусь гарантуюцца права карыстаньня іх нацыянальнымі мовамі, права звязратацца ў дзяржаўныя органы, органы мясцовага кіраваньня і самакіраваньня, на прадпрыемствы, ва ўстановы, арганізацыі і грамадскія арганізацыі на беларускай, рускай ці іншай прымальнай для бакоў мове. Рашэнныне па сутнасці звароту афармляецца на беларускай ці рускай мове. Згодна з арт. 6 усялякія прывілеі ці аблежаваньне правоў асобы па моўных прыкметах недапушчальныя. Публічная абра扎а дзяржаўных і іншых нацыянальных моваў, стварэннне перашкодаў і аблежаваньня ў карыстаньні імі, пропаганда варожасці па моўнай прыкмете прадугледжваюць устаноўленую законам адказнасць.

У той жа час шматлікія палажэнні Закону не замацоўваюць роўнага статусу дзяржаўных моваў. Так, паводле арт. 7 Закону, акты дзяржаўных органаў Рэспублікі Беларусь прымамоўца і друкуюцца на беларускай і (ці) рускай мовах; акты органаў мясцовага кіраваньня і самакіраваньня прымамоўца і друкуюцца на беларускай і (ці) рускай мовах, а пры неабходнасці — і на нацыянальнай мове большасці насельніцтва той ці іншай мясцовасці. Палажэнні Закону ў гэтай частцы ніяк не спрыяюць захаванню роўнага статусу дзвюх дзяржаўных моваў краіны, паколькі акты дзяржаўных органаў Рэспублікі Беларусь могуць прымамоўца ці на беларускай, ці на рускай мовах. Гэта азначае, што Закон не абавязвае органы дзяржаўнага і мясцовага кіраваньня выдаваць іх акты на беларускай і рускай мовах. Фармулёўка Закону “і (ці)” на практыцы прыводзіць да таго, што органы дзяржаўнай улады, органы мясцовага самакіраваньня выдаюць свае акты выключна на рускай мове. У Беларусі ўсе законы, якія прымамае Палата прадстаўнікоў, разглядаюцца і прымамоўца выключна на рускай мове; тое ж датычыць амаль усіх пастановаў Ураду, міністэрстваў, актаў мясцовых органаў улады.

Тое ж датычыць і палажэннія Закону “Аб мовах”, якія рэгулююць ужываньне дзяржаўных моваў у справаводстве, органах прокуратуры, судах. Закон “Аб судаўладкаванні”, Грамадзянска-працэсualны і Крымінальна-працэсualны кодэксы вызначаюць, што мовамі суда-вытворчасці ў Беларусі з'яўляецца беларуская і (ці) руская. Такая фармулёўка на практыцы прыводзіць да таго, што грамадзянін, які звязрнуўся ў суд на беларускай мове, вымушаны ўдзельнічаць у пра-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

цэсе, які суд праводзіць на рускай мове. Пры гэтым судзьдзі трактуюць сваё права на вядзенне суду на рускай мове, спасылаючыся менавіта на фармулёўкі вышэйзгаданых законаў.

Што датычыць стасункаў грамадзянаў з дзяржаўнымі органамі і ўстановамі, то Закон “Аб мовах” не абавязвае службовых асобаў афармляць рашэнні па сутнасці звароту на мове звароту (гэта палажэнне замацаванае і ў Законе “Аб звароце грамадзянаў”), што прыводзіць да парушэння законнага права грамадзянаў карыстацца беларускай мовай у стасунках са службовымі асобамі і дзяржаўнымі ўстановамі. Грамадзяне, якія звязватаюцца ў дзяржаўныя ўстановы на беларускай мове, амаль заўсёды атрымліваюць адказы на рускай мове, што супярэчыць прынцыпу роўнасці дзяржаўных моваў, надае перавагу адной з іх, прыводзіць да дыскрымінацыі грамадзянаў. Варта адзначыць, што арт. 4 Закону “Аб мовах” абавязвае службовых асобаў валодаць рускай і беларускай мовамі ў аб’ёме, неабходным для выкананья імі сваіх службовых абавязкаў. Аднак на практицы прадстаўнікі афіцыйных уладаў фактычна вывелі ўжыванье беларускай мовы з дзяржаўнага жыцця краіны, аддаючы перавагу выключна рускай мове.

Такім чынам, адсутнасць рэальных заканадаўчых гарантый за бесьпячэння роўнасці дзвіюх дзяржаўных моваў прывяла да выявізеньня беларускай мовы з дзяржаўнага ўжытку: на ёй не выдаюцца законы, іншыя акты дзяржаўнага і мясцовага кіравання; мовай дзяржаўнага тэлебачанья фактычна звязанаеца руская; мовай стасункаў грамадзянаў са службовымі асобамі звязанаеца пераважна руская, тое ж датычыцца мовы судавытворчасці. У выніку гэта прыводзіць да масавай і сістэматычнай дыскрымінацыі беларускамоўных грамадзянаў краіны.

Найбольш складаным заставалася становішча з беларускай мовай у навучальных установах. Па звестках “Таварыства беларускай школы”, колькасць школьнікаў, якія навучаюцца па беларуску, у 2008 годзе складала толькі 20,9%, а колькасць беларускіх школаў штогод змяншаецца прыблізна на 1 працэнт.

Прыняцьце ў 2008 годзе Закону “Аб правілах беларускай арфографіі і пунктуацыі” адбывалася без шырокага грамадзкага абмеркавання, без уліку меркавання мовазнаўцаў, якія не прадстаўляюць афіцыйныя мовазнаўчыя інстытуцыі. У выніку пасля ўступлення Закону ў сілу з 1 верасьня 2010 году фактычна па-за законам застануцца тыя выданні, якія выходзяць на “тарашкевіцы”, спрабуючы адрадзіць больш харектэрную для беларускай мовы правілы арфографіі, якія былі змененныя ў бок русіфікацыі яшчэ ў 1933 годзе. Што гэта

ДЫСКРЫМІНАЦІЯ ГРАМАДЗЯНАЎ...

зъяўляеца адной з мэтаў прыніцця Закону, адлюстроўваюць слова міністра адукацыі Аляксандра Радзькова: “Закон стане дзейным сродкам спынення практыкі непрадуманага і супрацьзаконнага ўжывання ў першыёдыцы “тарашкевіцы”.

У 2008 годзе ў Беларусі ўпершыню была праведзеная шырокая акцыя грамадзкой падтрымкі беларускай мовы, ініцыяваная “Саюзам беларускіх пісьменнікаў”, “Беларускім ПЭН-цэнтрам”, “Таварыствам беларускай мовы”, якая прыйшла ў форме агульнанацыянальнай дыктойкі. Удзел у акцыі прынялі беларускія грамадзяне, пісьменнікі, дзеячы культуры і науки, замежныя дыпламаты. Афіцыйныя ўлады ня толькі не падтрымалі гэтую грамадзкую ініцыятыву, але і забаранілі праводзіць дыктойку ў дзяржаўных памяшканьях. Так, на пададзеную заяўку ў самыя буйныя менскія бібліятэкі — Нацыянальную, Купалаўскую і Пушкінскую адносна прадастаўлення памяшканьяў для правядзення дыктойкі былі атрыманыя адмовы.

5

KAMUNIKAT

6. Рэалізацыя свабоды асацыяцыяյ

Становішча з выкананьнем свабоды асацыяцыяй у Беларусі цягам 2008 году было неадназначным. На фоне звыклага неспрыяльнага стаўлення ўладаў да дзейнасці незалежных грамадзкіх аб'яднання і апазіцыйных палітычных партыяў зьявіліся новыя тэндэнцыі, звязаныя з дыялогам паміж беларускімі ўладамі і Захадам (у першую чаргу з Еўрапейскім Саюзам і асобнымі ягонымі дзяржавамі-ўдзельніцамі, а таксама ЗША). Зынешнепалітычны фактар ускладніў унутрыпалітычны фон, на якім адбываецца дзяржаўнае рэгулюванье свабоды асацыяцыяй у Рэспубліцы Беларусь, пазбавіў яго аднамернасці. Гэтая канфігурацыя прымушае ўстрымаша ад адназначных ацэнак свабоды асацыяцыяй і стану няўрадавых арганізацыяў у краіне ў 2008 годзе: адзначаць прынцыповае паляпшэнне ў гэтай съферах было б памылкова, як і канстатаваць адсутнасць зьменаў.

6

З аднаго боку, прававы клімат для стварэння і дзейнасці грамадзкіх аб'яднанняў і некамерцыйных арганізацыяў іншых формаў заставаўся па-ранейшаму надзвычай неспрыяльным, а ў некаторых съферах нават пагоршыўся (напрыклад, была скасаваная ільгота на арэнду памяшканьняў дзяржаўнай маёмысці для грамадзкіх аб'яднанняў). Улады ў аблігатнай большасці выпадкаў працягвалі ранейшую практику адвольных адмоваў у рэгістрацыі непажаданых грамадзкіх аб'яднанняў, аказвалі ціск на зарэгістраваныя няўрадавыя арганізацыі і апазіцыйныя палітычныя партыі, перасылавалі сяброў незарэгістраваных грамадзка-палітычных аб'яднанняў і рухаў. Нягледзячы на пратэсты і крытыку з боку беларускіх і міжнародных праваабарончых арганізацыяў, у беларускім заканадаўстве захоўваецца забарона на дзейнасць незарэгістраваных грамадзкіх аб'яднанняў, палітычных партыяў, рэлігійных арганізацыяў і фондаў. Яна падмацаваная прадугледжанай Крыміナルным кодэксам адказнасцю за такую дзейнасць з магчымым пакараньнем да двух гадоў пазбаўлення волі. Не было зафіксавана ніякіх незваротных паляпшэнняў у заканадаўстве аб няўрадавых арганізацыях альбо знакаў на тое, што падобныя паслабленні разглядаюцца ўладамі ў якасці магчымых.

З іншага боку, назіраюцца некаторыя тэндэнцыі да паслаблення ўціску структураў грамадзянскай супольнасці, да адмовы ад найбольш жорсткіх рэпрэсіўных і абмежавальных практикаў, што ў пэўнай ступені пазітыўна адбіваецца на магчымасцях рэалізацыі свабо-

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

ды асацыяцыі. Так, быў на практыцы лібералізаваны парадак рэгістрацыі такіх формаў некамерцыйных арганізацыяў, як установы і саюзы юрыдычных асобаў. Нязначна спрасыцца парадак узгаднення назваў фондаў, адбыліся іншыя захады ўнакірунку дэбюракратызацыі стасункаў некамерцыйных арганізацыяў і дзяржаўных органаў. Нягледзячы на тое, што парадак рэгістрацыі грамадзкіх арганізацыяў застаецца складаным і дае магчымасці для адвольных адмоваў у рэгістрацыі, у 2008 годзе былі зарэгістраваныя шэраг грамадзкіх аб'яднанняў, у тым ліку зьдзейсненая знакавая рэгістрацыя Праваабаронча-асьветніцкага грамадзкага аб'яднання “Рух “За Свабоду”. Менш было перашкодаў для ўстаноўчых сходаў новых арганізацыяў. Артыкул 193-1 Крымінальнага кодэкса, згодна з якім прадугледжваецца адказнасць за дзейнасць незарэгістраваных арганізацыяў, выкарыстоўваўся ў 2008 годзе менш шырока, чым у 2006 і 2007 гадах, а асуджаны па ім у 2006 годзе палітвязень Зыміцер Дашкевіч быў вызвалены.

Гэтыя невялікія, фрагментарныя і непасъядоўныя крокі беларускіх уладаў па паляпшэнню стану няўрадавых арганізацыяў і свабоды асацыяцыяў былі выкліканы ў першу чаргу намерам нармалізаваць стасункі з Захадам. У сувязі з тым, што беларускія ўлады маюць намер працягваць распачаты дыялог, для іх паўстае патрэба пазыбягаць рэзкіх кроакаў на ўнутранай арэне, у тым ліку ўстрымлівацца ад найбольш брутальных рэпресіяў супраць няўрадавых арганізацыяў і найбольш жорсткіх аблежаванняў свабоды асацыяцыяў. Аднак рэальнаяе набліжэнне да еўрапейскіх стандартоў узаемадзеяння дзяржавы і грамадзянскай супольнасці пакуль не зьяўляеца магчымым для сёньняшняга рэжыму. Таму некаторыя паслабленыні, зафіксаваныя ў 2008 годзе ў гэтай сьферы, пакуль ня маюць сістэмнага характару, зьяўляюцца кропкавымі і пераважна выключна дэманстратыўнымі. У пэўнай ступені некаторыя з гэтых паляпшэнняў (такія, як рэгістрацыя адзінковых адкрыта апазіцыйных аб'яднанняў на фоне дзясяткаў іншых адмоваў у рэгістрацыі) могуць быць кваліфікаваныя як сігналы на адрас Захаду. Нязначныя крокі ў сьферы практычных палітычных рашэнняў не суправаджаюцца лібералізацыяй заканадаўства аб няўрадавых арганізацыях альбо нават агульной прававызвальнай практыкі.

На працягу 2008 году значных зьменаў у прававым становішчы няўрадавых арганізацыяў не адбылося. У тым ліку ў Крымінальным кодэксе захаваўся артыкул 193-1. У красавіку 2008 году па ім была асуджаная актывістка незарэгістраванага “Маладога Фронту” Кацярына Салаўёўна.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ва з Наваполацку, якой суд прызначыў пакаранье ў выглядзе штрафу памерам 1 млн 750 тыс. рублёў (прыкладна 830 даляраў ЗША). У красавіку была спыненая крымінальная справа па артыкуле 193-1 за дзейнасць у “Маладым Фронце” супраць моладзевага актыўіста з Гомелю Андрэя Цянюты, а ў траўні прыпыненая справы актыўістаў са Жлобіну і Сьветлагорску Кірыла Атаманчыка і Арсения Ягорчанкі. Пазней прымянењне гэтага артыкулу на практицы зафіксавана не было.

Лідэр “Маладога Фронту” Зыміцер Дашкевіч, асуджаны ў 2006 годзе паводле артыкулу 193-1 да пазбаўлення волі, быў вызвалены ў студзені 2008 году. Нягледзячы на тое, што вызваленне мела даволі сумнеўнае юрыдычнае афармленне, ягонае значэнне зьяўляецца велізарным: пасыля гэтай падзеі ў Беларусі за кратамі не засталося вязняў, асуджаных за ўдзел у грамадzkіх аб'яднаннях.

Аднак артыкул 193-1 Крымінальнага кодэкса на працягу году выкарыстоўваўся як сродак застрашэння грамадzkіх актыўістаў, у тым ліку і шляхам вынясеньня прокурорскіх папярэджаньняў аб магчымым прыцягненіі да адказнасці за яго парушэнне. Так, у лістападзе 2008 г. кіраўніку Грамадзкага аб'яднання “За вольнае разывіццё прадпрымальніцтва” Віктару Гарбачову было вынесена пісьмовае папярэджанье за подпісам прокурора Барысаўскага раёну Уладзіміра Шпакоўскага аб магчымым прыцягненіі да крымінальнай адказнасці па артыкуле 193-1 на падставе таго, што спадар Гарбачоў у інтэрвію медыям выступае ад імя незарэгістраванай арганізацыі. 10 сінегляні падчас размовы з тым жа прокурорам Гарбачова ізноўку папярэдзілі аб магчымай крымінальнай адказнасці. Пры гэтым ГА “За вольнае разывіццё прадпрымальніцтва” падавала ў 2007 годзе дакументы на рэгістрацыю ў якасці нацыянальнага грамадзкага аб'яднання, але атрымала адмову ад Міністэрства юстыцыі. Пазней арганізацыя зарэгістравалася ва Украіне, што, аднак, не перашкодзіла органам праکуратуры трактаваць гэту структуру як незарэгістраваную.

Ніякіх сігналаў пра магчымае скасаванне артыкулу 193-1 Крымінальнага кодэкса ў 2008 годзе не было зафіксавана.

Афіцыйная рэгістрацыя па-ранейшаму заставалася недасяжнай для тых аб'яднанняў, у шэрагі якіх уваходзяць асобы, што адкрытыя заяўляюць пра свае апазіцыйныя погляды. Так, са студзеня і да 9 кастрычніка Міністэрствам юстыцыі і абласнымі ўпраўленнямі юстыцыі было адмоўлена ў рэгістрацыі Сацыяльнаму грамадзкаму аб'яднанню “БХД” (другая спроба рэгістрацыі), Рэспубліканскому дабрачыннаму грамадзкаму аб'яднанню “Каўчэг”, Праваабаронча-асьветніцкаму грамадзкаму аб'яднанню “Рух “За Свабоду” (трэцяя спроба

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

рэгістрацыі), Сацыяльна-патрыятычнаму грамадзкаму аб'яднанью “Гарызанталь”, Грамадзкаму аб'яднанью пенсіянераў “Старшыя”, Сацыяльна-экалагічнаму грамадзкаму аб'яднанью “Цэнтр падтрымкі чарнобыльскіх ініцыятываў”, а таксама Грамадзкаму аб'яднанью “Дзіцяча юнацкі клуб тэквандо “Хваранг” (Бабруйск), Моладзеваму грамадзкаму аб'яднанню “Ліга фітнэсу” (Менская вобласць), Моладзеваму грамадзкаму аб'яднанню “Эоловы арфы” (Магілёўская вобласць), Моладзеваму грамадзкаму аб'яднанню “Бетэль” (Віцебск), Саюзу левых партыяў (другая спроба рэгістрацыі), Прафсаюзу малога бізнесу “Разам” і іншым арганізацыям. У 2008 годзе Рэчыцкі райвыканкам адмовіўся паставіць на ўлік раённую арганізацыю незалежнага Беларускага прафсаюзу работнікаў радыёэлектроннай прамысловасці, тое ж самае адбылося і са структурай гэтага прафсаюзу ў Магілёве. У жніўні Упраўленыне юстыцыі Гарадзенскага аблвыканкаму сёмы раз запар адмовіла ў рэгістрацыі абласной суполцы партыі Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада. Тым арганізацыям, якія спрабавалі аспрэчыць рашэннне органаў юстыцыі ў судзе (у тым ліку ПАГА “Рух “За свабоду”, СПГА “Гарызанталь”, ГАП “Старшыя”, СГА “БХД”, было адмоўлена таксама і на судовым узроўні, і рашэнні аб нерэгістрацыі засталіся ў сіле. Судовыя інстанцыі некрытычна падходзілі да разгляду скаргаў на адмовы ў рэгістрацыі і ніводнага разу не прымалі рашэнняў або рэгістрацыі арганізацыяў.

17 кастрычніка Міністэрства юстыцыі адмовіла ў рэгістрацыі Грамадзкаму аб'яднанью беларускіх пенсіянераў “Наша пакаленіне” — гэта была ўжо трэцяя адмова, атрыманая ініцыятарамі стварэнняя аб'яднання пенсіянераў на працягу апошніх двух гадоў. 23 кастрычніка Міністэрства юстыцыі адмовіла ў рэгістрацыі Сацыяльна-патрыятычнаму грамадзкаму аб'яднанню “Гарызанталь”, прычым гэта была паўторная адмова на працягу 2008 году. У лістападзе Магілёўскі гарвыканкам сёмы раз адмовіўся рэгістрацаць гарадзкую суполку незалежнага Прафсаюзу радыёэлектроннай прамысловасці і іншых галінаў гаспадаркі. Афіцыйная падстава — адсутнасць у суполкі юрыдычнага адресу, прычым гарвыканкам разглядаў пытаньне аб рэгістрацыі са жніўня.

Напрыканцы году ў Вярхоўным судзе Рэспублікі Беларусь знаходзіліся на разглядзе, прынамсі, дзве справы па скаргах на рашэнні Міністэрства юстыцыі аб адмове ў рэгістрацыі грамадзкіх аб'яднанняў: Сацыяльна-экалагічнага грамадзкага аб'яднання “Цэнтр падтрымкі чарнобыльскіх ініцыятываў” і Сацыяльна-патрыятычнага грамадзкага аб'яднання “Гарызанталь”. У абодвух выпадках судовыя справы зацягваліся з-за патрабавання органаў юстыцыі правесці

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

графалагічную экспертызу подпісаў некаторых заснавальнікаў арганізацыяў, нягледзячы на тое, што гэтыя асобы зьявіліся ў суд і пацвердзілі сваё жаданьне ўдзельнічаць у стварэнні гэтых грамадzkіх аб'яднанняў. Пры гэтым па справе СЭГА “Цэнтр падтрымкі чарноўскіх ініцыятываў” Вярхоўны суд нават прызначыў паўторную экспертызу, нягледзячы на тое, што першасная не пацвердзіла неспраўднасці подпісаў заснавальнікаў у пададзеных на рэгістрацыю дакументах.

Аналіз прычынаў адмоваў у рэгістрацыі дае падставы съцвярджаць, што пры ўмове пісьменна падрыхтаваных документаў галоўнай перашкодай застасцца наяўнасць у шэрагах заснавальнікаў палітычных апанентаў улады. Менавіта для палітычных апанентаў, а таксама для праваабарончых арганізацыяў рэгістрацыя застасцца па-ранейшаму амаль непераадольным бар'ерам.

Сімвалічным знакам стала рэгістрацыя 17 сінегня з чацвёртай спробы Праваабаронча-асьветніцкага грамадзкага аб'яднання “Рух “За Свабоду” (апошняя адмова ў рэгістрацыі была ўлетку 2008 г.) і 18 сінегня — Гомельскага абласнога аддзялення Партыі БНФ, якое на працягу году беспаспяхова спрабавала аднавіць легальны статус.

Пасля рэгістрацыі ПАГА “Рух “За Свабоду” шэраг арганізацыяў, якім раней было адмоўлена ў рэгістрацыі, заявілі пра намер ізноўку паспрабаваць атрымаць легальны статус, сярод іх: Асацыяцыя грамадzkіх аб'яднанняў “Асамблея” (атрымала адмову ў 2003 г.); Партия свабоды і прагрэсу (тройчы атрымлівала адмову); Праваабарончы цэнтр “Вясна” (незаконна ліквідаваны ў 2003 годзе, што было прызнана Камітэтам ААН па правах чалавека, атрымаў адмову ў 2007 г.); Грамадзкае аб'яднанье “За вольнае разьвіццё прадпрымальніцтва” (адмова 2007 г.); “Беларуская хрысьціянская дэмакратыя”, якой было цягам году двойчы адмоўлена ў рэгістрацыі ў якасці грамадзкага аб'яднання (СГА “БХД”), заявіла пра намер зарэгістравацца ў якасці палітычнай партыі і інш.

Агулам цягам 2008 году органамі юстыцыі было зарэгістравана 94 новыя грамадzkія аб'яднанні (у пераважнай большасці мясцовага ўзроўню), 14 новых фондаў, 3 новых саюзы грамадzkіх аб'яднанняў. Сярод іх: Дабрачыннае грамадзкае аб'яднанье “Каўчэг” (да гэтага ўвесну 2008 году атрымлівала адмову ў рэгістрацыі), Міжнароднае экалагічнае грамадзкае аб'яднанье “Прырода і мы”, Грамадзкае аб'яднанье “Клуб заўзятараў футбольнай каманды БАТЭ”, Дабрачыннае грамадзкае аб'яднанье “Кропля жыцця”, Рэспубліканскае грамадз-

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

кае аб'яднаньне былых вязняў фашызму канцлагеру “Азарычы”, Беларускае грамадзкае аб'яднаньне мэнэджэраў, Дабрачыннае грамадзкае аб'яднаньне “Скала”, Рэспубліканскае грамадзкае аб'яднаньне асобасна-арыентаваных псіхатэрапеўтаў, Міжнароднае грамадзкае аб'яднаньне “Цэнтр падтрымкі спартоўцаў “Гранд”, Міжнароднае грамадзкае аб'яднаньне “Рыцары Утрымера”, Беларускае грамадзкае аб'яднаньне выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры, Міжнародны дабрачынны фонд дапамогі дзесяткам “Шанс”, Міжнародны Альфераўскі фонд падтрымкі адукцыі і навукі, Міжнародны фонд разьвіцця вясковых тэрыторый і іншыя. У траўні 2008 году Менскім гарадзкім упраўленнем юстыцыі ў якасці Менскай гарадзкой арганізацыі было зарэгістравана Грамадзкае аб'яднаньне паравальнай прававых даследаваньняў, заснавальнікі якога раней былі сябрамі “Цэнтру канстытуцыйналізму і паравальнай прававых даследаваньняў”, ліквідаванага ў 2005 годзе. Цягам 2008 году было зарэгістравана і пастаўлена на ўлік 28 новых арганізацыйных структураў палітычных партыяў, 1297 арганізацыйных структураў прафсаюзаў, 10017 арганізацыйных структураў грамадзкіх арганізацый. У цэлым гэтыя паказчыкі адпавядаюць колькасці арганізацый, што рэгістраваліся ў 2007 годзе, але перавышаюць паказчыкі 2006 і 2005 гадоў.

6

Што датычыць прымусовай ліквідацыі грамадзкіх аб'яднаньняў і партыяў праз судовыя рашэнні, то ў 2008 годзе беларускія ўлады фактычна адмовіліся ад гэтай практикі. У тым ліку ў лютым быў адкліканы пазоў Міністэрства юстыцыі ў Вярхоўны суд аб ліквідацыі Партиі камуністай Беларускай, які быў пададзены 4 студзеня 2008 году на падставе таго, што партыя ажыццяўляла дзейнасць, нягледзячы на ранейшае рашэнне Вярхоўнага суду аб прыпыненні яе дзейнасці на тэрмін 6 месяцаў (у якасці ажыццяўлення дзейнасці ў гэты перыяд Міністэрства юстыцыі расцягнула стварэнне новых арганізацыйных структураў партыі і ўдзел яе сяброў у міжнародных канферэнцыях).

У лютым 2008 году Міністэрства юстыцыі адклікала з Вярхоўнага суду пазоў аб прыпыненні дзейнасці Рэспубліканскага праваабарончага грамадзкага аб'яднання “Беларускі Хельсінскі камітэт”, пададзены на падставе наяўнасці ў арганізацыі запазычанасці па падатковым санкцыям. Тым не менш, самі падатковыя санкцыі з гэтага грамадзкага аб'яднання не былі зънятые, і арганізацыя вінная дзяржаўнаму бюджету больш за 180 мільёну рублёў (звыш 80 тысяч чай даляраў) за парушэнні, быццам бы ўчыненая падчас рэалізацыі праекту, прафинансаванага ў межах праграмы Еўрапейскай камісіі

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

яшчэ ў 2002—2003 гадах. З-за наяўнасці такіх вялікіх запазычанасцяў “Беларускі Хельсінскі камітэт” пазбаўлены магчымасці карыстаца сваім банкаўскім раҳункам, а любыя ахвяраваныні альбо іншыя сродкі, што патрапяць на яго, павінны быць съпісаныя на карысць дзяржавы.

Было зафіксавана паведамленыне аб ліквідацыі грамадзкага аб'яднання ў сувязі з канфліктамі фінансавага кшталту сярод ягоных удзельнікаў: Міністэрства юстыцыі на падставе скаргі аднаго з за-снавальнікаў ажыццяўляла праверку дзейнасці Грамадзкага аб'яднання “Міласэрнасць дзецям”, паводле вынікаў якой быў пададзены пазоў у суд аб ліквідацыі. Усяго ў 2008 годзе праз суд былі ліквідаваныя 28 грамадзкіх аб'яднанняў, некаторыя арганізацыі самастойна прымалі рашэнні аб ліквідацыі. Па стане на 1 студзеня 2009 году ў Беларусі было зарэгістравана 15 палітычных партыяў, 36 прафесійных саюзаў, 2221 грамадзкае аб'яднанне, 22 саюзы грамадзкіх аб'яднанняў, 75 фондаў. Такім чынам, колькасць грамадзкіх аб'яднанняў паменшылася на 34 арганізацыі ў параўнанні з мінулым годам.

6

Колькасць грамадзкіх аб'яднанняў у Беларусі па дадзеных Міністэрства юстыцыі*

	1 красавіка 1998 г.	12 жніўня 2002 г.	30 кастрычніка 2003 г.	1 студзеня 2004 г.	1 студзеня 2005 г.	1 студзеня 2006 г.	1 студзеня 2007 г.	1 студзеня 2008 г.	1 студзеня 2009 г.
Грамадзкія аб'яднанні	2191	1980	2248	2214	2259	2247	2248	2255	2221
Саюзы грамадзкіх аб'яднанняў	-	8	16	16	17	16	17	19	22
Фонды						56	64	75	

* У табліцы не адлюстраваныя дадзенныя аб колькасці палітычных партыяў, прафесійных саюзаў і рэлігійных арганізацыях.

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

Рэгістрацыя і ліквідацыя грамадзкіх аб'яднаньняў па дадзеных Міністэрства юстыцыі

Год	Зарэгістраваныя	Ліквідаваныя судом	Ліквідаваныя ўласным рашэннем
2003	94	51	-
2004	155	38	69
2005	61	68	43
2006	85	-	-
2007	100	26*	48*
2008	94	28	-

* Па дадзеных на лістапад 2007 году.

6

Удзел кіраунікоў і сяброў некаторых грамадзкіх аб'яднаньняў і палітычных партыяў у масавых мерапрыемствах (мітынгі, сходы і шэсці) стаў падставай для праверкі з боку Міністэрства юстыцыі. Так, ад Партыі камуністаў Беларускай, Партыі БНФ і Аб'яднанай грамадзянскай партыі былі запатрабаваныя тлумачэнні адносна ўдзелу іх сяброву у мітынгу пратэсту прадпрымальнікаў, які адбыўся 10 студзеня 2008 году ў Менску. Аднак пасля дадзеных партыямі тлумачэнніяў далейшых наступстваў гэты інцыдэнт ня меў, папярэджанын альбо заходы па ліквідацыі названых структураў не прадпрымаліся. У той жа час Міністэрства юстыцыі неадкладна пасля ўзгаданай масавай акцыі падало зыск аб ліквідацыі Рэспубліканскага грамадзкага аб'яднання “Перспектыва”, якое займаецца адстойваньнем інтэрэсаў дробных прадпрымальнікаў, і лідэр якога быў арыштаваны за ўдзел у дадзенай дэмманстрацыі. Але затым пазоў аб ліквідацыі быў адкліканы з Вярхоўнага суду. Пазней аналагічным чынам ад палітычных партыяў былі запатрабаваныя дадзеныя аб удзеле іх сяброву у акцыях пратэсту супраць фальсіфікацыі вынікаў парламенцкіх выбараў 28 верасня.

Такім чынам, органы юстыцыі і суды ў 2008 годзе амаль не выкарыстоўвалі ліквідацыю як самую жорсткую санкцыю супраць гра-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

мадзкіх аб'яднаньняў і палітычных партыяў. Пры гэтым у параўнаньні з мінулымі гадамі відавочна паменшылася і колькасць менш жорсткіх санкцыяў, а менавіта пісьмовых папярэджаньняў, аднак практика іх прымянення захоўвалася. У красавіку Міністэрства юстыцыі вынесла пісьмовае папярэджаньне Грамадзкаму аб'яднанню “БНФ “Адраджэнне” ў сувязі з тым, што яго Гарадзенская абласная структура ня мела юрыдычнага адресу. Спраба абласкардзіць папярэджаньне ў Вярхоўным судзе не дало плёну, і 6 траўня ўпраўленыне юстыцыі зъняло з уліку Гарадзенскую абласную арганізацыю, фактычна ліквідавашы яе нават да вынясення рашэння Вярхоўнага суду па дадзенай спрэчцы. У лютым 2008 году Вярхоўны суд таксама не задаволіў скаргу Кансерватыўна-Хрысціянскай партыі БНФ на пісьмовае папярэджаньне, вынесенае за распаўсяд звароту да службовых асобаў, выканкамаў, установаў адкукацыі, органаў юстыцыі пракуратуры ды іншых “Асіміляцыя — злачынства супраць чала-вецтва” (пры гэтым суд адмовіўся ад правядзення лінгвістичнай экспертызы гэтага ліста, які, на думку міністэрства, утрымліваў грубыя паклённіцкія выпады ў дачыненьні да нацыянальнай палітыкі Расійскай Федэрациі). У студзені 2008 году было вынесенае пісьмовае папярэджаньне Аграрнай партыі.

6

Па-ранейшаму няўрадавыя аб'яднаньні знаходзіліся пад пільным кантролем органаў юстыцыі. Так, за дзесяць месяцаў 2008 году Міністэрствам юстыцыі без уліку праверак мясцовых арганізацыяў была праведзеная 41 праверка дзейнасці рэспубліканскіх грамадзкіх аб'яднаньняў (колькасць праверак меншая, чым у папярэднія гады). Паводле паведамлення самога міністэрства, выкрытыя падчас праверак недахопы ў дзейнасці грамадзкіх аб'яднаньняў былі выпраўленыя “ў працоўным парадку” і не прывялі да ўжывання санкцыяў. Кантрольная актыўнасць адносна палітычных партыяў асабліва павялічылася падчас падрыхтоўкі да парламенцкіх выбараў. У надзвычайнім парадку і без уліку патрабаваньняў заканадаўства былі праведзеныя праверкі зъездаў усіх партыяў па вылучэнні кандыдатаў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў.

Актыўна праводзіліся праверкі дзейнасці грамадзкіх аб'яднаньняў з боку падатковай інспектцыі ды іншых кантрольных дзяржаўных органаў. У ліпені 2008 году падатковая інспектцыя цікавілася дзейнасцю Партыі БНФ, а ў жніўні ў сядзібу гэтай партыі прыйшлі з праверкаю супрацоўнікі пажарнай службы Савецкага раёну Менску, якія прад'явілі шэраг заўваг адносна памяшканьня сакратарам Управы

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

партыі. Праз месяц офіс Партыі БНФ наведаў чыноўнік Міністэрства юстыцыі. Таксама вядома пра праверкі праваабарончых арганізацый — Рэспубліканскага грамадзкага аб'яднання “Прававая ініцыятыва” і Рэспубліканскага праваабарончага грамадзкага аб'яднання “Беларускі Хельсінскі камітэт” (у апошнім выпадку праверка з боку падаткавай інспекцыі ня выявіла новых парушэнняў). Адзначым, што падаткавыя праверкі ажыцьцяўляліся і ў дачыненіі да тых арганізацый, якія былі даўно ліквідаваныя: правяраліся ліквідаванае ў 2003 годзе Грамадзкае аб'яднанне “Беларускі фонд “Касіяпэя” і ліквідаваная амаль дзесяць гадоў таму “Беларуская Еўраатлантычная Асацыяцыя”.

19 сінегня прэзідэнт выдаў Указ № 689 “Аб некаторых мерах па ўдасканаленіі кантрольнай і надзорнай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь”, згодна з якім на шэсцьць месяцаў прыпыняецца ажыцьцяўленыне праверак і рэвізіяў дзейнасці ўсіх юрыдычных асобаў, у тым ліку грамадзкіх аб'яднанняў. Гэта можа стаць крокам па зъмяншэніі кантрольнага прэсу на няўрадавыя арганізацыі і палітычныя партыі.

6

Акрамя афіцыйных праверак, улады іншымі способамі ўмешваліся ў дзейнасць арганізацый без законных на тое падставаў. Так, 18 лістапада, яшчэ да афіцыйнай рэгістрацыі Руху “За свабоду”, на ягоны офіс прыйшлі судовыя выканаўцы і міліцыянты. Яны апісалі ўсю маёмасць арганізацыі, спасылаючыся на судовае рашэнне, датычнае мінульых гаспадароў памяшкання. У сакавіку 2008 году ў Воршы быў праведзены незаконны вобыск на офісе, дзе месціцца шэраг няўрадавых арганізацый, у выніку якога была сканфіскаваная друкаваная прадукцыя.

Беларускія ўлады і ў 2008 годзе ня выканалі рашэнняў Камітэту па правах чалавека ААН, згодна з якім адмовы ў рэгістрацыі і ліквідацыі беларускіх няўрадавых арганізацый прызнаныя неабгрунтаванымі і парушаючымі Пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах. На дадзены момант у дачыненіі да Рэспублікі Беларусь вынесеныя тры рашэнны Камітэту, датычныя парушэння свабоды асацыяцыяў: адмова ў рэгістрацыі Праваабарончага грамадзкага аб'яднання “Хельсінскі - XXI” (падзеі 2001 г.); ліквідацыя ў судовым парадку Гомельскага абласнога грамадзкага аб'яднання “Грамадзянская ініцыятыва” (падзеі 2003 г.); ліквідацыя ў судовым парадку Грамадзкага аб'яднання “Праваабарончы цэнтр “Вясна” (падзеі 2003 г.).

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

У кастрычніку 2008 году Уладзімір Кацора, сябра ліквідаванага ГАГА “Грамадзянскія ініцыятывы”, зьвярнуўся ў Канстытуцыйны суд з патрабаваннем выкананца рашэньяне Камітэту па правах чалавека аб аднаўленні дзеянасьці грамадзкага аб'яднання. Аналагічныя звароты былі накіраваны ў МЗС і Міністэрства юстыцыі, але на ўсе былі атрыманыя адмоўныя адказы.

У траўні 2008 году ў Вярхоўным судзе была разгледжаная наглядная скарга Алеся Бяляцкага, Валянціна Стэфановіча і Уладзіміра Лабковіча на рашэнье Вярхоўнага суду ад 26 кастрычніка 2007 году, згода на з якім рашэнье Міністэрства юстыцыі аб адмове ў дзяржаўнай рэгістрацыі Грамадзкага праваабарончага аб'яднання “Вясна” было пакінута ў сіле. Заснавальнікамі гэтай арганізацыі выступілі сябры ліквідаванага ў судовым парадку Грамадзкага аб'яднання “Праваабарончы цэнтр “Вясна”, якія меркавалі, што рэгістрацыя новай арганізацыі можа быць адэватным узнаўленнем іх права на асацыяцыю, парушэнье якога было зафіксаванае рашэннем Камітэту па правах чалавека ААН. Аднак і ў гэтым выпадку Вярхоўны суд палічыў, што скарга не падлягае задавальненню.

6

На дадзены момант беларускія ўлады дэмантратыўна і съядома адмаўляюцца выконваць рашэнныі Камітэту па правах чалавека ААН, дзе знаходзяцца яшчэ некалькі скаргаў з Беларусі, датычных ліквідацыяў альбо адмоваў у рэгістрацыі грамадзкіх аб'яднанняў.

У красавіку 2008 году згодна з актамі прэзідэнта былі скасаваныя льготныя стаўкі арэнды памяшканьяў дзяржаўнай уласнасці для няўрадавых арганізацыяў, а пазней — памяшканьяў камунальнай (г. з., мясцовага ўзроўню) уласнасці. Паколькі наяўнасць офицнага памяшкання для юрыдычнага адресу грамадзкага аб'яднання застаецца абавязковай умовай згодна з беларускім заканадаўствам, сотні няўрадавых арганізацыяў былі вымушаныя плаціць у дзесяць разоў болей за свае офісы. Пры гэтым улады перайшлі да практикі кропкавага прадастаўлення льготных ставак арэнды — іх без перашкодаў атрымліваюць праўрадавыя арганізацыі, а апазіцыйныя і незалежныя ў пераважнай большасці вымушаныя плаціць падвышаны кошт арэнды. Адмена льготных ставак арэнды памяшканьяў балюча ўдарыла па дзеянасьці грамадзкіх аб'яднанняў, паставіўши многія з іх на мяжу існаваньня.

Так, у сьнежні кіраўнік грамадзкага аб'яднання “Цэнтр па правах чалавека” Раіса Міхайлоўская заявіла пра магчымае спыненьне дзе-

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

насыці арганізацыі з-за павышэння арэнднай платы са 109 да 480 еўра ў месяц (арганізацыя карыстаеца памяшканьнем з 1998 году). У сьнежні было пазбаўленае памяшканьня “Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры” за тое, што ня здолела плаціць арэнду па новых тарыфах. Пра непамерны ціжар новых ставак арэнднай платы заяўлялі “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”, “Беларуская асацыяцыя юрысконсультатаў”, “Беларускі саюз прадпрымальнікаў”, “Беларускае таварыства ацэншчыкаў”, “Беларуская асацыяцыя журналістаў”, “Беларускі фонд культуры”.

Рашэннем адмысловага органу, які вызначае ільготныя стаўкі арэнды памяшканьняў (Рэспубліканская камісія па ўпарядкаваньні выкарыстання адміністрацыйных будынкаў, пабудоваў, вытворчых плошчаў ды іншых аб'ектаў дзяржаўнай уласнасьці), ільготы па арэнднай плаце былі прадастаўленыя ўсім партыям, якія падтрымліваюць дзеючую ўладу. Адначасова ўсім апазіцыйным партыям і многім няўрадавым арганізацыям у прадастаўленыні ільготаў было адмоўлена: падобныя адмовы атрымалі Грамадзкае аб'яднаньне БНФ “Адраджэнне”, “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны” і інш. Толькі некаторыя грамадзкія арганізацыі здолелі дамагчыся вяртаныя ранейшых ільготных ставак арэнды, сярод іх: Грамадзкае аб'яднаньне “Азбука прадпрымальніцтва”, “Беларускі кангрэс дэмакратичных прафсаюзаў”.

6

У жніўні 2008 году камунальныя службы Савецкага раёну Менску пагражалі Партыі БНФ скасаваць дамову арэнды памяшканьня. 4 сьнежня “Рэгіянальны цэнтр інвалідаў Менскай вобласці”, які зьяўляецца структурным падраздзяленнем Рэспубліканскага грамадзлага аб'яднаньня інвалідаў вайны ў Аўганистане, атрымаў паведамленне аб непрацягненні дамовы арэнды памяшканьня з патрабаваннем вызваліць офіс да пачатку 2009 году, хаця карыстаеца ім больш за дваццаць гадоў.

На працягу 2008 году фіксаваліся факты перашкодаў і прыцягнення да адміністрацыйнай адказнасьці за правядзеньне ўстаноўчых сходаў грамадзкіх аб'яднаньняў, што практиковалася і ў мінулых гады. Так, 29 сьнежня суд Клецкага раёну аштрафаваў на 30 базавых велічыні ў мясцовага актывіста Сяргея Панамарова за правядзеньне 7 сьнежня сустрэчы па стварэнні першаснай гарадзкой арганізацыі “Беларускага дабраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры”.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Адначасова ўлады адмаўлялі грамадзкім актывістам і няўрадавым аб'яднаньням у правядзеніи сходаў і мітынгах, накіраваных на рэалізацыю іх статутнай дзейнасці. Напрыклад, не былі задаволеныя заўгукі сябра "Беларускага Хельсінскага камітэту" Паўла Левінава на правядзеніне пікетаў 10 сінегня з нагоды 60-годдзя Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека. У каstryчніку ўлады Менску адмовілі Партыі БНФ у арэндзе памяшкання для сівяткавання 20-годдзя стварэння партыі. Выканкам Менску забараніў правядзеніне 1 лістапада на сталічнай плошчы Бангалор дабрачыннага канцэрту ў межах агульнанацыянальнай кампаніі "Беларускую кнігу — дзецям", дзе ме-ліся выступіць вядомыя беларускія выканайцу.

* * *

6

Ацэнываючы ўплыў зынешнепалітычнага фактару на трансфармацию палітыкі беларускіх уладаў у съферы рэгулювання свабоды асацыяцыяў і няўрадавых арганізацыяў, нельга ня ўлічваць значэння тых дакументаў, якімі Еўрапейскі Саюз пазначае шлях да магчымых паліпшэнняў. Ужо ў вядомым дакуменце 2006 году "Што Еўрасаюз можа даць Беларусі" ўсталяваныне павагі да свабоды асацыяцыяў у Беларусі было ў агульных рысах пазначанае як адна з неабходных умоваў, якія беларускі ўрад мусіць выканаць для разгортвання беларуска-еўрапейскага дыялогу. Сфармульянная ў самых агульных сло-вах, tym ня менш, гэтая ўмова прадэмантравала беларускім уладам, наколькі вялікае значэнне іх еўрапейскія партнёры па дыялогу нада-юць дзейнасці грамадзянскай супольнасці.

У 2008 годзе гэтая ўмова знайшла сваё раззвіцьцё ў новых даку-ментах еўрапейскіх структураў, дзе яна была канкрэтызаваная і дзе былі пазначаныя паказыкі і некаторыя крытэрыі для ацэнкі зьменаў, што адбываюцца ў Беларусі. Рэзалюцыя Еўрапейскага парламенту ад 9 каstryчніка 2008 г. заклікала беларускі ўрад зьняць перашкоды для стварэння і дзейнасці няўрадавых арганізацыяў (арт. 8, пункт с), а таксама скасаваць крымінальную адказнасць за дзейнасць незарэгістраваных грамадзкіх аб'яднаньняў, фондаў, рэлігійных арганізацыяў, палітычных партый прац выключэнне артыкулу 193-1 з Крымінальнага кодэкса (арт. 8, пункт а). Прыняцьце гэтай рэзалюцыі і пазначэнне шасцімесячнага перыяду для яе магчымага выкананья стала важным пунктам адліку для ацэнкі рэальных зьменаў у Бела-руsie. Няўрадавыя арганізацыі краіны віталі гэтыя патрабаванні еў-рапейскіх структураў і, дзеля насычэння іх канкрэтным зьместам,

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

выпрацавалі сваю трактоўку магчымых дзеяньняў па іх выкананьні. Найбольш важнымі для беларускай грамадзянскай супольнасці былі прызнаныя наступныя крокі:

1. Скасаванье артыкулу 193-1 Крымінальнага кодэксу Рэспублікі Беларусь, які карае за ўдзел у дзеяньні, незарэгістраваных грамадзікіх аб'яднаньняў, палітычных партыяў, рэлігійных арганізацыяў альбо фондаў. Пры гэтым не дастаткова простай адмовы ад ужывання гэтых артыкулаў на практицы, бо сама наяўнасць у заканадаўстве пакараньня за грамадзкую дзеяньні ѿбіць немагчымым нормальнае развіццё грамадзянскай супольнасці, заганяе яе ў падпольле. Скасаванье крымінальнай адказнасці за дзеяньні незарэгістраваных ініцыятываў і групай таксама вымагае ўнясенія зъменаў у Закон “Аб грамадзікіх аб'яднаньнях”, Закон “Аб палітычных партыях” і іншыя акты беларускага заканадаўства, якія ўтрымліваюць забарону на дзеяньні незарэгістраваных групай.

2. Спыненьне практыкі адвольных адмоваў у рэгістрацыі грамадзікіх аб'яднаньняў і палітычных партыяў, стварэніне якіх ініцыюеца апанентамі дзеючай улады. У прыватнасці, у якасці сьведчання адыходу ад палітычна матываваных адмоваў у рэгістрацыі аб'яднаньня магла бы разглядацца рэгістрацыя тых арганізацыяў, якім ужо неаднаразова было адмоўлена ў рэгістрацыі па сумнёўных з юрыдычнага пункту гледжаньня матывах: Грамадзкае аб'яднаньне “Праваабарончы цэнтр “Вясна”, Сацыяльна-патрыятычнае грамадзкае аб'яднаньне “Гарызанталь”, Сацыяльнае грамадзкае аб'яднаньне “БХД” і іншыя. Аб'яднаньні і кааліцыі палітычных партыяў, такія як Саюз левых партыяў, павінны мець реальную магчымасць зарэгістравацца, таксама як і мясцовыя арганізацыйныя структуры палітычных партыяў.

3. Выкананье рашэнняў Камітэту па правах чалавека ААН адносна выпадкаў неправамернага абмежаванья свабоды асацыяцыяў з боку беларускага ўраду. Кампетэнцыя гэтага органу разглядаецца выпадкі парушэння права чалавека ў Беларусі прызнаная беларускай дзяржавай, аднак дагэтуль ягоныя рашэнні па канкрэтных справах не выконваюцца беларускім бокам. У прыватнасці, гэта тычицца рашэнняў Камітэту па правах чалавека ААН у справах неправамернай ліквідацыі Грамадзкага аб'яднаньня “Праваабарончы цэнтр “Вясна” і Гомельскага абласнога грамадзкага аб'яднаньня “Грамадзянскія ініцы-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ятывы". Узнаўленыне правоў сяброў гэтых аб'яднаньняў магчымае двума шляхамі: праз перагляд раней прынятых судовых рашэнняў або ліквідацыі гэтых асацыяцыяў альбо праз іх рэгістрацыю у якасці новых арганізацыяў.

4. Скасаваныне забароны на выкарыстаньне ў якасці юрыдычнага адресу некамерцыйных арганізацыяў (грамадзкіх аб'яднаньняў, палітычных партыяў, фондаў, установаў) прыватных кватэраў, якія належаць іх заснавальнікам. Цяпер гэтая забарона рэалізуецца на практыцы на падставе артыкулу 272 Грамадзянскага кодэксу і артыкулу 8 Жыльлёвага кодэксу. Скасаваныне забароны можа быць ажыццёўленае праз прыняцце асобнага нарматыўнага акту паводле аналогіі з Дэкрэтам презідэнта № 29 ад 17 сінтября 2002 г., які ўсталяваў за коннасць разъмешчэння юрыдычных адресоў унітарных прадпрыемстваў па месцы жыхарства заснавальніка.

6

5. Заканадаўчае замацаваныне прадстаўлення грамадзкім аб'яднанням, палітычным партыям, прафсаюзным арганізацыям права льготнай арэнднай стаўкі пры разъмешчэнні сваіх юрыдычных адресоў у арандаваных памяшканьях, якія знаходзяцца ў дзяржаўнай уласнасці.

6. Адмова ад стварэння перашкодаў для правядзення ўстаноўчых і іншых сходаў, што ладзяцца грамадзкімі арганізацыямі альбо ініцыятыўнымі групамі ці аргкамітэтамі.

Выкладзеныя пункты на прапанову Асамблеі няўрадавых дэмакратычных арганізацыяў былі ўключаны ў дакумент "Прыярытэты Аб'яднаных дэмакратычных сілаў Беларусі ў зменах заканадаўства для дэмакратызацыі становішча ў краіне цягам бліжэйшых 6 месяцаў", які быў ухвалены на сумеснай нарадзе прадстаўнікоў палітычных і грамадзкіх арганізацыяў Беларусі 20 кастрычніка 2008 году.

Пры гэтым варта адзначыць, што пункт аб дэкрыміналізацыі дзейнасці незарэгістраваных арганізацыяў зьяўляецца прынцыповой і першачарговай умовай — такое меркаванье канвенцыйна ўзгодненое пераважнай большасцю беларускіх праваабаронцаў. Кансэнсус наконт гэтага быў дасягнуты на канферэнцыі "193·1: Бягуче становішча і шляхі пераадолення наступстваў", што адбылася 29·30 траўня 2008 году ў Вільні. У канферэнцыі бралі ўдзел прадстаўнікі Асамблеі няўрадавых дэмакратычных арганізацыяў, вядучых праваабарончых арганізацыяў Беларусі (Праваабарончы цэнтр "Вясна", "Беларускі

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ АСАЦЫЯЦЫЯЎ

Хельсінскі камітэт”, “Прававая ініцыятыва”, “Магілёўскі праваабарончы цэнтр”, Рух “За Свабоду”, “Фонд разьвіцця прававых тэхналогіяў”, “Праваабарончы альянс”, “Прававая дапамога насельніцтву”) і іншых зацікаўленых у праблеме арганізацыяў, а таксама прадстаўнік “Швецкай ініцыятывы за дэмакратию і правы чалавека”.

Відавочна, што ясна заяўленыя еўрапейскімі структурамі прапанавы паўплывалі на стаўленьне Рэспублікі Беларусь да пытання выкананьня свабоды асацыяцыяў. Аднак урад пакуль устрымліваецца ад унясення зьменаў у заканадаўства, якія б зрабілі паляпшэнне становішча няўрадавых арганізацыяў сістэмным і незваротным, незалежным ад палітычнай кан'юнктуры.

7. Рэалізацыя свабоды мірных сходаў. Адвольныя затрыманьні грамадзянаў у сувязі з іх грамадзка-палітычнай дзейнасцю

У 2008 годзе ўзровень выкананьня свабоды мірных сходаў у Беларусі заставаўся нездавальнічым.

Закон Рэспублікі Беларусь “Аб масавых мерапрыемствах” утрымлівае шэраг абмежаваньняў, якія не зьяўляюцца неабходнымі ў дэмакратычным грамадстве і не спрыяюць рэалізацыі свабоды мірных сходаў грамадзянамі краіны. Адно з іх — права мясцовых органаў выканайчай улады сваімі рашэннямі вызначаць месцы для правядзенія масавых мерапрыемстваў, а таксама месцы, дзе іх правядзеніне забароненае. У большасці гарадоў Беларусі дзейнічаюць адпаведныя рашэнні мясцовых выканайчых органаў улады, згодна з якімі правядзеніне масавых мерапрыемстваў на цэнтральных вуліцах і плошчах забароненае, а сталымі месцамі вызначаныя, як правіла, маланаведваемыя часткі населеных пунктаў (стадыёны, паркі, скверы і г. д.). Вельмі часта ў рашэннях мясцовых органаў улады ўказаныя толькі месцы, вызначаныя для правядзенія масавых мерапрыемстваў, без указання месцаў, дзе іх правядзеніне забароненае, што трактуецца як забарона правядзенія масавых мерапрыемстваў у месцах, не ўказаных у рашэннях выканкамаў. Дадзеныя акалічнасці на практыцы прыводзілі да таго, што магчымасці для рэалізацыі свабоды мірных сходаў насілі вельмі абмежаваны характар.

Паказальным прыкладам у гэтым плане зъяўляецца спроба берасцейскіх актыўістаў правесыці 30 ліпеня ў цэнтры гораду шэсцьце “Марш дробных хуліганаў” з мэтай прыцягнення ўвагі грамадзянскі да масавых затрыманьняў і арыштаў апазіцыйных дзеячоў напярэдадні значных грамадзка-палітычных падзеяў у краіне з далейшим абвінавачаннем у “дробным хуліганстве”. Мясцовыя улады забаранілі дадзеную акцыю на той падставе, што, згодна з рашэннем гарвыканкаму, месцам для правядзенія масавых мерапрыемстваў у Берасьці вызначаны стадыён “Лакаматыў”. Трэба адзначыць, што з падобнай фармулёўкай на працягу году былі забароненыя пікеты ў гадавіну зынікнення Юрыя Захаранкі (7 траўня), Дзьмітрыя Завадзкага (7 ліпеня), Віктора Ганчара і Анатоля Красоўскага (16 верасьня). Ня згодныя з

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ МІРНЫХ СХОДАЎ

дадзенай практикай, арганізатары “Маршу дробных хуліганаў” 22 верасня зьвярнуліся ў Берасцейскі гарвыканкам з патрабаваньнем афіцыйнага тлумачэння рашэння №1715 “аб вызначэнні пастаяннага месца для правядзення масавых мерапрыемстваў у г. Берасці”, на падставе якога неаднаразова забараняліся грамадзкія акцыі. Заяўляльнікі прасілі патлумачыць, “ці азначае вызначэнне пастаяннага месца для правядзення масавых мерапрыемстваў у горадзе (фізкультурна-спартыўны комплекс “Лакаматыв”) забарону масавых мерапрыемстваў у іншых месцах Берасця”. Акрамя таго, заяўляльнікі зьвярнуліся са скаргай у суд, дзе ўказалі, што лічачь адмову ў правядзення маршу неабгрунтаванай, паколькі стадыён “Лакаматыв” быў вызначаны выканкамам для правядзення ўсіх масавых мерапрыемстваў, за выключэннем дэманстрацыяў і вулічных шэсцяцяў, якім і зьяўляўся запланаваны “Марш дробных хуліганаў”. Суд Ленінскага р-ну Берасця адмовіў актыўістам у задавальнені скаргі, прызнаўшы рашэнне гарвыканкаму правамочным.

Мясцовыя органы ўлады, упаўнаважаныя разглядаць і выносіць рашэнні па заявах грамадзянаў, згодна з Законам, надзеленыя правам зъмяніць дату, час і месца правядзення масавых мерапрыемстваў, а таксама забараніць іх. Пры гэтым Закон прадугледжвае, што дадзеныя рашэнні павінныя насыць матываваныя харктар. Нягледзячы на гэта, улады часам выносяць іншыя, але і абсурдныя адмовы, а суды заўсёды становіліся на бок выканкамаў.

7

Так, Сьветлагорскі райвыканкам забараніў правядзенне пікету з мэтай інфармавання грамадзянаў аб дзеяньнях уладаў па забароне палітычных партый і грамадзкіх арганізацый. Намесьнік старшыні райвыканкаму С. Меркулаў указаў у рашэнні: “У дадзеным выпадку публічнае выказванье пратэсту ня мае пад сабой падставаў”. Заяўляльнікі зьвярнуліся са скаргай на дадзеное рашэнне ў суд Сьветлагорскага раёну. Суд заняў дваякую пазіцыю: з аднаго боку, пагадзіўся, што адказ чыноўніка аб адмове ў правядзеніі пікету ня можа быць падставай для забароны мерапрыемства, аднак узяў пад увагу прадстаўлене старшынёй райвыканкаму падчас працэсу рашэнне аб забароне пікету па прычыне запланаванай заліўкі катка. У выніку суд пастановіў, што забарона мерапрыемства была правільнай. Рашэнне суда Сьветлагорскага раёну было абскарджанае ў касацыйным парадку, і 15 траўня судовая калегія па грамадзянскіх спраўах Гомельскага абласнога суду признала рашэнне сьветлагорскага суду “законным і аргументаваным”.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Яшчэ адно палажэнъне Закону, якое сур'ёзна абмяжоўвае свабоду мірных сходаў, утрымлівае патрабаванье аб аплаце арганізатарамі масавых мерапрыемстваў выдаткаў, звязаных з іх правядзеннем (ахова грамадзкага парадку, медыцынскае абслуговуванье, прыборка тэрыторыі). Парадак і памеры аплаты ўстанаўліваюцца рашэннямі адпаведных мясцовых выканаўчых органаў улады.

Калі ў папярэднія гады невыкананьне патрабаванняў аб аплаце выдаткаў за рэалізацыю канстытуцыйнага права на свабоду сходаў часта становілася падставай для адмоваў у задавальнені заявак на правядзеннем масавых мерапрыемстваў, то ў 2008 годзе ўладамі быў адпрацаваны новы падыход фінансавых прэтэнзій у дачыненні да іх арганізатораў. Так, карыстаючыся палажэннямі Закону аб матэрыяльнай адказнасці заяўляльнікаў у выпадку нанясення шкоды падчас правядзення сходаў, шэраг прадпрыемстваў Менску падалі зыскі ў суд Савецкага р-ну да арганізатораў “Еўрапейскага маршу”, які адбыўся 14 кастрычніка 2007 году. Згодна з зыскам “Гаррэмайтадару”, які разглядаўся судом 11-12 сакавіка, да зяяўнікаў акцыі Анатоля Лябедзькі, Віктара Івашкевіча, Вінцку Вячоркі, Аляксандра Мілінкевіча, Яўгена Афнагеля і Дзымітрыя Хведарука былі вылучаныя фінансавыя прэтэнзіі ў сувязі з тым, што ў выніку адхілення ад вызначанага гарадзкімі ўладамі маршруту (замест шэсця ад Акадэміі навук да плошчы Бангалор пачалі марш ад Кастрычніцкай плошчы) падчас руху калоны дэманстранты засымечлі сталічныя вуліцы. Дзяржпрадпрыемства Менгарвыканкаму ацаніла дадатковыя выдаткі на прыборку вуліцаў сталіцы ў 2 мільёны 135 тысяч 974 рублі. Яшчэ некалькі прадпрыемстваў Менску таксама выставілі зыскі арганізаторам “Еўрапейскага маршу”: так, ЖРЭА Цэнтральнага раёну запатрабавала 673 870 рублёў за шкоду, нанесеную жылым дамам і дваровым тэрыторыям; ЖРЭА Савецкага раёну — 951 088 рублёў за шкоду жылым дамам, фасадам і дошкамі аб’явай; ЖРЭА Ленінскага раёну — 239 697 рублёў за пашкоджаную невядома калі вадасцёкавую трубу на жылым доме; УП “Менскзелянбуд” — 1 433 798 рублёў за патаптаны засохлы восеньскі газон, паламанае дрэўца ля Сьвіслачы і пашкоджаныя кусты. Такім чынам, агульная сума выдаткаў, якія было запатрабавана кампенсаваць, дасягнула 10 мільёнаў рублёў. Зыскавыя патрабаваніні былі задаволеныя судом у поўным аб’ёме.

Значна абмежаваныя магчымасці правядзення санкцыянаваных масавых мерапрыемстваў прыводзілі да таго, што грамадзяне часта рэалізавалі сваю свабоду мірных сходаў і выказваньня меркаваньня без адпаведных дазволаў мясцовых выканаўчых уладаў. Разам з тым

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ МІРНЫХ СХОДАЎ

за парушэньяне парадку арганізацыі ці правядзеньня масавых мера-прыемстваў у Беларусі ўстаноўлена адміністрацыйная адказнасць: згодна з арт. 23.34 КаАП, за дадзеная правапарушэнні можа быць вынесены штраф памерам да 50 базавых велічыняў альбо арышт да 15 сутак. На працягу году ўлады актыўна выкарыстоўвалі прыцягненія толькі да адміністрацыйнай, але і да крымінальнай адказнасці грамадзянаў краіны, якія арганізоўвалі ці ўдзельнічалі ў мірных сходах. Часта супраць удзельнікаў такіх мерапрыемстваў супрацоўнікі міліцыі ўжывалі фізічную сілу і съпецыяльныя сродкі, прычым у большасці выпадкаў — яўна неабгрунтавана.

Масавымі затрыманьнямі з ужываньнем фізічнай сілы і съпецсродкаў скончыліся мірныя акцыі пратэсту прадпрымальнікаў, якія адбыліся ў Менску 10 і 21 студзеня. За ўдзел у мітынгу 10 студзеня да адміністрацыйнай адказнасці судамі Менску было прыцягнута 25 чалавек, 23 з іх былі асуджаныя на 15 сутак адміністрацыйнага арышту згодна з артыкулам 23.34 КаАП — “парушэнье парадку арганізацыі і правядзеньня масавых мерапрыемстваў”; адна з удзельніц акцыі яшчэ і па артыкуле 17.1 КаАП — “дробнае хуліганства” (агульнае пакараньне яе склала 20 сутак арышту). На працягу наступнага тыдня яшчэ 7 удзельнікаў акцыі былі затрыманыя і арыштаваныя. 21 студзеня было затрымана 25 чалавек: з іх падвергнутыя арыштам 7 удзельнікаў акцыі, 18 — атрымалі вялікія штрафы.

На факце падзеяў 10 студзеня была ўзбуджаная крымінальная справа згодна з ч.1 арт. 342 Крымінальнага кодэксу — “арганізацыя альбо актыўны ўдзел у групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадzkі парадак”. Па абвінавачаньні ва ўчыненых дадзенага “злачынства” Аляксей Бондар, Арцём Дубскі, Michaіl Pашкевіч, Тацяна Цішкевіч, Алесь Стральцоў, Michaіl Kryvaў, Michaіl Субач, Павел Вінаградаў і Алесь Чарнышоў былі асуджаныя на 2 гады абмежаваньня волі без накіраваньня ў папраўчыя ўстановы, Аляксандр Баразенка — на 1 год і непаўнагадовы Максім Дашук — на 1 год і 6 месяцаў, Уладзімір Сяргееў і Антон Койпіш атрымалі пакараньне ў выглядзе штрафаў памерам 100 базавых велічыняў. Андрэй Кім абвінавачваўся яшчэ ўтым, што нібыта падчас шэсціца 21 студзеня ўдарыў супрацоўніка міліцыі, ягоныя дзеянні былі дадаткова кваліфікаваныя па арт. 364 Крымінальнага кодэксу — “гвалт альбо пагроза гвалту ў адносінах да работніка міліцыі”, і ён быў асуджаны да пазбаўлення волі на год і шэсцьце месяцаў з адбываньнем пакараньня ў калоніі агульнага рэжыму. Асноўным абвінавачаньнем і доказам грубага парушэння грамадзкага парадку падчас шэсціца 10 студзеня, на думку следзства, было перакрыцьцё ўдзельнікамі акцыі праспекту, што прывяло да зрыву працы

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

грамадзкага транспарту, грашовым стратам, якія нібыта панесылі прадпрыемствы-перавозчыкі. Аднак у ходзе судовага разьбіральніцтва ніводзін з апытаных прадстаўнікоў дадзеных прадпрыемстваў не пацьвердзіў грашовых стратаў ад дзеяньняў дэмманстрантаў, што пацьвердзіла мірны характар акцыі.

25 сакавіка ў Менску прыйшла традыцыйная дэмманстрацыя, прысьвеченая 90-ым угодкам абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР). Менгарвыканкамам было санкцыянаванае шэсцьце ад пляцоўкі каля Акадэміі навук да парку Дружбы народаў, аднак частка дэмманстрантаў не пагадзіліся з вызначаным маршрутом і сабраліся ў раёне перакрыжаванья вул. Казлова і пр. Незалежнасці, а таксама ў раёне пл. Якуба Коласа. Гэтыя ўдзельнікі съявіліся з вызначеным маршрутом і супраць іх была ўжытая грубая фізічная сіла і съпецсродкі. Дзясяткі чалавек былі зьбітыя, больш за сто затрыманыя, сярод іх былі непаўнагадовыя, журналісты нацыянальных і замежных СМИ, замежныя грамадзяне. У выніку судовых працэсаў, якія адбыліся 26 сакавіка, за кратамі апынулася 26 чалавек, каля 50 атрымалі буйныя штрафы — усе яны былі абвінавачні ў парушэнні парадку арганізацыі і правядзенія масавых мерапрыемстваў.

На працягу году фактычна любы несанкцыянаваны выхад на вуліцу грамадзянаў з мэтай выказваньня свайго меркаваньня ці пратэсту расцэніваўся ўладамі як парушэнне закону, акцыі заканчваліся разгонам і затрыманьнямі іх удзельнікаў. За ўзбелікі салідарнасці ў Менску 16 студзеня былі затрыманы Кацярына Краснова, Кацярына Галіцкая, Маўлюда Атакулава, Максім Вінлярскі, Павел Кур'яновіч; на наступны дзень судом Цэнтральнага раёну яны былі арыштаваны на тэрмін ад 10 да 20 сутак.

Масавымі затрыманьнямі скончылася съяткаванье 60-годзьдзя прыняцця Усебеларускай дэкларацыі правоў чалавека. 10 сінеглядня ў Гарадні былі затрыманыя праваабаронцы і журналісты Віктар Сазонав, Уладзімір Хільмановіч, Ян Роман, Алег Калінкоў; у Магілёве — Аляксандр Каракаў і Аляксандр Падалян; у Берасці ў РУУС былі дастаўленыя маладафронтавцы Андрэй Шарэнда і Юрый Бакур; у Кобрыне — Станіслаў Кучынскі і яшчэ адзін актывіст “Маладога Фронту”. У Менску пераапранутыя амапаўцы затрымалі і даставілі ў РУУС Цэнтральнага раёну праваабаронцаў Алеся Бяляцкага, Уладзіміра Лабковіча, Алега Мацкевіча, Марыну Статкевіч, Сяргея Сыса і Ірыну Тоўсьцік, якія раздавалі менчукам Дэкларацыі. Пры затрыманьні Алеся Бяляцкага і Ірыны Тоўсьцік прымнялася грубая фізічная сіла, у дзяячыны адабралі тэлефон і незаконна завалодалі SIM-картай. Практычна праз

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ МІРНЫХ СХОДАЎ

некалькі хвілінаў таксама за раздачу тэкстаў Дэкларацыі былі затрыманыя актывісты “Моладзі БНФ” Сяржук Карповіч, Франак Вячорка, Антон Койпіш і Сяржук Семянюк. У гэты ж дзень каля будынку КДБ былі затрыманыя 8 актывісташтва ініцыятывы “Маладая Беларусь” — Артур Фінькевіч, Алеся Круткін, Алеся Сыцепаненка, Сяржук Клюеў, Валерый Саковіч, Раман Багдановіч, Ніка Лазоўская і Вольга Бурневіч, якія былі апранутыя ў турэмную вонратку. Усе затрыманыя былі адпушчаныя без складаньня пратаколаў аб адміністрацыйным затрыманні і правапарушэнні.

Як і ў папярэднія гады, была распаўсядженая практыка прэвентыўных затрыманняў грамадзянаў напярэдадні масавых мерапрыемстваў з прыцягненнем да адміністрацыйнай адказнасці па ілжывых абавінавачаньнях у “нецензурнай лаянцы ў грамадзкім месцы”. Падобная затрыманні па сутнасці зьяўлялася інтэрніраваньнем грамадзянаў выключна ў суязі з іх грамадзкай і палітычнай дзеянасцю.

Так, 24 сакавіка, напярэдадні Дня Волі, ва ўласнай майстэрні кірауніка творчай суполкі “Пагоня” Аляксея Марачкіна быў праведзены ператрус, у выніку якога міліцыянты канфіскавалі плакаты, сцягі, расцягікі, падрыхтаваныя да дэманстрацыі. Сам мастак быў даставлены ў РУУС Цэнтральнага раёну Менску, дзе на яго быў складзены адміністрацыйны пратакол па арт. 17.1 КаAP — “дробнае хуліганства”. На наступны дзень А. Марачкін быў пакараны судом адміністрацыйным арыштам на 5 сутак нібыта за нецензурную лаянку каля РУУС — такое рашэнне вынесла судзьдзя Тацяна Паўлючук.

Прэвентыўныя затрыманні актыўна выкарыстоўваліся і напярэдадні акцыяў пратэсту прадпрымальнікаў. Так, у Рэчыцы 9 студзеня міліцыя затрымала актыўіста прадпрымальніцкага руху Алега Шабетніка, якія быў адным з заяўляльнікаў мітынгу прадпрымальнікаў 10 студзеня. Да яго на вуліцы пад’ехаў міліцэйскі “варанок”, з яго выйшлі міліцыянты і папрасілі праехаць з імі для размовы. У аддзяленні міліцыі А. Шабетніка абавінавацілі ў нецензурнай лаянцы ў грамадзкім месцы і пазней прыцягнулі да адміністрацыйнай адказнасці ў выглядзе арышту на 5 сутак па арт. 17.1 КаAP (“дробнае хуліганства”). 9 студзеня, напярэдадні мітынгу прадпрымальнікаў, непадалёк ад Траецкага прадмесця ў Менску быў прэвентыўна затрыманы Вячаслав Сіўчык і таксама абавінавачаны ў лаянцы; асуджаны судом Цэнтральнага раёну (судзьдзя Тацяна Паўлючук) на 10 сутак арышту традыцыйна па арт. 17.1 КаAP. 10 студзеня салігорскі прадпрымальнік Аляксандр Цацура, адзін з заяўнікаў мітынгу, накіроўваўся ў Менск на ўласным мікрааўтобусе разам з жонкай, сынам і калегам Віктарам

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Крывалем, аднак па дарозе быў спынены супрацоўнікамі ДАІ. Міліцыянты забралі ў А. Цацуры вадзіцельскія дакументы і абвінавацілі ў парушэнні правілаў дарожнага руху. Калі ж Аляксандр Цацурэ з сям'ёй і Віктар Крываль рушылі ў Менск пешкі, то іх пад прымусам даставілі ў РАУС Менскага раёну, дзе пратрымалі сем гадзінаў і абвінавацілі ў непадпрадаваньні патрабаванням супрацоўнікаў міліцыі. Троє з затрыманых былі прыцягнутыя да адміністрацыйнай адказнасці ў выглядзе штрафаў.

Вельмі часта распаўсяд інфармацыйных матэрыялаў аб запланаваных масавых мерапрыемствах расцэнъваўся судамі як парушэнне Закону “Аб масавых мерапрыемствах” і, адпаведна, становіўся падставай для адміністрацыйнага перасъледу. Пры гэтым суды не аналізавалі, ці зьяўляўся распаўсяд такой інфармацыі пагрозай для нацыянальнай бяспекі, грамадзкага парадку, маральнасці і здароўя насельніцтва.

13 лютага ў офісе Гомельскай арганізацыі Аб’яднанай грамадзянскай партыі адбыўся ператрус. Супрацоўнікі міліцыі шукалі ўлёткі, у якіх распавядалася пра забарону мясцовымі ўладамі сустрэчы жыхароў гораду з лідэрам руху “За свабоду” Аляксандрам Мілінкевічам. Падставай для ператрусу стала тое, што напярэдадні ў цэнтры гораду пры раздачы ўлётак з такім зъвестам былі затрыманыя актыўісты Уладзімір Шумілін і Андрэй Аляшкевіч, якія паказалі, што атрымалі друкаваную прадукцыю ад кіраўніка офісу АГП Уладзіміра Кацоры. Таму астатнія інфармацыйныя бюлетэні міліцыянты вырашылі пашукаць у офісе АГП, і хаця гэта не дало вынікоў, Уладзіміра Кацору затрымалі і даставілі ў РУУС Савецкага раёну Гомелю, а затым — у суд, які признаў палітычнага актыўіста вінаватым і падверг яго адміністрацыйнаму арышту на тэрмін 7 сутак. Уладзімір Шумілін і Андрэй Аляшкевіч былі аштрафаны на 30 базавых велічыняў кожны.

Адной з падставай для крытыкі Закону “Аб масавых мерапрыемствах” зьяўляюцца:

вызначэнні відаў масавых мерапрыемстваў, некаторыя з якіх сформуляваныя такім чынам, што даюць магчымасць вельмі шырокага іх трактавання праваахоўнымі органамі і судамі. Так, паводле Закону, сходам прызнаецца сумесная прысутнасць грамадзянаў у загадзя вызначаным месцы, у загадзя вызначаны час у мэтах абмеркавання пытаньняў, што закранаюць іх інтарэсы. На практицы дадзеная шырокая трактоўка прыводзіць да таго, што вельмі часта грамадзянаў прыцягваюць да адміністрацыйнай адказнасці за правя-

РЭАЛІЗАЦЫЯ СВАБОДЫ МІРНЫХ СХОДАЎ

дзеньне сустрэчаў у закрытых памяшканьнях і іншых непублічных месцах.

Крытыку выклікае таксама рэгуляванье абсалютна розных па сваёй сутнасці відаў масавых мерапрыемстваў, як дэмманстрацыі, пікеты, шэсьці, спартыўныя і культурна-масавыя мерапрыемствы пала жэньянямі аднаго Закону, паколькі яны зьяўлююцца абсалютна рознымі па сваёй прававой прыродзе. Так, дэмманстрацыі, шэсьці, пікеты маюць непасрэднае дачыненне да свабоды мірных сходаў, а культурныя і спартыўныя ня маюць да гэтага ніякага дачынення. Распаўсяд пала жэньяняў Закону на спартыўна-масавыя і культурныя мерыпрыемствы нярэдка выкарыстоўваецца ў палітычных мэтах: напрыклад, прыцягненне да адміністрацыйнай адказнасці за выкарыстаныне нацыянальнага бел-чырвона-белага сцягу падчас падобных імпрэзаў.

14 траўня на гарадзенскага праваабаронцу Віктара Сазонава маёры міліцыі з Ленінскага РУУС Пётр Лянец і Іван Вечар склалі адміністрацыйны пратакол па арт. 23.34 КаAP (“парушэнне парадку арганізацыі або правядзеньня масавага мерапрыемства”) за ўдзел у канцэрце польскага гурта “Lombard”, на якім грамадзкі актыўіст размахваў бел-чырвона-белым сцягам. Вулічны канцэрт адбыўся 2 траўня ў Дзень Палоніі на прыватным падворку пад вокнамі Генеральнага консульства Рэспублікі Польшча ў Гародні і быў расцэнены супрацоўнікамі міліцыі як несанкцыянованае масавае мерапрыемства. З аналагічным абвінавачаннем былі складзеныя адміністрацыйныя пратаколы на старшыню абласной арганізацыі АГП Юрыя Істоміна і на кірауніцу непрызнанага ўладамі “Саюзу паліякаў на Беларусі” Анжаліку Борыс. Суд Ленінскага р-ну Гародні прызнаў усіх трох вінаватымі, прыцягнуў да адказнасці ў выглядзе штрафаў: А. Борыс — на 40 базавых величыні, В. Сазонаў — на 30, Ю. Істомін — на 50.

1 траўня ў Менску адбыліся афіцыйныя святкаванні з нагоды Дня салідарнасці працоўных. Адно з мерапрыемстваў адбывалася на пляцоўцы каля будынку Нацыянальнай бібліятэкі, куды прыйшлі таксама моладзевыя актыўісты са сцягамі Еўрасаюзу і беларускімі нацыянальнымі сцягамі — яны хацелі нагадаць пра Дзень Еўропы, які адзначаўся у гэты ж дзень. Моладзь была затрыманая і дастаўленая ў РУУС Першамайскага раёну, дзе на іх былі складзеныя пратаколы аб адміністрацыйным правапарушэнні па арт. 23.34 КаAP (“парушэнне парадку арганізацыі і правядзеньня масавага мерапрыемства”). 15 траўня моладзевыя актыўісты Зыміцер Дашкевіч, Артур Фінькевіч, Павел Юхневіч і Яўген Афнагель былі завочна асуджаныя судом Першамайскага р-ну на сем сутак адміністрацыйнага арышту, Зыміцер Хведарук і палітык Мікола Статкевіч — на 10 сутак.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

У некаторых выпадках такія мерапрыемствы, як ускладаньне квэтак і ўшанаваньне памерлых таксама кваліфікалася як парушэньне парадку правядзенія масавых мерапрыемстваў. Так, 23 красавіка старшыня секцыі “Мемарыял” Беларускага добаахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Вячаслаў Сіўчык быў асуджаны судом Старадарожскага раёну Менскай вобласці на 15 сутак адміністрацыйнага арышту на падставе артыкулу 23.34 КаAP за ўдзел ва ўстаноўцы і асьвячэнні крыжа сьвятой Еўфрасініі Полацкай у памяць аб 25 мірных жыхарах, забітых партызанамі 2-й Менскай брыгады 15 красавіка 1943 году. Крыж быў устаноўлены 19 красавіка ў вёсцы Дражна Старадарожскага раёну, а праз некалькі дзён, паводле рашэння мясцовых уладаў, дэмантаваны. На 15 сутак арышту быў асуджаны і журналіст Віктар Хурсік, аўтар кнігі “Кроў і попел Дражна”, які ўдзельнічаў у цырымоніі. У дадзенай сітуацыі відавочны ідэалагічны падыход у прымянеўні палажэнняў Закону “Аб масавых мерапрыемствах”, паколькі ўдзельнікі аналагічных мерапрыемстваў па ўшанаваньні памяці савецкіх воінаў, якія загінулі падчас Другой сусветнай вайны, ніколі не затрымліваюцца і не прыцягваюцца да адміністрацыйнай адказнасці.

4 чэрвеня Вячаслаў Сіўчык быў асуджаны на 10 сутак адміністрацыйнага арышту за ўдзел у цырымоніі памінаньня ахвяраў сталінізму ў суязі з 20-годзьдзем выяўленення месца масавых расстрэлаў пад Менскам — урочышча Курапаты. В. Сіўчык абвінавачаны ва ўдзеле ў несанкцыянаваным мерапрыемстве на падставе артыкулу 23.34 КаAP (“парушэньне парадку арганізацыі або правядзенія масавага мерапрыемства”); пастанову аб арышце вынес суддзьдзя суду Менскага раёну Вячаслаў Тулейка.

Такім чынам, у 2008 годзе ў Беларусі свабода мірных сходаў заставалася вельмі аблежаванай: працягваўся адміністрацыйны і крыміналны перасьлед удзельнікаў масавых мерапрыемстваў, шырока прымянялася практика прэвентыўных затрыманняў і арыштаў, перавага аддавалася палітычнай мэтазгоднасці, а не праву. Сапраўднае выкананьне свабоды мірных сходаў магчымае толькі пры сістэмным падыходзе, унісеньні зъменаў у дзеючы Закон “Аб масавых мерапрыемствах” і прывядзеніі яго ў адпаведнасць міжнародным стандартам.

8. Ціск съпецслужбаў на грамадзянаў у сувязі з іх грамадзка-палітычнай дзейнасцю

У 2008 годзе КДБ значна актывізаваў ціск на грамадзянаў краіны ў сувязі з іх грамадзка-палітычнай дзейнасцю. Найперш гэта было звязана з правядзеннем выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў. Аб'ектамі пільной увагі съпецслужбаў зьяўляліся найперш актывісты палітычных партый і няурадавых арганізацыяў, незалежныя журналісты.

Падчас правядзення выбарчай кампаніі КДБ былі запланаваныя асаблівыя мерапрыемствы сумесна з органамі прокуратуры і ўпраўленынямі ўнутраных справаў аблвыканкамаў. У Праваабарончы цэнтр “Вясна” быў перададзены дакумент пад назвай “Рашэнне на забесьпячэнне аховы правапарадку і дарожнай бясьпекі ў перыяд падрыхтоўкі і правядзення на тэрыторыі Берасьцейскай вобласці выбараў у дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь чацвёртага склікання”, зацверджаны начальнікам УУС Берасьцейскага аблвыканкаму палкоўнікам міліцыі В. Л. Красынічэнкам і ўзгоднены з начальнікам УКДБ па вобласці палкоўнікам Л. Н. Дзядковым і прокурорам вобласці, старэйшым дарадцам юстыцыі С. К. Хмаруком. З гэтага дакументу, датаванага 7 жніўня 2008 году, стала вядома аб стварэнні на тэрыторыі Берасьцейскай вобласці Сітуацыйна-аператыўнага штабу (САШ) “у мэтах каардынацыі дзеяньняў сілаў і сродкаў, задзейнічаных на ахову правапарадку ў перыяд правядзення выбарчай кампаніі 2008 году”. Пры гэтым ёсьць усе падставы меркаваць, што падобныя САШ былі створаныя ва ўсіх абласцях краіны.

Акрамя мерапрыемстваў, якія сапраўды зьяўляюцца неабходнымі для забесьпячэння грамадзкага парадку і бясьпекі грамадзянаў, у дакумэнце пазначаны і такія, што съведчаць пра падрыхтоўку да масавых рэпрэсіяў супраць палітычных апанентаў улады і іншадумцаў. Так, розным структурным падраздзяленням іх кіраунікам ставіліся задачы: прыняць прэвентыўныя меры па папярэджаньні магчымых правакацыйных дзеяньняў, нейтралізацыі грамадзянаў, якія выношваюць замыслы сарваць, дэзарганізаць падрыхтоўку і правядзенне выбараў ці ажыццяўіць акцыі па дэстабілізацыі абстаноўкі ў перыяд

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

падрыхтоўкі і правядзеняня выбараў, у тым ліку з боку нефармальных моладзевых груповак; арганізаваць працу са съпецапаратам, арыентаваўшы яго на выяўленыне асобаў, схільных да супрацьпраўных дзеянняў у перыяд падрыхтоўкі і правядзеняня выбараў, у тым ліку правядзеняня несанкцыянаваных мерапрыемстваў; арганізаваць своечасове інфармаванье САШ УУС аб перамяшчэнні дэструктыўна настроенных грамадзянаў чыгуначным транспартам; правесці працоўныя сустрэчы са старшынямі судоў па пытаннях скарачэння колькасці прымяненення да асобаў, якія ўчынілі правапарушэнні, спагнанняў у выглядзе адміністрацыйных арыштаў на час правядзеняня выбараў; паставіць у абавязкі падраздзяленыям дарожна-патрульнай службы ДАІ адсочванье на маршрутах патруляванья фактаў расклейваньяня ўлётак, перавозкі друкаваных выданьняў, вырабленых з пашрушэннем устаноўленага заканадаўства, вывешваньня сцягоў неустановленай сімвалікі і недапушчэнне надпісаў на фасадах будынкаў і збудаваньняў, правядзеняня несанкцыянаваных мерапрыемстваў; арганізаваць контроль за правядзеннем прафілактычных размоваў з паштальёнамі аддзяленняй сувязі, старастамі сельскіх саветаў аб недапушчальнасці правядзеняня з іх боку незаконнай агітацыі і распаюсоду друкаваных матэрыялаў аntyдзяржаўнага зъместу, своечасовага інфармаванья праваахоўных органаў пры выяўленыні грамадзянаў, якія займаюцца аntyдзяржаўнай агітацыяй і заклікаюць да байкоту выбараў; арганізаваць узаемадзеяньне з УКДБ Рэспублікі Беларусь па Берасьцейскай вобласці і тэрытарыяльнымі аддзеламі на перыяд падрыхтоўкі і правядзеняня выбараў — па пытаннях кантролю за перамяшчэннем і знаходжаннем замежных грамадзянаў, аператарыўнага кантролю за лідэрамі дэструктыўных сілаў, асобамі, якія задумваюць тэрарыстычныя акты.

8

У шэрагу выпадкаў супрацоўнікі КДБ аказвалі адкрыты ціск на кандыдатаў у дэпутаты ад апазіцыйных партый, пагражалі ім звольненiem з працы, схілялі да адмовы ад удзелу ў выбарах. Так, стратай працы за ўдзел у выбарчай кампаніі адкрыта пагражая начальнік Кобринскага ўпраўлення КДБ Андрэй Басько інжынеру Упраўлення магістральных газаправодаў ААТ “Белтрансгаз”, кіраўніку Кобринскай арганізацыі Партыі БНФ Аляксандру Меху. Пад пагрозай звольненіяня з працы патрабаваў адмовіцца ад удзелу ў выбарах і непасрэдны начальнік кандыдата ў дэпутаты Уладзімір Галашка. Гутарку з начальнікам і супрацоўнікам КДБ Аляксандр Мех запісаў на дыктафон, але гэта стала для суда, якія разглядаў зыск супраць рашэнняня адміністрацыі прадпрыемства не працягваць з партыйным дзеячом працоўны

ЦІСК СЪПЕЦСЛУЖБАЎ НА ГРАМАДЗЯНАЎ...

кантракт, доказам сапраўдных падставаў для звальненяня. Не знайшла належнага рэагаваньня і скарга А. Меха на дзеяньні супрацоўніка КДБ.

З грамадзка-палітычнымі актывістамі супрацоўнікі КДБ актыўна практивалі “сустрэчы і гутаркі”, у большасці выпадкаў імкнучыся захаваць іх нефармальны і непрацэсualны характар. Па тэлефоне спрабавалі выклікаць у раённы аддзел КДБ гарадзенскую моладзевую актывістку Хрысьціну Марчук, але паколькі яна адмовілася ісьці на сустрэчу без афіцыйнай позвы, 15 красавіка позву ёй прынеслы простава ўніверсітэт, і перадаў яе студэнтцы дэкан філалагічнага факультэту. У КДБ Х. Марчук дзінве гадзіны дапытвалі адносна яе дзейнасці ў “Маладым Фронце”, аднак паколькі яшчэ на пачатку размовы супрацоўнікі съпецслужбаў катэгарычна адмовіліся называць свае прозывішчы і пасады, дзяўчына адмовілася даваць афіцыйныя тлумачэнні і падпісаць занатаваны зъмест размовы. У канцы “гутаркі” супрацоўнікі КДБ папярэдзілі Х. Марчук пра крымінальную адказнасць за ўдзел у дзейнасці незарэгістраванай арганізацыі.

Адным з відаў аказаньня ціску на актывістаў з'яўлялася вынясеньне афіцыйных папярэджаньняў. У сярэдзіне красавіка гарадзенскі актывіст Аб'яднанай грамадзянскай партыі АГП Уладзімір Ларын быў выкліканы ва УКДБ па Гарадзенскай вобласці, дзе яму было вынесенае папярэджаньне аб магчымым узбуджэнні крымінальнай справы паводле арт. 342 Крымінальнага кодэксу (“арганізацыя і актыўны ўдзел у дзеяньнях, якія груба парушаюць грамадзкі парадак”) за арганізацыю і ўдзел у апазыцыйных несанкцыянаваных масавых мерапрыемствах. Пасля пісьмовых тлумачэнняў У. Ларына адпусцілі.

Афіцыйнае папярэджаньне аб недапушчальнасці дзеяньняў, якія груба парушаюць грамадзкі парадак, 21 лютага было вынесенае УКДБ па Гарадзенскай вобласці грамадзкаму актывісту Эдварду Дмухойскому. Супрацоўнікі съпецслужбаў убачылі дзеяньні, якія могуць падпасыці пад арт. 342 Крымінальнага кодэксу, у адзначэнні дня памяці братоў Каліноўскіх, якое штогод адбываецца ў Сьвіслачы.

Ціску падвяргаліся ня толькі самі грамадзка-палітычныя актывісты, але і іх родныя. 19 сакавіка на працу да маці старшыні Рэчыцкай суполкі “Моладзі БНФ” Ігара Міхалеўскага прыйшоў супрацоўнік КДБ, які папярэдзіў жанчыну аб магчымых адміністрацыйных пакараньнях сына ў выпадку, калі ён на спыніць сваю дзейнасць. Асабліва супрацоўнік КДБ адзначыў арганізацыю сустрэчы з былим кандыдатам у

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

прэзідэнты Аляксандрам Мілінкевічам і зьвярнуў увагу на акцыю 25 сакавіка, папярэдзіўшы, што І. Міхалеўскуму лепей ня ехаць на яе ў Менск.

У траўні загадчыку псіханеўралагічнага аддзялення Слонімскай цэнтральнай райбальніцы сп. Кандратоўскуму быў дасланы ліст, падпісаны кіраўніком мясцовага аддзялення КДБ Аляксандрам Мазальковым, з загадам праверыць па ўліках псіханеўралагічнага і наркала-гічнага дыспансераў галоўнага рэдактара адзінага незалежнага выдання на Гарадзеншчыне “Газеты Слонімскай” Віктара Валадашчука і ягоных блізкіх. Акрамя гэтага, ваенны камісар Слонімскага раёну Юрый Труш пррапанаваў В. Валадашчуку падпісаць дакумент аб згодзе на правядзенне органамі дзяржаўнай бяспекі праверачных мерапрыемстваў і часовае аблежаванье ў сувязі з гэтым права на не-датыкальнасць прыватнага жыцця.

Асаблівую ўвагу КДБ скіраваў на дзейнасць незалежных журналістаў, якія працуяць на замежных радыёстанцы “Радыё Рацыя”, “Еўропейскае радыё для Беларусі” і тэлеканалу “БелСат”. 27-28 сакавіка быў праведзены паказальны рэйд па офісах і прыватных кватэрах журналістаў па ўсёй Беларусі. Ператрусы праводзілі супрацоўнікі КДБ, якія мелі праクторскую санкцыю ў межах крыміналнай справы, распачатай у 2005 годзе за паклён на Аляксандра Лукашэнку. У выніку ў журналістаў былі канфіскаваныя кампутары і ўсе носьбіты інфармацыі. Да канца году амаль уся канфіскаваная тэхніка была вернутая ўладальнікам.

8

У 2008 годзе ўпершыню з боку органаў дзяржбяспекі былі ініцыяваныя грамадзянскія справы аб прызнанні шэрагу інфармацыйных выданняў экстрэмісцкімі. Згодна з Законам “Аб супрацьдзеяньні экстрэмізму”, друкаваныя выданьні ці публікацыі могуць быць прызнаныя экстрэмісцкімі ў судовым парадку. Па ініцыятыве начальніка Гарадзенскага абласнога ўпраўлення КДБ Ігара Сяргеенкі грамадзянскія справы “Аб прызнанні інфармацыйных матэрыялаў экстрэмісцкімі” былі ўзбуджаныя Каstryчніцкім раённым судом Гродні адносна шэрагу матэрыялаў, якія беларускія мытнікі вымалі ў грамадзянай пры перасячэнні мяжы на працягу апошніх трох гадоў. Адказчыкамі па справе выступалі 9 асобаў. Сярод так званых экстрэмісцкіх матэрыялаў фігураваў “Агляд-хроніка парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2004 годзе” Праваабарончага цэнтра “Вясна”, канфіскаваны мытнікамі ў моладзевага актыўіста Аляксея Трубкіна. Як было адзначана ў заяве начальніка Гарадзенскага абласнога ўпраў-

ЦІСК СЪПЕЦСЛУЖБАЎ НА ГРАМАДЗЯНАЎ...

леньня КДБ, кніга “ўтрымлівае значную колькасць фотаматэрыялаў з масавымі несанкцыянаванымі пратэстнымі акцыямі ў Рэспубліцы Беларусь (“Дзень Волі”, “Чарнобыльскі шлях”, “Дзяды”) антыбеларускай скіраванасці (...), утрымлівае матэрыялы з прыкметамі закліку да захопу дзяржаўнай улады неканстытуцыйным шляхам і арганізацыі масавых беспарадкаў”. У лістападзе стала вядома, што суд у разгледзе справы адмовіў, паколькі заява КДБ была пададзеная з парушэннямі патрабаваньняў Грамадзянска-працэсуальнага кодэкса, а неадхопы не былі выпраўленыя ў вызначаны судом тэрмін.

9 верасьня суддзя суду Іёўскага раёну (Гарадзенская вобласць) Аляксандр Тоўсыцік прызнаў жнівеньскі нумар незарэгістраванага выдання “Свабода” экстрэмісцкім на падставе заявы, якую падаў начальнік Упраўлення КДБ па Гарадзенскай вобласці Ігар Сяргеенка. 5 лістапада калегія па грамадзянскіх справах Гарадзенскага абласнога суду адмініла дадзенae рашэнне, абгрунтаваўши свой вердыкт працэсуальнымі парушэннямі, дапушчанымі Іёўскім райсудом. Справа была накіраваная на новы разгляд. 12 снежня суд Іёўскага раёну паўторна разгледзеў справу і пакінуў яе без разгляду па формальных падставах.

У лістападзе ў суд Маскоўскага раёnu Берасця было пададзенае хадайніцтва аб прызнаныні матэрыялаў афіцыйна зарэгістраванага навукова-папулярнага і грамадзкага палітычнага часопісу “ARCHE” (№7-8 за 2008 год) экстрэмісцкім на падставе заключэння Камітetu дзяржаўнай бяспекі. Дзесяць асобнікаў часопісу былі канфіскаваныя ў кастрычніку ў Берасці на мяжы.

2008 год адзначыўся выкарыстаньнем съпецслужбамі ваенкаматаў і структураў Міністэрства абароны ў мэтах барацьбы з іншадумцамі. Дадзены від ціску на моладзевых актывістаў датычыў у першую чаргу студэнтаў, якія былі адлічаны з ВНУ за грамадзкага палітычнага дзеяйнасці і страціўшы з-за гэтага права на адтэрміноўку вайсковай службы. Асноўнай прычинай, якая дазваляе съцвярджаць, што падобныя прызывы ў войска інсypіраваныя менавіта съпецслужбамі, зьяўляецца іх актыўнае ўмяшальніцтва ў мерапрыемствы, звязаныя з прызовам, затрыманьне моладзевых актывістаў асобамі ў цывільнym для іх дастаўкі ў ваенкаматы, перагляды раней вынесеных медыцынскіх заключэнняў.

Яшчэ адным з відаў ціску на грамадзкага палітычных актывістаў зьяўляецца ажыццяўленыне кантролю за перасячэннем імі дзяржаўнай мяжы. Кантролю падвяргаюцца асобы, уключаныя ў съпецъяльныя

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

съпісы, сфармаваныя ў тым ліку і аддзеламі КДБ. У дачынені да такіх грамадзянаў начальнік зьмены памежных войскаў выносіць прадпісаныне па мытным аглядзе ці даглядзе іх асабістых рэчаў і транспартных сродкаў на прадмет перавозу праз мяжу грашовых сродкаў, друкаваных матэрыялаў і іншых носьбітаў інфармацыі, якія могуць “нанесці шкоду канстытуцыйнаму ладу Рэспублікі Беларусь”. Пры гэтым прадстаўнікі мытных і памежных органаў адмаўляюцца тлумачыць прычыны падобных дзеянняў.

Такім чынам, у 2008 годзе кантроль як над асобнымі грамадзка-палітычнымі актывістамі і незалежнымі журналістамі, так і над усёй грамадзянскай супольнасцю і палітычнай апазіцыяй заставаўся адной з прыярытэтных задачаў съпецслужбаў.

9. Выкарыстаньне катаваньняў і іншых відаў жорсткага і негуманнага абыходжаньня

У міжнародным праве фармулёўку тэрміну “катаваньне” ўтрымлівае Канвенцыя супраць катаваньня і іншых жорсткіх, бесчалавечных альбо прыніжаючых годнасцьць відаў абыходжаньня і пакараньня, прынятая Генеральнай Асамблеяй ААН 10 сінэгня 1984 году. Згодна з артыкулам 1 Канвенцыі, “катаванье — азначае любое дзеяньне, якім нейкай асобе наўмысна наносіцца моцны боль альбо пакута, фізічная альбо маральная, каб атрымаць ад яе альбо ад трэцяй асобы звесткі альбо прызнаныні, пакараць яе за дзеяньне, якое зьдзейсніла яна альбо трэцяя асоба ці ва ўчыненыні якога яна падазраеца, а таксама запалохаць ці прымусіць яе ці трэцюю асобу, альбо па любой прычыне, заснаванай на дыскрымінацыі любога харектару, калі такі боль альбо пакута прычыняюцца дзяржавай службовай асобай ці іншай асобай, якая выступае ў афіцыйнай якасці, альбо па іх падбухторваныні ці з іх ведама альбо маўклівай згоды”. Артыкул 2 Канвенцыі абавязвае дзяржавы-ўдзельніцы прадпрымаць “эфектыўныя закана-даўчыя, адміністрацыйныя, судовыя і іншыя меры для папярэджаньня актаў катаваньня на любой тэрыторыі пад яе юрысдыкцыяй”.

Рэспубліка Беларусь ратыфікаўала Канвенцыю 13 сакавіка 1987 году (уступіла ў дзеяньне 26 чэрвеня гэтага ж году), але заняла пазіцыю па ўхіленыні ад выкананьня ўзятых на сябе міжнародных абавязкаў. Так, Беларусь прадставіла ў адмысловы Камітэт ААН супраць катаваньняў толькі тры даклады — першапачатковы і два перыядичны; трэці перыядычны даклад, які павінен быў быць прадстаўлены ў 1996 годзе, быў пададзены толькі ў красавіку 2000. Чацвёрты і пяты перыядычны даклады Камітэт чакаў ад нашай дзяржавы 25 чэрвеня 2000 і 25 чэрвеня 2004 гг. адпаведна, аднак яны так і не былі пададзеныя.

9

Між тым праблема катаваньняў і іншых відаў жорсткага альбо негуманнага абыходжаньня застаецца актуальнай для Беларусі. Занепакоенасцьць найперш выклікае становішча асобаў, якія ўтрымліваюцца ў месцах пазбаўлення волі, психіяtryчных бальніцах, лячэбна-працоўных прафілакторыях.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

У верасьні ў Менску адбылася прэзентацыя дакладу “Умовы ўтрыманья пад вартай у Рэспубліцы Беларусь”, падрыхтаванага Міжнароднай федэрацияй правоў чалавека (FIDH) з дапамогай беларускіх праваабаронцаў. Даклад быў складзены па выніках працы міжнароднай дасьледчай місіі і зьяўляеца каштоўнай крыніцай інфармацыі аб умовах зняволення ў Беларусі, паколькі па прычыне адсутнасці кантролю за пенітэнцыярнай сістэмай Беларусі з боку незалежных, нацыянальных або міжнародных механізмаў, інфармацыя аб умовах утрыманья ў краіне практична адсутнічае. У справаўдачы зробленая выснова, што “умовы ўтрыманья пад вартай у Беларусі скрайне не-здавальняючыя і ўяўляюць сабою формы бесчалавечнага абыходжання, забароненага Міжнародным пактам аб грамадзянскіх і палітычных правах, Канвенцыяй ААН супраць катаванняў і іншага жорсткага, бесчалавечнага і прыніжальнага абыходжання”.

Праваабаронца з Берасьця Раман Кісьляк неаднаразова зьвяртаў увагу мясцовых уладаў на нездавальняючыя ўмовы ў ізалятары часовага ўтрыманья гораду і выказваў свае прапановы па паляпшэнні працы гэтых установаў. У зваротах да кіраўніцтва Міністэрства ўнутраных справаў праваабаронца, у прыватнасці, прапаноўваў абсталяваць камеры вонкамі, якія б прапускалі натуральнае дзённае святло, вентыляцыяй, разъмяшчаць па розных камерах зняволеных, што паляць і ня паляць, выдзяляць большую колькасць пітной вады, а ў ізалятарах, дзе ўтрымліваюцца жанчыны, задзейнічаць супрацоўнікаў з ліку жанчын. Пропановы Р. Кісьляка не засталіся без рэагавання, і кіраўніцтва ІЧУ часткова палепшила ўмовы ўтрыманья, аднак засталіся ня вырашанымі праблемы адсутнасці натуральнага асьвятлення ў камерах і недастатковага доступу сувязі паветра.

Некаторыя будынкі ўстановаў пенітэнцыярнай сістэмы знаходзяцца ў нездавальняющимі стане. Так, будынак СІЗА № 1 у Менску, які зьяўляеца помнікам архітэктуры XIX стагодзьдзя, даўно знаходзіцца ў неналежным стане, што было прызнана і адпаведнай дзяржаўнай камісіяй. 21 красавіка абвалілася адна з вежаў СІЗА, і хаця дадзенае здарэнне не прывяло да чалавечых ахвяраў, гэта падштурхнула кіраўніцтва МУС да вырашэння пытання пабудовы новага съледчага ізолятору.

Нягледзячы на тое, што яшчэ ў 2006 годзе пры Мінісцерстве і абласных упраўленнях юстыцыі былі створаныя камісіі па ажыццяўленню інфармацыйных установаў носяць несістэмныя характеристары, не былі пра-ведзеныя належныя дасьледаваныні ўмоваў утрыманья зняволеных

ВЫКАРЫСТАНЬНЕ КАТАВАНЬНЯЎ І ІНШЫХ ВІДАЎ...

з выпрацоўкай канкрэтных рэкамендацыяў адпаведным дзяржаўным органам па выпраўленыні выяўленых недахопаў.

Згодна з арт. 46 Закону “Аб ахове здароўя”, у выпадку захворваньня на сухоты, асобы могуць быць падвергнутыя прымусовай шпіталізацыі па рашэнні суда. Такім чынам, дыспансеры для хворых на сухоты таксама ў пэўнай ступені зьяўляюцца месцам прымусовага ўтыманьня грамадзянаў.

У траўні атрымала грамадзкі рэзананс сітуацыя, якая склалася ў Багушэўскай абласной бальніцы для хворых на сухоты (Віцебская вобласць). Нечалавечыя ўмовы знаходжаньня і лячэння ў медустанове сталі прычынай звароту пацыентаў у незалежныя СМІ. Хворыя скардзіліся на парушэнні санітарна-бытавых умоваў, дрэннае харчаванне, адсутнасць радыёкропак, газет і тэлевізараў, магчымасці наведваць лазыню і карыстацца душам, абмежаваныні ў прагулках.

У пачатку году ў Рэспубліканскай бальніцы для сухотнікаў у пасёлку Наваельня Гарадзенскай вобласці хворыя галадалі ў знак пратэсту супраць нездавальнічаючых умоваў аблугойуваньня.

У 2008 годзе актуальнай заставалася праблема празъмернага выкарыстання фізічнай сілы і съпецсродкаў супрацоўнікамі съпецпадразьдзяленніяў МУС пры разгоне ўдзельнікаў мірных масавых мера-прыемстваў, а таксама зьбіцьцё затрыманых.

Былі моцна зьбітыя ўдзельнікі мітынгу пратэсту прадпрымальнікай 10 студзеня Міхаіл Пашкевіч, Міхаіл Крываў і Арсень Пахомаў. Тацяну Цішкевіч пры затрыманні моцна ўдарылі па галаве, у Юрыйя Каксюка была зламаная рабрына. Нягледзячы на траўмы, затрыманыя правяліnoch у Цэнтры ізаляцыі правапарушальнікаў без аказаньня медыцынскай дапамогі, і толькі ў судзе адвакатка запатрабавала выклікаць для іх “хуткую дапамогу”.

У выніку сілавога разгону мірнай дэмантрацыі 25 сакавіка больш за 20 чалавек атрымалі траўмы рознай ступені цяжкасці, двое затрыманых — Яраслаў Грышчэння і Юрый Карэтнікаў былі шпіталізаваныя.

Фіксаваліся выпадкі катаўаньняў супрацоўнікамі міліцыі грамадзкіх актывістаў. 29 траўня, напярэдадні прыезду А. Лукашэнкі ў Бабруйск, быў прэвентыўна затрыманы мясцовы апазыцыйны палітык Алеś Чыгір, калі апоўначы вяртаўся дахаты разам з сям'ёй паслья адзначэння свайго дня народзінаў. У аддзяленні міліцыі № 1 УВД Бабруйскага гарвыканкаму актывіст быў зьбіты: яму расцягвалі шыю,

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

падыналі за валасы, рабілі “ластаўку”, кідалі на падлогу і ставілі на яго ногі, пагражалі адсекчы пальцы. Гэтымі дзеяньнямі кіраваў маёр Тоўсыцік з дапамогай старшыны Пашолкіна. На А. Чыгіра былі складзены адміністрацыйныя пратаколы з абвінавачаньнямі ў дробным хуліганстве і непадпарадкованыні супрацоўнікам міліцыі. 30 траўня, пасля таго, як судзьдзя Наталя Чарапуха вярнула супрацоўнікам міліцыі матэрыялы справы на дапрацоўку з-за істотных недахопаў, Алеся Чыгір адразу накіраваўся ў судмедэкспертызу, каб з'яніць пабоі. Активіст накіраваў скаргу на неправамоцныя дзеяньні супрацоўнікаў міліцыі ў прокуратуру і аддзел унутраных расcъследаваньняў УУС.

Барысаўская актывістка Алеся Ясюк 7 ліпеня была затрыманая ў Менску супрацоўнамі РУУС Цэнтральнага раёну, якія знайшлі ў яе сум-цы некалькі налепак з надпісам “Байкот”. У аддзяленыні міліцыі ў кабінет прыйшлі 2 чалавекі ў цывільным з відэакамерай, адзін з якіх сарваў з валасоў дзяяўчыны гумку, з'яніў акуляры і кінуў іх на падлогу, другі разадраў правую далонь да крыві. Потым у кабінет увайшла супрацоўніца міліцыі і пачала распранаць Алею дагала ў прысутнасці мужчын, нягледзячы на пратэсты затрыманай, пры гэтым усё гэта здымалася на відэакамеру. Пратрымаўшы 6 гадзінаў, Алею адпусцілі без складаньня пратаколу. Усім працэсам кіраваў маёр Анатоль Шытыка.

Трэба адзначыць, што інфармацыя аб выкарыстаныні катаваньня ў іншых жорсткіх відаў абыходжаныня носіць латэнтныя характеристары. Боль-шасць грамадзянаў не з'вяртаюцца са скаргамі на незаконныя дзеяньні службовых асобаў. У сітуацыі адсутнасці грамадзкага кантроля за дзеянасцю органаў МУС і іншых сілавых ведамстваў выпадкі перавышэння службовых паўнамоцтваў у значнай ступені застаюцца беспакаранымі.

10. Абмежаваньне права на свабоду і асабістую недатыкальнасць. Выкарыстаньне прымусовай працы

Права на свабоду і асабістую недатыкальнасць гарантуюцца міжнароднымі дакументамі ў галіне правоў чалавека і нацыянальнымі канстытуцыямі.

Універсалны характар правоў чалавека, згодна з арт. 2 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, азначае, што яны належаць кожнаму, незалежна ад расы, колеру скуры, полу, мовы, рэлігіі, палітычных ці іншых перакананьняў, нацыянальнага ці сацыяльнага паходжаньня, маёмыснага, саслоўнага ці іншага становішча. Адмаўленыне ўніверсалнасці правоў чалавека на карысыць пэўных інтэрэсаў разбурае саму сістэму правоў чалавека, адкрывае дарогу да бяспраўя, дыскрымінацыі і рэпрэсій.

У апошнія гады ўрадам Беларусі актыўна вядзеца кампанія супраць алкагалізму. Проблема алкагалізацыі грамадства сапраўды вельмі актуальная і патрабуе распрацоўкі дзяржаўной праграмы, скіраванай на яе мінімізацыю, на лячэнье і далейшую сацыяльную рэабілітацыю асобаў, якія пакутуюць на залежнасці ад алкаголю і наркотыкаў. Разам з тым дзяржаўныя органы пры правядзеніі мерапрыемстваў, накіраваных на барацьбу з гэтым сацыяльным злом, дапускаюць парушэнні правоў чалавека, неабгрунтавана пазбаўляюць людзей свабоды, прыніжаюць іх чалавечую годнасць.

Доўгі час наяўнасць у краіне такіх установаў, як лячэбна-працоўныя прафілакторыі (ЛПП), не афішавалася ўладамі, але ў апошнія часы гэта ўсё часцей становіцца тэмай дыскусіі. Неаднаразова на працягу году кіраунік дзяржавы і вышэйшая службовая асобы выказваліся аб неабходнасці пашырэння сістэмы ЛПП, будаўніцтве працоўных лагераў для алкаголікаў і нядбайных бацкоў і г. д. Гэтыя аbstавіны вымушаюць зьвярнуць пільную ўвагу на заканадаўчае рэгулюваньне і практику ізаліяцыі грамадзянаў у ЛПП, паколькі яны супярэчаць Канстытуцыі і некаторым нормам дзеючага заканадаўства, а таксама міжнародным стандартам у галіне правоў чалавека.

Першы лячэбна-працоўны прафілакторый зьявіўся ў СССР у 1967 годзе на тэрыторыі Казахскай ССР. У далейшым сістэма ЛПП актыўна

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

выкарыстоўвалася для прымусовай ізаліяцыі асобаў, якія пакутуюць на алкагалізм і наркаманію, парушаюць грамадзкі парадак і правілы “сацыялістычнага агульнага жыцця”. Грамадзяне накіроўваліся ў ЛПП па пастанове раённых судоў на тэрмін ад 6 месяцаў да 2 гадоў. Рашэнніе суду звязывалася канчатковым і абскарджаныню ў касацыйным парадку не падлягала. За ўцёкі з ЛПП была ўстаноўленая крымінальная адказнасць. Праваабаронцы ў СССР называлі ЛПП часткай карнай савецкай сістэмы.

25 кастрычніка 1990 г. Камітэт Канстытуцыйнага нагляду СССР прыняў Заключэнне “Аб заканадаўстве па пытаныні аб прымусовым лячэнні і працоўным перавыхаваныні асобаў, якія пакутуюць на алкагалізм і наркаманію”, у адпаведнасці з якім некаторыя нормы дзеячага тады заканадаўства СССР у гэтыя сферы, у тым ліку і саюзных рэспублік, былі прызнаныя не адпаведнымі Канстытуцыі СССР і міжнародным нормам у галіне правоў чалавека. Пасля распаду СССР сістэма ЛПП была ліквідаваная ў большасці былых савецкіх рэспублік, і на дадзены момант ужываецца ў толькі ў Беларусі, Туркменістане і Украіне.

У Беларусі сістэма ЛПП пасля 1991 году фактычна не ўжывалася. Адраджэнне практикі прымусовай ізаліяцыі грамадзянаў, якія пакутуюць на алкагалізм і наркаманію, пачалося ў канцы 90-х гадоў і ў апошнія гады атрымала шырокі распаўсюд. У краіне дзейнічаюць чатыры ЛПП: у г. Светлагорску (Гомельская вобл.), у г. Слуцку (Менская вобл.), жаночы ЛПП у г. Горкі (Магілёўская вобл.) і ў г. Наваградку (Гарадзенская вобл.). Яшчэ два ЛПП на дадзены момант знаходзяцца ў стадыі будаўніцтва (на базе былых калоній агульнага рэжыму). У 2008 годзе 844 чалавекі былі ізаліяваныя ў ЛПП па пастановах судоў, з іх 134 — жанчыны.

10

Працэдура накіравання грамадзянаў, якія пакутуюць на алкагалізм і наркаманію, у ЛПП рэгулюеца Законам Рэспублікі Беларусь “Аб мерах прымусовага ўзыдзеяньня ў дачыненьні да алкаголікаў і наркаманаў, якія сістэматачна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў”, прынятym Вярхоўным Саветам БССР 21 чэрвеня 1991 г., з улікам дапаўненняў і зьменаў, унесеных у дадзены Закон у 1994, 2000, 2008 гадах. У адпаведнасці з п.1 дадзенага Закону, хранічныя алкаголікі і наркаманы, якія сваімі паводзінамі, звязанымі са злоўжываннем алкаголем, або на глебе ўжывання наркатачных сродкаў сістэматачна парушаюць грамадзкі парадак або права іншых асобаў, могуць быць па рашэнні раённага (гарадзкога) суду прымусова іза-

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВА НА СВАБОДУ...

ляваныя на тэрмін ад аднаго да паўтара гадоў у лячэбна-працоўных прафілакторыях для іх медыка-сацыяльнай рэадаптациі з абавязковым прыцягненнем да працы.

У адпаведнасці з п. 3 Закону, асобы, прыцягнутыя больш за два разы на працягу году да ўстаноўленай заканадаўствам адказнасці за парушэнне грамадзкага парадку або правоў іншых асобаў, якія ўчынілі гэтыя правапарушэнні ў стане алкагольнага ап'янення альбо ў стане, выкліканым ужываньнем наркатычных сродкаў, псіхатропных, таксічных або іншых адурманяваючых рэчываў, накіроўваюцца ва ўстановы аховы здароўя для абсьледаванья і ўстаноўлення дыягназу аб хранічным алкагалізме або наркаманіі на падставе матываванай пастановы органу ўнутраных справаў. У выпадку ўхілення ад медыцынскага абсьледаванья асoba можа быць падвергнутая ва ўстаноўленым заканадаўствам парадку прымусоваму медыцынскаму абсьледаванню. Рашэнне аб прызнанні асобы хранічным алкаголікам або наркаманам прымаецца камісійна лекарамі-псіхіятрамі або лекарамі-нарколагамі псіхіяtryчных або наркалагічных установаў аховы здароўя.

Такім чынам, для накіраванья ў ЛПП неабходная наяўнасць двух фактараў: асoba павінна быць прызнаная хранічным алкаголікам або наркаманам, а таксама быць прыцягнутай да адміністрацыйнай адказнасці за парушэнне грамадзкага парадку або правоў іншых асобаў больш за два разы на працягу году.

Матэрыялы або накіраваныя хранічнага алкаголіка або наркамана ў лячэбна-працоўны прафілакторый разглядаюцца пры наяўнасці медыцынскага заключэння раённым (гарадзкім) судом па месцы яго жыхарства (у дачыненіі да асобаў, якія ня маюць сталага месца жыхарства — па месцы знаходжання ў момант узбуджэння хадайніцтва) у тэрмін не больш за дзесяць дзён у адкрытым судовым паседжанні з удзелам асобы, у дачыненіі да якой узбуджанае хадайніцтва, і па ягоным жаданні — абаронцы, з удзелам прокурора, у неабходных выпадках — з удзелам прадстаўнікоў грамадзкіх аўтнаньняў, працоўных калектываў і дзяржаўных органаў, а таксама членуў сям'і або блізкіх сваякоў.

Тэрмін ізалацыі ўстаноўлены Законам ад 1 да 1,5 года. Па прадстаўленні адміністрацыі ЛПП, па рашэнні суда, дадзены тэрмін можа быць зъменшаны.

У адпаведнасці з п. 2 Закону, асобы, накіраваныя ў лячэбна-працоўныя прафілакторы, карыстаюцца правамі грамадзянаў Рэспублікі Беларусь з абмежаваньнямі, якія вынікаюць з неабходнасці забесьпячэння прымусовай ізалацыі і медыка-сацыяльнай рэадап-

10

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

тацы і з абавязковым прыцягненнем да працы, якія ўстаноўленыя законам.

ЛПП знаходзяцца ў падпарадкаваньні Міністэрства ўнутраных справаў і ўпраўленьня ўнутраных справаў абласных выкананій камітэтаў. Парадак утрыманьня грамадзянаў у ЛПП рэгулюеца пастановамі МУС, а таксама Палажэннем “Аб лячэбна-працоўных прафілакторыях для алкаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак або права іншых асобаў”, зацверджаным Пастановай Вярховага Савету БССР ад 21 чэрвеня 1991 г. У адпаведнасці з п. 2 дадзенага Палажэння, асноўнай задачай лячэбна-працоўнага прафілакторыю зьяўляецца прымусовая ізаляцыя, медыка-сацыяльная рэадаптация з абавязковым прыцягненнем да працы асобаў.

У лячэбна-працоўных прафілакторыях устанаўліваецца рэжым, які забясьпечвае абавязковую ізаляцыю, выкананыне медыка-сацыяльных прадпісанняў і працоўных абавязкаў утрымліваемых у іх асобаў, а таксама сталы нагляд за імі. Асобам, якія зъмяшчаюцца ў лячэбна-працоўных прафілакторыях, не дазваляецца мець пры сабе асабістыя дакументы, гроши і прадметы, забароненныя для захоўваньня. Захаванасць асабістых дакументаў і грошай забясьпечваецца адміністрацыяй прафілакторыю. Пры наяўнасці дастатковых падставаў падзраваць асобу, якая зъмешчаная ў лячэбна-працоўным прафілакторыі, у намеры пранесці або атрымаць забароненныя прадметы яна падвяргаецца асабістаму дагляду, які праводзіцца толькі асобамі аднаго полу з даглядаемым. Яго пасылкі, перадачы і бандэролі таксама падлягаюць дагляду.

Да асобы, зъмешчанай у лячэбна-працоўны прафілакторый, калі яна аказвае фізічны супраціў персаналу прафілакторыю, праяўляе агрэсію або ўчыняе іншыя гвалтоўныя дзеяньні, дапускаеца ў мэтах прадухілення прычынення ёю шкоды акружающим або самой сабе ўжываныне фізічнай сілы, съпецыяльных сродкаў (наручнікі, гумовыя палкі, сродкі зъвязваньня, съпецыяльныя хімічныя рэчывы і іншыя съпецыяльныя сродкі, а таксама службовыя жывёлы) і агнястрэльнай зброі ў адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам.

Аналіз правілаў утрыманьня ў ЛПП съведчыць аб tym, што зъмешчаныя там асобы ўтрымліваюцца ва ўмовах строгай ізаляцыі, падобных на ўмовы і парадак утрыманьня ў калоніях агульнага рэжыму. Асабіліва варта адзначыць прадугледжаную вышэйуказаным палажэннем магчымасць ужывання агнястрэльнай зброі ў дачыненьні да ізаляваних грамадзянаў.

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВА НА СВАБОДУ...

Па інфармацыі, якая паступае ад асобаў, якія ўтрымліваюцца ў ЛПП, яны практычна не атрымліваюць медыцынскага лячэння. Асноўным “лячэннем” такіх асобаў зьяўляецца выключна працоўная тэрапія, у тым ліку іх праца выкарыстоўваецца ў інтэрэсах прыватных кампаній, а таксама для рамонту прыватных жылых памяшканьняў. Пры гэтым нізкая аплата працы ізаляваных у ЛПП грамадзянаў робіць яе практычна бясплатнай.

Такім чынам, Закон Рэспублікі Беларусь “Аб мерах прымусовага ўзыдзеяньня ў дачыненіі да алкаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў” устанаўлівае, што грамадзяне, якія пакутуюць на алкагалізмі і наркаманіі, падвяргаюцца прымусовай ізаляцыі на падставе пастановы раённага суда. Аналіз правілаў і ўмоваў утрыманьня съведчыць, што прымусовая ізаляцыя зьяўляецца нічым іншым, як пазбаўленнем волі. У дадзеным выпадку пазбаўленне волі адбываецца па-за межамі крымінальнага перасьледу, г. зн., не ў сувязі з учыненым злачынствам і не згодна з прысудам суда. Адзінмі падставамі для такой ізаляцыі зьяўляюцца хранічны алкагалізм або наркаманія асобы і прыцягненіе яе больш за два разы да адміністрацыйнай адказнасці за правапарушэніні, звязаныя з парушэннем грамадзкага парадку або інтэрсаў іншых асобаў. Гэта значыць, што пазбаўленне волі або прымусовая ізаляцыя на тэрмін да году і шасці месяцаў адбываецца выключна ў сувязі з хваробай грамадзяніна (хранічны алкагалізм або наркаманія) і яго антыграмадzkімі паводзінамі. Пры гэтым варта адзначыць, што за учыненныя правапарушэніні дадзеныя асобы ўжо былі прыцягнутыя да адміністрацыйнай адказнасці ва ўстаноўленым законам парадку, г. зн., ужо панеслы адказнасць за пэўныя супрацьпрайныя дзеяньні. У дадзеным выпадку юрыдычны статус такіх “ізаляваных у ЛПП” асобаў на вызначаны: яны не зьяўляюцца асуджанымі альбо адміністрацыйна арыштаванымі. Паняцце “ізаляваны” не прадугледжана ніякім іншымі заканадаўчымі актамі, акрамя як дадзеным Законам.

10

Разам з тым працягласць і ўмовы ізаляцыі асобаў у ЛПП, па сутнасці, зьяўляюцца нічым іншым, як пазбаўленнем волі, якое можа быць прызначанае выключна ў выпадку прызнаньня асобы вінаватай ва учыненіі злачынства, калі яе віна будзе даказаная ўступішым у сілу прысудам суда.

У адпаведнасці з ч. 1 арт. 25 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, дзяржава забяспечвае свабоду, недатыкальнасць і годнасць асо-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

бы. Абмежаваньне або пазбаўленьне асабістай свабоды магчыма ў выпадках і парадку, устаноўленых законам. У Рэспубліцы Беларусь пазбаўленьне альбо абмежаваньне волі магчыма выключна ў межах крымінальнага перасылду за ўчыненныя злачынныя дзеяньні, на падставе ўступішага ў сілу прысуду суда. Падставы абмежаваньня або пазбаўленія асабістай свабоды магчымыя ў выпадках і парадку, устаноўленым законам — Крымінальным кодэкsem Рэспублікі Беларусь. Ізаліцяя, г. зн. пазбаўленьне волі грамадзянаў на тэрмін да 1,5 гадоў на падставе пастановы суда, вынесенага ў межах грамадзянскай, а не крымінальнай судавытворчасці, не зъяўляецца працэдурай, устаноўленай законам. Такім чынам, Закон Рэспублікі Беларусь “Аб мерах прымусовага ўзыдзяяньня ў дачыненьні да алкаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў” знаходзіцца ў відавочнай супярэчнасці з Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь і парушае свабоду і недатыкальнасць асобы.

Акрамя таго, прадугледжаная дадзеным Законам працэдура прымусовага лячэння асобаў, якія пакутуюць на хранічны алкагалізм або наркаманію, супярэчыць Закону Рэспублікі Беларусь “Аб ахове здароўя”, паколькі прадугледжвае меры прымусовага медыцынскага лячэння. У адпаведнасці з дадзеным Законам, медыцынская дапамога ў Рэспубліцы Беларусь носіць добраахвотныя характеристы. Выключэнне складаюць меры прымусовага медыцынскага лячэння, прызначаныя ў адпаведнасці з прысудам суда ў сувязі з учыненнем крымінальнага злачынства, г. зн., у межах крымінальнага працэсу. Дадзены від прымусовага медыцынскага лячэння рэгулюеца нормамі Крымінальна-працэсуальнага кодэкса. Выключэнне таксама складаюць выпадкі прымусовай псіхіяtryчнай дапамогі асобам, якія пакутуюць на псіхічных расстройствах і ўяўляюць пагрозу сабе альбо акружающим (арт. 30 Закону Рэспублікі Беларусь “Аб псіхіяtryчнай дапамозе і гарантыйах правоў грамадзянаў пры яе аказаньні”), а таксама выпадкі прымусовага лячэння асобаў, якія пакутуюць на захворваньні, што ўяўляюць небясьпеку для здароўя насельніцтва (арт. 46 Закону Рэспублікі Беларусь “Аб ахове здароўя”). У апошнім выпадку прымусове лячэнне ажыццяўляецца на падставе рашэння суда, якое выносіцца ў межах съпецыяльнай грамадзянской вытворчасці (арт. 391-393 ГПК РБ). Пры гэтым падставай для такой прымусовай шпіталізацыі зъяўляецца наяўнасць у асобы захворваньня, якое наносіць шкоду здароўю грамадзянаў. Пералік такіх захворваньняў устаноўлены Пастановай Міністэрства аховы здароўя Рэспублікі Беларусь ад 13 чэрвеня 2002 № 31 “Аб зацьвярджэнні пераліку захвор-

АБМЕЖАВАНЬНЕ ПРАВА НА СВАБОДУ...

ваньняў, якія ўяўляюць небясьпеку для здароўя насельніцтва". У дадзеным пераліку такія захворваньні, як хранічны аллагалізм або наркаманія, не ўказаныя.

У выпадку накіравання ў ЛПП прымусовае медыцынскае лячэнне ажыцьцяўляеца па-за крымінальным працэсам і не ў сувязі з неабходнасцю аказання псіхіяtryчнай дапамогі альбо ў мэтах абароны здароўя насельніцтва. Такім чынам, прадугледжаная Законам "Аб мерах прымусовага ўзьдзеяньня ў дачыненых да аллаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў" практика ўжывання прымусовай медыцынскай дапамогі супярэчыць Закону "Аб ахове здароўя" і парушае законныя права грамадзянаў, іх асабістую недатыкальнасць.

Прымусовае прыцягненне грамадзянаў да працы, прадугледжанае Законам "Аб мерах прымусовага ўзьдзеяньня ў дачыненых да аллаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў", супярэчыць арт. 41 Канстытуцыі, які ўстанаўлівае працу як права, а не абавязак грамадзянаў. Варта таксама адзначыць, што ў дадзеным выпадку ажыцьцяўляеца прымусовае прыцягненне да працы не асуджаных за крымінальнае злачынства, а хворых грамадзянаў. Пры гэтым прымусовая праца разглядаецца як адзін з відаў "лячэння", від "медыка-сацыяльнай рэадаптациі".

Неабходна адзначыць, што Закон "Аб мерах прымусовага ўзьдзеяньня ў дачыненых да аллаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў" супярэчыць і міжнародным нормам у галіне правоў чалавека, у прыватнасці, арт. арт. 8 і 9 Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах.

Так, у адпаведнасці з п. 3 а) арт. 8 Пакту, ніхто не павінен змушацца да прымусовай або абавязковай працы. б) у тых краінах, дзе ў выглядзе пакарання за злачынства можа прызначацца пазбаўленне волі, спалучанае з катаржнымі працамі, пункт 3 а) ня лічыцца перашкодай для выканання катаржных працаў па прысудзе кампетэнтнага суда, які прызначыў пакаранье. Паводле п.3 с), тэрмінам "прымусовая або абавязковая праца" не ахопліваюцца: i) якая б то ні была не ўзгаданая ў падпункце б) праца або служба, якую, як правіла, павінна выконваць асоба, якая знаходзіцца ў зняволені на падставе законнага распараджэння суда, або асоба, умоўна вызваленая ад такога зняволеня; ii) якая б то ні была служба вайсковага характеру, а ў тых краінах, у якіх прызнаюцца адмова ад ваеннай службы па палітычных або рэлігійна-этычных матывах, якая б то ні была служба,

10

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

прадугледжаная законам для асобаў, якія адмаўляюцца ад ваеннай службы па такіх матывах; iii) якая б то ні была служба, абавязковая ў выпадках надзвычайнага становішча або бедства, што пагражаюць жыццю або дабрабыту насельніцтва; iv) якая б то ні была праца або служба, якая ўваходзіць у звычайныя грамадзянскія абавязкі.

Артыкул 9 Пакту гарантую чалавеку права на свабоду і асабістую недатыкальнасць. Ніхто ня можа быць падвергнуты адвольнаму арышту або ўтрыманню пад вартай. Ніхто не павінен быць пазбайдылены волі інакш, як на такіх падставах і ў адпаведнасці з такой працэдурай, якая ўстаноўленая законам.

Такім чынам, Закон Рэспублікі Беларусь “Аб мерах прымусовага ўзыздзеяньня ў дачыненьні да алкаголікаў і наркаманаў, якія сістэматычна парушаюць грамадзкі парадак і права іншых асобаў” і практика прымусовай ізаляцыі грамадзянаў у ЛПП, іх прымусовага лячэння і прыцягнення да працы зьяўляеца грубым парушэннем правоў чалавека. ЛПП і да таго падобныя ўстановы зьяўляюцца нічым іншым, як спадчынай савецкай і нават сталінскай таталітарнай сістэмы.

11. Праваабарончая дзейнасьць. Ціск на праваабаронцаў і праваабарончыя арганізацыі

На працягу 2008 году беларускія праваабаронцы, аб'яднаныя ў розныя арганізацыі і групы, а таксама індывидуальна, праводзілі актыўную працу па абароне ахвяраў парушэнняў правоў чалавека, зборы і распайсюдзе праваабарончай інфармацыі, рабілі аналіз і давалі ацэнкі сітуацыі з правамі чалавека, удзельнічалі ў міжнародных канферэнцыях па праваабарончай тэматыцы, арганізаваных Еўрасаюзам, Саветам Еўропы, АБСЕ.

У першай палове году былі прадпрыятыя заходы па дыскрэдытацыі беларускіх праваабаронцаў праз афіцыйныя СМІ. Пасля таго як 12 чэрвеня праваабаронцы абвясцілі пра намер праводзіць шырокую кампанію “Праваабаронцы за свабодныя выбары” з мэтай маніторынгу парламенцкіх выбараў, у гэты ж дзень на Першым дзяржаўным тэлеканале быў праанансаваны сюжэт з паклённіцкім звесткамі адносна яе арганізатораў. 15 чэрвеня сюжэт быў паказаны ў праграме навінаў “Панарама”, дзе са спасылка на адзін з сайтаў “палітлага”, нядаўняга супрацоўніка Адміністрацыі презідэнта съцвярджалася, што праваабаронцы Алесь Бяляцкі і Алег Гулак скралі 400 тысячаў даляраў, выдаткованых на правядзенне маніторынгу.

Напярэдадні выбарчай кампаніі на Першым дзяржаўным тэлеканале быў паказаны пропагандысцкі дакументальны серыял “Сетка”, дзе дэманстраваліся вокны прыватнай кватэры і паведамлялася, што там знаходзіцца офіс незарэгістраванай арганізацыі Праваабарончы цэнтр “Вясна”, якая займаецца дыскрэдытацыяй Беларусі (нагадаем, што “дыскрэдытацыя Рэспублікі Беларусь” перасъедаецца ў крымінальным парадку). У гэтым жа сюжэце з негатыўнымі каментарамі паказваліся здымкі прыватнага жыльля старшыні ліквідаванага ўладамі Праваабарончага цэнтра “Вясна” А. Бяляцкага. У чэрвені яшчэ некалькі разоў ягонае прозвішча згадвалася ў негатыўным плане ў разнастайных тэлесюжэтах.

Кампанія праверкі даходаў і маёмынкі праваабаронцаў была распачатая ўладамі таксама ў чэрвені. Прадпісаныні прадставіць дэкларациі

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

рацыі пра даходы і маёмасьць ад Міністэрства па падатках і зборах атрымалі старшыня “Беларускага Хельсінскага камітэту” Алег Гулак, экс-старшыня БХК Тацяна Процька, сябра БХК Зыміцер Маркушэўскі, старшыня ліквідаванага Праваабарончага цэнтру “Вясна” Алеся Бяляцкі, праваабаронца Валянцін Стэфановіч, а таксама члены іх сем'яў.

Асаблівую ўвагу ўлады надавалі перамяшчэнню праваабаронцаў праз беларускую мяжу. Так, з вясны 2008 году ў съпецыяльныя сьпісы памежнікаў былі ўключаныя праваабаронцы Алеся Бяляцкі, Валянцін Стэфановіч, Уладзімір Лабковіч, Тацяна Рэвяка, Віктар Сазонаў, Уладзімір Хільмановіч. Пры кожным перасячэнні мяжы съпецыяльнаому дogleяду падвяргаліся іх рэчи, у адносінах да некаторых складаліся съпецыяльныя Акты аб правядзеніі мытнага дагляду.

1 траўня на мытні “Варшаўскі мост” у старшыні “Беларускага Хельсінскага камітэтуту” Алега Гулака і рэгіянальнага актыўіста БХК Эдуарда Баланчука былі сканфіскаваныя два нотбукі і некалькі тысячаў еўра. На запыт у дзяржаўныя мытны камітэт праваабаронцам адказалі, што па пытаньнях аргтэхнікі і грошай яны павінныя звязратацца ў КДБ.

Актыўныя дзеяньні праваабаронцаў выклікалі рэпрэсіі ў дачыненьні да іх з боку беларускіх уладаў. Так, 27 сакавіка ў Віцебску падчас аказыння прававой дапамогі журналісту Вадзіму Баршчэўскаму, у кватэры якога на той час праводзіўся ператрус, быў затрыманы прадстаўнік “Беларускага Хельсінскага камітэтуту” Павел Левінаў. На яго склалі пратакол адміністрацыйнага правапарушэння з абвінавачаннем у нецэнзурнай лаянцы і непадпрадкаваныні патрабаваныям супрацоўнікаў міліцыі. У знак пратэсту супраць парушэння ягоных правой і фальсіфікацыі дакументаў, на падставе якіх было вылучанае абвінавачанне, а таксама з мэтаю прыцягнуць увагу да гэтага выпадку П. Левінаў абвясьціў галадоўку, пра што пісьмова паведаміў выконваючаму абвязкі пракурора Віцебскай вобласці А. Лескаўцу. Пасьля 14-ці дзён галадоўкі праваабаронца вымушаны быў спыніць яе з-за пагрозаў для здароўя. 26 траўня, пасьля некалькіх паседжанняў, суд прызнаў П. Левінава вінаватым і вынес пастанову аб адміністрацыйным арышце на 10 сутак і штрафе ў памеры 20 базавых величыняў. 15 ліпеня П. Левінаў накіраваўся на прыём да пракурора Віцебскай вобласці, каб дабіцца адмены незаконнага судовага рашэння па ягонай справе. Пракурор абяцаў разабрацца, аднак пры выхадзе з будынку прокуратуры праваабаронца гвалтам быў затрыманы супрацоўнікамі АМАПу. У РУУС Першамайскага раёну, куды даставілі П. Левінава, яму стала кепска, і “хуткая дапамога” адвезла яго ў 2-ю клінічную

ПРАВААБАРОНЧАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ. ЦІСК НА ПРАВААБАРОНЦАЎ...

балыніцу. Дзяжурны кардыёлаг пасъля размовы па тэлефоне з невядомымі адмовіўся шпіталізаваць праваабаронцу. Выходзячы з бальніцы, П. Левінаў страціў прытомнасць і патрапіў у рэанімацыю — у яго здарыўся гіпертанічны крыз. Усю ноч палату, у якой ляжаў П. Левінаў, съцераглі чацьвёра міліцыянтаў, а зранку пасъля выпіскі міліцыянты адразу даставілі яго ў ізалятар часовага ўтрыманья, дзе ён адбыў вызначанае яму пакаранье.

23 траўня ў кватэры віцебскага праваабаронцы Леаніда Сьвеціка супрацоўнікамі КДБ на працягу 9 гадзінаў праводзіўся ператрус, у выніку якога была канфіскаваная аргтэхніка і друкаваная прадукцыя. Пасъля гэтага праваабаронцу некалькі гадзінай дапытвалі ў КДБ. Усе гэтыя дзеяньні праводзіліся ў межах крымінальнай справы, узбуджанай 20 траўня па артыкуле 130.1 Крымінальнага кодэксу — “распальваныне нацыянальнай і рэлігійнай варожасці”, па якой Л. Сьвецік напачатку праходзіў як съведка, а затым — як падазраваны. Праваабаронца на працягу апошніх гадоў дапамагаў асобам, якія атрымлівалі пагрозы ад неанацысцкай арганізацыі РНЕ (сябрам КХП-БНФ Яну Дзяржайцаву і Яну Тапыгу, грамадзкай актыўістцы Вікторыі Дашкевіч, рэдактару бюлетэню “Кур’ер з Віцебску” Уладзіміру Базану, экспаршыні гарадзкай арганізацыі АГП Алене Залескай) звязратацца ў прокуратуру ды іншыя дзяржавныя органы са скаргамі. У верасні крымінальная справа ў дачыненьні да Л. Сьвеціка была прыпыненая, а праваабаронца апынуўся пад падпісаку аб нявыезьдзе. Варта адзначыць, што за апошні час Л. Сьвецікам было падрыхтавана 5 скаргаў на парушэнні правоў беларускіх грамадзянаў, якія былі прынятыя да разгляду Камітэтам па правах чалавека ААН.

26 чэрвеня супрацоўнікамі міліцыі і КДБ была праведзеная съпецаперацыя па затрыманьні сябра “Беларускага Хельсінскага камітэту”, аднаго з удзельнікаў маніторынгу выбараў Эдуарда Баланчука. Ягоная машина была затрыманая супрацоўнікамі міліцыі і КДБ калі офісу БХК у Менску, дзе ў гэты час праходзіла нарада праваабаронцаў. Э. Баланчука абвінавацілі ў непадпрадкаваныні патрабаваныямі супрацоўнікамі міліцыі і дробным хуліганстве. На наступны дзень праваабаронца быў асуджаны на 10 сутак адміністрацыйнага арышту і штрафу ў памеры 30 базавых велічыняў, а з ягонай машины супрацоўнікамі КДБ было канфіскавана 10 ноутбукаў.

7 ліпеня ў межах крымінальнай справы, узбуджанай паводле ч. 3 арт. 339 Крымінальнага кодэксу (“асабліва злоснае хуліганства”) па факце выбуху, учыненага ўначы з 3 на 4 ліпеня ў Менску, быў затрыманы ў якасці падазраванага і правёў 10 сутак у зняволеніі моладзевы актыўіст і праваабаронца Ільля Богдан. У кватэры, дзе ён

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

жыве, быў праведзены ператрус, у выніку якога быў канфіскаваны нотбук і дакументы, датычныя праваабарончай дзеянасці. Крымінальны перасьлед адносна І. Богдана праз некалькі месяцаў быў спынены ў сувязі з адсутнасцю складу злачынства, а нотбук і праваабарончыя матэрыялы вернутыя.

У ліпені ў межах рассьледаванья справы аб арганізацыі выбуху ў Менску ва ўпраўленыні КДБ Гародні быў дапытаны праваабаронца Віктара Сазонаў, у яго былі ўзятыя адбіткі пальцаў. Праз тыдзень праваабаронцу зноў выклікалі ў міліцыю для атрыманья біяметрычных дадзеных.

6 сакавіка ў прыватны дом бабруйскага праваабаронцы Ігара Ходзькі пад выглядам пажарнага агляду ўварваліся некалькі чалавек. Яны правялі ператрус і канфіскавалі каля 500 асобнікаў газеты "Свабода". Праваабаронца І. Ходзька і грамадзкі актыўіст А. Чыгір пры спробе перашкодзіць правядзеніню незаконных дзеяньняў прадстаўнікоў улады былі зьбітыя.

8 чэрвеня ў Гомелі падчас правядзенія семінару праваабаронцаў з актыўістамі моладзевага дэмакратычнага руху на тэму прэвентыўнай абароны, у офіс абласной арганізацыі АГП, дзе адбывалася сустрэча, увайшлі чатыры супрацоўнікі міліцыі. Прычынай свайго зъяўленьня яны назвалі пошук зъбеглага злачынцы, які, згодна з атрыманай ананімнай інфармацыяй, хаваецца па гэтым адресе. Міліцыянты выклікалі съпецназ, правялі дагляд памяшканьня, перапісалі пашпартныя дадзеняя прысутных, затым пакінулі памяшканыне.

У офісным памяшканыні навапалацкіх праваабаронцаў у сьнежні невядомымі былі пашкоджаныя ралеты на воках і намаляваная на сцяне свастыка.

Драматычна ў некаторых гарадах Беларусі разьвіваліся падзеі, звязаныя са сьвяткаваннем 60-й гадавіны прыняцця Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека. 10 сьнежня ў Гародні пры раздачы тэкстаў Дэкларацыі ды іншых праваабарончых матэрыялаў былі затрыманыя праваабаронцы і журналісты Віктар Сазонаў, Уладзімір Хільмановіч, Ян Роман, Алег Каленкоў. У РУУС Ленінскага раёну ва ўсіх былі ўзятыя тлумачэнні, канфіскаваныя накідкі з надпісам "60 гадоў Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека" і тэксты Дэкларацыі. Праз дзве з паловай гадзіны затрыманых адпусцілі.

У гэты ж дзень у Магілёве былі затрыманыя і некалькі гадзінаў правялі ў апорным пункце аховы парадку праваабаронцы і юрысты незалежнага прафсаюзу Аляксандар Карапёў і Аляксандар Падалян, якія раздавалі мінкам тэкст Усеагульнай дэкларацыі.

ПРАВААБАРОНЧАЯ ДЗЕЙНАСЬЦЬ. ЦІСК НА ПРАВААБАРОНЦАЎ...

У Менску 10 сіння пры раздачы Дэкларацыяў на прасьпекце Незалежнасці з ужываньнем гвалту былі затрыманыя праваабаронцы Алесь Бяляцкі, Уладзімір Лабковіч, Алег Мацкевіч, Марына Статкевіч, Валянцін Стэфановіч, Сяргей Сыс, Ірына Тоўсьцік, а таксама моладзевыя актывісты Франак Вячорка, Сяржук Карповіч, Антон Койпіш, Сяргей Семянюк. Усе яны былі дастаўлены ў РУУС Цэнтральнага раёну, дзе іх пратрымалі каля дзвіюх гадзінай, а затым выпусцілі, сканфіскаваўшы тэксты Дэкларацыяў і накідкі з надпісам “60 гадоў Усеагульной дэкларацыі правоў чалавека”.

Спрабы праваабаронцаў адсвятковаць 60-ю гадавіну прыняцця Усеагульной дэкларацыі правоў чалавека шляхам правядзення санкцыяняваных акцыяў натыкаліся на перашкоды з боку ўладаў. Так, Віцебскі гарвыканкам адмовіў Паўлу Левінаву ў правядзеніі пікетаў на той падставе, што месца іх правядзення было занятае ў жылых кварталах гораду, а не ў загадзя вызначаных гарадзкіх парках на краі абласнога цэнтра. Спрабы абскарджаць рашэння выканкаму аб забароне пікетаў у судзе ня мелі станоўчага выніку.

Мітынг у гонар 60-х угодкаў Усеагульной дэкларацыі правоў чалавека быў дазволены Берасцейскім гарвыканкамам на стадыёне “Лакаматыў”. Разам з тым напярэдадні міліцыянтамі былі затрыманыя актывісты Зінаіда Міхнюк і Валянціна Лазарэнкаў, якія на вуліцы раздавалі запрашэнні на санкцыяняванае мерапрыемства.

Баранавіцкія гарадзкія ўлады ўвогуле не адразгавалі на прапановану мясцовых праваабаронцаў і грамадзкіх актывістаў аб разъмяшчэнні ў горадзе хаця ў адной інфармацыйнай расыцяжкі да 60-й гадавіны Усеагульной дэкларацыі. Адначасова быў арганізаваны ціск на падпісантаў дадзенага звароту. Так, 4 сіння супрацоўнік міліцыі прыйшоў на кватэру да праваабаронцы Сяргея Гоўшы і паведаміў, што ён накіраваны з праверкай намеснікам начальніка баранавіцкай міліцыі, бо ў іх з'явілася інфармацыя, што ў кватэры праваабаронцы знаходзіцца забароненая літаратура. Ордэр на правядзеніе ператрусу прад'яўлены ня быў.

Такім чынам, на працягу 2008 году ўмовы працы беларускіх праваабаронцаў былі набліжаныя да экстремальных. За праваабарончую дзейнасць яны неаднаразова атрымлівалі пагрозы, затрымліваліся, асуджаліся, у іх памяшканнях праводзіліся дагляды і ператрусы, канфіскоўвалася офісная тэхніка. Тым ня менш, эфектыўная дзейнасць, накіраваная на абарону правоў чалавека ў краіне, працягвалася.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ДАДАТАК 1

P6_TA-PROV(2008)0071

Беларусь

Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту па Беларусі ад 21 лютага 2008 г.

Еўрапейскі Парламент,

— улічваючы свае папярэднія рэзалюцыі па сітуацыі ў Беларусі, у прыватнасці рэзалюцыю ад 6 красавіка 2006 па сітуацыі ў Беларусі пасля прэзідэнцкіх выбараў 19 сакавіка 2006¹,

— улічваючы дэкларацыю Камісіі ад 21 лістапада 2006 аб гатоўнасці Еўрапейскага Саюзу ўзнавіць ягоныя адносіны з Беларусью і яе народам у межах Еўрапейскай палітыкі добрауседзства (ЕПД),

— улічваючы сваю Прэмію Сахарава за свабоду думкі, прысуджаную Беларускай Асацыяцыі Журналістаў 14 сінегня 2004 і Аляксандру Мілінкевічу 13 сінегня 2006,

— улічваючы Правіла 115(5) сваіх Працэдурных Правілаў,

А. паколькі ён неаднаразова асуджаў несапраўдныя прэзідэнцкія, парламенцкія і мясцовыя выбары ў Беларусі,

Б. паколькі ён заклікаў Савет і Камісію ўнесці прапановы адносна далейшага ціску на рэжым Лукашэнкі ў межах міжнародных арганізацый і патрабаваў, каб быў вылучаны поўны пакет канкрэтных і мэтанакіраваных санкцыяў, якія сурова караюць адказных за прыгнёт без прычыненьня дадатковых пакутаў грамадзянам Беларусі,

В. паколькі ён у прыватнасці асуджаў той факт, што мясцовая дэмагратыя, якая зьяўляецца падмуркам любога дэмагратычнага кіравання і выражает волю звычайных людзей дзеля ажыццяўлення іх сапраўдных надзеяў і чаканьняў, ігнаравалася ў Беларусі,

Г. паколькі пастаянны палітычны і адміністрацыйны ўціск недзяржайных арганізацый у Беларусі пагражае іх існаванню і падрывае іх незалежнасць,

Д. паколькі ў студзені 2008 адбылася серыя акцыяў пратэсту прадпрымальнікаў у Менску, лідэры якіх затрымліваліся, а часта і зьбіваліся,

Е. Паколькі нядайна адбыліся пазітыўныя зъмены адносна заснавання дэлегацыі Камісіі ў Менску,

1. Выказвае глыбокое шкадаванье ў сувязі з адсутнасцю паліпшэння сітуацыі з дэмагратыяй, правамі чалавека і вяршэнствам

ДАДАТКІ

права ў Беларусі; указвае, што пастаянныя адвольныя арышты актывістаў грамадзянскай супольнасці і апазіцыі (асабліва часовае затрыманье Аляксандра Мілінкевіча) і перасьлед незалежных мас-медиа супярэчаць нядаўнім выказваныям Беларускага Ураду аб ягоным жаданыні палепшыць адносіны з Еўрапейскім Саюзам;

2. Выказвае сваё шкадаваныне з нагоды асуджэння журнالіста Аляксандра Зыдзівіжкова да трох гадоў турэмнага зняволеня, мяркуючы, што пакараныне зьяўляецца неапраўдана жорсткім, і заклікае Беларускі Урад перагледзець ягонае рашэнне;

3. Адзначае нядаўніе вызваленіе некалькіх актывістаў дэмакратичнай апазіцыі, уключаючы лідэраў моладзевага руху Беларускага Народнага Фронту і "Маладога Фронту", і разам з тым асуджае арышт актывістаў на 15 дзён і пагрозы іх выключэння з вышэйших навучальных установаў пасля мірных дэманстрацыяў 16 студзеня 2008, праведзеных дзеля адзначэння дня салідарнасці са зняволенымі актывістамі беларускай апазіцыі і сем'ямі зынікльых вядомых беларусаў;

4. Заклікае беларускія ўлады неадкладна і безумоўна вызваліць апошняга палітычнага зняволенага Аляксандра Казуліна і спыніць запалохваныне, перасьлед, мэтавы арышт і палітычна матываваны судовы перасьлед актывістаў дэмакратичнай апазіцыі і грамадзянскай супольнасці ў Беларусі;

5. Вітае нядаўнія зрухі, звязаныя са згодай на заснаваныне дэлегацыі Камісіі ў Менску ў якасці пазітыўнага кроку да ўзнаўлення дыялогу з Еўрапейскім Саюзам; заахвочвае Камісію выкарыстаць поўны патэнцыял адкрыцця дэлегацыі;

6. Узгадвае, што 21 лістапада 2006 Еўрапейскі Саюз абвясціў сваю гатоўнасць узнавіць адносіны з Беларусью і яе народам у межах ЕПД, як толькі Беларускі Урад прадэманструе павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў і асноўных правоў беларускага народу;

7. Падкрэслівае, што для ўступлення ў любы рэальны дыялог з ЕС Беларусі неабходна выкананы астатнія ўмовы, прадстаўленыя ў "недакументе" пад называю "Што Еўрапейскі Саюз мог бы прынесці Беларусі", у тым ліку: вызваленіе палітычных зняволеных, адмену съмяротнага пакараныня, забесьпячэнне свабоды мас-медиа і права на самавыражэнне, незалежнасць судовай улады і павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў і асноўных правоў беларускага народа;

8. Асуджае той факт, што Беларусь зьяўляецца адзінай краінай Еўропы, у якой дасюль існуе съмяротнае пакараныне, што супярэчыць еўрапейскім каштоўнасцям;

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

9. Заклікае беларускія ўлады адмініціц Дэкрэт № 70 ад 8 лютага 2008, прадпісаныні якога парушаюць права беларускіх грамадзянаў на адукацыю, ствараючы перашкоды пры паступленыні ў вышэйшыя навучальныя установы;

10. Заклікае беларускія ўлады выконваць рэкамендацыі Арганізацыі па Бясьпецы і Супрацоўніцтву ў Еўропе (АБСЕ) пры арганізацыі надыходзячых парламенцкіх выбараў, прызначаных на 28 верасьня 2008; заклікае Урад прадстаўвіць прадстаўнікам дэмакратычнай апазіцыі доступ у выбарчыя камісіі, прадстаўвіць рэгістрацыю ўсім кандыдатам у парламент і іх назіральнікам і не ствараць перашкоду для ўсеабдынага і поўнага міжнароднага назіраныня за выбарамі;

11. Заклікае Савет і Камісію прадпрыніць далейшыя крокі па спрашчэнні і лібералізацыі візвых працэдураў для беларускіх грамадзянаў, паколькі толькі такія дзеяньні могуць дапамагчы ў дасягненні галоўных мэтаў палітыкі Еўрапейскага Саюзу ў дачыненні да Беларусі, а менавіта — спрыяць інтэнсіфікацыі контактаў паміж людзьмі і дэмакратызацыі краіны; у сувязі з гэтым заклікае разглядзець магчымасць зыніжэння кошту візаў для беларускіх грамадзянаў, якія ўяджаюць на Шэнгенскую тэрыторыю, што зьяўляецца адзіным шляхам прадухіленыня ўзрастаючай ізаляцыі Беларусі і яе грамадзянаў;

12. Заклікае краіны-удзельніцы Шэнгенскага пагадненія выкарыстоўваць усе даступныя інструменты (нацыянальныя візавыя кошты) дзеля спрыяньня перамяшчэнню беларускіх грамадзянаў па тэрыторыі кожнай з краінаў-удзельніц;

13. Заклікае Савет, Камісію і міжнародную супольнасць у цэлым пашырыць падтрымку грамадзянскай супольнасці ў Беларусі, у прыватнасці павысіць фінансавую падтрымку незалежным мас-медыям, недзяржаўным арганізацыям і беларускім студэнтам, якія навучаюцца за мяжой; вітае фінансавую падтрымку, якая аказваецца Камісіяй Еўрапейскаму гуманітарнаму ўніверсітэту ў Вільні (Літва); заклікае Савет і Камісію разгледзець фінансавую падтрымку існуочага праекту, скіраванага на стварэнне незалежнага беларускага тэлевізійнага канала БелSat;

14. Выказвае салідарнасць з аўяднанай дэмакратычнай апазіцыяй Беларусі і лідэрам гэтага руху Аляксандрам Мілінкевічам, а таксама з усімі беларускімі грамадзянамі, якія імкнуцца да незалежнай, дэмакратычнай і адкрытай Беларусі, заснаванай на вяршэнстве права; заахвочвае лідэраў апазіцыі дэмантраваць еднасць і прыняць рашэнье адносна парламенцкіх выбараў;

15. Выказвае шкадаваныне ў сувязі з неаднаразовымі адмовамі беларускіх уладаў у выдачы візаў дэпутатам Еўрапейскага Парламенту

ДАДАТКІ

на працягу апошніх двух гадоў; заклікае беларускія ўлады не ствараць перашкодаў візітам дэлегацыі Еўрапейскага Парламенту па адносінах з Беларусью і атрыманью непасрэднага досьведу ў Беларусі;

16. Асуджае абмежаваныні, накладзеныя беларускімі ўладамі на замежнае духавенства з мэтай абмежавання ягонага доступу ў краіну дзеля працы ў рэлігійных арганізацыях і заклікае беларускія ўлады адмяніць гэтыя абмежаваныні;

17. Даручае свайму Прэзідэнту перадаць гэтую рэзалюцыю ў Савет, Камісію, парламенты і ўрады краінаў-удзельніц, Генеральному Сакратару Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, Парламенцкай Асамбліі АБСЕ і Савету Еўропы, а таксама беларускім уладам.

¹ OJ C 293 E, 2.12.2006, p. 304.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ДАДАТАК 2

P6_TA(2008)0239

Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту ад 22 траўня 2008 г. па арышце палітычных апанентаў у Беларусі

Еўрапейскі Парламент,

— улічваючы свае папярэднія рэзалюцыі па сітуацыі ў Беларусі, у прыватнасці рэзалюцыю ад 6 красавіка 2006 па сітуацыі ў Беларусі пасля презідэнцкіх выбараў 19 сакавіка 2006¹,

— улічваючы дэкларацыю Камісіі ад 21 лістапада 2006 аб гатоўнасці Еўрапейскага Саюзу ўзнавіць адносіны з Беларусью і яе народам у межах Еўрапейскай Палітыкі Добрауседзтва (ЕПД),

— улічваючы Дэкларацыю па Беларусі Старшынства ЕС ад 28 сакавіка,

— улічваючы заяву Старшынства ЕС ад 29 красавіка 2008 па ўзнаўленыні турэмнага зъняволенія і пераследу палітычных апанентаў у Беларусі,

— улічваючы заяву Старшынства ЕС ад 6 траўня 2008 па нядайнім паляпшэнні адносінаў паміж Беларусью і Злучанымі Штатамі,

— улічваючы Правіла 115(5) сваіх Працэдурных Правілаў,

А. паколькі два беларускія дэмакратычныя актыўсты, Андрэй Кім і Сяргей Парсюковіч, атрымалі вялікія пакараныні за ўдзел у мірных дэманстрацыях прадпрымальнікаў 10 і 21 студзеня 2008,

Б. паколькі працяг зъняволенія Аляксандра Казуліна зъяўляецца яшчэ адным прыкладам ігнаравання Беларусью сваіх абавязацельстваў паважаць прынцыпы і абавязкі Арганізацыі па Бяспечы і Супрацоўніцтве ў Еўропе (АБСЕ), удзельніцай якой зъяўляецца Беларусь,

В. паколькі ён заклікаў Савет і Камісію ўнесці прапановы адносна далейшага ціску на рэжым Лукашэнкі ў межах міжнародных арганізацый і патрабаваў, каб быў вылучаны поўны пакет канкрэтных і мэтанакіраваных санкцыяў, якія б суроўа каралі адказных за прыгнёт, без прычыненія дадатковых пакутаў грамадзянам Беларусі,

Г. паколькі ён асудзіў выкарыстаныне сілы і арышт вялікай колькасці ўдзельнікаў акцыі ў гонар Дня Волі ў Менску і іншых гарадах Беларусі 25 сакавіка 2008,

Д. паколькі рашэнне ўраду Беларусі абвесціць 10 дыпламатаў Злучаных Штатаў персонамі нон-грата і гвалтоўнае выгнаныне Амбасадара ЗША ў Беларусі зъяўляюцца мерамі неапрайданымі, якія шокуюць інтэрэсам беларускага народа,

ДАДАТКІ

1. Выказвае глыбокае шкадаванье ў сувязі з адсутнасцю паляп-шэнныя сітуацыі з дэмакратыяй, правамі чалавека і вяршэнствам права ў Беларусі; указвае, што пастаянныя адвольныя арышты актывістаў грамадзянскай супольнасці і апазіцыі (асабліва часовае затрыманьне і суд над Аляксандрам Мілінкевічам) і перасльед незалежных мас-медыя супярэчаць нядаўнім выказваньням Беларускага ўраду аб яго-ным жаданыні палепшыць адносіны з Еўрапейскім Саюзам;

2. Асуджае жорсткія прысуды, вынесенія Сяргею Парсюковічу і Андрэю Кіму 22 і 23 красавіка 2008 у Менску за іх удзел у акцыі прад-прымальнікаў 10 студзеня 2008; у той жа час выказвае шкадаванье ў сувязі з празъмерным ужываньнем сілы беларускімі сілавымі структурамі і арыштамі мірных грамадзянаў, якія сабраліся 25 сакавіка 2008, каб адзначыць дзевяностыя ўгодкі заснаванья Беларускай Народнай Рэспублікі; заклікае беларускія ўлады безумоўна ўстрымлівацца ад выкарыстання сілы супраць прадстаўнікоў дэмакратычнай апазіцыі;

3. Заклікае беларускія ўлады неадкладна і безумоўна вызваліць палітычнага зняволенага Аляксандра Казуліна і спыніць запалохванье, перасльед, мэтавы арышт і палітычна матываваны судовы перасльед актывістаў дэмакратычнай апазіцыі і грамадзянскай супольнасці ў Беларусі;

4. Нагадвае, што захаванье дэмакратычных прынцыпаў зьяўля-еца ключавым пытаньнем для нармалізацыі адносінаў з Беларусью;

5. Асуджае затрыманье журналістаў міжнародных мас-медыя, вобыскі ў іх дамах і канфіскацыю або зьнішчэнье іх абсталяванья беларускімі сыпецслужбамі (КДБ) і асуджае выслікі, прадпрыніятыя беларускімі ўладамі дзеля парушэння свабоды мас-медыя;

6. Просіць Савет і Камісію прадаставіць істотную падтрымку ах-вярам парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі; мяркуе, што павелі-чэнне фінансавай падтрымкі арганізацыям грамадзянскай супольнасці, у прыватнасці незалежным мас-медыям, неабходная для пра-паганды правоў чалавека ў краіне;

7. Нагадвае, што 21 лістапада 2006 Еўрапейскі Саюз абвесціць свою гатоўнасць узнавіць адносіны з Беларусью і яе народам у ме-жах ЕПД, як толькі Беларускі ўрад прадэманструе павагу да дэмакра-тычных каштоўнасцяў і асноўных правоў беларускага народу;

8. Падкрэслівае, што для ўступленья ў любы рэальны дыялог з ЕС Беларусі неабходна выканаць астатнія ўмовы, прадстаўленыя ў “не-дакументе” пад назваю “Што Еўрапейскі Саюз мог бы прынесці Бе-ларусі”, у тым ліку: вызваленьне палітычных зняволеных, адмену сымпатичнага пакаранья, забесьпячэнне свабоды мас-медыя і пра-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ва на самавыражэнье, незалежнасьць судовай улады і павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў і асноўных правоў беларускага народу;

9. Асуджае той факт, што Беларусь зьяўляеца адзінай краінай Еўропы, у якой дасюль існуе сымяротнае пакаранье, што супярэчыць еўрапейскім каштоўнасцям;

10. Глыбока шкадуе ў сувязі з Законам 2002 году “Аб свабодзе сумленьня і рэлігійных арганізацыяў”, які супярэчыць міжнародным прынцыпам рэлігійной свабоды і правоў чалавека, уключаючы выкладзенія ў Міжнародным Пакце аб грамадзянскіх і палітычных правах (МПГПП), і прызнае, што ў выніку гэтага закону дзейнасьць многіх рэлігійных суполак была аблежаваная і іх лідэры падвяргаліся пастаяннаму перасыледу, штрафам і турэмнаму зняволенію;

11. Заклікае беларускія ўлады цалкам выконваць стандарты АБСЕ пры арганізацыі парламенцкіх выбараў увесень 2008 і стварыць усе ўмовы для свободных і справядлівых выбараў; заклікае ўрад Беларусі забясьпечыць прадстаўнікам дэмакратычнай супольнасці свабодны доступ у акруговыя выбарчыя камісіі, забясьпечыць рэгістрацыю ўсіх кандыдатаў у парламент і іх назіральнікаў і не ствараць перашкодаў для ўсеадыннага і поўнага міжнароднага назіраньня за выбарамі;

12. Заклікае беларускі ўрад падтрымаць і забясьпечыць абарону ўсіх асноўных правоў чалавека і забясьпечыць выкананыне Беларусью міжнародных стандартаў, у прыватнасці, артыкулу 18 Міжнароднага Пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах (МПГПП);

13. Заклікае беларускі ўрад перагледзець Закон 2002 году “Аб свабодзе сумленьня і рэлігійных арганізацыяў” і ўзнавіць працэдуры, якія гарантуюць павагу да свабоды сумленьня;

14. Выказвае салідарнасць з аб'яднанай дэмакратычнай апазіцыяй Беларусі і ўсімі беларускімі грамадзянамі, якія імкнуцца да незалежнай, дэмакратычнай і адкрытай Беларусі, заснаванай на вяршэнстве права; заахвочвае лідэраў апазіцыі дэмантраваць еднасць і прыняць рашэнье наконт парламенцкіх выбараў;

15. Заклікае Савет і Камісію прадпрыніць далейшыя крокі па спрашчэнню і лібералізацыі візвых працэдураў для беларускіх грамадзянаў, паколькі толькі такія дзеяньні могуць дапамагчы ў дасягненні галоўных мэтаў палітыкі Еўрапейскага Саюзу ў дачыненьні да Беларусі, а менавіта — спрыяць інтэнсіфікацыі контактаў паміж людзьмі і дэмакратызацыйнай краінай; у сувязі з гэтым заклікае разгледзець магчымасць зыніжэння кошту візаў для беларускіх грамадзянаў, якія ўяджаюць на Шэнгенскую тэрыторыю, што зьяўляеца адзінным шляхам прадухліць узрасточуюю ізоляцыю Беларусі і яе грамадзянаў;

ДАДАТКІ

16. Выказвае шкадаваньне ў сувязі з неаднаразовымі адмовамі беларускіх уладаў у выдачы візаў дэпутатам Еўрапейскага Парламенту на працыгру апошніх двух гадоў; заклікае беларускія ўлады не ствараць перашкодаў візітам дэлегацыі Еўрапейскага Парламенту па адносінах з Беларусью і атрыманню непасрэднага досьведу ў Беларусі;

17. Выказвае сваю салідарнасць са Злучанымі Штатамі і іх дыпламатычнай службай, і заклікае ўрад Беларусі перагледзець сваё разшэнье і прадпрыняць неадкладныя крокі, якія б дазволілі нармалізаваць адносіны паміж Беларусью і Злучанымі Штатамі на падставе ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва;

18. Даручае свайму Прэзідэнту перадаць гэтую рэзоляцыю ў Савет, Камісію, парламенты і ўрады краінаў-удзельніц, Генеральному Сакратару Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, Парламенцкай Асамбліі АБСЕ і Савету Еўропы, а таксама беларускім уладам.

¹ OJ C 293 E, 2.12.2006, стар. 304.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ДАДАТАК 3

P6_TA(2008)0239

Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту ад 9 кастрычніка 2008 г. па сітуацыі ў Беларусі пасьля парламенцкіх выбараў 28 верасьня 2008 г.

Еўрапейскі Парламент,

— улічваючы свае папярэднія рэзалюцыі па сітуацыі ў Беларусі, у прыватнасці рэзалюцыю ад 22 траўня 2008⁽¹⁾,

— улічваючы дэкларацыю Камісіі ад 21 лістапада 2006 аб гатоўнасці Еўрапейскага Саюзу ўзнавіць ягоныя адносіны з Беларусью і яе народам у межах Еўрапейскай Палітыкі Добрауседзтва (ЕПД),

— улічваючы Дэкларацыю Старшынства Савету ад імя ЕС ад 26 жніўня 2008 наконт вызвалення Сяргея Парсюковіча і Андрэя Кіма,

— улічваючы высновы Савету ад 15-16 верасьня 2008 па Беларусі,

— улічваючы папярэднія высновы назіральнай місіі АБСЕ ў Беларусі ад 29 верасьня 2008,

— улічваючы заяву Прэзідэнцтва Савету Еўрапейскага Саюзу па парламенцкіх выбарах у Беларусі ад 30 верасьня 2008,

— улічваючы Правіла 103(4) сваіх Працэдурных Правілаў,

А. паколькі пасьля вызвалення беларускімі ўладамі паміж 16 і 20 жніўня 2008 палітычных зняволеных, спадароў Аляксандра Казуліна, Сяргея Парсюковіча і Андрэя Кіма ў Беларусі на дадзены час ня ўтрымліваецца ніводнага міжнародна прызнанага палітычнага зняволенага,

Б. паколькі вызваленне палітычных зняволеных было разгледжана ЕС як значны крок да прыняцця Беларусью падставовых каштоўнасцяў дэмакратыі, павагі да правоў чалавека і вяршэнства права, і было адной з перадумоваў перагляду абмежавальных мераў, якія на цяперашні час датычалі некаторых вядучых палітычных фігураў у Беларусі, і паступовага аднаўлення адносін з Беларусью,

В. паколькі 10 ліпеня 2008 Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка публічна заклікаў да правядзеньня адкрытых і дэмакратычных выбараў і нагадаў аб гэтым падчас свайго тэлевізійнага выступу 29 жніўня 2008, абыцаючы, што гэтыя выбары будуць беспрэцэдэнтнымі па сваёй справядлівасці,

Г. паколькі дэмакратычны ўнёсак і плюралістычны аспект парламенцкіх выбараў, прызначаных на 28 верасьня 2008 быў успрынуты ЕС як яшчэ адна магчымасць для Беларусі прадэманстраціраваць павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў і еўрапейскіх стандартоў,

ДАДАТКІ

Д. паколькі ў гэтым кантэксце ЕС вітаў дзейнасць назіральнікаў АБСЕ/Бюро па Дэмакратычных Інстытутах і Правах Чалавека (БДІПЧ), падкрэсліваў важнасць забесьпячэння гэтым назіральнікам доступу да ўсіх стадыяў выбарчага працэсу, уключаючы падлік галасоў, і ў прыватнасці падкрэсліваў важнасць забесьпячэння правоў апазіцыі: як права балатавацца, так і права доступу да выбарчых камісіяў і мас-медиа,

Е. паколькі ЕС, у выпадку, калі б выбары прайшлі гладка, быў гатовы распачаць перагляд абмежавальных мераў у дачыненьні да беларускіх лідэраў і прадпрыняць пазітыўныя і канкрэтныя меры, якія вядуць да паступовага ўзнаўлення адносінаў з Беларусью,

Ё. паколькі просьба Аб'яднаных Дэмакратычных Сілаў Беларусі да ўраду аб уступленьні ў адкрыты дыялог па выбарчым працэсе была праігнораваная; паколькі апазіцыйныя кандыдаты выказвалі занепакоенасць справядлівасцю выбарчага працэсу, спасылаючыся на адсутнасць упэўненасці ў працэсе галасавання і чакаемай працэдуры падліку галасоў,

Ж. паколькі ў сваіх папярэдніх высновах Назіральная Місія АБСЕ заяўляла, што, хаця былі некаторыя невялікія паляпшэнні, выбары 28 верасьня 2008, якія адбыліся ў строга кантралюемых умовах з ледзь бачнай кампаніяй і вызначаліся адсутнасцю празрыстасці пры падліку галасоў і падсумаванні вынікаў з розных участкаў, ніяк не адпавядалі міжнародна прызнаным дэмакратычным стандартам,

З. паколькі апазіцыя, якая не атрымала ніводнага са 110 месцаў, абвесыціла выбары фарсам, выказваючы свае апасенныні, што “фліфт” Лукашэнкі з дэмакратыяй скончыўся, і заклікала ЕС і ЗША не прызнаваць вынікі выбараў,

I. паколькі старшыня Цэнтральнай выбарчай камісіі Беларусі абвесыціла гэтыя выбары “свабоднымі і справядлівымі”,

Й. паколькі каля 800 прыхільнікаў апазіцыі пратэставалі ў Менску вечарам у дзень выбараў,

1. Выказвае сваю задаволенасць, што палітычныя зьняволеня, спадары Аляксандр Казулін, Сяргей Парсюковіч і Андрэй Кім былі вызвалены; нягледзячы на гэта, спадзяеца таксама, што яны будуть мець магчымасць карыстацца ўсімі грамадзянскімі правамі, гарантаванымі беларускім грамадзянам Канстытуцыйяй Рэспублікі Беларусь;

2. Выказвае шкадаванье, што значны прагрэс у дэмакратычным разьвіцьці Беларусі ў інтэрэсах беларускага народу, на які спадзяваўся ЕС, не адбыўся і, нягледзячы на некаторыя маленькія паляпшэнні, парламенцкая выбары ў Беларусі, праведзеныя 28 верасьня 2008, зусім не адпавядалі міжнародным стандартам;

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

3. Лічыць, што легітymнасьць абранага ў Беларусі парламенту пад пытаньнем;

4. Занепакоены, што міністр унутраных справаў аб'явиў акцыю пратэсту, арганізаваную апазыцый 28 верасня 2008 у Менску, грубым парушэннем грамадзкага парадку, і таксама занепакоены паведамленынямі, што інфармацыя аб акцыі будзе передадзеная Генеральному Прокурору для праверкі; заклікае беларускія ўлады паважаць падставовыя права на сход і самавыражэнне, гарантаваныя беларускай Канстытуцыяй;

5. Указвае, што хаця ЕС і адзначыў нядаўнє вызваленіе некалькіх актывістаў і спадзяваўся на паліпшэнне ў арганізацыі выбараў, пастаянная адмова арганізацаць свабодныя і справядлівыя выбары будзе далейшим рэгрэсам для Беларусі і сур'ёзным выклікам адносінам паміж Беларусью і Еўрапейскім Саюзам;

6. Заклікае беларускі Урад пацвердзіць ягоныя заявы аб жаданьні палепшыць супрацоўніцтва з ЕС і стварыць больш спрыяльнія ўмовы для пачатку дыскусіі паміж ЕС і Беларусью;

7. У сувязі з гэтым заклікае беларускі Урад рухацца ў будучым да сапраўды дэмакратычных выбараў у адпаведнасці з міжнароднымі дэмакратычнымі стандартамі праз увядзенні зьменаў у выбарчае заканадаўства і практику, як напрыклад:

а) стварэнне справядлівых умоваў і магчымасцяў для правядзеньня сапраўднай выбарачай кампаніі ўсімі кандыдатамі;

б) забесьпячэнне прадстаўніцтва ўсіх партыяў, што удзельнічаюць у выбарах, у выбарчых камісіях усіх узроўняў і на ўзроўні ўчастковых выбарчых камісіяў у прыватнасці;

в) забесьпячэнне такой працэдуры падліку галасоў, якая б выключала любыя магчымасці фальсіфікацыяў;

г) адмена датэрміновага галасавання або хаця б забесьпячэнне асобнага падліку вынікаў папярэдняга галасавання і асобнага ўнісеньня вынікаў папярэдняга галасавання і галасавання ў дзень выбараў у выбарчыя пратаколы;

8. Заклікае беларускі Урад захоўваць права чалавека шляхам:

а) унісеньня неабходных зьменаў у Крымінальны кодэкс Беларусі, адмініўшы Артыкулы 193, 367, 368 і 369-1, некаторыя з якіх, у прыватнасці Артыкул 193, узгадваюцца Amnesty International і якія часта незаконна выкарыстоўваюцца як сродак рэпресіяў;

б) устрыманьня ад пагрозаў крымінальнага перасъеду, у тым ліку за ўхіленыне ад выканання вайсковага абавязку ў Беларусі, супраць студэнтаў, выключаных з універсітэтаў за іх грамадzkую дзейнасць і вымушаных працягваць сваё навучанье за мяжой;

ДАДАТКІ

в) зьняцьца ўсіх перашкодаў належнай рэгістрацыі НДА ў Беларусі;
г) паляпшэння адносінаў і павагі да нацыянальных меншасцяў, уключаючы прызнаныне законна абраангага кірауніцтва Саюзу Палякаў на Беларусі на чале з Анжалікай Борыс, культуры, цэрквой, адукацыйнай сістэмы, гістарычнай і матэрыяльнай спадчыны, з мэтай пакласці канец самаізалаціі ад астатніх Еўропы ды істотна палепшыць адносіны паміж ЕС і Беларусью;

9. Узгадвае, што 21 лістапада 2006 Еўрапейскі Саюз абвесціць свою гатоўнасць узнавіць адносіны з Беларусью і яе народам у межах ЕПД, як толькі беларускі Урад прадэмантруе павагу да дэмакратычных каштоўнасцяў і асноўных правоў беларускага народа;

10. Заклікае Савет і Камісію працягваць дыялог з Беларусью і распрацоўваць у дачыненьні да яе палітыку, падвержаную строгай пазітыўнай абумоўленасці, заснаванай на паступовым пакрокавым падыходзе, якая ўключае кантрольныя кропкі, расклады, праверачную формулу і адэкатывальная фінансавыя рэсурсы;

11. Заклікае Савет і Камісію разгледзець магчымасць выбарачнага перагляду і магчымага прыпынення існуючых абмежавальных мераў з мэтай прынесці выгаду простым жыхарам і заахвоціць развязціць свабоднага грамадзтва;

12. Заклікае Савет і Камісію не адмяніць забарону на выдачу візаў для тых, хто непасрэдна ўдзельнічаў у парушэнні дэмакратычных выбарчых стандартоў і правоў чалавека; заклікае да разгляду магчымасці шасцімесячнага прыпынення гэтай санкцыі ў адносінах да іншых чыноўнікаў, пры ўмове, што падчас гэтага перыяду ў абмежавальны Закон аб мас-медиа, прыняты ў канцы ліпеня 2008, будуць унесеныя праўкі перад ягоным поўным уступленнем у сілу;

13. Заклікае Савет і Камісію прадпрыніць далейшыя крокі па спрашчэнню і лібералізацыі візавых працэдураў для беларускіх грамадзянаў, паколькі такія дзеяньні надзвычай важныя для дасягнення галоўных мэтаў палітыкі Еўрапейскага Саюзу ў дачыненьні да Беларусі, а менавіта — спрыяць інтэнсіфікацыі контактаў паміж людзьмі і дэмакратызацыі краіны; у сувязі з гэтым заклікае разгледзець магчымасць зьніжэння кошту візаў для беларускіх грамадзянаў, якія ўяджаюць на Шэнгенскую тэрыторыю, што зьяўляецца адзіным шляхам прадухіліць узрастуючую ізоляцыю Беларусі і яе грамадзянаў; заклікае беларускія ўлады спыніць іх практыку адмоваў у выдачы выязных візаў сваім грамадзянам, у прыватнасці, дзесяцям і студэнтам;

14. Заклікае Савет і Камісію разгледзець магчымасць выбарачнага прымянення Інструменту Еўрапейскага Добрауседзтва і Партнёрства (2) і Еўрапейскага Інструменту па Правах Чалавека і Дэмак-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

ратыі (3) у дачыненъні да Беларусі для пашырэнъня дапамогі грамадзянскай супольнасці Беларусі і, у прыватнасці, каб павялічыць фінансавую дапамогу незалежным мас-медыя, НДА і беларускім студэнтам, якія навучаюцца за мяжой; вітае фінансавую дапамогу, якая аказваецца Камісіяй Беларускаму “Еўрапейскому гуманітарнаму ўніверсітэту” ў выгнанъні ў Вільні (Літва); заклікае Савет і Камісію зьвярнуцца да беларускага Ураду, каб у якасці знака добрай волі і пазытыўных зъменаў, стварыць магчымасць для легальнага вяртанъня Еўрапейскага Універсітэту (які знаходзіцца ў выгнанъні ў Вільні) у Беларусь і ягонага аднаўленъня ў адэकватных умовах для далейшай дзеянасці ў Менску; заклікае Савет і Камісію аказаць дапамогу незалежнаму беларускаму тэлевізійнаму каналу БелSat;

15. Заклікае Савет і Камісію разгледзець меры па паляпшэнъні бізнес-атмасфэры, гандлю, інвестыцыяў, энергетычнай і транспартнай інфраструктуры і супрацоўніцтва паміж ЕС і Беларусью дзеля ўнёску ў дабрабыт і заможнасць грамадзянаў Беларусі, а таксама іх здольнасці падтрымліваць сувязь з ЕС і свабодна падарожнічаць па ім у гэтым кантэксьце;

16. Выказвае шкадаванье ў сувязі з неаднаразовыім адмовамі беларускіх уладаў у выдачы візаў дэпутатам Еўрапейскага Парламенту на працягу апошніх двух гадоў; заклікае беларускія ўлады не ствараць далейшых перашкодаў візітам дэлегацыі Еўрапейскага Парламенту па адносінах з Беларусью;

17. Вітае жаданье беларускай нацыі захаваць незалежнасць краіны і тэрыйтарыяльную еднасць;

18. Вітае пазіцыю непрызнанъня аднабаковай незалежнасці, абвешчанай Паўднёвой Асеціяй і Абхазіяй, якая дагэтуль дэмантруецца беларускімі ўладамі, нягледзячы на велізарны ціск;

19. Асуджае той факт, што Беларусь зъяўляеца адзінай краінай Еўропы, у якой дасюль існуе съміротнае пакаранье, што супярэчыць еўрапейскім каштоўнасцям;

20. Даручае свайму Прэзідэнту перадаць гэту рэзалюцыю Савету, Камісіі, парламентам і ўрадам краінаў-удзельніц, Генеральному Сакратару Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, Парламенцкім Асамблéям АБСЕ і Савету Еўропы, Сакратарыяту Садружнасці Незалежных Дзяржаваў і Парламенту і Ураду Беларусі.

ДАДАТКІ

ДАДАТАК 4

Рэзалюцыя 1606 (2008) Парламенцкай Асамблеі Савету Еўропы¹ 15 красавіка 2008 г.

Злоўжываньні сістэмай крымінальнага права ў Беларусі

1. Парламенцкая Асамблея, узгадваючы сваю папярэднюю працу па Беларусі, у прыватнасці Рэзалюцыі 1371 (2004) 1372 (2004), 1482 (2006) і 1496 (2006), гэтак жа як і Рэкамендацыі (2004) і 1734 (2006), выказвае глыбокое шкадаваньне з нагоды шматлікіх палітычна матываваных злоўжываньняў сістэмай крымінальнага права, якія мелі месца на працягу мінульых гадоў і дасюль адбываюцца ў Беларусі. Асамблея вітае нядайняе вызваленіе вялікай колькасці палітычных зняволеных, але тым больш шкадуе аб устойлівым нежаданьні беларускіх уладаў вызваліць Аляксандра Казуліна і ўзбуджэнні новых крымінальных справаў супраць актывістаў апазіцыі.

2. Падобныя злоўжываньні прымаюць розныя формы, уключаючы:
2.1 увядзеніе — у прыватнасці з дапамогай Закона № 71-З ад 15 сінтября 2005 (так званы “антырэвалюцыйны закон”) — і адвольнае выкарыстаньне асаблівых прадпісанняў, якія ўводзяць крымінальную адказнасць за законную мірную дзеянасць апазіцыйных партыяў, недзяржаўных арганізацый і незалежных мас-медиа, у прыватнасці шляхам адвольнага ўзбуджэння справаў супраць сяброў і актывістаў незарэгістраваных грамадзкіх групаў, арганізатарап і ўдзельнікаў мірных дэманстрацый, а таксама журналістаў і апазіцыйных дзеячоў, якія робяць крытычныя каментары, у тым ліку ў інтэрнэце;

2.2 адвольнае зняволеніе палітычных апанентаў у выніку несправядлівых судоў па такіх агульных крымінальных абвінавачаньнях, як растрата, махлярства, падробка дакументаў і ўхіленіе ад уплаты падаткаў;

2.3 палітычна матываваная адсутнасць належнага расцесьледаваньня і судовага разгляду крымінальных злачынстваў, учыненых дзяржаўнымі служачымі і апазіцыйнымі дзеячамі, у тым ліку:

2.3.1 гучныя зынікненыні, аб якіх гаворыцца ў Рэзалюцыі 1371 і Рэкамендацыі 1657;

2.3.2 невытлумачаныя выпадкі съмерці незалежных журналістаў і замежных дыпламатаў;

2.3.2 жорсткая дзеяньні праваахоўных органаў супраць мірных дэманстрантаў;

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

2.4 працяг выкарыстаньня съмяротнага пакараньня і асабліва жорсткага, сакрэтнага спосабу яго выкананьня праз расстрэл, без паведамленыня асуджаным асобам або іх сем'ям да апошняга моманту. Беларусь зьяўляецца апошняй краінай на ёўрапейскім кантыненце, у якой дасюль выконваюцца съмяротныя прысуды. Наяўнасць съмяротнага пакараньня выключае экстрадыцыю ў Беларусь краінамі Савету Еўропы любой асобы, якая абвінавачваецца ва ўчыненні злачынства, якое караецца съмерцю;

2.5 абмежаваныне права асобаў на свабоднае перамяшчэнне шляхам злоўживаньня прэзідэнцкім Дэкрэтам № 643 ад 17 сінтября 2007 па спрашчэнныні выезду з Рэспублікі Беларусь.

3. Вынікі крымінальнага перасыльеду за дзейнасць ад імя незарэгістраваных грамадзкіх групаў паводле артыкулу 193-1 Крымінальнага кодэкса, які ўступіў у сілу 15 сінтября 2005, пагаршаюцца абмежавальнымі адміністрацыйнымі правіламі рэгістрацыі асацыяцыяў ды іх адвольным выкананьнем. У сувязі з гэтым Асамблея таксама ўзгадвае меркаваныне Камітэту па правах чалавека ААН ад 24 ліпеня 2007, у якім указваеца, што ліквідацыя Праваабарончага цэнтра “Вясна” было парушанае права яго сяброў на аб’яднаньне, і што яны маюць права на адпаведную абарону — уключаючы перарэгістрацыю іх арганізацыі і кампенсацыю — і што Беларусь абавязаная прадпрыніць меры для прадухілення падобных парушэнняў у будучым.

4. Асамблея абураная, у прыватнасці, арыштамі асобаў за распаўсяду копіяў яе справаздачы за 2004 год аб зынікненнях у Беларусі.

5. Асобы, якія былі асуджаныя ў выніку палітычна матываваных злоўживаньняў (гл. вышэйпрыведенныя пункты 2.1 і 2.2), павінны быць прызнаныя палітычнымі зыняволенымі і атрымаць кампенсацыю за свае пакуты як мага хутчэй.

6. Службовыя асобы, якія аддавалі загады або ўдзельнічалі ў палітычна матываваных злоўживаньнях сістэмай крымінальнага права, павінны быць асабіста прыцягнутыя да адказнасці за гэтыя злоўживаны.

7. Асамблея ўпэўненая, што некалі Беларусь далучыцца да сям’і ёўрапейскіх дзяржаваў, якія падтрымліваюць правы чалавека і верхавенства права, і што справядлівасць будзе адноўлена, у тым ліку шляхам надання кампенсацыі ахвярам і пакараньня вінаватых у вышэйапісаных злоўживаньнях.

8. Пакуль жа Асамблея заклікае:

8.1 Парламент Рэспублікі Беларусь:

8.1.1 адмяніць Закон № 71-3 ад 15 сінтября 2005 (так званы “антырэвалюцыйны закон”), і ў прыватнасці артыкул 193-1 Крыміналь-

ДАДАТКІ

нага кодэксу, які ўводзіць адказнасьць за дзеянасьць незарэгістраваных аўяднанняў;

8.1.2 неадкладна ўвесыці мараторый на выкананьне съмяротных прысудаў і мараторый на съмяротнае пакаранье;

8.2 кампетэнтныя ўлады — адмініціці або ўнесыці праўкі ў прэзідэнцкі дэкрэт № 643 ад 17 сінегня 2007 з мэтай прадухіленыя ягонага неналежнага выкарыстанья;

8.3 судзьдзяў, прокурораў і міліцыянтаў Беларусі — прыклады ўсе магчымыя высілкі, каб пазбегнуць удзелу ў злоўжываньні сістэмай крымінальнага права, а таксама выкарыстоўваць съмеласьць і фантазію дзеля зымншэнья ўплыву злоўжываньняў на ахвяраў;

8.4 беларускіх і міжнародных праваабаронцаў — весыці аб'ектыўны і празрысты ўлік ахвяраў і віноўнікаў палітычна матываваных злоўжываньняў сістэмай крымінальнага права.

9. Асамблея і далей заахвочвае:

9.1 краіны-удзельніцы Савету Еўропы працягваць, праз іх дыпломатычныя місіі ў Менску і ў супрацоўніцтве з мясцовымі ды міжнароднымі праваабаронцамі, заступацца за палітычных зняволеных і іх сем'і і прадастаўляць ім часовую абарону;

9.2 Еўрапейскі Саюз і Злучаныя Штаты Амерыкі працягваць накладаныне адрасных санкцыяў, такіх, як адмова ў візе або замарожванье рахункаў, супраць службовых асобаў Беларусі, адказных за сур'ёзныя парушэнні праваў чалавека;

9.3 міжнародную супольнасьць — распрацаўваць механізм для дапамогі ахвярам парушэнняў праваў чалавека, улічваючы, што:

9.3.1 такі механізм мог бы кіравацца рабочай групай, якая ўключала б мясцовых і міжнародных праваабаронцаў, у Менску або якой-небудзь суседній сталіцы;

9.3.2 неабходна забясьпечыць студэнтам, якія былі выключаныя з беларускіх універсітэтаў за ўдзел у антыурадавых дэманстрацыях, магчымасць працягваць навучанье ў краінах-удзельніцах Савету Еўропы;

9.3.3 у задачы працоўнай групы можа таксама ўваходзіць устанаўленыне, у справядлівай і празрыстай форме, службовых асобаў, адказных за злоўжываньні, з мэтай уядзенія адрасных санкцыяў (пункт 9.2);

9.4 Урад і Парламент Расійскай Федэрациі — неадкладна звязнуцца да афіцыйнага Менску ад імя палітычных зняволеных і ахвяраў іншых палітычна матываваных злоўжываньняў.

¹ Дэбаты Асамблеі ад 15 красавіка 2008 (13-е паседжанье) (гл. Документ 11464), спраўваздача Камітэту па юрыдычных пытаньнях і правах чалавека, дакладчык: сп. Хрыстас Пургурыйдэс). Тэкст прыняты Асамблéй 15 красавіка 2008 (13-е паседжанье).

ДАДАТАК 5

Сумесная заявa

**Міжнароднай Федэрациі правоў чалавека (FIDH)
і Праваабарончага цэнтра “Вясна”**

Менск-Парыж, 9 сінегня 2008 г.

Напярэдадні 60-годзьдзя прынціца Усеагульной дэкларацыі правоў чалавека Міжнародная Федэрация правоў чалавека (FIDH) і Праваабарончы цэнтр “Вясна” вымушаныя канстатаўаць, што Рэспубліка Беларусь ухіляецца ад выкананьня сваіх міжнародных абавязацельстваў у галіне правоў чалавека.

Мы нагадваем, што Беларусь зьяўляецца краінай-заснавальніцай Арганізацыі Аб'яднаных Нацый і адным з распрацоўшчыкаў Усеагульной дэкларацыі, удзельнікам Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах, Міжнароднага пакту аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах, Канвенцыі аб ліквідацыі ўсіх формаў расавай дыскрымінацыі, Канвенцыі супраць катаванняў і іншых жорсткіх, бесчалавечных або зневажаючых годнасцьці відаў абыходжання і пакарання, Канвенцыі аб ліквідацыі ўсіх формаў дыскрымінацыі ў дачыненні да жанчын і Канвенцыі аб правах дзіцяці.

Нягледзячы на гэта, беларускі ўрад сістэматычна не выконвае тыя абавязацельствы, якія Рэспубліка Беларусь узяла на сябе праз падпісаныне адпаведных міжнародных дамоваў.

Так, ратыфікаўшы першы Факультатыўны пратакол да Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах (уступіў у сілу 30 сінегня 1992 году), Рэспубліка Беларусь признала кампетэнцыю Камітэту па правах чалавека ААН у адносінах да міждзяржаўных скаргаў і абавязалася падаваць перыядычныя даклады па сітуацыі з правамі чалавека ў краіне. Разам з тым апошні перыядычны даклад у Камітэт Беларусь падала 6 лістапада 1997 году, сваё абавязацельства па падачы наступных дакладаў, якія павінны быць пададзеныя 7 лістапада 2001 году і 7 лістапада 2006 году, Рэспубліка Беларусь прайгнавала.

Беларускі ўрад працягвае таксама практику невыкананьня рэкамендацыяў Камітэту ААН па індывидуальных зваротах грамадзянам Беларусі адносна парушэння грамадзянскіх і палітычных правоў. Ні адно з 16 рашэнняў Камітэту аб прызнанні парушэнняў правоў грамадзянам Беларусі, прынятых з моманту ратыфікацыі першага Факуль-

ДАДАТКІ

татыўнага пратаколу да Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах, не было выканана.

Ратыфікаўшы Канвенцыю супраць катаванняў (уступіла ў сілу 26 чэрвеня 1987 году), Рэспубліка Беларусь абавязалася падаваць перыядычныя даклады аб яе выкананні. На дадзены момант урад падаў тры даклады — першапачатковы і два перыядычныя. Трэці перыядычны даклад, які павінен быў быць прадстаўлены ў 1996 годзе, быў пададзены толькі ў красавіку 2000 г. Чацьверты і пяты перыядычныя даклады, якія павінны былі быць прадстаўленыя 25 чэрвеня 2000 і 25 чэрвеня 2004 году, да цяперашняга часу не пададзеныя.

Беларусь цалкам адмовілася ад супрацоўніцтва са съпецдакладчыкам па пытаннях правоў чалавека ў Беларусі, які быў прызначаны паводле Рэзалюцыі Камісіі ААН у 2004 годзе. Да моманту скасавання інстытута съпецдакладчыка ў чэрвені 2007 году Беларусь ні разу не дазволіла прадстаўніку ААН наведаць краіну.

Пазіцыя беларускіх уладаў па ўхіленыні ад выканання ўзятых на сябе міжнародных абавязацельстваў неаднаразова з занепакоенасцю адзначалася ў Рэзалюцыях Генеральнай Асамблеі ААН.

Такім чынам, ігнараванье нормаў Міжнароднага пакту аб грамадзянскіх і палітычных правах, невыкананье рашэнняў Камітэту па правах чалавека ААН па зваротах грамадзянаў Беларусі, адмова ад падачы перыядычных дакладаў па выкананні Пакту і Канвенцыі, адмова ад супрацоўніцтва з адмысловымі механізмамі фактычна выводзяць Беларусь за межы міжнароднай абароны правоў чалавека Арганізацыі Аб'яднаных Наций.

Мы заклікаем беларускія ўлады прыступіць да выканання сваіх міжнародных абавязацельстваў і ў поўнай меры наладзіць супрацоўніцтва са структурамі ААН у галіне правоў чалавека.

ДАДАТАК 6

Праваабаронцы за свободныя выборы
Менск, 29.09.2008

**Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў
Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь 4-га скліканьня**

З моманту абвяшчэння выбораў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь 4-га скліканьня РГА БХК у супрацоўніцтве з праваабаронцамі распачалі маніторынг выбораў. Маніторынг адбываўся на падставе доўгатэрміновага назіраньня за асноўнымі этапамі выбарчай кампаніі: фармаваньнем акруговых выбарчых камісіяў, рэгістрацыяй ініцыятыўных групаў, перадвыбарчай агітацыяй, датэрміновым галасаваньнем і галасаваньнем у дзень выбараў, падвядзеньнем вынікаў галасаваньня. Маніторынг адбываўся на 86 выбарчых акругах. У маніторынгу было задзейнічана 490 удзельнікаў, якія былі зарэгістраваныя ў якасці назіральнікаў у акруговых выбарчых камісіях і на участках для галасаваньня. У мэтах збору, аналізу і распаўсюду сабранай інфармацыі ў межах маніторынгу таксама былі створаныя інфармацыйны і аналітычны аддзелы.

У выніку праведзенага маніторынгу ўсіх этапаў выбораў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь мы прыходзім да наступных папярэдніх заключэнняў і высноваў:

Папярэднія заключэнні і высновы

*Кароткае апісанье палітычнай сітуацыі напярэдадні і падчас пра-
вядзеньня выбораў*

Парламенцкія выбары адбываліся на фоне складанай сітуацыі з правамі чалавека. Асноўныя грамадзка-палітычныя праўы, такія, як свабода слова, свабода мірных сходаў і асацыяцыяў заставаліся істотна аблежаванымі з боку беларускіх уладаў. Асаблівую занепакоенасць вызыкалі факты палітычна матыванага перасльеду апанентаў рэжыму з боку афіцыйных уладаў Беларусі, у тым ліку крымінальнага. У турмах краіны заставаліся трох палітычных зняволеных: Аляксандр Ка-зулін, Андрэй Кім і Аляксандар Парсюковіч, да крымінальнай адказнасці ў выглядзе штрафаў і аблежаваньня волі былі прыгавораныя 14 чалавек, якія прымалі ўдзел у мірных акцыях пратэсту прадпрымальнікаў на пачатку бягучага году. Усе гэтыя акалічнасці не спрыялі правядзенню выбораў у атмасферы даверу. Нягледзячы на шматлі-

ДАДАТКІ

кія абяцаныні прадстаўнікоў беларускіх уладаў правесьці свабодныя і дэмакратычныя выбары, не былі выкананыя рэкамендацыі АБСЕ, зробленыя падчас папярэдніх выбараў. Цэнтральная камісія па выбарах і правядзеныі распубліканскіх рэферэндумаў таксама адмовілася праvodзіць перамовы з прадстаўнікамі АДС па пытаннях магчымасці паляпшэння ўмоваў правядзення выбарчай кампаніі.

Істотным крокам для змены сітуацыі ў лепшы бок стала датэрміновае вызваленне беларускімі ўладамі палітычных зняволеных. Нягледзячы на тое, што кантроль над грамадзтвам заставаўся высокім, як і раней, вызваленне палітычных зняволеных магло паспрыяць паляпшэнню атмасфери даверу ў грамадзтве і правядзеню выбараў на гэтым фоне. Трэба адзначыць, што падчас правядзення выбараў адзначаліся выпадкі затрыманняў супрацоўнікамі міліцыі ўзדзельнікаў выбарчага працэсу, выклікі актывістаў апазіцыйных партый, грамадзкіх аб'яднанняў у падактавыя органы, дэпартамент фінансавых рассьыследаванняў дзяржаўнага кантролю, органы МУС і КДБ. Асаблівасцю гэтых выбараў стала тое, што яны праходзілі на фоне падзеяў, якія адбыліся ў Менску 3 ліпеня 2008 г. падчас афіцыйнага съняткавання Дня незалежнасці. Нястриманая пазіцыя шэрагу дзяржаўных друкаваных і электронных СМИ, якія фактычна абвінавацілі апазіцыю ў падрыхтоўцы і ўчыненні тэрарыстычнага акту, не спрыяла правядзеню выбарчай кампаніі ў спакойнай атмасфери. У сувязі з правядзеннем съедчых мерапрыемстваў па дадзеным факце мелі месца шматлікія выклікі ў МУС і КДБ удзельнікаў выборчага працэсу, іх допыты, зняццые адбіткаў пальцаў і г.д. Трэба сказаць, што вельмі часта гэтыя факты ўспрымаліся ўзделікамі выборчага працэсу як палітычна матываваны ціск.

Варта адзначыць, што ўлады падчас правядзення выбараў устрымаліся ад правядзення акцыяў па масавым затрыманні і прэвентыўных арыштаў прадстаўнікоў апазіцыйных партый і рухаў.

Фармаванне акруговых выбарчых камісіяў

Паводле арт. 28 Выбарчага кодэксу Рэспублікі Беларусь, падрыхтоўку і правядзенне выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў забяспечваюць акруговыя і участковыя выбарчыя камісіі. Згодна з Каляндарным планам па правядзеніі выбараў дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў, які быў зацверджаны Пастановай Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзеніі рэспубліканскіх рэферэндумаў, вылучэнне прадстаўнікоў у акруговыя выбарчыя камісіі павінна было адбыцца з 26 чэрвеня 2008 г. па 11 ліпеня 2008 г. уключна.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Палітычныя партыі, якія ўваходзяць у кааліцую Аб'яднаных дэмакратычных сілаў (АДС), склалі адзіны съпіс кандыдатаў на вылучэнне ў склад акруговых выбарчых камісіяў, які быў зацьверджаны Палітрай АДС 8 чэрвеня 2008 г. У дадзены съпіс увайшлі 110 чалавек, сярод якіх такія вядомыя грамадзка-палітычныя дзеячы, як Станіслаў Шушкевіч, Мечыслаў Грыб, Аляксандр Сасноў, Павел Казлоўскі, Леў Марголін і інш.

У сваю чаргу старшыня Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзеніі рэспубліканскіх рэферэндумаў Лідзія Ярмошына заявила, што пажаданыні Аб'яднаных дэмакратычных сілаў аб уключэнні іх прадстаўнікоў у склад акруговых выбарчых камісіяў, магчыма, будуть улічвацца. Па яе словах, “Лукашэнка станоўча выказаўся адносна таго, каб члены палітычных партыяў былі ўключаны ў склад акруговых выбарчых камісіяў. Зразумела, з улікам таго, ці ёсьць у дадзеных асобаў досьвед працы і іншыя перавагі, у тым ліку палітычная съпеласьць”.

14 ліпеня 2008 г. адбыліся сумесныя паседжаныні Прэзідыумаў абласных выканаўчых камітэтав і абласных Саветаў дэпутатаў, Менскага гарадзкага выканаўчага камітэту і Менскага Савету дэпутатаў, на якіх разглядалася пытаньне аб фармаванні акруговых выбарчых камісіяў. Рашэннямі дадзеных органаў мясцовага кіравання былі створаны 110 акруговых выбарчых камісіяў. Усяго суб'ектамі, якім паводле выбарчага заканадаўства нададзена права вылучаць прадстаўнікоў у акруговыя камісіі (грамадзяне, працоўныя калектывы, грамадзкія аб'яднаныні і палітычныя партыі), было вылучана 1853 прэтэндэнты. Варта нагадаць, што максімальная колькасць сяброў акруговых камісіяў складае 1430 чалавек.

Па інфармацыі Цэнтральнай камісіі, сярод вылучэнцаў лідзіравалі прадстаўнікі грамадзянаў (39,8 %), на другім месцы — прадстаўнікі грамадзкіх аб'яднаньняў (25,5%), на трэцім месцы — палітычных партыяў (20%) і працоўных калектываў (14,7). Палітычныя партыі, якія пазіцыянаваць сябе як “апазіцыйныя”, вылучылі ў склад акруговых камісіяў 118 чалавек (31,9 % усіх прадстаўнікоў, вылучаных палітычнымі партыямі). Яшчэ 18 чалавек вылучылі ад грамадзкага аб'яднання БНФ “Адраджэнне” — гэта 3,8 % прадстаўнікоў, вылучаных грамадзкімі аб'яднаньнямі. Такім чынам, разам Аб'яднаныя дэмакратычныя сілы вылучылі 136 чалавек. Найбольшую колькасць прадстаўнікоў ад палітычных партыяў вылучылі Кампартыя Беларусі — 91 чалавек (24,5 % усіх партыйных вылучэнцаў) і Беларуская аграрная партыя — 62 (16,7%). Ад Аб'яднанай грамадзянскай партыі было вылучана 50 чалавек (13,5%), ад Партыі БНФ — 34 (9,2%). Сярод грамадзкіх аб'яд-

ДАДАТКІ

наныняў 109 чалавек (23,2% вылучэнцаў ад грамадзкіх аў'яднаньняў) вылучана БРСМ, грамадзкае аў'яднаньне “Белая Русь” прапанавала 94 прадстаўнікі (19,4%), Беларуское грамадзкае аў'яднаньне ветэранаў вылучыла 71 чалавека (15,2%).

У склад сфармаваных акруговых камісіяў патрапілі 38 чалавек, якія прадстаўляюць апазіцыйныя палітычныя партыі. Гэта склала 30% ад колькасці вылучаных імі. Гэта зьяўляецца значна большай лічбай у параўнаньні з папярэднімі парламенцкімі выбарамі 2004 г., калі ў склад акруговых камісіяў увайшлі толькі 7% ад вылучаных кааліцыяй апазіцыйных партый “5+”. У той жа час улады не выканалі нават мінімальных патрабаваньняў апазіцыйных палітычных партыяў, якія ўваходзяць у АДС, аб уключэныні аднаго прадстаўніка ў кожную акруговую камісію.

Варта адзначыць, што азначаныя сумесныя паседжаныні аблвыканкамаў і аблсаветаў у большасці праходзілі непразрыста. На іх не выклікалі асобаў, якія былі вылучаныя ў склад акруговых камісіяў, не запрашаліся прадстаўнікі палітычных партыяў, грамадзкіх аў'яднаньняў і незалежных СМІ. Прадстаўнікам БХК адмаўлялі ў праве азнаёміцца з пратаколамі працоўных калектываў аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад акруговых выбарчых камісій. Там, дзе на паседжаныні аблвыканкамаў і аблсаветаў былі дапушчаныя назіральнікі і прадстаўнікі СМІ, яны адзначылі фармальны ход гэтых паседжаньняў: кандыдатуры не абмяркоўваліся, проста былі зацверджаныя съпісы, складзеныя загадзя. Незразумелым, як і ў папярэдняй выбарчай кампаніі, застаўся крытэрый адбору кандыдатаў у выбарчых камісій.

Фармаваныне ўчастковых выбарчых камісіяў

Паводле Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзеніні рэспубліканскіх рэферэндумаў, у склад 6 485 участковых выбарчых камісіяў было вылучана 73 576 чалавек. Больш за палову прэтэндэнтаў — 37 936 чалавек — вылучаліся грамадзянамі шляхам падачы заяваў, працоўныя калектывы вылучылі 24 144 прэтэндэнтаў, палітычныя партыі — 1 237, грамадзкія аў'яднаньні — 10 259.

Сярод палітычных партыяў найбольшую колькасць прэтэндэнтаў у склад участковых камісіяў вылучыла Партия камуністаў Беларуская — 425 чалавек. Аў'яднаная грамадзянская партыя вылучыла 344 прэтэндэнты, Партия БНФ — 201, Камуністычная партыя Беларусі — 195, Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) — 70. Па адным прадстаўніку ў склад участковых выбарчых камісіяў вылучыла Аграрная партыя і Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці. Такім чынам, прадстаўнікі палітычных партыяў склалі 1,7% ад усёй

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

колькасці вылучаных ва ўчастковыя камісії, 84,1% з іх — прадстаўнікі апазіцыйных партыяў.

Сярод грамадзкіх аб'яднаньняў найбольшую колькасць прэтэндэнтаў вылучыў Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі — 2 518 чалавек, "Белая Русь" вылучыла 1 817 прэтэндэнтаў, Беларускі саюз жанчын — 1 051, Беларускае грамадзкае аб'яднанье ветэранаў — 612, Беларускі саюз афіцэраў — 60, БНФ "Адраджэнне" — 113. Грамадзка-палітычныя суб'екты, якія ўваходзяць у АДС, вылучылі ў склад участковых камісіяў 1 515 чалавек: прэтэндэнты вылучаліся як непасрэдна паседжаныя арганізацыйных структураў, так і шляхам збору подпісаў грамадзянаў. Пры гэтым, паводле рашэння АДС, у заявах аб вылучэнні ў склад участковых камісіяў шляхам збору подпісаў грамадзянаў указвалася партыйная прыналежнасць прэтэндэнтаў.

Агульная колькасць асобаў, якія ўвайшлі ў склад участковых выбарчых камісіяў, склала 69 845 чалавек. З іх 36 071 былі вылучаныя грамадзянамі шляхам падачы заяваў, 21 869 — ад працоўных калектываў, 9 032 — ад грамадзкіх аб'яднаньняў, 2 712 — ад органаў, якія ўтвараюць камісіі, і толькі 161 прадстаўляюць палітычныя партыі. Ва ўчастковыя камісіі ўключаныя 116 прадстаўнікоў Камуністычнай партыі Беларусі (КПБ), 3 — Патрыятычнай партыі, 1 — Аграрнай партыі, 1 — Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці. З апазіцыйных палітычных партыяў ва ўчастковыя камісіі патрапілі 29 прадстаўнікоў Партыі камуністаў Беларускай (ПКБ), 7 — Аб'яднанай грамадзянскай партыі (АГП), 4 — Партыі БНФ.

Што датычыць агульнай колькасці ўсіх прадстаўнікоў грамадзка-палітычных суб'ектаў, якія ўваходзяць у АДС, то толькі мізэрная частка з іх была ўключаная ва ўчастковыя камісіі: 48 са 1 515 прэтэндэнтаў, што складае 3,1 %. Такім чынам, ад агульнай колькасці асобаў, што ўвайшлі ў склад участковых выбарчых камісіяў, прадстаўнікі дэмакратычных сілаў складаюць 0,07%. Гэтая лічба яшчэ меншая, чым колькасць прадстаўнікоў дэмакратычных сілаў ва ўчастковых камісіях на мінульых парламенцкіх выбарах у 2004 г. (0,2%).

Фармаваныне ўчастковых выбарчых камісіяў адбывалася яшчэ менш празрыста, чым фармаваныне акруговых выбарчых камісіяў. Паседжаныні райвыканкамамі і раённых адміністрацыяў у гарадах з раённым дзяленнем вельмі часта (пераважна) праходзілі ў закрытым для грамадзкасці рэжыме. На гэтыя паседжаныні не дапускаліся прадстаўнікі няўрадавых арганізацый, незалежных СМІ, не запрашаліся прэтэндэнты, вылучаныя ў склад участковых камісіяў.

Назіральнікам не давалі магчымасці азнаёміцца з пратаколамі працоўных калектываў аб вылучэнні сваіх прадстаўнікоў у склад уча-

ДАДАТКІ

стковых выбарчых камісіяў. У г. Копыль назіральнікі выявілі, што 29 чалавек у 8 участковых камісіях уключаныя туды незаконна, паколькі не зьяўляліся членамі гэтых працоўных калектываў. Дадзены факт быў пацьверджаны пракурорскай праверкай. Аднак і пасъля гэтага выканкамам было адмоўлена ў азнямленыні з матэрыяламі вылучэнья, а гэтыя людзі працягвалі ўдзельнічаць у камісіях.

Назіральнікамі ўстаноўлена, што па Юр'еўскім участку Смалявіцкага раёну выбары праводзілі члены камісіі, адносна якіх пракуратурай вядзеца праверка на прадмет фальсіфікацыі мясцовых выбараў.

Практычна ўсе паседжаныні райвыканкамамаў і адміністрацыяў насілі фармальныя характеристары і праходзілі без рэальнага абмеркавання кандыдатураў, вылучаных ва ўчастковыя камісіі. На паседжаннях фактычна праходзіла фармальная зацьверджаньне загадзя сформаваных складаў участковых выбарчых камісіяў.

Захаваная тэндэнцыя, характэрная для ўчастковых выбарчых камісіяў пры папярэдніх выбарчых кампаніях — фармаваныне іх па вытворчым прынцыпе, з прадстаўнікоў аднаго працоўнага калектыву пры фармальна розных шляхах вылучэнья ў склад гэтых участковых камісіяў. Пры гэтым, як правіла, старшынёй камісіі абіраецца чалавек, ад якога астатнія сябры камісіі знаходзяцца ў працоўнай залежнасці.

Рэгістрацыя ініцыятыўных групаў і кандыдатаў у дэпутаты

У адпаведнасці з Каляндарным планам правядзенія выбараў, падача дакументаў на рэгістрацыю ініцыятыўных групаў грамадзянаў адбывалася да 24 ліпеня 2008 г. Па дадзеных Цэнтральнай камісіі, былі пададзеныя дакументы на рэгістрацыю 447 ініцыятыўных групаў, з іх 97 — ад прэтэндентаў, якія знаходзяцца ў адзінным съпісе АДС. Ад АГП былі пададзеныя дакументы на рэгістрацыю 28 групаў, БНФ — 24 групаў, ПКБ — 18 групаў, БСДП (Г) — 13 групаў, БХД — 4 групаў, з ліку сяброў ліквідаванай Беларускай партыі жанчын “Надзея” — 3 групаў, сябры ліквідаванай Партыі працы падалі дакumentы на рэгістрацыю 4 групаў. Трэба адзначыць, што ў папярэднюю выбарчу кампанію было пададзена 635 заяваў на рэгістрацыю ініцыятыўных групаў. Гэта сьведчыць, што з самага пачатку выбарчай кампаніі істотна зменшылася колькасць удзельнікаў выбарчага працэсу.

Акруговымі камісіямі адмоўлена ў рэгістрацыі 23 ініцыятыўным групам. Пры паразананыні з лічбай 2004 г. бачна, што ў 2004 г. адмоўлена 11,2 % з ліку пададзеных (71 ініцыятыўнай групе), а ў 2008 г. адмоўлена 5,1% з ліку пададзеных. З прэтэндентаў ад АДС было адмоўлена ў рэгістрацыі 2 ініцыятыўным групам. Па адной ініцыятыўнай групе было зарэгістравана з ліку сяброў Партыі БНФ і АГП. Такі факт указ-

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

вае на істотнае паляпшэнье менавіта дачыненъня акруговых выбарчых камісіяў да апазіцыйных прэтэндэнтая.

Сама ж працэдура збору подпісаў таксама істотна палепшылася. Удзельнікамі маніторынгу практычна не фіксаваліся перашкоды, за-трыманыні пры зборы подпісаў, ціск на сяброў ініцыятыўных групаў апазіцыйных прэтэндэнтая. Як і раньней, назіралася вялікая доля вы-карыстаныя адміністрацынага рэсусру пры зборы подпісаў за кан-дыдатаў, падтрыманых уладай, прымус да падпісаныя, збор подпісаў не сябрамі ініцыятыўных групаў прэтэндэнтая, якія падтрыманыя ўла-дай, абмежаваныне доступу апазіцыйных ініцыятўных групаў у працоў-ныя і студэнцкія інтэрнаты, на тэрыторыю вайсковых частак.

У цэлым трэба адзначыць, што ў працэсе збору подпісаў назіра-лася паляпшэнье сітуацыі і павелічэнье магчымасці для сяброў ініцыятыўных групаў.

Па дадзеных Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рас-публіканскіх рэферэндумаў, кандыдатамі ў дэпутаты Палаты прадстаў-нікоў вылучыліся 365 чалавек. З іх 276 чалавек былі зарэгістраваныя кандыдатамі ў дэпутаты. З іх 119 чалавек былі вылучаныя шляхам збо-ру подпісаў, 96 — падвойным спосабам (шляхам збору подпісаў гра-мадзянаў і працоўнім калектывамі), 20 — грамадзянамі і палітычнымі партыямі, 4 — патройным спосабам (грамадзянамі, партыямі і пра-цоўнімі калектывамі), 11 — працоўнімі калектывамі, 26 — палітыч-нымі партыямі. 84 патэнцыйным кандыдатам было адмоўлена ў рэгі-страцы (што складае 23% ад агульнай колькасці тых, хто вылучаўся ў кандыдаты ў дэпутаты).

Большасць прадстаўнікоў АДС, вылучаныя рознымі спосабамі, былі зарэгістраваныя. З 98 чалавек, вылучаных суб'ектамі АДС, зарэ-гістравана 76 чалавек, што складае 77,5% ад агульнай колькасці вылучаных. Са сьпісу “Еўрапейскай кааліцыі”, якая вылучыла 51 ча-лavec — 23 зарэгістраваныя (45%). У цэлым, з 149 чалавек, вылуча-ных дэмакратычнымі сіламі, зарэгістраваны 99 чалавек (66,5%). На выбарах 2004 г. з 227 чалавек, вылучаных кааліцыяй “5+”, 126 чала-век былі зарэгістраваныя кандыдатамі ў дэпутаты (каля 55%).

З 29 прадстаўнікоў АГП 26 зарэгістраваны, з Партыі БНФ адпа-ведна з 21 — 16, ПКБ з 18 — 13, КПБ з 17 — 13, БСДП (Грамада) з 14 — 11, ЛДПБ з 9 — 8, Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці з 5 — 3, адзін прадстаўнік зарэгістраваны ад Аграрнай партыі. З ліку 56 асобаў, вылучаных звязкамі партыяў, кандыдатамі ў дэпутаты за-рэгістравана 50 чалавек.

З ліку партыйных лідэраў не зарэгістраваныя намеснікі старшыні Партыі БНФ Вінцук Вячорка і Віктар Івашкевіч.

ДАДАТКІ

Сярод зарэгістрраваных кандыдатаў у дэпутаты налічавецца 58 жанчын (21% ад агульнага ліку зарэгістрраваных), 18 грамадзянаў ва ўзроўніце да 30 гадоў (6,5%), 38 кандыдатаў зьяўляюцца дэпутатамі Палаты прадстаўнікоў трэцяга склікання (13,8%).

Такім чынам, агульная колькасць незарэгістрраваных прэтэндэнтаў, вылучаных АДС і “Еўрапейскай кааліцыяй”, складае 33,5%. У 2004 г. колькасць незарэгістрраваных складала 40%.

Трэба адзначыць, што збор подпісаў і рэгістрацыя ініцыятыўных групаў і кандыдатаў адбывалася адносна спакойна, аднак адзначаліся выпадкі ціску на некаторых апазіцыйных кандыдатаў. Так, кандыдат Віталь Кааратыш быў тэрмінова прызваны ў войска, а кандыдат у дэпутаты Аляксандр Мех звольнены з працы, на яго таксама аказваўся ціск з боку супрацоўнікаў КДБ.

Правядзенне перадвыбарчай агітацыі

Згодна з законам кандыдаты атрымалі магчымасць выступіць са сваімі праграмамі па асобных тэле- і радыёканалах, надрукаваць іх у вызначаным памеры ў дзяржаўных газетах. Па ацэнках медыяэкспертаў, тэлеперадачы кандыдатаў транслюваліся ў вельмі нязручны час. Потым, у сувязі з крытычнымі ацэнкамі назіральнікаў, тэлевыступы кандыдатаў транслюваліся паўторна па рашэнні ЦВК. Вызначаныя ўмовы публікацыяў праграмаў кандыдатаў і выступаў на радыё і тэлебачаныні, памер дзяржаўнага фінансавання на агітацыю па-ранейшаму недастатковыя для правядзення сур'ёзной агітацыйнай кампаніі.

Некаторыя апазіцыйныя кандыдаты былі пастаўленыя ў няроўныя ўмовы пры разъмяшчэнні агітацыйных матэрыялаў. Агітацыя праз друкаваныя агітацыйныя матэрыялы ў шэрагу выбарчых акругаў проводзілася з выкарыстаннем адміністрацыйнага рэурсу. Праўладныя кандыдаты мелі ўсе магчымасці разьвешваць свае перадвыбарчыя плакаты ў шматлюдных публічных месцах: крамах, дзяржаўных установах, прадпрыемствах.

Паводле ацэнкі назіральнікаў, у большасці рэгіёнаў, рашэнні пра выдзяленне месцаў для разъмяшчэння агітацыйных матэрыялаў, як правіла, не давалі дастатковых магчымасцяў для агітацыі кандыдатам. Вылучалася толькі адно месца на ўчастак, чаго было яўна недастаткова. Для выкарыстання плошчаў крамаў, прадпрыемстваў і ўстановаў патрабавалася ўзгадненне з іх кіраўнікамі, што таксама ўскладніла перадвыбарчую агітацыю.

Вызначэнне памяшканняў для сустрэчаў кандыдатаў з выбаршчыкамі ў многіх выпадках не стварала кандыдатам неабходных умоў для разгортвання шырокай кампаніі такіх сустрэчаў.

АНАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД 2008

Дзяржаўныя СМІ актыўна інфармавалі выбаршчыкаў аб дзейнасці асобных кандыдатаў, што працуюць на дзяржаўных пасадах, фактычна праводзячы схаваную агітацыю.

Падчас дадзенай выбарчай кампаніі менш, чым у папярэдніх, выкарыстоўвалася цэнзураваныне агітацыйных матэрыялаў кандыдатаў. Аднак такія факты таксама фіксаваліся.

Галасаваныне і падлік галасоў

Парадак рэалізацыі датэрміновага галасавання неаднаразова выклікаў крытыку з боку як нацыянальных назіральнікаў, так і міжнародных інстытутаў, якія ажыццяўляюць назіраньне за выбарамі. Таксама неаднаразова адзначалася, што органы ўлады, кіраўнікі працоўных калектываў, навучальных установаў масава выкарыстоўваюць залежнасць выбаршчыкаў па месцы вучобы ці працы для прымусу іх да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні. Можна меркаваць, што такі прымус да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні перасъеде некалькі мэтаў, скіраваных на маніпуляцыю вынікаў галасавання.

Масавы прымусовы ўдзел у датэрміновым галасаванні дае магчымасць дакладна забясьпечыць неабходную колькасць яўкі выбаршчыкаў для прызнаньня выбараў. Прымусовы ўдзел у датэрміновым галасаванні, засакрэчваныне лічбы прагаласаваўшых датэрмінова і зарэгістраваных на ўчастках дазваляе штучна зъмяншаць ці павялічаць колькасць выбаршчыкаў на дадзеным участку, што таксама дазваляе карэктаваць яўку на канкрэтных участках ці ў цэлым па акрузе.

Улічваючы тое, што захаванасць скрыні, практика іх заклейвання (запічатвання) не зьяўляюцца празрыстымі для назіральнікаў, ва ўдзельнікаў выбарчага працэсу існуе апасеніне, што напрыканцы датэрміновага галасавання адбываецца замена бюлетняў, што цалкам можа забясьпечыць перамогу таму кандыдату, якога падтрымліваюць органы ўлады. Гэтае апасеніне падмацоўваецца тым, што ва УВК практична няма прадстаўнікоў дэмакратычных палітычных партый, грамадзкіх аб'яднанняў.

Таксама трэба адзначыць, што на папярэдніх выбарах адбывалася зынікэнне колькасці фактычных удзельнікаў датэрміновага галасавання. Падчас сёлетніх выбараў Цэнтральная камісія таксама заніжала дадзеную лічбу. Назіральнікі ўказваюць, што рэальны ўдзел у датэрміновым галасаванні агулам па краіне вагаецца ў межах 30%.

Масавы характар атрымаў прымус да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні. Як і ў папярэдніх выбарчых кампаніях, асноўнымі катэгорыямі выбаршчыкаў, якія прымушаліся да такога галасавання, сталі студэнты (асабліва якія пражываюць у студэнцкіх інтэрнатах), жыха-

ДАДАТКІ

ры працоўных інтэрнатоў, працаўнікі бюджэтнай сьферы (настаўнікі, выкладчыкі прафесійных, сярэднесельцыяльных і вышэйших устаноў адукацыі), а таксама вайскоўцы, супрацоўнікі міліцыі, МНС і г. д. Назіральнікамі зафіксаваныя факты арганізаванага галасавання і ў некаторых пасёлках, дзе людзей на аўтобусах прывозілі на выбарчыя ўчасткі для ўдзелу ў датэрміновым галасаванні.

Падчас датэрміновага галасавання паўсюдна назіралася абмежаваныне правоў назіральнікаў у прадастаўленыні інфармацыі. Інфармацыя аб колькасці выбаршчыкаў, атрыманых бюлетэняў УВК, колькасці прагаласаваўшых датэрмінова не паведамлялася назіральнікам без тлумачэння, чаму дадзеная інфармацыя з'яўляецца закрытай. Такія факты съведчаць, што на дадзеным этапе цалкам парушаны прынцып празрыстасці выбарчага працэсу.

Папярэдняя высновы:

1. Палітычная кампанія па выбарах адзначалася пэўнымі становічымі зьменамі ў параўнаньні з мінулымі кампаніямі: вызваленне на пачатку выбарчай кампаніі палітычнаволеных з'явілася крокам для зъмяншэння атмасфери страху, якая склалася ў краіне; большасці кандыдатаў, у тым ліку апазіцыйных, не стваралі перашкодаў для распавяду друкаваных агітацыйных матэрыялаў; удзельнікамі мірнай акцыі пратэсту, праведзенай апазіцыйнымі рухамі ўвечары 28 верасьня, не чыніліся незаконныя перашкоды.

2. Працэдуры фармавання і склад акруговых і асабліва ўчастковых выбарчых камісіяў, недасткова празрыстасць рэгістрацыі кандыдатаў, прымус да ўдзелу ў датэрміновым галасаванні, закрытасць выбараў для назіральнікаў яўна не адпавядалі стандартам Капенгагенскага дакументу АБСЕ і беларускаму заканадаўству. Парушэнні правілаў падліку галасоў і немагчымасць назіральнікам рэальна назіраць за гэтым працэсам не стварае падставаў для даверу да агуальных выбарчымі камісіямі вынікаў выбараў.

Зъмест

Уступ	3
1. Съмяротнае пакараньне	28
2. Праблема палітчына матываваных зынкненъяў	36
3. Крымінальны перасьлед па палітычных матывах	43
4. Абмежаваньне правоў на свабоду выказваньня меркаваньняў, атрыманьне і распаўсюд інфармацыі	53
5. Дыскрымінацыя грамадзянаў па палітычных, нацыянальных, моўных, рэлігійных і іншых прыкметах	89
6. Рэалізацыя свабоды асацыяцыяў	100
7. Рэалізацыя свабоды мірных сходаў. Адвольныя затрыманьні грамадзянаў у сувязі з іх грамадзка-палітычнай дзейнасцю	116
8. Ціск сьпецслужбаў на грамадзянаў у сувязі з грамадзка- палітычнай дзейнасцю	125
9. Выкарыстаныне катаўніцтва і іншых відаў жорсткага ці негуманнага абыходжаньня	131
10. Абмежаваньне права на свабоду і асабістую недатыкальнасць. Выкарыстаныне прымусовай працы	135
11. Праваабарончая дзейнасць. Ціск на праваабаронцаў і праваабарончыя арганізацыі	143
 Дадатак 1. Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту па Беларусі ад 21 лютага 2008 г.	148
Дадатак 2. Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту ад 22 траўня 2008 г. па арышце палітычных апанентаў у Беларусі	152
Дадатак 3. Рэзалюцыя Еўрапейскага Парламенту ад 9 кастрычніка 2008 г. па сітуацыі ў Беларусі пасля парламенцкіх выбараў 28 верасня 2008 г.	156
Дадатак 4. Злоўжываныні сістэмай крымінальнага права у Беларусі. Рэзалюцыя Парламенцкай Асамблеі Савету Еўропы ад 15 красавіка 2008 г.	161
Дадатак 5. Сумесная заява Міжнароднай Федэрациі правоў чалавека (FIDH) і Праваабарончага цэнтра “Вясна”, Менск-Парыж, 9 снежня 2008 г.	164
Дадатак 6. Выбары дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь 4-га скліканьня. Папярэднія заключэнні і высновы. Менск, 29.09.2008	166